

**Acta Academiae Beregsasiensis,
Philologica
2024**

ISSN 2786-6726 (online)

ISSN 2786-6718 (print)

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

**Acta Academiae Beregsasiensis,
Philologica**

Науковий журнал / Scientific journal / Tudományos folyóirat

Спеціальний випуск / Special Issue / Különszám

Берегове / Berehove / Beregszász

2024

УДК 001.891:81'(05)

DOI (журнал / journal / folyóirat): 10.58423/2786-6726

DOI (выпуск / issue / szám): 10.58423/2786-6726/2024-spec

«Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica» – це науковий журнал, заснований у 2021 році ЗВО «Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II». Мета видання – висвітлювати та популяризувати сучасні наукові студії в царині української, угорської та іноземної філології, пропагувати наукові досягнення країни в галузі мовознавства та літературознавства. / *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica* – scientific journal founded in 2021 by Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education. The aim of the journal is to present and popularize the results of modern scientific research in the field of Ukrainian, Hungarian and foreign philology and to promote the country's scientific results in the field of linguistics and literature. / *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica* – a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola által 2021-ben alapított tudományos folyóirat. A kiadvány célja az ukrán, a magyar és a külföldi filológia területén végzett modern tudományos kutatások eredményeinek ismertetése és népszerűsítése, az ország tudományos eredményeinek népszerűsítése a nyelvészet és az irodalomtudomány területén.

Журнал виходить два рази на рік. / The journal is published twice a year. / A folyóirat évente kétszer jelenik meg.

Svidocтво pro державну реєстрацію / Certificate of state registration / Az állami regisztrációról szóló tanúsítvány:

КВ № 25090-15030Р, 08.11.2021.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України № 1309 від 25 жовтня 2023 р. наш науковий журнал "Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica" включений до Переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії "Б".

Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Протокол №9 від 30.10.2024) / Recommended for publication by the Academic Council of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (protocol No. 9 dated 30.10.2024) / Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa (9. sz. jegyzőkönyv, 2024.10.30.).

Головний редактор / Editor-in-Chief / Főszerkesztő: Бебезцaci Аніко, доктор з гуманітарних наук, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна) / **Anikó Beregszászi**, habilitated doctor, associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine) / **Beregszászi Anikó**, habilitált doktor, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Заступник головного редактора / Deputy Editor-in-Chief / Főszerkesztő-helyettes: Барань Єлизавета, доктор філософії, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна) / **Erzsébet Bárány**, PhD, associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine) / **Bárány Erzsébet**, PhD, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Відповідальні секретарі редколегії / Executive secretaries of the editorial board / Felelős szerkesztők: Газдаг Вільмош, доктор філософії, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна) / **Vilmos Gazdag**, PhD, associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine) / **Gazdag Vilmos**, PhD, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna); **Вараді Крістіян**, науковий співробітник (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна) / **Krisztián Váradi**, research assistant (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine) / **Váradi Krisztián**, tudományos munkatárs (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Контактні дані редакції / Contact details of the editorial office / A szerkesztőség kapcsolattartási adatai: 90202, Закарпатська обл., м. Берегове, вул. І. Франка, буд. 14, корпус 2 / 90202, Transcarpathia, Berehove, Ivan Franko Street, 14, building number 2 / 90202, Kárpátalja, Beregszász, Ivan Franko u. 14, 2. számú épület.

Офіційний сайт журналу / The official website of the journal / A folyóirat hivatalos honlapja:

<https://aab-philologica.kmf.uz.ua/>

E-mail: aab-philologica@kmf.org.ua

ISSN 2786-6726 (online); ISSN 2786-6718 (print)

© Автори / The Authors / A szerzők, 2024

© Редактори / The Editors / A szerkesztők, 2024

© Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II /
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education/
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2024

Зміст / Contents / Tartalom

Передмова / Foreword / Előszó	7
Пленарні доповіді / Plenary Lectures / Plenáris előadások	
<i>Мушкетик Леся</i> Українсько-угорське міжакадемічне співробітництво на терені етнології у наш час	11
<i>H. Tóth István</i> Aktuális kérdések a magyar mint idegen nyelv tanítása köréből	28
Мовознавство / Linguistics / Nyelvtudomány	
<i>Tóth Zsolt</i> Az altajistikák szerepe az összehasonlító magyar nyelvészeti kutatásokban	47
<i>Ludányi Zsófia</i> Online helyesírási tanácsadás mint nyelvmenedzselés – fejlesztői és felhasználói nézőpontból	57
<i>Nagy Natália</i> Az egyetemisták internet kommunikációja	77
<i>Jaczkovics Marianna, Béres Erzsébet, Berta Eleonóra</i> A periférikus tulajdonnevek típusai az Új Ember c. katolikus hetilap hasábjain (2024. augusztus 11-i szám /LXXX. évf.32./ alapján)	98
<i>Zékány Krisztina</i> Az uráli (finnugor) nyelvcsalád kisebb népeinek anyanyelvhez való ragaszkodásáról	125
<i>Zékány Krisztina, Pílás Marina, Kovács Péter</i> A nyelvi reáliák fordíthatóságának lehetőségei, kérdéskörének szerepe a kárpátaljai magyar nyelvű iskolai oktatásban	135

<i>Béres Erzsébet, Berta Eleonóra, Jaczkovics Marianna</i> Ritkább szóalkotási módok a magyar nyelvben: elvonás	147
<i>Berta Eleonóra, Béres Erzsébet, Jaczkovics Marianna</i> A magyar mint idegen nyelv oktatásának problémái szláv környezetben	160
Літературознавство / Literary Studies / Irodalomtudomány	
<i>Hulpa Diána, Pilás Marina</i> A morális válság problémája Becket Godotra várva c. drámájában	173
<i>Талабірчук Оксана</i> Граматичні трансформації у процесі художнього перекладу з угорської мови українською	186
<i>Гульна Діана</i> Виховання педагогічної компетентності педагога на основі морального підходу у драмі Івана Франка «Учитель»	203
Редколегія	221
Editorial Team.....	225
Szerkesztőbizottság.....	228

Передмова / Foreword / Előszó

Це видання є збірником доповідей, проголошених на ювілейній Міжнародній науковій конференції, організованій з нагоди 35-річчя заснування Ужгородського центру гунгарології. Конференція проходила 26–27 жовтня 2023 року під назвою «Дослідження актуальних питань гунгарології сучасності».

На заході було виголошено 41 доповідь, три з яких були пленарними. Доповідачами на пленарному засіданні були: проф. Іштван Черничко, ректор Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II, старший науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського НАНУ Леся Мушкетик та Іштван Г. Товт, доцент, член Угорської академії наук, викладач факультету філософії Карлового університету (Прага) та Coventry House Language School – Novo-School.

Конференція продовжила роботу у секціях. Загалом на конференції було представлено 38 доповідей відомих дослідників з Угорщини та України. Лекції були цікавими та різноманітними, і ми мали змогу отримати знання про сучасні угорські дослідження.

Кілька спікерів не надіслали тексти своїх доповідей, тому ми не маємо змоги їх опублікувати.

Центр гунгарології Ужгородського національного університету отримав підтримку публікацій у рамках інституційної програми Domus 2024 Академії наук Угорщини. Завдяки цьому ми маємо можливість видати цей том матеріалів конференції.

Том опубліковано як спецвипуск наукового журналу Acta Academiae Bergsasiensis Philologica.

Елеонора Берта

Jelen kiadvány az Ungvári Hungarológiai Központ megalakulásának 35. évfordulója alkalmából rendezett jubileumi nemzetközi tudományos konferencián elhangzott előadások gyűjteménye. A konferenciát 2023. október 26–27-én tartottuk *A hungarológia aktuális kérdéseinek kutatása napjainkban* címmel.

A rendezvényen 41 előadás hangzott el, ebből három plenáris előadás volt. A plenáris előadásokat Cserniczkó István, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektora, Musketik Leszja, az Ukrán Tudományos Akadémia Maxim Rilszkij Művészettudományi, Folklorisztikai és Etnológiai Intézetének vezető tudományos munkatársa és H. Tóth István, egyetemi docens, a Magyar Tu-

dományos Akadémia köztestületi tagja, Károly Egyetem Filozófiai Fakultása (Prága), Coventry House Nyelviskola – NovoSchool tanára tartották.

A konferencia szekciókban folytatta munkáját. Összesen 38 előadás hangzott el neves magyarországi és ukrainai kutatók részéről. Az elhangzott előadások érdekesek, változatosak voltak, ismereteket szerezhettünk a jelenkori hungarológiai kutatásokról.

Az előadók közül többen nem küldték el az előadásuk szövegét, így azokat nem tudjuk megjelentetni.

A Magyar Tudományos Akadémia 2024-es évi Domus Intézményi Pályázata keretein belül az Ungvári Nemzeti Egyetem Hungarológiai Központja kiadványtámogatásban részesült. Ennek köszönhetően lehetőségünk van megjelentetni a konferenciakötetet.

A kötet az Acta Academiae Beregsasiensis Philologica tudományos szakfolyóirat különszámaként jelenik meg.

Berta Eleonóra

ΠΛΗΝΑΡΗΙ ΔΟΠΟΒІДІ
PLENARY LECTURES
PLENÁRIS ELŐADÁSOK

УДК 061:390(477+439)

DOI 10.58423/2786-6726/2024-спес-01

Мушкетик Леся

Українсько-угорське міжакадемічне співробітництво на терені етнології у наш час

Національна академія наук України та Угорська академія наук (віднедавня дослідницька мережа HUN-REN) кілька десятиліть поспіль підтримують систематичну і плідну співпрацю як на вищому міжакадемічному рівні, так і в межах окремих підрозділів, інститутів, центрів тощо. Активне спілкування науковців, жвавий обмін здобутками, напрацюваннями, думками триває і в області гуманітарних наук, які хоч і пережили низку організаційних трансформацій упродовж останнього десятиліття, однак зберегли свій людський і науковий потенціал. У наш час глобалізації та омасовлення, різного типу міжетнічних конфліктів і воєн перспективним напрямом видається розробка спільних дискурсів на терені таких наук як етнологія, фольклористика, культурна та соціальна атропология, інших суміжних областей.

У нашій праці ми зосередили основну увагу на наукових контактах Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України в рамках міжакадемічних договорів з Інститутом етнографічних досліджень Центру гуманітарних наук УАН (мережа HUN-REN). Водночас зауважмо, що в коло цієї наукової співпраці потрапляють також інші академічні інститути гуманітарного профілю, а ще заклади Центру суспільних наук УАН, Угорське етнографічне товариство, Будапештський етнографічний музей, профільні кафедри угорських університетів у Будапешті, Ніредьгазі, Сегеді, Дебрецені, Печі, де також тривають наукові студії.

Понад тридцять років Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (далі – ІМФЕ) підтримує наукові контакти з Угорським інститутом етнографічних досліджень (далі – ІЕД), яке від початку здійснювалося в рамках міждержавної угоди поміж двома Академіями наук. Ще 1990 року керівником тогочасного Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського НАН України Олександром Костюком та директором Інституту етнографії УАН Аттілою Паладі-Ковачем було укладено Угоду про співробітництво, а 2005 року її було подовжено і підписано в Будапешті керівниками обох закладів

– Мігаєм Гоппалом та Ганною Скрипник, у рамках документу визначалася основна тематика на п'ять років та підтеми, за які відповідали окремі виконавці.

У межах співробітництва науковці ІМФЕ неодноразово відвідували Будапешт, працювали в бібліотеках та архівах, зустрічалися з угорськими колегами, брали участь у багатьох конференціях: етнографічних та фольклористичних, інших, до прикладу: Міжнародні конгреси угрознавців (Дебрецен, 2006; Печ, 2016 та ін.), 7-й конгрес SIEF (Будапешт, 2001 р.), 34-а Міжнародна баладна конференція (Будапешт, 2001 р.), Міжнародна наукова конференція «Угорський Ренесанс» (м. Клуж, Румунія, вересень 2008 р.), Міжнародна наукова конференція, присвячена пам'яті професора І. Удварі (м. Ніредьгаза, Угорщина, травень 2010 р.), україністичні конференції (Будапешт, Сеґед, Ніредьгаза та ін. 2011, 2014, 2022, 2023 рр.). Свого часу українські дослідники (Л. Вахніна, Л. Мушкетик, Я. Пилинський, О. Микитенко) брали участь в унікальних Міжнародних конференціях по дослідженню національних спільнот у Бекешчабі (1975–2001 рр.), їхні доповіді було надруковано у томах конференцій. Праці українських учених систематично оприлюднювали в Угорщині, у збірниках, періодичних виданнях («Acta Ethnographica», «Studia Slavica», «Néprajzi Látóhatár» і т.п.). Зі свого боку, угорські вчені неодноразово бували в Україні, виступали з доповідями, брали участь у наукових форумах, працювали в бібліотеках, серед них тогочасний завідувач відділу фольклористики ІЕД Мартон Іштвановіч, науковці Естер Кішбан, Жужанна Сарваш, Жужанна Татраї, Марія Кішш, Ілдіко Кріза, Петер Вереш та ін. Так, Ілдіко Кріза виголосила доповідь на конференції, що проходила ІМФЕ під назвою «Українська усна традиційна проза: Питання текстології та виконавства» (Київ, 1997). 2011 року співробітники ІЕД в особі його директора габілітованого доктора Балажа Балог та наукової співробітниця Каталін Югас взяли участь у Міжнародній конференції, присвяченій 90-річчю ІМФЕ. Балог на пленарному засіданні виголосив доповідь «Угорські спільноти у Східній Пенсильванії», а Югас виступила в одній із етнологічних секцій з тематикою «Структура народної медицини та її зв'язок з гігієнічними звичаями й обрядовим обмиванням». Доповіді опубліковано в щорічнику ІМФЕ «Матеріали до української етнології» (2011, вип. 10; 2012, вип. 12). Восени 2013 року угорські науковці взяли участь у Восьмому міжнародному конгресі україністів, що готувався і тривав на базі ІМФЕ (тогочасною Президенткою Міжнародної асоціації україністів була директорка Інституту Ганна Скрипник), взяли участь у роботі секцій.

Угорські та українські вчені спільно студіювали народну культуру Закарпаття, зокрема тематику угорсько-українських мовних та етнофольк-

лорних контактів. Відомо, що ці зв'язки розглядалися і в минулому, згадаймо праці Ґадора Стрипського, Дюли Ортутаї, Бели Ґунди, Петра Лінтура та ін.¹ Так, образи угорських історичних героїв – короля Матяша, Лайоша Кошута та ін. в українській та загальнослов'янській усній традиції спільно розглядали колишня завідувачка відділу фольклору ІЕД докторка філологічних наук Ілдіко Кріза та авторка даної статті, вони опублікували низку праць з цих питань (Кріза 2006, с. 89–98; Мушкетик 2020, с. 277–349; Мушкетик 2013; Musketik 2004, с. 363–410).

У часописах та збірниках ІМФЕ («Народна творчість та етнологія» (раніше «Народна творчість та етнографія» – НТЕ), «Матеріали до української етнології», «Слов'янський світ») систематично публікують у перекладі українською статті відомих угорських науковців, напр.: Мігая Гоппала про народну медицину (НТЕ 2005, № 3), Баложя Балогґа про плани наукових досліджень ІЕД (НТЕ 2011, № 1)², Д. Віґи про українців-русинів (НТЕ 2014, № 2), А. Паладі-Ковача (НТЕ 2015, № 2), І. Крізи, Е. Еперйешши та ін. Крім того, систематично оприлюднюють рецензії на угорські видання, таким чином українські науковці мають змогу ознайомитися з кращими досягненнями європейської науки (Мушкетик 2012, с. 118–1218; Мушкетик 2018, с. 96–101).

У рамках співробітництва в ІМФЕ ім. М. Рильського було підготовлено угорський спецвипуск журналу «Народна творчість та етнографія» (2006, № 4). Представлений у цьому числі матеріал репрезентує різні напрями угорського народознавства. Авторами проєкту стали провідні вчені Будапешта, Дебрецена, Сеґеда, Ніредьгази, серед них А. Паладі-Ковач³, М.

---

¹ У наш час мовну ситуацію на Закарпатті активно вивчають лінгвісти Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ, нині об'єднані в Науково-дослідний центр ім. Антона Годинки, найважливішими напрямами студій якого є аналіз мовної політики загалом, мовного ландшафту Закарпаття, питань багатомовності, а також освіти, релігії, міжкультурних, міжмовних контактів, різних аспектів соціолінгвістики і лінгвокраїнознавства. Згадаймо тут імена ректора Інституту С. Черничка, А. Бергсасі, К. Гуреш-Ласло та ін., які підготували низку індивідуальних та колективних монографій з цих проблем («Угорці і угорська мова на Закарпатті», 2021, трьома мовами та ін.). Питаннями мовної інтерференції, словникарства та ін. цікавляться їхні колеги Є. Барань та В. Ґаздаґ. Дослідження проводять з урахуванням новітніх лінгвістичних та соціологічних метод, візуальної антропології тощо.

² У цій та інших статтях Балаж Балогґ, який крім керівника ІЕД обіймає також посаду генерального директора Центру гуманітарних наук УАН, викладає сучасну концепцію розвитку Інституту, основних напрямів його роботи, тематики, методики, подальших перспектив розвитку тощо. З останніх праць відомого ученого назвімо його спільну з Аґнеш Фюлеміле фундаментальну роботу з народної культури Калотасеґа (Balogh, Fülemlile 2023).

³ Відомий угорський етнолог, музеолог, педагог, багаторічний директор ІЕД (від 1986 по 2004 рр.) академік Аттіла Паладі-Ковач є автором численних праць, ініціатором багатьох проєктів і починань, серед них фундаментальної «Угорської етнографії у восьми (фактично,

Гоппал, П. Вереш, Л. Коша, І. Кріза та інші дослідники. Пропоновані увазі читача статті висвітлюють актуальні проблеми сучасної угорської етнології. Зокрема популярними у наш час в Угорщині є дослідження етнології релігії, основні напрями яких описує у своїй розлогій статті тогочасний завідувач кафедри етнології Сегедського університету Габор Барна. Найбагатший цикл угорської обрядовості – зимовий – розглядає Жужанна Татраї. Плідним є вивчення питань етнічної історії та походження народу. Особливий інтерес викликає той віддалений у часі й просторі період минувшини народу, який передував віднайденню батьківщини – гонфоглалашу. Цих проблем, як і давньої язичницької релігії – шаманізму – торкаються Мігай Гоппал, Петер Вереш, Давід Шомфаї Кара. Уже згадувалося, що в Угорщині широко вивчається культура національних спільнот. Про роль культури нацменшин у глобалізаційному світі розповідає Ерньо Еперйешши, маловивчених питань національної характерології торкається Ілона Надь, результатом експедицій на Закарпаття стала праця Ержебет Бьоді про міжетнічні впливи у культурі харчування. Цікаву сторінку з історії угорсько-українських етнографічних зв'язків, а саме етнографічну діяльність Гіадора Стрипського, розкрив професор Іштван Удварі¹. Про зближення угорської етнографії з соціальною та культурною антропологією свідчать статті Пірошки Сабо та Ласла Коши. Ці та інші праці угорських вчених увійшли до фундаментального двотомного видання ІМФЕ «Сучасна зарубіжна етнологія : Антологія» (Київ, 2011), де представлено науковий доробок світової етнології.

Натомість праці українських дослідників систематично публікувалися в Угорщині, так, у періодичних виданнях та збірниках оприлюднено понад 40 статей Л. Мушкетик (Musketik 2004, р.174–203; Musketik 2009, р. 210–218; Musketik 2013, р. 453–470; Musketik 2020, р. 41–48 та ін.). Статті Л. Вахніної, О. Микитенко, Л. Мушкетик увійшли до збірки, присвяченої 70-

---

в дев'яти томах» (Magyar Néprajz nyolc kötetben 1988–2011), що є найбільшою синтетичною працею з етнології та фольклору Угорщини на наш час, див про це (Мушкетик 2012, с. 96–101). Паладі-Ковача цікавлять також міграції українців-русинів до Угорщини, їх становище та народна культура в попередні періоди (Paládi-Kovács 1973, р. 23–31). Його статті перекладено українською мовою і опубліковано в НТЕ, серед них назвімо і багату інформацією студію про розвиток європейської етнологічної науки у наш час, що є корисною і пізнавальною для українських колег (Паладі-Ковач 2015, с. 7–23).

¹ Принагідно зауважмо, що завідувачем кафедри української та русинської філології тогочасного Інституту ім. Дь. Бешшенеї у м. Ніредьгаза (нині університету) І. Удварі було ініційовано і оприлюднено низку перекладів угорських монографічних праць про історію, літературу та етнологію Угорщини: Ласло Коша «Чиї ви сини? Огляд угорської етнографії» (Ніредьгаза, Ужгород, 1998, 2002); Андраш Гьорьомбеї. Історія угорської літератури (Ніредьгаза, 1997); Коротка історія Угорщини / під редакцією П. Ганака (Ніредьгаза, 1997).

річчю знаного в Угорщині словакознавця Андраша Крупи (Diricanová, Krekovicová, Uhrinová 2004).

У межах загальних тем тогочасного відділу мистецтва і народної творчості ІМФЕ (зараз відділ української та зарубіжної фольклористики) «Фольклор та мистецтво слов'ян в європейському контексті» (2005–2008 рр.) та «Сучасна фольклористика європейських країн» (2009–2011 рр.) підготовлено розділи «Славістична фольклористика Угорщини кінця ХХ–поч. ХХІ ст.» та «Угорська фольклористика та етнографія кінця ХХ–початку ХХІ століття», видано монографії з даної тематики Л. Мушкетик: «Людина в народні казки Українських Карпат : на матеріалі оповідальної традиції українців та угорців» (2010); «Фольклор угорсько-українського порубіжжя» (2013) та низку статей. Монографію про антропоцентризм як світоглядний атрибут народної казки виконано на матеріалі українських та угорських казок регіону Українських Карпат, що репрезентують основний тип європейської казки. У дослідженні виокремлено кілька антропоцентрів: герой/героїня, персонажі – казкар – слухачі/читачі. На основі казкових наративів розкрито фольклорну картину світу, її основні концепти та бінарні опозиції, зокрема такі як доля, хронотоп, життя/смерть, бідний/багатий, молодий/старий, чоловік/ жінка та ін. Досліджено також сутнісні людські бажання, родинні стосунки в казках, зв'язок людини й довкілля, особливості народної релігійності у наративах. Останній розділ присвячено міжетнічним зв'язкам, зокрема різним видам угризмів у фольклорі регіону. Дану тематику розвинуто в наступній згадуваній монографії про етнофольклорні взаємовпливи в народній культурі Закарпаття, як самобутнього історико-культурного регіону. У книзі висвітлено регіонально-локальну специфіку фольклору краю в межах окремих жанрових груп – народної пісенності, народної прози, проаналізовано угорські запозичення в уснопоетичній творчості українців-русинів, виокремлено їхні типи і форми, з'ясовано модифікації у мові-приймачі. Окремий розділ присвячено образам відомих діячів угорської історії – королю Матяшу Корвіну, князю Ференцу Ракоці ІІ, Лайошу Кошуту в українському фольклорі. У праці також простежено історію фольклористики краю – від найдавніших часів до сучасності, зокрема збирання, систематизацію та публікацію, дослідження усної словесності.

З часом наукове співробітництво поміж двома інституціями, що раніше тривало в межах угод, продовжилося в рамках спільних наукових проєктів. Так, у 2013–2015 рр. тривав проєкт ІМФЕ та ІЕД під назвою «Національні, регіональні і локальні форми народної культури і суспільних трансформацій в Україні та Угорщині в ХХ – ХХІ ст.», у 2016 – 2018 рр. «Зміни національного, регіонального і локального рівня в народній культурі та суспільстві Украї-

ни та Угорщини в ХХ–ХХІ ст.», у 2019–2021 «Угорсько-українське порубіжжя: питання національної ідентифікації, міжетнічних взаємовідносин і культурної спадщини», керівники проєктів директорка ІМФЕ академік Ганна Скрипник та директор Інститут етнографічних досліджень Балож Балог, учасники: Леся Вахніна, Леся Мушкетик, Галина Бондаренко, Агота Ішпан, Карой Жолт Надь, Каталін Югас, Левенте Сіладі та ін.

У даний період в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського тривають актуальні дослідження з народної культури порубіжжя, так, у відділі української та зарубіжної фольклористики з'ясовують фольклорно-етнографічну специфіку українсько-польського, українсько-болгарського та українсько-угорського пограниччя, репрезентуючи таким чином, зони контактування, взаємодії та стосунки між спільнотами, види і форми міжетнічних контактів та взаємодій, фольклорних запозичень тощо. Стосовно Угорщини розроблялася також проблематика збирання і вивчення уснопоетичної творчості слов'янських нацменшин у країні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.), було висвітлено тематику основних славістичних студій, осередки, персоналії учених, а ще матеріали збірників, часописів тощо. Ці відомості увійшли до нашої монографії «Славістика в Угорщині: історія та сучасний стан» (Київ, 2014) і частково до книги «Сучасна угорська етнологія: осередки, напрями досліджень, персоналії» (2017)¹. У монографії простежено сучасний розвій етнології (етнографії та фольклористики) в Угорщині. Розглянуто організаційну мережу етнографічних студій країни: Угорське етнографічне товариство, Інститут етнографічних досліджень Центру гуманірних наук Угорської академії наук (нині НГТ-REN), Угорський етнографічний музей у Будапешті, етнографічні Інститути та кафедри університетів Будапешта, Дебрецена, Сегеда, Печа, Мішкольца. Описано фундаментальні синтетичні видання («Угорський етнографічний атлас», «Угорська етнографія у восьми томах», багатотомний «Угорський каталог казок» та ін.), основні періодичні видавничі серії, часописи та щорічники з етнології («Ethnographia», «Ethno-lore», «Acta Ethnographica Hungarica» і т. д.), резонансні конференції. Окремі розділи присвячено головним напрямам етнографічної науки, що нині адаптують кращі досягнення культурної та соціальної антропології; збиранню, публікації та вивченню угорського фольклору; дослідженню народної культури національних спільнот Угорщини та угорської діаспори, зокрема на Закарпатті. Простежено діяльність та творчий шлях знаних науковців. 25 вересня 2019 року у Головному будинку

---

¹ Див. рецензію Вілмоша Газдаґа у часописі «Ethnographia» (Gazdag 2020, p.742–745.).

Угорської академії наук відбулася святкова конференція з нагоди 130-річчя заснування Угорського етнографічного товариства, де авторка виступила з привітальним словом і доповіддю (Musketik 2020, p.41–48).

Друга велика тема зацікавлень українських науковців – питання сучасного фольклоризму у культурі країни, як угорців, так і слов'янських нацменшин. Українські вчені мали змогу побувати в Домі традицій у Будапешті¹ на організованих ним заходах (напр. виступ Угорського державного ансамблю народного танцю з програмою «Образи Карпат. До Карпат і з-за Карпат» та ін., 2023 р.), познайомитися з діяльністю угорських т. зв. домів танцю, побувати на міжнародному фольклорному конкурсі «Злітай, паво», переглянути фольклорні збірки, репертуар сучасних народних музичних гуртів, фестивалів. Учасниці проекту поставили метою також розглянути культурно-освітню діяльність української діаспори Угорщини, роль фольклору в утвердженні національної ідентичності нацменшини, для чого вони відвідали Товариство української культури в Будапешті (ТУКУ), побували на організованих ним заходах, познайомилися з бібліотекою, періодичними виданнями, часописами «Громада», «Український вісник» та ін. Зібрані українськими науковцями матеріали увійшли до статей і колективної монографії відділу, це розділ «Сучасна фольклорна культура українців Угорщини» (Мушкетик 2021, с. 29–65). В останні десятиліття українці зорганізувалися в активну спільноту, яка зберігає свою ідентичність, дбає про збереження власної культури, освіти, релігійних уподобань. За даними перепису 2011 року в Угорщині проживає 5633 українця, які переселилися сюди впродовж останніх 200 років. Ними створено Державне самоврядування (ДСУУ) та місцеві самоврядування, а також Товариство української культури Угорщини (ТУКУ), регіональні товариства. До останнього часу в Угорщині діяли лише недільні українські школи, а у вересні 2023 р. у Будапешті та Ніредьгазі було відкрито Національну школу української мови імені Лесі Українки (білінгвальний тип навчання). Важливу ідентифікаційну роль у житті української діаспори Угорщини відіграє українська народна культура і зокрема фольклор, який є важливим складником культурно-інформаційної діяльності нацменшини і може презентуватися у наш час у межах різних гуртів, фестивалів, концертів тощо, тобто у вторинній формі, це явище ми називаємо фольклоризмом. Тут відбуваються святкування Різдва, Пасхи, інших національних та народних свят, тривають творчі

---

¹ Директор Дому традицій музикант і музикознавець Міклош Бот у співробітництві з українським музеєм Івана Гончара створили найбільший онлайн-архів української традиційної пісні «Поліфонія».

вечори, заходи, присвячені вшануванню відомих українців та знаменних дат. Громада має право на гарантований час у трансльованих ЗМІ (радіо, телебачення) та можливість публікацій у друкованих ЗМІ Угорщини. Є можливість перегляду інтернет-телебачення Ukr.tv.hu. Значною є роль церковних традицій. Таким чином, в умовах діаспори, коли мова у певному сенсі перестає бути визначальною, фольклорні форми стають одним із ключових символів ідентифікації українства, як на зовнішньому, естетичному, так і на внутрішньому, духовному рівнях.

Як уже згадувалося, основні фольклорно-етнографічні контакти між двома народами йшли через Закарпаття, де проживає значна угорська діаспора. Народна культура угорців краю здавна цікавить учених, однак у радянські часи науковці з Угорщини мали обмежені можливості для цих студій. Згідно із запланованою тематикою у рамках спільних проєктів співробітники Інститут етнографічних досліджень УАН неодноразово виїжджали в експедиції на Закарпаття (Берегівський, Виноградівський, Ужгородський райони області). Так, Агота Ішпан збирала матеріал по функціонуванню масових форм торгівлі (міжнародних базарів та ін.) часів соціалізму, Карой Жолт Надь досліджував конфесійне становище окремих спільнот Закарпаття, Левенте Сіладі потрійне угорсько-українсько-румунське прикордоння, польову роботу по збиранню угорської народної прози тут проводив Золтан Мадяр¹ та ін.

Результати своїх досліджень угорські науковці оприлюднили у вигляді доповідей, статей, повідомлень, інтерв'ю (Nagy 2014, р. 7–71). По даній тематиці Надь зробив також кілька доповідей: на щорічній конференції Докторської колегії Угорської реформатської церкви (липень 2014 р.) у Шарошпатаку він озвучив тематику: «Конфесійна ідентичність закарпатської реформатської молоді: Результати досліджень, проведених в закарпатських реформатських ліцеях»; у травні 2014 року у Веспремі виголосив доповідь «Релігійність закарпатської реформатської молоді» на 10-й конференції «Релігійна культура і спосіб життя в Карпатському басейні», а також дав інтерв'ю з питань реформатської ідентичності на Радіо Кошута. Своєю чергою Левенте Сіладі виступив з такими доповідями: «Господарські зв'язки у просторі угорсько-румунсько-українського потрійного кордону» на конференції «Frontiere, modul de viata langa frontiere in Bazinul Carpatic» (Арад, 2014); «Роль родичання у дотриманні зв'язків і передачі інформації» на конференції «Кордони, стан прикордоння в Карпатському регіоні»

---

¹ Співробітник ІЕД Золтан Мадяр зібрав і опублікував цілу низку збірників прозового фольклору з території Угорщини та поза її межами, підготував на їх основі кілька вагомих монографій. Йому належить укладання багатотомного каталогу угорських переказів з території країни і окремого каталогу угорськомовних переказів Трансильванії.

(Будапешт, вересень 2014 року); «Культурні та економічні мотивації локального вживання мови на території потрійного угорсько-румунсько-українського кордону» на конференції «Мовне і культурне розмаїття у Східній та Центральній Європі : цінності та виклики» (Берегове, квітень 2015 р.). Отримані результати увійшли до міжнародного проєкту за підтримки ОТКА¹ під назвою «Вивчення потрійних кордонів на території південно-західної, південно-східної та північно-східної Угорщини». У 2015 році з'явилися узагальнюючі видання під назвою «Потрійний кордон з етнографічного погляду» (Turai, Mészáros (szerk.) 2015a) та «Етнографічне потрактування потрійного кордону» (Turai, Mészáros (szerk.) 2015a). Редактори томів Тюдде Тураї і Чаба Месарош. За допомогою цих праць, що містять візуальні матеріали, дослідницька група прагнула дати візуально-антропологічне трактування становища потрійного кордону. Науковцями було вибрано чотири тематичні одиниці (потрійність, рух на кордоні, економічні зв'язки, культурна пам'ять), які на просторі потрійного кордону структурують повсякденну прикордонну практику проживаючих тут спільнот, а також фактори становлення і вираження ідентифікації вздовж кордонів. Багатий фотоматеріал (альбом), на думку укладачів, не є самоціллю, і не просто ілюструє дослідження, а доповнює, пояснює їх, допомагає зрозуміти, як трансформації на кордоні упродовж майже ста останніх років впливали на реорганізацію регіонів і середовища. У виданнях можна простежити вплив макротенденцій на невеликі простори у період, починаючи з часів зміни системи. Сюди увійшли статті угорських та зарубіжних учасників проєкту, згруповані за такими рубриками: дослідження кордону і міграція; угорсько-австрійсько-словенський потрійний кордон; угорсько-румунсько-сербський потрійний кордон; угорсько-румунсько-український потрійний кордон. Вступні статті до збірників підготували Т. Тюдде та Б. Балог.

Угорські та українські науковці з обох країн взяли також участь у науковій конференції, що проходила в Закарпатському угорському інституті імені Ференца Ракоці II (Берегове) під назвою «Мовне і культурне розмаїття у Східно-Центральній Європі: цінності і виклики» (квітень 2015), На конференціях була представлена доповіді з етнографії та фольклору, переважно з території Закарпаття (Барабаш Кес, Маргіт Кес, Ю. Туряниця та ін.).²

¹ ОТКА – скорочена назва фонду «Основні державні наукові дослідницькі програми» (Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok).

² Принагідно згадаймо колективну монографію львівського академічного Інституту українознавства ім. І. Крип'якевич під назвою «Угорсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення» (упорядники О. Муравський, М. Романюк, 2019 р.) предметом аналізу якої став обшир актуальної як історичної, так і

Угорські вчені неодноразово відвідували Київ. Так, 2016 року Каталін Югас, Агота Ішпан та Левенте Сіладі побували в ІМФЕ, розповіли про деякі результати своїх наукових студій, а Югас виголосила доповідь під назвою «Хай живе угорська свобода, хай живе Батьківщина: пісні про Кошута в угорській історії від генези до наших днів». У ній йшлося про угорську революцію 1848–1849 рр. під проводом Лайоша Кошута, і її рецепціях у фольклорі та народній культурі загалом, символічне значення в історії і сучасності угорського народу. Югас розповіла також про угорські народні пісні нового і старого стилю, їх музичні особливості, питання фольклоризму та фольклоризації. Виступ ілюструвався відео- та аудіома-теріалом, кілька пісень дослідниця виконала сама, адже є учасницею фольклорного гурту. У перекладі українською опубліковано статтю Югас на актуальну нині тематику «Угорські солдатські пісні про бої з російськими ворогами» («Слов'янський світ», 2022, випуск 21), що певною мірою резонує з новою тематикою відділу «Російсько-українська війна у сучасному фольклорі: антропологічні виміри».

Каталін Югас цікавилася також питаннями використання елементів народного одягу у сучасному вбранні українців, консультувалася з колегами з ІМФЕ. У жовтні 2020 року старша наукова співробітниця ІМФЕ Марина Олійник взяла участь у міжнародній конференції Інституту етнографічних досліджень «Ремісничча спадщина – сучасне мистецтво та ідентичність» з доповіддю «Вишивка в одязі видатних українців», ці матеріали опубліковано в щорічнику «Acta Ethnographica» (2021 р. № 2, с. 517–542), так само як і статтю директорки ІМФЕ Ганни Скрипник про багатотомне видання «Етнографічний образ України», що вийшло в ІМФЕ (с. 619–622).

Від початку військової агресії Росії в Україні 24 лютого 2022 року Угорська академія наук приймала у себе науковців – тимчасових біженців з України у гостьовому домі Домус, подавала їх допомогу та підтримку.

І хоча офіційне співробітництво між двома Інститутами нині призупинене через російсько-українську війну, контактування триває і далі, так, співробітники ІМФЕ публікують праці в угорських виданнях, готують блок статей для оприлюднення в академічному щорічнику «Acta Ethnographica». 4

сучасної проблематики регіону Закарпаття з доволі розлогою тематикою – історичною, політичною, лінгвістичною, етнографічною, соціокультурною, релігійною та ін. [див. про це: Мушкетик 2022, с. 59–69]. До реалізації проекту було залучено фахівців з усієї України і почасти з Угорщини, з самого Інституту, інших установ Львова, а ще Івано-Франківська, Будапешта, Києва, Ужгорода, Берегового та ін. Книга складається з чотирьох великих розділів: Угорсько-український кордон: формування, особливості, трансформації. Угорсько-українське пограниччя в історичній ретроспективі. Самоідентифікація населення угорсько-українського пограниччя. Сучасні політичні, культурні й освітні проблеми пограниччя.

і 5 квітня 2024 року в Інституту етнографічних досліджень Центру гуманітаристики УАН (дослідницька мережа HUN-REN) у Будапешті відбулася конференція на тему «Сучасний фольклор – фольклор і медіа», на якій Л. Мушкетик виступила з доповіддю «Роль Інтернету в популяризації пісні-гімну війни *Червона калина*». На конференції тривали дискусії щодо визначення терміну *сучасний фольклор*, який нині може трактуватися доволі широко. Під час перебування в Угорщині Леся Мушкетик поспілкувалася також з генеральним директором Центру гуманітарних наук Балажем Балогом, головною редакторкою збірника «Acta Ethnographica» Агнеш Семеркені, завідувачкою відділу фольклору Ілдіко Ландграф, іншими співробітниками Інституту – академіком Аттілою Паладі-Ковачем, Евою Мікош, Золтаном Мадяром, Левенте Сіладі, побувала на ще на одній інститутській конференції, присвяченій 85-ій річниці з дня народження колишнього співробітника ІЕД етнолога Міклоша Сіладі.

Згадаймо також деякі приклади співробітництва з іншими академічними установами Угорщини, зокрема долучення до міжнародного проєкту Інституту літературознавства УАН (HUN-REN) щодо європейських шляхів української пісні «Їхав козак за Дунай», який тривав у 2021–2022 роках під керівництвом Жофії Калавскі. У квітні 2023 р. відбулася наукова конференція під назвою «Транскультурні мережі в епоху наполеонівських воєн. Слідами однієї козацької пісні», в якій крім угорців взяли участь дві дослідниці з Києва та Львова, а в жовтні Л. Мушкетик спільно з Калавскі виступили в подкасті радіопередачі Glossza 36 (мережа HUN-REN) на згадувану тематику. У цей період нам довелося також консультуватися з дослідниками академічного Інституту музикознавства, зокрема завідувачем Архіву Бартока Ласлом Вікаріушем стосовно українських зацікавлень Бели Бартока.

Отже, міжакадемічне українсько-угорське співробітництво, яке на терені етнології має тривалу історію, нині відбувається в межах спільних проєктів з певної цікавої, актуальної для обох сторін і науки тематики, за цей час напрацьовано відповідні форми і види співробітництва та контактування, розробки актуальних питань в контексті нових методів та напрямів сучасної європейської науки. Згадувані напрацювання оприявлено у вигляді наукових праць, колективних і індивідуальних монографій, збірок, тез та доповідей конференцій тощо. Здобуті результати виявилися перспективними не лише у галузі етнографії та фольклористики, а й на інших теренах – історії, соціальної та культурної антропології, мовознавства та ін. Водночас ці надбання можуть представляти інтерес для широких культурних кіл, сприяти міжкультурній комунікації і контактам поміж двома країнами, подальшому долученню української науки до європейської, європейській інтеграції України загалом.

Література

1. Криза І. 2006. Угорська визвольна війна у фольклорі українців-русинів. *Народна творчість та етнографія*. 2006. № 4. С. 89–98.
2. Мушкетик Л. 2012. Багатотомне синтетичне видання з угорської етнографії (Magyar Néprajz nyolc kötetben. Budapest : Akadémiai K., 1988 – 2011. K. I–VIII). *Народна творчість та етнологія*. 2012. № 1. С.118–121.
3. Мушкетик Л. 2020. До питання «націоналізації» образів угорських історичних героїв в українській народній прозі Закарпаття. *Угорсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення*. Львів : НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2020. С. 277–349.
4. Мушкетик Л. 2021. Сучасна фольклорна культура українців Угорщини. *Фольклорні пограниччя європейських країн у контексті сучасних трансформацій та глобалізаційних викликів : колективна монографія*. ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Київ, 2021. С. 29–65.
5. Мушкетик Л. 2022. Сучасні міждисциплінарні студії угорсько-українського пограниччя. *Народна творчість та етнологія*. 2022. № 3. С. 59–69
6. Мушкетик Л. 2013. Угорська фольклористика та етнографія в кінці ХХ – на початку ХХІ століття. *Сучасна фольклористика європейських країн*. Київ : ІМФЕ ім. М. Рильського НАНУ, 2013. С.42–83.
7. Мушкетик Л. 2013. Фольклор українсько-угорського порубіжжя Київ: Український письменник, 2013. 496 с.
8. Мушкетик Л. 2018. (рец.) Magyar Z. A Magyar történeti mondák katalógusa. Budapest : Kairosz könyvkiadó kft., 2018. К.1–ХІ. *Народна творчість та енологія*. 2019. № 2. С. 96–101.
9. Паладі-Ковач А. 2015. Куди прямує європейська етнологічна наука. *Народна творчість та етнологія*. 2015. № 2. С. 7–23.
10. Balogh B; Fülemile Á. 2023. Történeti idő és jelenlét Kalotaszegen. Fejezetek egy emblemikus néprajzi táj jelképpé válásának történeti, társadalmi folyamatáról. Budapest, BTK Néprajztudományi Intézet. 2023.660 P.
11. Gazdag V. 2020. Леся Мушкетик: Сучасна угорська етнологія. Національна академія наук України Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського, Київ. 2017. 400 р.) *Ethnographia*. 2020. Sz. 4. P.742–745.
12. Kriza I. 1990. Rex Lustus, Rex Clarus: Mátyás király a néphagyományban. Hunyadi-Mátyás Emlékkönyv Mátyás király halálának 500 évf. Budapest, 1990. P. 363–410.
13. Musketik L. 2004. Magyar motívumok a kárpátaljai népi prózában. *Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiségek néprajzából*. 2004. № 5. P. 174–203.
14. Musketik L. 2009. Mátyás király a kárpátaljai népi prózában. *Erdélyi reneszánsza*. Kolozsvár, 2009. K. 1. P. 210–218.
15. Musketik L. 2013. A «sors» fogalmának verbalizációja a Kárpátok ukrán és magyar nyelvű meséiben. *Ethnographia*. 2013. 124. P. 453–470.

16. Musketik L. 2020. Az ukrán néprajzkutatók üdvözlete a 130 éves Magyar Néprajzi Társaságnak. *Néprajzi Hírek* XLIX, 2020/2. P. 41–48.
17. Nagy Zs. K. 2014. «Reformatus magyar vagyok...» Vallási kisebbség, felekezeti kultúra, nemzeti identitás összefüggései a magyar reformátusok között. Előzetes kérdések és feltevések egy kérdőíves kutatás kapcsán. *Ethno-lore*. 2014. XXXI. P.7–71.
18. Paládi-Kovács A. 1973. Ukrán szorványosok a Zempléni-hegyvidék falvaiban. *Népi Kultúra – Népi Társadalom*. 1973. № 7. P. 23–31.
19. Turai, Mészáros (szerk.) 2015a. Hármashatár néprajzi nézetben / szerk. Turai T. ; Mészáros Cs. Budapest: MTA BTK NTI, 2015/1. 218 p.
20. Turai, Mészáros (szerk.) 2015b. Hármashatár néprajzi értelmezésben / szerk. Turai T. Budapest : MTA BTK NTI, 2015/2. 296 p.
21. V službách etnografie : Zborník na počest sedemdesiatin Ondreja Krupu. Divičanová, A; Krekovičová, E.; Uhrinová, A. / zost. Békéscsaba: Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete. 2004. 584 p.

References

1. Kriza I. 2006. Uhorska vyzvolna viina u folklori ukraintsiv-rusyniv. [The Hungarian War of Liberation in the folklore of Ukrainian-Ruthenians.] Narodna tvorčist ta etnografii. 2006. № 4. S. 89–98. (In Ukrainian)
2. Mushketyk L. 2012. Bahatotomne syntetychne vydannia z uhorskoj etnografii [Multi-volume synthetic edition of Hungarian ethnography] (Magyar Néprajz nyolc kötetben. Budapest: Akadémiai K., 1988 – 2011. K. I–VIII). Narodna tvorčist ta etnolohiia. 2012. № 1. C.118–121. (In Ukrainian)
3. Mushketyk L. 2020. Do pytannia «natsionalizatsii» obraziv uhorskykh istorychnykh heroiv v ukrainskii narodnii prozi Zakarpattia. Uhorsko-ukrainske pohranychchia: etnopolitychni, movni ta relihiini kryterii samoidentyfikatsii naseleattia. [On the issue of "nationalization" of images of Hungarian historical heroes in Ukrainian folk prose of Transcarpathia. Hungarian-Ukrainian borderland: ethnopolitical, linguistic and religious criteria of self-identification of the population.] Lviv : NAN Ukrainy, Instytut ukraïnoznavstva im. I. Krypiakievycha, 2020. S. 277–349. (In Ukrainian)
4. Mushketyk L. 2021. Suchasna folklorna kultura ukraintsiv Uhorshchyny. Folklori pohranychchia yevropeiskykh krain u konteksti suchasnykh transformatsii ta hlobalizatsiinykh vyklykiv: kolektyvna monohrafii. [Modern folklore culture of Ukrainians in Hungary. Folklore borders of European countries in the context of modern transformations and globalization challenges: collective monograph] IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy. Kyiv, 2021. S. 29–65. (In Ukrainian)
5. Mushketyk L. 2022. Suchasni mizhdystyplinarni studii uhorsko-ukrainskoho pohranychchia. [Modern interdisciplinary studies of the Hungarian-Ukrainian border region.] Narodna tvorčist ta etnolohiia. 2022. № 3. C. 59–69
6. Mushketyk L. 2013. Uhorska folklorystyka ta etnografii v kintsi XX – na pochatku XXI stolittia. [Hungarian folklore and ethnography in the late 20th and early 21st

- centuries] Suchasna folklorystyka yevropeiskykh krain. Kyiv : IMFE im. M. Rylskoho NANU, 2013. S.42–83. (In Ukrainian)
7. Mushketyk L. 2013. Folklor ukrainsko-uhorskoho porubizhzhia [Folklore of the Ukrainian-Hungarian borderland] Kyiv: Ukrainskyi pysmennyk, 2013. 496 c. (In Ukrainian)
  8. Mushketyk L. 2018. (rets.) Magyar Z. A Magyar történeti mondák katalógusa. [Catalogue of Hungarian historical legends]. Budapest: Kairosz könyvkiadó kft., 2018. K.I–XI. Narodna tvorchist ta enolohiia. 2019. № 2. S. 96–101. (In Ukrainian)
  9. Paladi-Kovach A. 2015. Kudy priamuie yevropeiska etnolohichna nauka. [Where does European ethnological science go?] Narodna tvorchist ta etnolohiia. 2015. № 2. C. 7–23. (In Ukrainian)
  10. Balogh B; Fülemile Á. 2023. Történeti idő és jelenlét Kalotaszegen. Fejezetek egy emblemikus néprajzi táj jelképpé válásának történeti, társadalmi folyamatairól. [Historical time and presence in Kalotaszeg. Chapters on the historical and social processes of the transformation of an emblematic ethnographic landscape into a symbol] Budapest, BTK Néprajztudományi Intézet. 2023. 660 P. (In Hungarian)
  11. Gazdag V. 2020. Lesia Mushketyk: Suchasna uhorska etnolohiia. [Lesya Mushketyk: Modern Hungarian Ethnology.] Natsionalna akademiia nauk Ukrainy Instytut mystetstvoznavstva, folklorystyky ta etnolohii im. M.T. Rylskoho, Kyiv. 2017. 400 p.) *Ethnographia*. 2020. Sz. 4. P.742–745. (In Ukrainian)
  12. Kriza I. 1990. Rex Lustus, Rex Clarus : Mátyás király a néphagyományban. [Rex Lustus, Rex Clarus: King Matthias in folk tradition] Hunyádi-Mátyás Emlékkönyv Mátyás király halálának 500 évf. Budapest, 1990. P. 363–410. (In Hungarian)
  13. Musketik L. 2004. Magyar motívumok a kárpátaljai népi prózában. [Hungarian motifs in the folk prose of Transcarpathia]. *Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiségek néprajzából*. 2004. № 5. P. 174–203. (In Hungarian)
  14. Musketik L. 2009. Mátyás király a kárpátaljai népi prózában. [King Matthias in the folk prose of Transcarpathia.] *Erdély reneszánsza*. Kolozsvár, 2009. K. 1. P. 210–218. (In Hungarian)
  15. Musketik L. 2013. A «sors» fogalmának verbalizációja a Kárpátok ukrán és magyar nyelvű meséiben [Verbalization of the concept of «fate» in the Ukrainian and Hungarian fairy tales of the Carpathians]. *Ethnographia*. 2013. 124. P. 453–470. (In Hungarian)
  16. Musketik L. 2020. Az ukrán néprajzkutatók üdvözlete a 130 éves Magyar Néprajzi Társaságnak. [Greetings from Ukrainian ethnographers to the 130th anniversary of the Hungarian Ethnographic Society.] *Néprajzi Hírek* XLIX, 2020/2. P. 41–48. (In Hungarian)
  17. Nagy Zs. K. 2014. «Reformatus magyar vagyok...» Vallási kisebbség, felekezeti kultúra, nemzeti identitás összefüggései a magyar reformátusok között. [«I am a Reformed Hungarian...» The connections between religious minority, denominational culture, and national identity among Hungarian Reformed Christians.] *Előzetes kérdések és feltevések egy kérdőíves kutatás kapcsán. Ethno-lore*. 2014. XXXI. P.7–71.

18. Paládi-Kovács A. 1973. Ukrán szorványosok a Zempléni-hegyvidék falvaiban. [Ukrainian diaspora in the villages of the Zemplén Mountains]. *Népi Kultúra – Népi Tarsadalom*. 1973. № 7. P. 23–31. (In Hungarian)
19. Turai, Mészáros (szerk.) 2015a. Hármás határok néprajzi nézetben [Triple borders in ethnographic view] / szerk. Turai T. ; Mészáros Cs. Budapest: MTA BTK NTI, 2015/1. 218 p. (In Hungarian)
20. Turai, Mészáros (szerk.) 2015b. Hármás határok néprajzi értelmezésben [Triple borders in ethnographic interpretation] / szerk. Turai T. Budapest : MTA BTK NTI, 2015/2. 296 p. (In Hungarian)
21. V službách etnografie: Zborník na počest sedemdesiatin Ondreja Krupu. [In the Service of Ethnography: A Collection in Honor of Ondrej Krupa's Seventieth Birthday] Divičanová, A; Krekovičová, E.; Uhrinová, A. / zost. Békéscsaba: Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete. 2004. 584 p. (In Slovakian)

Українсько-угорське наукове співробітництво в галузі етнографії сьогодні

Леся Мушкетик, доктор філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського НАН УРСР, академік АН УРСР, mush-ketik@ukr.net, ORCID: 0000-0001-5958-0044

Національна академія наук України та Академія наук Угорщини (наразі Угорська дослідницька мережа HUN-REN) продовжують регулярну та плідну співпрацю протягом тривалого часу. Прикладом цього є понад тридцятилітня наукова взаємодія Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України з Інститутом народознавства ЦНДФЛ, яка спочатку реалізувалася в рамках міжурядових угод, а нині продовжена в рамках проектів. Так, за останнє десятиріччя були розроблені теми: «Національні, регіональні та локальні зміни в українській та угорській народній культурі та суспільстві у ХХ ст.». і ХХІ. у ХХІ столітті» (2016–2018); «Угорсько-українське прикордоння: питання національної ідентифікації, міжетнічних відносин та культурної спадщини» (2019–2021), керівники проекту: академік Ганна Скрипник, директор Українського інституту, та доктор хабіліт Балаш Балог, директор Інституту етнографії.

За останній період напрацьовано відповідні форми і види співпраці та контактів, розроблено актуальні питання в контексті нових методів і напрямів сучасної європейської науки. Найважливіші результати викладені в наукових статтях, колективних та індивідуальних монографіях, збірниках тощо. опубліковано у формі. У рамках співпраці науковці Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнології імені М. Рильського та Інституту етнології неодноразово відвідували Будапешт, працювали в бібліотеках та архівах, зустрічалися з угорськими колегами, брали участь у численних різноманітних конференціях. Досягнуті результати виявилися перспективними не лише в галузі етнографії та фольклору, а й в інших галузях, таких як історія, соціальна та культурна антропологія, лінгвістика тощо. в області. Водночас ці результати можуть

зацікавити ширші культурні кола, сприяти міжкультурній комунікації та стосункам між двома країнами, залучати українську науку до європейської інтеграції України.

Ключові слова: *Академія наук, Інститут мистецтвознавства імені М. Рильського, фольклорно-етнологічні дослідження, Інститут народознавства БТК, проекти, публікації, конференції.*

Ukrainian-Hungarian Interacademic Cooperation in the Field of Ethnology today

Lesia Mushketyk, Doctor of Philological Sciences, Senior Research Fellow at the Maksym Rylsky Institute of Art Studies, Folklore, and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, a member of the National Academy of Sciences of Ukraine, mushketik@ukr.net, ORCID: 0000-0001-5958-0044

The National Academy of Sciences of Ukraine and the Hungarian Academy of Sciences (now the HUN-REN research network) have long maintained systematic and fruitful cooperation. An example of this is the more than thirty years of scientific contacts between the Maksym Rylsky Institute of Art History, Folklore and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Hungarian Institute of Ethnographic Studies of the Center for Humanities, which first took place within the framework of intergovernmental agreements and now continues within the framework of projects. Thus, over the past decade, the following topics have been developed: "Changes at the national, regional and local levels in the folk culture and society of Ukraine and Hungary in the twentieth and twenty-first centuries" (2016-2018); "Hungarian-Ukrainian borderland: issues of national identification, interethnic relations and cultural heritage" (2019-2021), led by the project managers, the Director of the Institute of Art History, Folklore and Ethnology, Academician Hanna Skrypnyk, and the Director of the Institute of Ethnographic Studies, Dr Balazs Balogh.

Over the past period, appropriate forms and types of cooperation and contact, development of topical issues in the context of new methods and directions of modern European science have been worked out. The main achievements are manifested in the form of scientific works, collective and individual monographs, collections, etc. Within the scope of cooperation, scientists of the Institute of Art History, Folklore and Ethnology and the Institute of Ethnographic Studies visited Budapest several times, worked in libraries and archives, met with Hungarian colleagues, and participated in many diverse conferences.

The obtained results were promising not only in the field of ethnography and folkloristics, but also in other areas - history, social and cultural anthropology, linguistics, etc. At the same time, these assets can be of interest to wide cultural circles, contribute to intercultural communication and contacts between the two countries, and further involvement of Ukrainian science in the European integration of Ukraine in general.

Keywords: *Academy of Sciences, Maksym Rylsky Institute of Art History, Folklore and Ethnology, Institute of Ethnographic Research, projects, works, conferences, scientists.*

Ukrán-magyar akadémiai együttműködés a mai időben a néprajz területén

Musketik Leszja, a filológiai tudományok doktora, az Ukrán Tudományos Akadémia Maxim Rilszkij Művészettudományi, Folklorisztikai és Etnológiai Intézetének vezető tudományos munkatársa, az Ukrán Tudományos Akadémia tagja, mushketik@ukr.net, ORCID: 0000-0001-5958-0044

Az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia és a Magyar Tudományos Akadémia (jelenleg HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat) régóta rendszeres és gyümölcsöző együttműködést folytat. Erre példa az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia M. Rylsky Művészettörténeti, Folklor- és Etnologiakutatás Intézete és a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézete közötti több mint harmincéves tudományos kapcsolat, amely kezdetben kormányközi megállapodások keretében valósult meg, most pedig projektek keretében folytatódik. Így az elmúlt évtizedben a következő témákat dolgozták ki: „Nemzeti, regionális és helyi változások az ukrán és magyar népi kultúrában és társadalomban a XX. és XXI. században” (2016–2018); „A magyar-ukrán határvidék: a nemzeti identifikáció, az internetikus kapcsolatok és a kulturális örökség kérdései” (2019–2021), projektvezetők: Hanna Skrypnyk akadémikus, az ukrán Intézet igazgatója és Balogh Balázs habilitált doktora, a Néprajztudományi Intézet igazgatója.

Az elmúlt időszakban megfelelő együttműködési és kapcsolattartási formákat és típusokat alakítottak ki, valamint a modern európai tudomány új módszereinek és irányainak összefüggésében aktuális kérdések kidolgozására került sor. A legfontosabb eredményeket tudományos cikkek, kollektív és egyéni monográfiák, gyűjtemények stb. formájában tették közzé. Az együttműködés keretében az M. Rylsky Művészettörténeti, Folklor- és Etnologiakutatás Intézete és a Néprajztudományi Intézet kutatói többször jártak Budapesten, dolgoztak könyvtárakban és levéltárakban, találkoztak magyar kollégákkal, és számos különböző konferencián vettek részt. Az elért eredmények ígéretesnek bizonyultak nemcsak a néprajz és a folklór területén, hanem más területeken is, mint például a történelem, a társadalmi és kulturális antropológia, a nyelvészet stb. területén. Ugyanakkor ezek az eredmények szélesebb kulturális körök érdeklődésére is számot tarthatnak, elősegíthetik a két ország közötti interkulturális kommunikációt és kapcsolatokat, és tovább vonhatják az ukrán tudományt Ukrajna európai integrációjába.

Kulcsszó: *Tudományos Akadémia, M. Rylsky Művészettörténeti, Folklor- és Etnologiakutatás Intézete, BTK Néprajztudományi Intézet, projektek, publikációk, konferenciák.*

H. Tóth István

Aktuális kérdések a magyar mint idegen nyelv tanítása köréből

Jelen dolgozatomban elsősorban a magyar mint idegen nyelv tanításának eredményes szakmai-pedagógiai folyamatait erősítendő vetek fel szüntelenül visszavisszatérő alapkérdéseket, kapcsolódva az Ungvári Hungarológiai Központ és kiváló munkatársai tudományos kutatásaihoz. Azonban mielőtt felteszek bizonyos aktuális kérdéseket, előbb illendő és helyénvaló köszönettel fordulnom **dr. Lizanec Péter** érdemes professzor úrhoz, az ungvári egyetem és a kárpátaljai tudományos közélet jeles személyiségéhez. Hogy az 1990-es évek elején lehetőséget kaptam a nyelvtudomány és a néprajztudomány bizonyos területein tudományos vonatkozású kutatásokra és adatgyűjtésekre, valamint több szakmai-pedagógiai területen is együttműködésre, azt Professzor Úrnak köszönhetem, hiszen dr. Lizanec Péter határokön átívelő tudományszervező tevékenysége nyomán az 1992–93-as tanévben az Ungvári Állami Egyetemen az Általa vezetett Magyar Filológiai Tanszéken előadásokat tarthattam kommunikációelméletből, szövegnyelvészetből és stilisztikából, ugyanekkor nyelvpedagógiai szemináriumokon is lehetőségem nyílt az együttműködésre a magyar nyelv és irodalom szakos hallgatók gyakorlati képzését segítőként. Ebben az időben a Professzor Úr vezette Ungvári Hungarológiai Központban előadásokat tarthattam a kárpátaljai nyelvészeti gyűjtéseimről, az általam gyűjtött anyag elemzésekor felhalmozott tudományos vizsgálati eredményeimről is.

A félreértések elkerülése végett rögzítem: tisztában vagyok azzal, hogy jelen tanulmányomban semmi újat nem állítok, lényegében ismételni fogom a magyar mint idegen nyelv tanításának sarkalatos tényeit, adatait, összefüggéseit. De ezeket a tényeket, adatokat és összefüggéseket a magyar nyelv idegen nyelvként történő tanításának a több mint negyedszázados tanári, kutatói és tananyagfejlesztői tapasztalataim prizmáján át teszem meg azért, hogy **felhívjam a figyelmet néhány szempontra, ismévrvre, feltételre, amelyek keretezik a magyar nyelv idegen nyelvként történő tanításának elméleti és gyakorlati területeit, és ezeket ismételten meg is erősítsem.**

E tanulmányom alapkérdése: **Hogyan tanítható a magyar nyelv idegen nyelvként?** Így válaszolok röviden: **eredményesen és érdekesen.** Itteni

írásomban villámfényű megvilágításban az ezekből a tanítási helyzetekből tárok elő példákat. Ugyanakkor a problémafelvetésem nyomán egymás sarkába hágnak a legkülönbözőbb szakmai, elsősorban a nyelvpedagógiai természetű kérdések. Itt van mindjárt a legelső: a tudományok térfelein **hová sorolhatjuk a magyar mint idegen nyelv diszciplínát**, és egyáltalán mi is a legfőbb jellege? Alapvetően a nyelvtudomány körében, ottan is **az alkalmazott nyelvészet** gazdag forrásvidékein tarthatjuk számon, hiszen mindenekelőtt a magyar nyelvészet **egyik ága**. Ugyanakkor **a hungarológia tudományterület** szakadatlan fejlődésének egyik szüntelenül és szembeszökőn **eredményes köre a magyar nyelv idegen nyelvként történő tanítása**, továbbá ezen tanítási eredményeknek és a tanításban alkalmazott taneszközrendszereknek a következetes összehasonlító értékelése, mindezek nyomán a meggyőző módszereknek és a tanítási értékeknek a felelősségteljes továbbadása. Az újabb hangsúlyos, immár a nyelvoktatást közvetlenül is érintő módszertani kérdés **a célnyelv és a közvetítő nyelv/ek feszítő dilemmáját** hozza közel a nyelvpedagógia mindennapjainkhoz. Változatos válaszokkal szembesülünk a szakirodalmat tanulmányozva és az egyes nyelvtanárok módszertani kultúráját szemlélve. Hogy ne tévedjünk el jelen szakmai problémánk dzsungelében, érdemes tisztáznunk:

- a) **nemzetiségüket** illetően kiknek, azután
- b) melyik **korosztálynak**, továbbá
- c) milyen **tudásszinteket** és **nyelvhasználati kompetenciákat** felmutató-alkalmazó személyeknek tanítjuk a magyar nyelvet idegen nyelvként, vagyis **célnyelvként**.

Jelentősen befolyásolhatja nyelvtanításunk eredményességét az a körülmény, hogy **célnyelvi környezetben** tanulják-e diákjaink a magyar nyelvet. A célnyelvi környezet állandó és életszerű helyzeteket teremt, kínál a különböző időtartamú órákon elsajátított elméleti és gyakorlati tudásszintek erősítéséhez. Nem kerülhetjük meg azt a nyelvhasználattal kapcsolatos, a nyelvtanítást, valamint a nyelv-tanulást és a nyelvhasználatot tervező-szervező kérdést sem, hogy a diákunk miféle szempontok figyelembevételével tekint a tanuló-tanítandó magyar nyelvre, például: **származásnyelvként**, **szórványnyelvként**, **kisebbségi nyelvként**, **állampolgárságot és/vagy munkaalkalmat biztosító nyelvként**, avagy **családalapítási szándékkal**, meg további egyéb meggondolásokból? Ne feledkezzünk el azokról, akik **filológus és/vagy hungarológus hallgatóként** akarják tanulni a magyar nyelvet idegen nyelvként. Rögzítendő: **ebben a szakmai-pedagógiai kérdéskörben a magyar nyelv mint idegen nyelv** van jelen, **nem anyanyelvként**.

Amikor a **tanítás- és tanulásszervezés** problémakör szakmai-pedagógiai tevékenységeihez érkezünk, akkor rá kell mutatnunk a **tanterv** és a **vizsgakövetelmények** mibenlétére, valamint a **tananyag** változatosságára a **célként tételezni**

érdemes értékek aspektusából. Mondandóm jelen szakaszában legfőbb szándékom a magyar mint idegen nyelv **tanítástervezésének** és **tudásszínvonalának** a **segítése** legalább körvonalakban. Hogyan lássunk hozzá? Mindenekelőtt az **időkeretek** alapos és gondos kijelölése az, aminek meg kell történnie. A következő jelentős feladatunk az egyes időkereteknek a **formatudással** – ennek fontos komponensei a **grammatikai ismeretek** és a **lexikai anyag** –, továbbá a **nyelvhasználatra** összpontosító kommunikatív jellegű **témakörökkel** való megtöltése, mégpedig a tanulói igények, elvárások, azaz a **szükségletek** mentén. Amint ezeket a lépéseket teljesítettük, a nem teljesen kezdő nyelvtanuló diákok részére szükséges úgynevezett **próbateszteket** szerkesztenünk, hogy minél árnyaltabban szembesülhessünk **a kimenet követelményeivel**. Mielőtt továbblépnénk, meg kell határoznunk az úgynevezett **alaptankönyvet**, illetőleg **taneszközcsomagot**, amely a nyelvtanulók és a nyelvtanárok közös munkaeszközeként lesz használatos az egyes **modulokban**, illetőleg témakörökben.

Az előző problémafelvetéseimnek homlokterében az a megkerülhetetlen műfaj állt, amit a tanítás- és tanulásszervezésben közismert szóhasználatnál **tantervnek** nevezünk. A tanterv **multidiszciplináris** jellegű pedagógiai-pszichológiai és konkrét tudományos szakirányra kidolgozott dokumentum, amely alapja az adott tantárgy tanításának. **Nem keverhetők össze a tanterv és a tanmenet fogalmak**, mivel a tanmenet a lényegét tekintve egy tanítást szervező ütemterv. Hol vannak a magyar mint idegen nyelv tanítását segítő, támogató, hasznavehető tantervek? Vannak egyáltalán? Magyarországon a Nemzeti Alaptanterv 2013. évi változatában a kerettanterveket bemutató fejezetben az 1–12. évfolyamok részére, vagyis a 6–18 évesek korosztályaira található következőesen átgondolt és körültekintően megírt tanterveket. Mind gyakrabban találkozhatunk **hálótervekbe** illesztett **tananyagleírásokkal**, **tananyagtervekkel**. Ezek körültekintő segítői a magyar mint idegen nyelv stúdium tanárainak a **tanítás- és tanulásszervezésben**, mert lényegében egy-egy nyelvkönyv felhasználását meg támogató **oktatási segédletek**, de semmiképpen sem helyettesítik a tanterveket. Az újabb tanításszervező, tanulásirányító keret a **modul** és annak tartalmasítása. A neveléstudomány terén is népszerű ez a szó és alkalmazása. A modul az adott **tantervből** kiszemelt és taneszközökben megmunkált, vagyis tanításra, tanulásra előkészített teljes **tananyag** önállóan kezelhető, viszonylag nagyobb része úgy, hogy a feldolgozásához tanítási, számonkérési, kutatási tapasztalatokra figyelve meghatározott **óraszámot** rendelünk. Ha a modulokat egymáshoz illesztjük, avagy ki-/felcseréljük, akkor különböző **moduláris képzési programokat** állíthatunk össze. Egy-egy modult több képzési programban is felhasználhatunk, ezáltal lehetővé tesszük a **különböző képzések közötti átjárást**, valamint **a képzések különböző irányú specializálását**, de nem azonos a

tanterv kritériumaival, mivelhogy abból tanításra kiemelt rész. Miért is emlegetem ennyire feltűnően a **tantervet**, a **tantervszükségletet**? Azért, mert **a korszerűen felépített tantervnek mindig van:**

- a) **küldetésnyilatkozata;**
- b) **célrendszere;**
- c) **feladatrendszere** az előzők megvalósítását segítő;
- d) **követelménystruktúrája;**
- e) a cél-, feladat- és követelményrendszer nyelvhasználat-központú megvalósítását támogató **témakörlistája;**
- f) **taneszközcsomagja:** tankönyvek, munkafüzetek, feladatgyűjtemények, nyomtatott és digitális szótárak, idekapcsolódó internetes oldalak, valamint CD-k, DVD-k stb.

A tantervszerkezetről vallott fenti **értékszemponatok** mellé ezeket a **kritériumokat** rendelhetjük, és így bizonyíthatjuk, hogy nyelvpedagógiai stratégiánk **kritériumorientált jellegű:**

- a) **folymatosság:** a tanítás- és tanulásszervezésben;
- b) a **feladatmegoldás:** életszerű, gyakorlatias, problémaközpontú, változatos, differenciált;
- c) **kiejtéskondicionáló:** a beszédhangképzésben, a szó-, mondat- és beszédhangsúlyok terén;
- d) érvényesül a **nyelvhelyesség;**
- e) hangsúlyos a **kommunikáció:** a kifejezőkészség, a normakövető és/vagy egyéni stílus.

A **követelmények vonatkozásában** elengedhetetlen **háttértudásul**, tanítás-szervezésünkhöz **nyelvpedagógiai referenciánknak** a 2002. évi magyar nyelvű **Közös Európai Referenciakeret** (= KER), majd ennek a 2017-ben továbbfejlesztett változata. Mindezekkel összefüggésben még azt is figyelembe kell vennünk, hogy a magyar nyelvet idegen nyelvként tanítók és diákjaik vonatkozásában szükségszerűen jelenlévő **értékteremtő komponensek** a **kreativitás**, a **kritikus gondolkodás**, a **kommunikáció** és a **kooperáció**.

Ha a magyar mint idegen nyelv tanításáról szólok továbbképzés, illetőleg konferencia keretében, vagy tanulmányt, avagy tanítási segédletet írok, mindig hangsúlyozom az **artikuláció** gyakoroltatásának és a **grammatikai tudás** (a formatudás) alapozásának a kölcsönös jelentőségét a **beszédminőség** sikeres gondozása érdekében. A magyar ábécé 44 betűjét **hívóképek**, másképpen: **tárgyképek** segítségével mutatom be. Ekkor alapozásul 44 névszót tanulunk. Már is következik az ismétlés, amikor újabb 44 tárgykép mentén újabb 44 magyar névszót tanulhatunk meg. Ezt a gazdag szóincset – nagyjából immár 80-90 névszót – hasznosítjuk a tanulók magyar természetű **ajak- és szájüregartikulációjának**, valamint a helyes **első szótagi hangsúlyozásának** a gyakoroltatására. Mivel

ekkor az *-i* melléknévképzőt és a *van* létige jelen idejű ragozását, valamint a *nem* – *hanem* struktúrát is tanuljuk, így máris hasznosíthatjuk ezeket a nyelvtani ismereteket pillanat töredék-időtartamú dialógusokban:

Magyar vagy? – Igen, magyar vagyok. / Igen, magyar. / Az vagyok.; Nem, nem magyar, hanem ukrán. Ő mérnök? – Nem mérnök, hanem doktor.; Igen, mérnök. Te budapesti vagy? – Nem budapesti, hanem bécsi vagyok., Igen, budapesti.

A hívóképekkel és ezekkel az irányított, majd fokozatosan önálló sodó kérdésekkel – válaszokkal megerősítjük a **szókincs** birtoklását, funkcionális használatát és a formatudást is. Ezt a névszóállományt úgy állíthatjuk össze, hogy a következő formatudás kialakításában, amikor központi szerepet kap a többes szám *-k* jelének és alakváltozatainak (H. Tóth 2019: 7), majd a tárgy *-t* ragjának és formaváltozatainak (H. Tóth 2019: 13) a tanítása, akkor erre a 80-90 névszóra bizton számíthatunk.

A legkülönbébb nyelvek vonatkozásában rendszeresen felbukkan **az egy- és többértelműség**, illetőleg **a hasonló hangzású és az azonos alakú szavak** problémája. Ezeknek a problémáknak a hasznosságát ezúttal csak jelzem. **A magyar nyelv idegen nyelvként való tanításában**, különösen **a nyelvtanulás kezdeti szakaszában** jelen lévő **beszédhangképzési problémák** és **toldalékolási kérdések** gondos és érzékeny tanítására fordíthatjuk a figyelmünket. A beszédhangképzés problémái közül a **rövid-hosszú szembenállás** terén (*tör – tőr, megy – meggy, orom – orrom*), valamint a **nyelvállás** és **az állkapocs nyílásszöge** szempontjából (*agy – ágy, hat – hát, ver – vér*), továbbá az **ajakműködés** vonatkozásában (*tör – tér, fel – föl, tíz – tűz*) tapasztalhatókat említhetjük elsőként. A toldalékolás köréből a hasonló igealakok nyomán (*pihenek – pihennek, adatok – adtatók*), valamint a **hangzásbeli hasonlóságok** és a **jelentésbeli teljes különbözőségek** előtérbe állításával (*kérek – kerék – kerek, koros – kóros – kórós, éger – egér – Eger, postán – postában, várt – várat, korom – korom, feleltek (ti) – feleltek (ők)*) tárhatunk elő fontos és tanulságos nyelvi tényeket, adatokat.

A **szókincsfeliszerítés** az egyik leglátványosabb nyelvpedagógiai tevékenység a magyar nyelv idegen nyelvként történő tanításakor, és akkor a legértékesebb, ha a tanulók szívesen memorizálják az új lexikai egységeket, ráadásul kapcsolatot is teremtenek a saját kultúrájuk és a célnyelvi, a magyar kultúra között. Tárgyképek felhasználásával eredményesen taníthatunk **gyümölcs- és zöldségneveket**, **bútorneveket** stb. Miután egyes számban és alanyesetben sikeresen elsajátítottuk az ismert és gyakori gyümölcs- és zöldségneveket, bútorneveket stb., következhet a szókincs elmélyítése és a többes szám, majd a tárgy- és a birtokos eset jel és rag formaváltozatainak a megtanítása először a szó, azután a szó szerkezet és a mondat szintjén is, hogy segíthessük a **szóbeli kommunikációs kompetencia** erősödését. Egy jól megválasztott, egy körültekintően megszerkesztett gyümölcs- és zöldségtabló, bútorsorozat

felhasználásával nemcsak a gyümölcs- és zöldségnevek meg a bútorzat szókincsét automatizálhatjuk, hanem mértékegység-jellegű kifejezéseket is bevezethetünk, miközben a névutókat (*alatt, fölött, mellett* stb.) is funkcionálisan használtathatjuk. Szemléltető kép alkalmazásával, amikor a *hol van?* kérdésre válaszolva a névutókat (*alatt, fölött, mellett* stb.) használatát is gyakoroltatjuk, akkor megtaníthatjuk a *fürt, a szem, a fél, a két fél, a másfél, a szelet* stb. szavakat is, például: szőlőfürt, paradicsomfürt, eperszem, meggy-, cseresznyeszem, fél kivi, két fél ananász, másfél körte, egy szelet citrom/citromszelet stb.

Helytálló az a megállapítás, hogy a magyar mint idegen nyelv tanításának a bevezető szakaszában, az első leckékben mindenképpen a névszók közül a **dolog-megnevezők**, vagyis a főnevek, elsősorban a köznevek játszanak szerepet. Ez érthető, hiszen a konkrét dolgokat egyszerű, könnyen megérthető illusztrációkkal, így gyümölcsökkel, zöldségekkel, vagy a környezetünkben fellehető tárgyakra, például bútorokra, íróeszközökre stb. való rámutatással is tudjuk tanítani, illetőleg megtanítani. A **cselekvést, a történést és a létezést megnevező szavak**, tehát az igék tanítását olyan szemléltető mozgással, kifejező rajzzal, fotóval tudjuk elindítani, amelyek könnyen megérthetőek, egyszerűen beláthatók, felfoghatóak, ezért gondolhatunk az *áll, ül, megy, ír, eszik, iszik, esik, süt* stb. igékre. Mint a *szép – csúnya, tiszta – világos, fehér – fekete, kicsi – nagy* stb. **tulajdonságmegnevező szavaink**, vagyis az alapszókincsbe sorolható melléknéveink, ellentétes melléknévpárjaink tanítása mindig derűssé teszik az óráinkat. A **mennyiségmegnevezők** közül a határozott számnevek lényegében gond nélkül, sikeresen megtaníthatók, ráadásul számtalan vidám és egyben felettébb hasznos nyelvi játékkal körülvéve ezt a nyelvpedagógiai feladatot. A **névutók**: az *alatt – fölött, előtt – mögött, mellett, körül, között* tanításához személyes és/vagy internetes óráinkra a **közvetlen bemutatás pedagógiai eljárással**, majd a **jelentésmagyarító illusztrációk**, a **sematikus vizuális megoldások** alkalmazására készülhetünk fel.

A **szókincsbővítés mondat- és szövegszintű megoldásai** közül egy olyan példát mutatok, amelyet akkor használhatunk sikeresen, miután az igék határozott tárgy nélküli, vagyis alanyi aspektusú ragozását és mind a négy igeosztályt már bevezettük, megtanítottuk legalább a sikeres továbbhaladást biztosító szinten. Egy ilyen gyakorlat, mint a **napi rutin** jellegű, nemcsak elmeélesítő az igeragozás vonatkozásában, hanem szókincs-erősítő és a történetmesélésben való jártasságot is fejlesztő. Hogyan valósíthatjuk meg? Először is **áttekintjük a szóállományt**, amely érzékelteti, hogy miképpen is zajlik egy-egy napunk, vagyis milyen általában a napi rutinunk. A vonatkozó szókincs áttekintése **ismétlő, tudásmegegerősítő célú**: *bevásárol, dolgozik, ebédel, elalszik, elindul, felkel, felöltözik, fésülködik, főz, fürdik, olvas, reggelizik, sétál, tévézik, utazik, vacsorázik, vásárol, zuhanyozik*. Máris következhet a **logikus**

gondolkodás fejlesztése, ami nem más, mint a magyar mindennapi élet áttekintése úgy, hogy **időrend**be állítjuk ezt a 18 igét. Ilyenkor előfordulhat, hogy egyik vagy másik diákunk szűkíti, esetenként bővíti is az itteni feladatba emelt szókészletet; természetesen örülhetünk az efféle észrevételeknek, kiváltképp akkor, ha ez a korrekciós célzatú beszélgetés a célnyelven, azaz magyarul történik. Amikor időrendbe soroljuk a napi rutin igéit, akkor egyértelműen az egyes szám 3. személyű igealakokat mondjuk, ezt *ő*-formának is nevezzük. Van olyan gyakoroltatási lehetősége is az igeragozásnak a napi rutin bemutatásakor, hogy a *te*-formát használjuk, ugyanakkor az *én*-forma előtérbe állításának is megvan a maga jelentősége, hiszen ez tekinthető a mindennapi kommunikációban a leginkább gyakorlatias megoldásnak. De ne hagyjuk ki a többes számú igealakok használatát se, amikor ilyen hasznos szókinccs van előttünk. Eddig elsősorban a **nyelvtani szempontok** érvényesítése állt a középpontban. Ha e mellé a 18 ige mellé a *reggel, délelőtt, délben, délután, este, éjszaka* időhatározószókat is mozgósítjuk, sőt ennivaló- és innivalófajtákról sem feledkezünk meg, akkor máris igen komoly napi beszámolókat szerkeszthetünk, és megvalósíthatjuk diákjaink **szóbeli**, majd önálló munkáltatás keretében, például házi feladatnak adva, az **írásbeli szövegalkotás**ban való jártasságukat.

Minden tanítás- és tanulás-szervezés keretében kitüntetett helyet kap – talán még ez idő tájt is – a **házi feladat** mint az önálló tevékenykedtetés egyik jelentős színtere. Egy-egy tanóra kezdetének és befejezésének két olyan pillérét adják a házi feladatok, amelyekre bátran építhetjük az aktuális óránk tervét, megvalósulását és eredményességét is. Kétségtelen, alaposan át kell gondolnunk, hogy mi lehet **az óránk hasznos befejezése** és **a következő óránk ellenőrző-értékelő jellegű indítása**; ez a két sarokpont mennyire segíti az óránkat, hozzájárulnak-e ezek a döntéseink és óramozzanataink a tanulás sikeréhez. Újabb kérdés: a tanulóink mennyire tudnak és/vagy akarnak együttműködők lenni velünk abban, hogy ne csak elfogadják és megcsinálják a feladatokat, hanem higgyenek is abban, hogy ezek a házi feladatok tevékenyen járulnak hozzá az ő nyelvtudásuk fejlődéséhez.

Jelen dolgozatom előző bekezdéseiben olyan szakmai-pedagógiai jellegű örömforrásokra és intellektuális tanulói örömökre világítottam rá legalább villámfényvillanásnyira, amelyek a magyar mint idegen nyelv tanításakor tapasztalhatók meg. De hogyan juthatunk el mind magabiztosabban ezekhez a tanítási helyzetekhez? Számptalan út vezet az eredményes célnyelvtanításhoz, ugyanígy számtalan nyelvpedagógiai megoldás és hasznos nyelvtanulási stratégia kínálkozik a célnyelv sikeres tanulásakor. Az egyik ilyen a **kontemplatív (szemlélődő) jellegű, additív (hozzáadó) szemléletű, funkcionális (haszonelvű) nyelvpedagógiának** a magyar nyelv idegen nyelvként történő tanításában mutatkozó értékei. Miről van szó? A **szemlélődésről**, amelyet az

adott nyelvtani probléma frusztrációmentes megértetése érdekében alkalmazunk, ehhez kapcsoljuk a **hozzáadó**, lényegében a **feladatépítő munkáltatást** akként, hogy tanítás- és tanulás-szervezésünk minden eljárása **hasznosul**hasson. Ezt a tanítási stratégiát **rugalmas pedagógiai attitűddel** valósíthatjuk meg, amelynek záloga a **sokféle taneszközben** való bújázkodás, a belőlük merített, leginkább érvényes, leginkább kamatoztatható feladatötletek, feladatváltozatok adaptálása és/vagy továbbfejlesztése.

A magyar mint idegen nyelv tanításakor különösképpen érvényesül, érvényesülnie kell a **többtankönyvűség elvének**. Ukrajnában, Kárpátalján is készültek értékes, eredményesen alkalmazott taneszközök a magyar nyelv idegen nyelvként történő tanítását segítő. A világhálón is rendszeresen lelhetünk újabb és még újabb munkáltató jellegű feladatcsomagokat, amelyek felhasználásával kimunkálhatjuk a magunk tanítási leckéit, leckesorozatait is.

A továbbiakban egy olyan **tematikára** mutatok rá, amely mentén számos alkalommal teljesítették már a diákok az ECL nyelvvizsga A2-es nyelvi szintjének követelményeit. Itt a vizsga azt méri, hogy a jelölt képes-e alapvető készségeket alkalmazva a beszélt és írott nyelvet megérteni és használni gondolatai, szándékai kifejezésére egyszerű és közvetlen információcserét igénylő mindennapi beszédhelyzetekben; ekkor az elsődleges cél a magyar mint idegen nyelvi kontextusban/szituációban megnyilvánuló cselekvőképesség meglétének az ellenőrzése. Ezeket a célokat a következő **leckesorozattal** érhetjük el, amely leckékben egyértelműen jelenlévő az A2-es szinten elvárható:

a) **grammatikai** és **morfológiai** tananyag;

b) a **mindennapi beszédhelyzetekhez** és a **kommunikatív feladatokhoz**, vagyis a közléshez, a tájékoztatáshoz és a befolyásoláshoz szükséges **alapszókincs**;

c) a **szintaxis** vonatkozásában az állító és a tagadó kijelentő mondatok, a kiegészítendő és az eldöntendő kérdések, az egyszerű körülírási formák a felszólítások és a jelen idővel való jövő idő kifejezése, a rövid társalgást és írásbeli közlést segítő **igék és vonzataik akadálymentes használata**;

d) a **szóbeli kommunikáció** és a beszéd-szándékok azon a szinten, amikor elvárható, hogy bizonyítsa a vizsgázó, miszerint tud kommunikálni **egyszerű és közvetlen információcserét** igénylő mindennapi beszédhelyzetekben, valamint létesíteni és fenntartani is tudja a kommunikációt (írásban a nyelvhelyességi szabályok figyelembevételével), továbbá képes személyes információcserére, illetőleg **személyes viszonyulás és összehasonlítás** kifejezésére.

1. lecke: a) a magyar ábécé; b) *-i*; a *van* változatai; a, az;

2. lecke: a) köszönés; b) bemutatkozás;

3. lecke: a) *-k* → *-’k*, *-ak*, *-ok*, *-ek*, *-ök*;

- 4. lecke:** a) az igeragozás 1. csoportja: alanyi, kijelentő mód, jelen idő: *-k, -sz, Ø; -unk, -ünk, -tok, -tek, -tök, -nak, -nek; -ul, -ül;*
- 5. lecke:** a) milyen? *szorgalmas* $\boxed{\leftrightarrow}$ *lusta*; b) hogyan? *-l, -ul, -ül, -n, -an, -en;* c) *jön - megy:* alanyi, kijelentő mód, jelen idő;
- 6. lecke:** a) *-t* → *-’t, -at, -ot, -et, -öt;* *akar, szeretne + -ni;* b) *vesz:* alanyi, kijelentő mód, jelen idő; c) *van* $\boxed{\leftrightarrow}$ *nincs, vannak* $\boxed{\leftrightarrow}$ *nincsenek;*
- 7. lecke:** a) mennyibe kerül? / hány forint?; b) az igeragozás 2. csoportja (= az *s, sz, z, dz* végű igék): alanyi, kijelentő mód, jelen idő: *-k, -l, Ø; -unk, -ünk, -tok, -tek, -tök, -nak, -nek;* c) hova? / hová? *-ba, -be;* mikor? *-n, -’n, -en, -on, -ön;*
- 8. lecke:** a) *-zik, -’zik, -ozik, -ezik;*
- 9. lecke:** a) számnevek + *-t;*
- 10. lecke:** a) melléknevek + *-t;*
- 11. lecke:** a) *alatt, fölött, előtt, mögött, mellett, között, körül; itt, ott, kint, bent; után, előtt;* hol? *-ban, -ben, -n, -on, -en, -ön; volt - van - lesz;* b) *fel, le, be, ki, át, el, vissza;* c) az igeragozás 3. csoportja (= az *ikes* igék): alanyi, kijelentő mód, jelen idő: *-m, -l, -ik; -unk, -ünk, -tok, -tek, -tök, -nak, -nek;*
- 12. lecke:** a) az igeragozás 4. csoportja (a *-t* végű igék): alanyi, kijelentő mód, jelen idő: *-ít, -nt, -st, -lt, -tszik és -lszik, -rdik* stb.;
- 13. lecke:** a) az igeragozás: alanyi, kijelentő mód, múlt idő 1. csoportja; b) *akar, kell, lehet, szabad, tilos, érdemes + -ni;* c) *ha..., akkor...; akkor..., ha...;*
- 14. lecke:** a) egy birtok: egy birtokos és több birtokos; *enyém, tied, övé, mienk, tietek, övék; -é;*
- 15. lecke:** a) kinek van?; *ez, az + -nak, -nek;*
- 16. lecke:** a) hány? – hányadik? – hányas? – hányan? mikor? *ezen, azon a/az...;* b) lakik: alanyi, kijelentő mód, jelen és múlt idő; c) *ez, az + -ban, -ben;*
- 17. lecke:** a) honnan? – hol? – hova? / hová? *-ból, -ből, -ról, -ről, -tól, -től; -n, -on, -en, -ön, -ban, -ben, -nál, -nél; -ba, -be, -ra, -re, -hoz, -hez, -höz; -ig;*
- 18. lecke:** a) az igeragozás: alanyi, kijelentő mód, múlt idő 2-4. csoportja: *vesz, eszik, tölt* stb.;
- 19. lecke:** a) az igeragozás: tárgyas, kijelentő mód, jelen és múlt idő: *-m, -d, -ja, -i; -juk, -jük, -játok, -itek, -ják, -ik;* b) *-s, -sz, -z, -dz + -ja, -juk, -jük, -játok, -ják* → *-ss, -ssz, -zz, -ddz;* c) a valódi személyes névmások + *-t;* d) *-lak, -lek;*
- 20. lecke:** a) *az, ez + honnan? – hol? – hova? / hová?;* a névutók névmási alakjai
A magyar mint idegen nyelv tanításának világában kézenfekvően megjelenhet **az ötödik idegen nyelvi készség**, ami nem más, mint **a fordítás**. Ha erről a nyelvhasználat-fejlesztő lehetőségről nem mondunk le, akkor nyilvánvalóan **meztárogatjuk a fordításnak** az idegen nyelvi, ez esetben **a magyar mint idegen nyelv kommunikációjában zajló realizációját**. Hogy ennek a nyelvtanítási stratégiának mekkora a pozitív ereje, hozadéka, azt talán szükségtelen nyelvtanárok köreiben bizonygatnom. Az úgynevezett **idegen nyelvi sejtést**

(Budai 2013: 49) pozitívvá növeszthetjük, segítve diákjainkat a nyelvi tudatosságuk fokának az erősítésében a szükséges mértékű **fordítás nyelvhasználati tevékenység** kamatoztatásakor. A szakirodalomban létezik olyan álláspont is, miszerint azok a szövegszerkesztési eljárások, amelyek nyomán **kvázi-helyes szövegeket** (Klaudy 1987) konstruálnak diákjaink, gyakran idegenszerűek, mivelhogy eltérhetnek a természetes anyanyelvi szerkezetektől, ezáltal félre is vihetik a jelentést, ugyanakkor a körültekintő, a tanulást segítő korrekciókkal a tanulók célnyelvi kommunikációját tudjuk támogatni. Az előzőleg jelzett tapasztalattal együtt is állíthatjuk, hogy helyénvaló **a kommunikatív fordítás folyamatközpontú oktatása**, tulajdonképpen annak a nyilvánvaló megtanítása, hogy **a fordítás állandó keresés, átalakítás, kiegyenlítés** (Makkos 2018). Ennek sikeressége is megkívánja a mindig helyénvaló elvárás szem előtt tartását, vagyis azt, hogy **magyar mint idegen nyelvet tanító óráinkon életszerű és aktuális témák**, kétségtelenül **nyelvhasználat-központú feladatok legyenek**, ekképpen is motiválva diákjainkat a magyar mint idegen nyelv még sikeresebb elsajátításában. Óráink eredményességének egyik fokmérője az, hogy mennyire tudnak **a diákok együttműködő partnereink** lenni abban, hogy ne csak elfogadják az egyes feladatokat, és lehetőleg megfelelő szinten meg is oldják azokat, amikkel mi magunk felkészültünk az aktuális órára, hanem **lépésről lépésre tevékenyen hozzá is járulnak a saját nyelvtudásuk fejlődéséhez**.

Összefoglalás. Jelen tanulmányomat is **segítő eltökéltséggel, támpontok nyújtásával, háttérismeretek megosztásának** szándékával készítettem el, hogy **a magyar mint idegen nyelv tanításának tervezéséhez** újabb szempontok, érvek, újabb példák állhassanak az Ukrajnában, illetőleg Kárpátalján a magyar nyelvet idegen nyelvként tanító pedagógusok rendelkezésére. Mind az előadásomban, mind ebben a dolgozatomban helyénvalónak láttam azt, hogy a **tanítás- és tanulásszervezéshez** szükséges **fogalmakkal és tevékenységekkel** – bizonyos problémák középpontba állításával – támogassam az itteni **tanár- és tanártovábbképzést**, valamint a vonatkozó **tanári önképzést**. Ezek úgy is megvalósulhatnak, ha **különböző szemléletű taneszközök, tankönyvek összehasonlítását** végezzük el **koherens szempontrendszer mentén**, gazdagítva az eszköztárunkat, a tananyagfejlesztő tevékenységünket.

Végezetül ideteszek egy, a jövőt illetően megkerülhetetlen **problémafelvetést** a szakmai-nyelvpedagógiai műhelyek számára. Kérem, fontolják meg, készítsék elő, sőt tartsanak olyan, a tanításszervezést, tanulásirányítást, tananyagfejlesztést a nyelvpedagógia középpontjába állító **műhelymegbeszéléseket, konferenciákat**, amelyeken azokat a kérdéseket, kutatási tapasztalatokat, nyilvánvaló szakmai-módszertani problémákat vesszük górcső alá, miszerint: **hogyan, miféle taneszközrendszerekkel is lehetséges a kisgyermekeknek a magyar nyelvet idegen nyelvként még eredményesebben tanítanunk?**

Irodalom

1. Budai László 2016. *A magyar mint idegen nyelv grammatikája* (Elmélet és gyakorlat). Tinta Könyvkiadó, Budapest.
2. Durst Péter 2023. *Magyarazó* (Magyar nyelv nem teljesen kezdőknek). Szerzői kiadás, Szeged.
3. European Consortium for the Certificate of Attainment in Modern Languages – *Szóbeli vizsgáztatók kézikönyve*. Az ECL Konzorcium Titkársága, Pécsi Tudományegyetem Idegen Nyelvi Titkárság. 7633 Pécs, Szántó Kovács J. u. 1/b.
4. H. Tóth István 2002. *A magyar szókinccs és grammatika bevésésének egy lehetséges módja* (magyar képzőművészeti alkotások felhasználásával). Nyelv*Infó (A nyelvtanárok lapja), Székesfehérvár. 1: 14–18.
5. H. Tóth István 2004. *A -t végű igékről a magyar mint idegen nyelv oktatásának szempontjából*. Nyelv*Infó (A nyelvtanárok lapja). Kodolányi Főiskola, Székesfehérvár. 3–4: 30–33.
6. H. Tóth István 2006. *Adalék az ábécé tanításához a célnyelvű tanítási közegre figyelemmel*. Prágai Tükör, Prága. 5: 66–75.
7. H. Tóth István 2016. *Beszéd- és kiejtés-gondozás, olvasás-, írás- és helyesírás-tanítás nem természetes jelekkel – az írásjelek alkalmazása*. In: Gecső Tamás (szerk.): Ikon, nyelvi jel, szimbólum: nem természetes jelek a kommunikációban. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár – Tinta Könyvkiadó, Budapest. 82–90.
8. H. Tóth István 2016. *A kontemplatív alapú, additív szemléletű, funkcionális anyanyelvhasználatot fejlesztő stratégiáról*. In: Gazdag Vilmos – Karmacsai Zoltán – Tóth Enikő (szerk.): Értékek és kihívások II. Ungvár. 211–221.
9. H. Tóth István 2018. *Hat vagy hát, ver vagy vér és hasonlók* (Egy- és többértelműség a nyelvhasználatban a magyar mint idegen nyelv oktatása terén). In: Gecső Tamás – Szabó Mihály: Egy- és többértelműség a nyelvben. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 205. Kodolányi János Egyetem, Székesfehérvár – Tinta Könyvkiadó, Budapest. 121–131.
10. H. Tóth István 2019. *Adalék a többes szám (-k) tanításához a magyar mint idegen nyelv (mid) oktatása kapcsán*. Közoktatás, Beregszász. 1: 7–10.
11. H. Tóth István 2019. *Hozzájárulás a -t végű igéknek a magyar mint idegen nyelv szemléletű tanításához*. Közoktatás, Beregszász. 3–4: 13–15.
12. H. Tóth István 2020. *A nyelven kívüli eszközök többletjelentésének stilisztikájáról*. In: Zékány Krisztina (főszerk.) Jubileumi kötet Lizanec Péter professzor 90. születésnapjára. Ungvári Nemzeti Egyetem, Ungvár. 160–202.
13. H. Tóth István 2022. *Munkafüzet az igekötők tanulásához* (Gyakorlatgyűjtemény az 5–8. évfolyamosok számára). Társszerzők: Katri-Ann Malina – Róth Judit. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
14. Kampó Ildikó – Pápai Ilona 2020. *Munkafüzet – Magyar nyelv kezdőknek* (Робочий зошит Угорська мова для початківців). Oktatási Hivatal, Budapest.
15. Kampó Ildikó – Pápai Ilona 2022. *Magyar nyelv kezdőknek* (Угорська мова для початківців). Oktatási Hivatal – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Budapest – Beregszász.
16. Kiss Gabriella – Molnár Ilona 2011. *Jó szórakozást magyarul!* Molilla Könyv Kft., Budapest.

17. Klaudy Kinga 1987. *Fordítás és aktuális tagolás*. Nyelvtudományi Értekezések 123. Akadémiai Kiadó, Budapest.
18. Kovács Tünde 2019. *Nyelvi játékok* (Károli Könyvek – Magyar nyelv-tanári segédkönyvek). Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest.
19. Lakos Dorottya 1998. *Hungarian for foreigners – Magyar nyelvkönyv külföldieknek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
20. *Magyar mint idegen nyelv* 2012. https://pszheves.hu/wp-content/uploads/2013/08/nat_20121.pdf – kerettanterv.
21. Makkos Anikó 2018. *A fordítási feladatok megújítása az idegen nyelvek oktatásában*. Modern Nyelvtanítás, Budapest. 1: 19–30.
22. Nádor Orsolya 2024. *A kelet-közép-európai nyelvi térség*. L'Harmattan Könyvkiadó Kft., Budapest.
23. Somos Béla 2002. *1000 szó magyarul*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
24. Szabó Szilvia 2016. *Kulcs a sikeres ECL nyelvvizsgálóhoz – magyar mint idegen nyelv*. Szabó Nyelviskola és Fordítóiroda Kft. Nyíregyháza.
24. Walsch Mester Ágnes – Kovács Renáta 2018. *Variációk újabb négy témára* (Szókincs-fejlesztő feladatgyűjtemény haladóknak). Pécsi Tudományegyetem, Pécs. Kecskemét – Prága – Budapest, 2024-03-07
26. URL 1: *Nemzeti alaptanterv* 2013. (http://kerettanterv.ofi.hu/07_melleklet_miniszter/k1_07_egyeb/index_magyar_idegen.html) – kerettantervek.

Referenses

1. Budai László 2016. *A magyar mint idegen nyelv grammatikája* (Elmélet és gyakorlat). [The grammar of Hungarian as a foreign language (Theory and practice)] Tinta Könyvkiadó, Budapest. (In Hungarian)
2. Durst Péter 2023. *Magyarazó* (Magyar nyelv nem teljesen kezdőknek). [Explanation (Hungarian language not for complete beginners).] Szerzői kiadás, Szeged. (In Hungarian)
3. European Consortium for the Certificate of Attainment in Modern Languages – *Szóbeli vizsgáztatók kézikönyve*. Az ECL Konzorcium Titkársága, Pécsi Tudományegyetem Idegen Nyelvi Titkárság. 7633 Pécs, Szántó Kovács J. u. 1/b.
4. H. Tóth István 2002. *A magyar szókincs és grammatika bevézésének egy lehetséges módja* (magyar képzőművészeti alkotások felhasználásával). [A possible way to inculcate Hungarian vocabulary and grammar (using Hungarian works of art).] Nyelv*Infó (A nyelvtanárok lapja), Székesfehérvár. 1: 14–18. (In Hungarian)
5. H. Tóth István 2004. *A -t végű igékről a magyar mint idegen nyelv oktatásának szempontjából*. [On verbs ending in -t from the perspective of teaching Hungarian as a foreign language.] Nyelv*Infó (A nyelvtanárok lapja). Kodolányi Főiskola, Székesfehérvár. 3–4.: 30–33. (In Hungarian)
6. H. Tóth István 2006. *Adalék az ábécé tanításához a célnyelvi tanítási közegre figyelemmel*. [An addition to teaching the alphabet, taking into account the target language teaching environment.] Prágai Tükör, Prága. 5: 66–75. (In Hungarian)

7. H. Tóth István 2016. *Beszéd- és kiejtés gondozás, olvasás-, írás- és helyesírás-tanítás nem természetes jelekkel – az írásjelek alkalmazása*. [Speech and pronunciation therapy, teaching reading, writing and spelling with unnatural signs – the use of punctuation marks] In: Geccsó Tamás (szerk.): *Ikon, nyelvi jel, szimbólum: nem természetes jelek a kommunikációban*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár – Tinta Könyvkiadó, Budapest. 82–90. (In Hungarian)
8. H. Tóth István 2016. *A kontemplatív alapú, additív szemléletű, funkcionális anyanyelvhasználatot fejlesztő stratégiáról*. [On the contemplative-based, additive-based strategy for developing functional native language use.] In: Gazdag Vilmos – Karmacsai Zoltán – Tóth Enikő (szerk.): *Értékek és kihívások II*. Ungvár. 211–221. (In Hungarian)
9. H. Tóth István 2018. *Hat vagy hát, ver vagy vér és hasonlók* (Egy- és többértelműség a nyelvhasználatban a magyar mint idegen nyelv oktatása terén). [Hat or hát, ver or vér and the like (Uniqueness and ambiguity in language use in the field of teaching Hungarian as a foreign language).] In: Geccsó Tamás – Szabó Mihály: *Egy- és többértelműség a nyelvben. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 205*. Kodolányi János Egyetem, Székesfehérvár – Tinta Könyvkiadó, Budapest. 121–131. (In Hungarian)
10. H. Tóth István 2019. *Adalék a többes szám (-k) tanításához a magyar mint idegen nyelv (mid) oktatása kapcsán*. [A supplement to teaching the plural (-k) in the context of teaching Hungarian as a foreign language (MID).] *Közoktatás, Beregszász*. 1: 7–10. (In Hungarian)
11. H. Tóth István 2019. *Hozzájárulás a -t végű igéknek a magyar mint idegen nyelv szemléletű tanításához*. [Contribution to the teaching of verbs ending in -t from the perspective of Hungarian as a foreign language.] *Közoktatás, Beregszász*. 3-4: 13–15. (In Hungarian)
12. H. Tóth István 2020. *A nyelven kívüli eszközök többletjelentésének stilsztikájáról*. [On the stylistics of the additional meaning of extra-linguistic devices.] In: Zékány Krisztina (főszerk.) *Jubileumi kötet Lizanec Péter professzor 90. születésnapjára*. Ungvári Nemzeti Egyetem, Ungvár. 160–202. (In Hungarian)
13. H. Tóth István 2022. *Munkafüzet az igekötők tanulásához* (Gyakorlatgyűjtemény az 5–8. évfolyamosok számára). [Workbook for learning verb conjugations (Collection of exercises for grades 5–8).] Társszerzők: Katri-Ann Malina – Róth Judit. Tinta Könyvkiadó, Budapest. (In Hungarian)
14. Kampó Ildikó – Pápai Ilona 2020. *Munkafüzet – Magyar nyelv kezdőknek* [Workbook – Hungarian for beginners] (Робочий зошит Угорська мова для початківців). Oktatási Hivatal, Budapest. (In Hungarian)
15. Kampó Ildikó – Pápai Ilona 2022. *Magyar nyelv kezdőknek* (Угорська мова для початківців). [Hungarian for beginners] Oktatási Hivatal – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Budapest – Beregszász. (In Hungarian)
16. Kiss Gabriella – Molnár Ilona 2011. *Jó szórakozást magyarul!* [Have fun in Hungarian!] Molilla Könyv Kft., Budapest. (In Hungarian)
17. Klaudy Kinga 1987. *Fordítás és aktuális tagolás*. [Translation and current classification.] *Nyelvtudományi Értekezések 123*. Akadémiai Kiadó, Budapest. (In Hungarian)

18. Kovács Tünde 2019. *Nyelvi játékok* [Language games] (Károli Könyvek – Magyar-nyelv-tanári segédkönyvek). Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest. (In Hungarian)
19. Lakos Dorottya 1998. *Hungarian for foreigners – Magyar nyelvkönyv külföldieknek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. (In English)
20. *Magyar mint idegen nyelv* 2012. https://pszheves.hu/wp-content/uploads/2013/08/nat_20121.pdf – kerettanterv. (In Hungarian)
21. Makkos Anikó 2018. *A fordítási feladatok megújítása az idegen nyelvek oktatásában*. [Renewing translation tasks in foreign language teaching.] Modern Nyelvoktatás, Budapest. 1: 19–30. (In Hungarian)
22. Nádor Orsolya 2024. *A kelet-közép-európai nyelvi térség*. [The East-Central European linguistic area.] L'Harmattan Könyvkiadó Kft., Budapest. (In Hungarian)
23. Somos Béla 2002. *1000 szó magyarul*. [1000 words in Hungarian.] Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. (In Hungarian)
24. Szabó Szilvia 2016. *Kulcs a sikeres ECL nyelvvizsgálóhoz – magyar mint idegen nyelv*. [Key to a successful ECL language exam – Hungarian as a foreign language.] Szabó Nyelviskola és Fordítóiroda Kft. Nyíregyháza. (In Hungarian)
25. Walsch Mester Ágnes – Kovács Renáta 2018. *Variációk újabb négy témára* (Szókincsfejlesztő feladatgyűjtemény haladóknak). [Variations on four more topics (Vocabulary development task collection for advanced learners)] Pécsi Tudományegyetem, Pécs. Kecskemét – Prága – Budapest, 2024-03-07 (In Hungarian)
26. URL 1: *Nemzeti alaptanterv* 2013. (http://kerettanterv.ofi.hu/o7_melleklet_miniszter/k1_o7_egyeb/index_magyar_idegen.html) [National Basic Curriculum] – kerettantervek. (In Hungarian)

Актуальні питання викладання угорської мови як іноземної

Др. Г. Тот Иштван, кандидат наук (CSc), доцент у відставці, член громадського корпусу Угорської академії наук, Філософський факультет Карлового університету, Прага, Мовна школа Coventry House – NovoSchool, Будапешт. Контакт: david228@freemail.hu; moszkva228@gmail.com, ORCID: 0009-0003-8040-7619

Угорська мова в угорськомовних професійних колах перш за все є рідною мовою. Її практична педагогіка науково обґрунтована і її практика також має системний підхід. Однак у нашому швидко мінливому світі необхідно мислити про угорську мову також і як іноземну для тих, хто не є носієм мови, але вивчає її. Як теоретична література, так і досвід викладання угорської мови як іноземної стають дедалі багатшими.

У цьому змінному світі граматичні знання здебільшого можуть бути лише фоновими знаннями, тому виникає необхідність розробки нової стратегії навчання мови. Шлях до цього полягає у підкресленні практичного аспекту. Очевидною моделлю є допомога у розвитку комунікативної компетенції. Це передбачає закладення основи і розвиток мовного використання. Якщо угорську мову викладають без використання мови посередника, то це у першу чергу дає

можливість розширити мовну компетенцію від повсякденного мовного використання до успіху в ЗМІ, художній літературі та навіть у науковому мовленні.

Завжди потрібно брати до уваги та з'ясувати те, якої національності учні, який у них вік, на якому рівні знань вони знаходяться та яку мовну компетенцію ми викладаємо цим особам як угорську мову як іноземну, тобто як цільову мову. Значно може вплинути на ефективність викладання угорської мови як іноземної те, якщо студенти вивчають її в цільовому мовному середовищі.

Стратегію викладання мови, яка закладає основу для комунікативного використання мови, задає система іспитів ECL (European Consortium for the Certificate of Attainment in Modern Languages). Рівні A1 та A2 включають таке граматичне, лексичне, морфологічне, синтаксичне і прагматичне знання, яке дозволяє створити можливості для змістовного спілкування, передачі інформації та впливу в ситуаціях, що вимагають простого та прямого обміну інформацією.

Ключові слова: угорська як рідна мова; угорська як іноземна мова; знання мовних рівнів A1 та A2; формальне знання; принципи угорського правопису; розвиток словникового запасу

Current Issues in Teaching Hungarian as a Foreign Language

Dr. H. Tóth István, Candidate of Sciences (CSc), retired Associate Professor, member of the Hungarian Academy of Sciences (public body member), Faculty of Philosophy at Charles University, Prague, Coventry House Language School – NovoSchool, Budapest. Contact: david228@freemail.hu; moszkva228@gmail.com, ORCID: 0009-0003-8040-7619

In Hungarian-speaking professional circles, the Hungarian language is still, first and foremost a native language. The pedagogy of teaching its orthography is scientifically grounded, and its practice is systematized as well. At the same time, in our rapidly changing world, it is necessary to think of Hungarian as a foreign language for non-native learners of Hungarian. There is a growing body of theoretical literature and teaching experience concerning the challenges of Hungarian as a foreign language.

In this evolving world, grammatical knowledge may primarily serve as background knowledge, which is why a new language teaching strategy is needed. The way forward is to prioritize practical aspects. A natural model for this is one that facilitates the development of communicative competence – that is, the foundation and development of language use. If we teach Hungarian without the mediation of another language, students will have the opportunity to broaden their linguistic competence earlier, progressing from everyday language use to mastering the language skills necessary for news, literature, and scientific discourse.

It is always essential to clarify whom we are teaching Hungarian as a foreign language – that is, as a target language – considering their nationality, age group, proficiency level, and their ability to demonstrate and apply language skills. The effectiveness of our language teaching can be significantly influenced by whether our students learn Hungarian in a target-language environment.

Our strategy for language instruction, based on communicative language use, is structured around the ECL examination system (European Consortium for the Certificate of Attainment in Modern Languages). The A1 and A2 language levels impart grammatical, lexical, morphological, syntactic, and pragmatic knowledge, which enables learners to engage in meaningful, informative, and persuasive communication in situations that require simple and direct exchanges of information.

Keywords: *Hungarian as a native language; Hungarian as a foreign language; specialist knowledge of the A1 and A2 language levels; knowledge of form; foundational principles of Hungarian orthography; vocabulary building*

Aktuális kérdések a magyar mint idegen nyelv tanítása köréből

Dr. H. Tóth István kandidátus (CSc) ny. egyetemi docens, a Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja, Károly Egyetem Filozófiai Fakultása, Prága, Coventry House Nyelviskola – NovoSchool, Budapest david228@freemail.hu; moszkva228@ gmail.com, ORCID: 0009-0003-8040-7619

A magyar nyelv a magyar nyelvű szakmai körökben is elsősorban: anyanyelv. Ennek a helyesírás-tanítási pedagógiája tudományosan megalapozott és a gyakorlata is rendszerszemléletű. Ugyanakkor szükség van a gyorsan változó világunkban a magyar nyelvről úgy is gondolkodnunk, hogy idegen nyelv az idegen ajkú, de magyarul tanulók számára. Egyre gazdagabb a magyar mint idegen nyelv problémájának az elméleti szakirodalma és a tanítási tapasztalata is.

Ebben a változó világban a grammatikai tudás elsősorban háttértudás lehet, ezért új nyelv-tanítási stratégia kialakítására van szükség. Ennek az útja a gyakorlati szempont előtérbe állítása. A kézenfekvő modell a kommunikatív kompetenciaformálást segíti. Ez a nyelvhasználat alapozását és fejlesztését jelenti. Ha a magyar nyelvet közvetítő nyelv nélkül tanítjuk, akkor előbb nyílik lehetőség a nyelvi kompetencia kiterjesztésére a köznapi nyelvhasználatról a sajtó, a szépirodalom, a tudományos nyelvhasználat sikere érdekében.

Mindig tisztáznunk kell: milyen **nemzetiség**űeket, melyik **korosztályt**, milyen **tudásszinteket** és **nyelvhasználati kompetenciákat** felmutató-alkalmazó szemé-lyeknek tanítjuk a magyar nyelvet idegen nyelvként, vagyis **célnyelvként**. Jelentősen befolyásolhatja nyelvtanításunk eredményességét az, hogy **célnyelvi környezetben** tanulják-e diákjaink a magyar nyelvet.

A kommunikatív nyelvhasználatot megalapozó nyelvtanítási stratégiánk keretét az ECL vizsgarendszer (European Consortium for the Certificate of Attainment in Modern Languages) adja. Az A1 és A2 nyelvi szintek olyan grammatikai, lexikai, morfológiai, szintaktikai és pragmatikai tudást tanítanak, amely tudás birtokában lehetőséget teremtünk a tartalmas közlő, tájékoztató és befolyásoló kapcsolatteremtésre **egyszerű és közvetlen információcserét** igénylő beszédhelyzetekben.

Kulcsszavak: *a magyar nyelv mint anyanyelv; a magyar nyelv mint idegen nyelv; az A1. és az A2. nyelvi szintek szakismerete; formatudás; a magyar helyesírás alapelvei; szókincsfejlesztés*

MOB03HABCTBO
LINGUISTICS
NYELVTUDOMÁNY

Tóth Zsolt

Az altajisták szerepe az összehasonlító magyar nyelvészeti kutatásokban

A XIX. század végén lezajlott, ugor-török háborúként elhíresült nyelvtudományi vita nyomot hagyott a magyar közgondolkodásban, és utóhatásai táptalajául szolgálhatnak annak a tévképzetnek, hogy az altajisztika, elsősorban a turkológia, illetve a finnugristika tudományágának művelői között éles ellentét feszül, és folyamatosan ádáz csata dúl a magyar nyelv eredetével és rokonsági viszonyaival kapcsolatban, ami a valóságban egyáltalán nincs így. A török, illetve mongol nyelvészettel foglalkozó tudósok közül többek munkássága jelentős eredményekkel gazdagította a magyar nyelvtudományt, mindenekelőtt a lexikológia területén.

A XIX. században turkológusok és finnugristák, mint két csoport, között már csak azért sem lehetett ellentét, hiszen azon nyelvészek, akik az egyik nyelvcsoporthal foglalkoztak, azok szinte teljes bizonyossággal foglalkoztak valamilyen szinten a másikkal is. Ráadásul ezeket a nyelveket általában rokonnak tekintették egy uraltájinak vagy néha csak egyszerűen az áltájnak nevezett nyelvcsoporthoz. De még a két világháború között, a klebersbergi kultúrpolitika idején favorizált turáni gondolat keretében is a finneket és észteket éppúgy a rokon népek közé sorolták, mint egyébként a törököket vagy a japánokat. Az esztofil Bán Aladár például A Turáni Társaság alelnöke, illetőleg tizenöt évig a Turán című folyóirat szerkesztője volt. Természetesen fontos megjegyezni, hogy a nyelvek közötti rokonság nem feltétlenül jelenti, hogy a rokonnelveken beszélő népek között is genetikai rokonság áll fenn. A török, mongol, illetve finnugor nyelvekkel foglalkozóknak jellemzően erős motivációjuk volt arra nézve, hogy fényt derítsenek a magyar nyelv és általában a magyar nép eredetére és rokonságára. Nem lényegtelen tény, hogy a XIX. század második felében a legkiemelkedőbb kutatóknak is gyakran változtak pályafutásuk során a magyar nyelv rokonságáról kialakított nézeteik, ezért is óvatossá kell válni különböző címkék rájuk aggatásával.

Az első magyar turkológust Vámbéry Ármint (1832–1913) nemzetközi szinten is a turkológia egyik megalapítójának tekinthetünk, Dobrovits Mihály (Dobrovits 1999, p. 49) értékelése szerint: „Vámbéryban pedig e tudományág Bóthling és Radloff mellett harmadik alapító atyját tisztelhetjük.” Vámbéry *Küzdelmeim* című önéletrajzi művében eképp fogalmazott tudományos tevékenysége céljairól: „A ma-

gyar nemzetnek és nyelvének titokzatos és máig tisztázatlan eredete nyelvészeti tanulmányaim elejétől fogva különös tárgya volt érdeklődésemnek.” (Vámbéry, 1905, p. 61) Bár munkásságának egyes időszakaiban hajlott arra, hogy a magyar nyelv finnugor eredetét valamilyen szinten elfogadja, a török-magyar szóegyezések vizsgálatakor erős érzelmi és ideológiai töltettel az a szemlélet vezérelte, hogy a magyar nyelv egyformán ugor és török jellemű. (Vámbéry, 1870, p. 120) A nagyvonalúan kezelt, vagy néha figyelmen kívül hagyott, módszertani szempontok miatt az általa leírt török-magyar szóegyezéseknek csak kisebb része maradt helytálló. Vámbéry a vizsgálataiban során, többek között, figyelmen kívül hagyta néha a szabályos hangmegfelelés elvét, önkényesen megváltoztatta a szavak hangrendjét, módosított a szavak jelentésén. Elutasított jól alátámasztott finnugor-magyar szóegyezéseket, és helyettük törökkel való egyezést vetett fel, pl. a *hal* szó rokonának a finn *kala* helyett a török *balık*ot tartotta. Azonban Hazai György (Hazai 1976, p. 96–97) értékelése szerint: „Vámbéry vállalkozása a magyar–török nyelvi egyezések tételes összeállítására mégsem volt haszontalan. A helyesnek ítélt megfelelések szilárd kiindulópontot jelentettek a későbbi kutatás számára. Az ő érdeme volt az is, hogy nyelvi dokumentációjával rámutatott a török nyelvek emléktárájának és nyelvjárásiainak e kutatásokban való jelentőségére.”

Vámbéry fő résztvevője volt a magyar nép és nyelv eredetéről zajló rendkívüli hevességű tudományos vitának, az ún. ugor-török háborúnak elsősorban Budenz és Hunfalvy ellenfeleként. Ebben a vitában elszenvedett veresége zárójelbe tette turkológiai és néprajzi munkájának jelentőségét, pedig Hazai György (Hazai 1976, 124–125) véleménye alapján: „Van azonban egy pont, ahol Vámbérynek ma is elevenen ható hagyományként jelen kell lennie a magyar tudományban. Vámbéry a sokkal, de sokkal kedvezőtlenebb lehetőségek korában egy tudós élet munkájával mutatta meg, hogy a turkológia művelése hány és hány területen áll szoros összefüggésben a nemzeti tudományossággal. A magyar nyelv és történelem ezer évnél jóval nagyobb időszakra kiterjedő török kapcsolatainak valamennyi szférájában – a korai kapcsolatoktól az oszmán-török érintkezések századain át a maga koráig – értékes tudományos munkák sorával dokumentálta a turkológiai kutatások széles spektrumát, e kutatási munkáknak tudományosságunk számára való felbecsülhetetlen értékeit.”

Budenz Józsefet (1836–1892) – Hunfalvy Pállal együtt – sokan valami törökellenes elvakult finnugristának próbálják beállítani, aminek nem sok köze van az igazsághoz. Valójában Budenz, legalább annyira volt turkológus, mint finnugrista, sőt pályájuk kezdetén még mindketten meg voltak győződve, hogy a magyar a törökkel áll a legközelebbi rokonságban. Ezen véleményüktől később a saját kutatásaikból levont eredmények miatt tértek el, nem pedig valamilyen politikai, ideológiai vagy megélhetési szempont miatt. Budenz, akit 1861-ben választott tagjává a Magyar Tudományos Akadémia, székfoglaló értekezését *A török-magyar nyelvhasonlítás és hasonlító magyar altaji hangtan* címmel tartotta. Munkásságában a fordulópontot a

Magyar és finn-ugor nyelvekbeli szóegyezések című tanulmányának megjelenése jelenti, ez az altaji nyelvcsalád akkori felfogás szerinti három nagy csoportjának, azaz a finn-ugornak, a szamojédnak és a török-mongol-mandzsunak az egymással való rokonsági viszonyait szándékozik tisztázni, és a következő megállapításra jut: „általános hasonmóság mellett egymás között nem tüntetik fel a nyelvanyagnak oly tömeges és a szók jelentési osztályai szerint arányos azonosságát, hogy e nyelvcsoportokat szoroson vett rokonsági viszonyban állóknak, azaz egy közös ugyanazon fejlettségi fokon álló alapnyelvből kiindultaknak bizonyíthatnók. Ennek ellenében mindegyik csoporton belül az egyes nyelvek egymás között, a szóanyagnak tetemes közössége, igen számos és szoros szóegyezés által, félreismerhetetlenül az egységes alapnyelv volt létezésére utalnak, vagyis oly időkorra, mikor magok e nyelvek még nem léteztek, mint külön nyelvek, hanem csak egyazon nyelv voltak.” (Munkácsi 1896, p. 32) 1873–1881 között jelentette meg öt füzetből álló fő művét, a *Magyar-ugor összehasonlító szótárt*, amelyben a magyar szókincs ősi, finnugor elemeivel foglalkozott. Ezután a Nyelvtudományi Közlemények 18–22. kötetében jelent meg másik nagy összefoglaló munkája, *Az ugor nyelvek összehasonlító alaktana*. A török jövevényszavakkal kapcsolatos kutatásairól elmondhatjuk, hogy Károly László (Károly, p. 4) adatai alapján, hogy a Vámbéry által publikált közel 740 etimológia, mintegy húsz százalékát, 146 szót tartott elfogadhatónak.

Vámbéry összehasonlító nyelvészeti munkásságával sok tekintetben párhuzamba állítható Szentkatolnai Bálint Gáboré (1844–1913). Tudományos tevékenységének egyik alapvető célja volt, hogy a magyar nyelv eredetét kutassa, és feltárja a rokon nyelvekkel való kapcsolatát. Egy általa feltételezett turáni nyelvcsaládon belül, amelybe eleinte az altaji, a finnugor és az ősi hun nyelv tartozott, a magyar egy önálló ágat alkotott volna. Munkásságának korai fázisában volt egy erősen mongol érzületű korszaka. 1877-ben megjelentette a *Párhuzam a magyar és mongol nyelv terén* című művét. Bálint Gábor azonban összehasonlító munkája során ugyanabba a hibába esett, mint Vámbéry, vagyis érzelmi-ideológiai alapon egy általa bebizonyítani szándékozott koncepció érdekében eltért az összehasonlító nyelvészet tudományos normáitól. Rákos Attila (Rákos 2015, p. 82) értékelése szerint: „Összességében Bálint szólistája érdekes párhuzamokat állít fel, ugyanakkor a nyilvánvalóan téves és a bizonyosan helyesnek mondható elemek mellett rengeteg olyat szópárt is tartalmaz, amelyik részletes okfejtés nélkül nem több ötletnél. Nem csupán a rendszeres hangmegfelelések hiányoznak, hanem az egyeztetett szavak történetének feltérképezése s a más nyelvekbeli előfordulásaikból, párhuzamaikból levonható következtetések felhasználása is (...) A szólista így inkább megvizsgálandó ötletek és javaslatok gyűjteménye volt már megjelenésekor is, nem pedig alapos és kidolgozott módszertan segítségével tanulmányozott anyagon alapuló szilárd következtetéseké.” A későbbi elemzések alapján a Bálint által vélelmezett ezer mongol-magyar egyezés közül nem egészen

száz bizonyult kétségek nélkül helytállónak, ezek nagy része azonban török párhuzammal is rendelkezik.

Bár Vámbéry és Szentkatolnai reputációját erősen megtépázta, hogy összehasonlító munkájuk során tudatosan eltértek a tudományos normáktól, nagy hiba lenne őket összemosni a dilettáns nyelvhasznítókkal. Vámbéry török-, illetve Szentkatolnai mongolnyelvismerete világviszonylatban is kiemelkedő volt, nemcsak az irodalmi nyelvre, hanem a különböző nyelvváltozatokra vonatkozóan is. Így az általuk felállított szólisták nagyszerű kiindulási alapot jelentettek az őket követő kutatók számára, hiszen gyakorlatilag felölelték az összes szót, amely kapcsán egyáltalán, bármilyen kis valószínűséggel is, felmerülhetett a magyarral való egyezés, egyben be is határolták a szavaknak azt a körét, amelyen kívül gyakorlatilag értelmetlen dolog vizsgálgódnia.

Munkácsi Bernát (1860–1937), akit utókor szintén inkább finnugristaként tart számon, a pályafutását még turkológusként kezdte. Már középiskolás korában elkezdett törökül tanulni, az egyetemen pedig olyan szerencsében volt része, hogy az akkor még kiváló kapcsolatot ápoló Vámbéry és Budenz tanítványaként is ismerkedhetett a turkológiával tudományával. 1880-ban Kúnos Ignáccal, aki nem melleleg máig hatalmas tiszteletnek örvend Törökországban, mint a török folklorisztika megalapítója, a csángó nyelvjárásokat tanulmányozta. Munkácsi azonban már egyetemista korában elkezdte kutatni a finnugor nyelveket is. Pályafutása során az manysival, hantival és udmurttal foglalkozott behatóan. A magyar nyelvészethez közvetlenül kapcsolódó munkái közül kiemelendő a halászat magyar terminológiájáról, illetve a magyar fémnevekről írt tanulmánya. Az előbb említett Kúnos Ignáccal együtt részletes tanulmányt írt a belviszonyragok használatáról a magyarban. Ezenfelül említést érdemel a jövevényszavak vizsgálatával kapcsolatos tevékenysége. A műveltségyszavak vizsgálatának során arra a következtetésre jutott, hogy a jövevényszavaknak az addig ismert legrégebbi török rétegén túl is vannak érintkezésből származó más rétegei, mégpedig indo-iráni és kaukázusi nyelvekből származóak.

Vámbéry utóda a török tanszéken Németh Gyula (1890–1976) volt, aki kereken ötven évig, vagy ahogy ő szerette mondani, száz szemeszteren keresztül állt a katedrán. Munkásságának jelentőségét ezen felül még jól mutatja az is, hogy *Türkische Grammatik* című művét, amely 1916-ban jelent meg Berlinben és Lipcsében, számos turkológus máig a legjobb műnek tartja az oszmán-török nyelv elsajátításához. Ez a nyelvtan néhány más német nyelvű könyvével együtt a Kemal Atatürk által szorgalmazott törökországi nyelvújítási mozgalom alapművévé vált. Németh a munkássága céljának 14 éves kora óta azt tekintette, hogy turkológiai eszközökkel hozzájáruljon a magyarság eredetének tisztázásához. Magyar nyelvészettel kapcsolatos munkásságát főleg a magyar nyelv török jövevényszavaival kapcsolatos cikkei fémjelzik. Az *A honfoglaló magyarság kialakulása* műve második, jelentősen átdolgozott kiadásában *A honfoglaló magyarság nyelve* fejezet *Árpád birodalmának nyelv-*

vei alfejezetében megvizsgálja azt a nézetet, hogy a magyarság esetleg nyelvcserevel jutott volna finnugor nyelvéhez, és teljesen igazolhatatlannak tartja azt. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a magyarság többféle török nyelvvel került kapcsolatba, csuvasos típusúval éppúgy, mint ahogy oguz, azaz köztörök típusúakkal. Ezekkel kapcsolatban így értékeli: „de ezek a hatások a magyar nyelv belső fejlődését a legcsekélyebb szempontból sem befolyásolták. Ellenkezőleg: azt tapasztaljuk, hogy a magyarok az átvett török szavakat, neveket is abszolút magyar elemeknek tekintették és azzal kebelezték be igazán a magyar nyelvbe, hogy becéző képzőt tettek hozzá, vagy – ami még több – becéző képzőnek fogták fel a végét”. (Róna-Tas 1990, p. 188)

Gombocz Zoltánt (1877–1935) sokan nem turkológusként ismerik, pedig kolozsvári tanárságának idején a fő kutatási területe a turkológia volt. A turkológia művelése számára nem öncélú tevékenység volt, hanem azon céljához igazodott, hogy tisztázza a magyar nyelv török kapcsolatainak jellegét. Gombocz figyelme a turkológián belül elsősorban a csuvas nyelv és annak nyelvjárásai kutatására irányult, hiszen felismerte, hogy nyelvünk legrégebbi török jövevényszavai olyan hangtani sajátosságokat mutatnak, amelyek az élő török nyelvek közül csak a csuvasban mutathatók ki. Ezek a sajátosságok elsősorban a rotacizmus és a lambdacizmus, azaz bizonyos hangok *r*-re, illetve *l*-lé alakulása. Gombocz turkológiai munkálkodásának eredményeképpen született meg a *Honfoglalás előtti török jövevényszavaink* című műve, illetve annak német nyelvű változata *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache* címmel. Ezekben körülbelül kétszáz, honfoglalás előtti jövevényszót azonosít. Ligeti Lajos (Ligeti 1979, p. 395) értékelése szerint: „Gombocz Zoltán török etimológiáinak zöme, jövevényszó-kutatásának főbb elvei túléltek a múlt időt.” Róna-Tas András számadatai szerint Gombocz 231 török jövevényszót azonosított, ebből véleménye szerint csak 19-t tévesen.

Ligeti Lajos (1902–1987) az egyike az altajisztika nemzetközi szinten számontartott legnagyobb alakjainak, aki számtalan ázsiai nyelvet ismert igen beható módon. Ligeti rámutat, hogy a magyar nyelv török jövevényszavai nem egy, hanem több nyelvből származnak, azonkívül nem egyidőben, hanem különböző időpontokban kerültek nyelvünkbe. Ráadásul az átvett szavak egy része már a törökbe is jövevényként került. Ezek egy része a régi időkből származik, és olyan szavak, amelyek széles török nyelvterületen honosodtak meg. Másik részük viszonylag kései átvétel, és ezek a szavak csak egy szűkebb, de a magyar őstörténet szempontjából fontos területen lelhetők fel. A nyelvcsere ellen szóló legfontosabb érvként Ligeti (Ligeti 1977, p. 319) rámutat, hogy török jövevényszavaink túlnyomó része vándorszó, amely a magyaron kívül számos egyéb nyelvbe is bekerült, mint pl. *oroszlán*, *árok*, *bika*, *árpa*. A jövevényszavakon kívül Ligeti arra is választ keresett, hogy gyakoroltak-e egyéb hatást a török nyelvek a magyarra. A fonetika terén megállapította, hogy jelentős behatás nem történt, azokat a magánhangzókat és mássalhangzó-

kat, amelyek nem léteztek a magyar hangrendszerben az átvétel idején, egy hozzájuk közel álló hanggal helyettesítették, például a *dzs*-t *gy*-vel. Az alaktant vizsgálva megállapítja, hogy mind a névszói, mind az igeragozásból hiányzik bármiféle török hatás. A szintaxissal kapcsolatban azt emeli ki, hogy a nominális alárendelés – ami alatt az igenévi szerkezetek használatát érti – a finnugor és a török közti tipológiai rokonság következtében mindkét nyelvcsoporthoz megvolt, így felesleges bármilyen török hatással igazolni a nagyfokú egyezést. Ligeti *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban* című 1986-ban megjelent monográfiájában 280 török eredetű magyar szóval számol. (Zaicz 2016, p. 435)

Ligeti Lajos egyik jeles tanítványa Róna-Tas András (1931–), aki mesteréhez hasonlóan a turkológián kívül a mongolisztikának és tibetológiának is avatott szakértője. Számos más turkológushoz hasonlóan a magyar nyelvészethez kapcsolódó fő tevékenysége a török jövevényszavak elemzése volt, de foglalkozott a magyar nyelv hangrendszerének kialakulásával is. Róna-Tas a tanítványával, Berta Árpáddal (1951–2008) közösen írt kétkötetes *West Old Turkic. Turkic loanwords in Hungarian* című művében 419 magyar szóval kapcsolatban állítja, hogy biztos vagy lehetséges, illetve valószínű a török eredete, amelyek közül 384-nek volt az átadója egy nyugati ótörök nyelv. Ezek közül 26-ot tart a nyugati ótörökben is idegennek, főleg perzsa eredetűnek. A nyugati ótörök fogalmát Róna-Tas az alábbiak szerint definiálja: A nyugati ótörök nyelv korábbi nyelvek, illetve nyelvjárások szövetsége, amelyet hozzávetőlegesen az 5–12. század között az Urál hegységtől és az Urál folyótól nyugatra beszéltek. A 290 biztos minősítésű nyugati ótörök átvétel több mint felének van megfelelője a mai csuvasban. A mű *Következtetések (Conclusions)* részének első fejezete a *A magyar nyelv történeti hangtana*, amely az alábbi témakörökkel foglalkozik: az ugor alapnyelv fonotaktikai szerkezete, az ugor alapnyelv rekonstrukciója, az ósugor mássalhangzók eredete és története, az ósugor mássalhangzófonémák változásai a korai ósmagyarban és az ómagyarban, az ósugor magánhangzók eredete és története és a magánhangzórendszer a korai ósmagyar kor végén. Zaicz Gábor (Zaicz 2016, p. 438) recenziója szerint: „Igen érdekes az egységes ugor nyelv felbomlása után az ósmagyar nyelvben ható erős és gyenge tendenciák feltérképezése és megkülönböztetése (...) Az uralisztikában ritka a magánhangzók változásának viszonylag részletes taglalása, elsősorban azért, mert a legtöbb magánhangzó rendszerint megőrizte eredeti palatális, illetőleg veláris hangszínét. A protougor vokalizmus kikövetkeztetett hét elemének (PUgr a, o, u, i, e, ä és ü) megadja PFUgr előzményeit és mai magyar fejleményeit. Behatóan vizsgálja az első szótagi magánhangzó-nyúlást és a nem első szótagi magánhangzórendszer, azaz itt az egyetlen redukált ə (sva) történeti változásait. A korai ósmagyar kor végére 14 magánhangzót és öt kettőshangzót következtet ki.” Agyagási Klára (Agyagási, Róna-Tas, Berta 2013, p. 472) recenziója szerint Róna-Tas vizsgálatai nyomán több mint száz új etimológia jelent meg, és több mint 120 szónak változott az etimológiai

státusza ahhoz képest, amit a Benkó Loránd főszerkesztői tevékenységével 1967–1976-ban kiadott *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* megadott.

A felvázolt ismertetésekből alapvetően a következő képet szűrhetjük le: A nyelvészettel foglalkozó magyar turkológusok – akik közül többen tudományáguk világszinten is kiemelkedő egyéniségei – kutatásai szerint a török nyelv nem áll közvetlen genetikai kapcsolatban a magyar nyelvvel, azaz nem egy közös alapnyelv leszármazottai. A magyar nyelvet különböző időben török behatások érték, amelyek közül a legjelentősebb egy csuvasos típusú nyelv, minden valószínűséggel a volgai bolgár, hatása a legjelentősebb. A behatások ellenére a magyart semmiképpen sem tekinthetjük keveréknyelvnek, az megőrizte eredeti finnugor jellegét, a török hatások elsősorban a szókincsben jelennek meg. A magyar szókészletbe szervesen beépült néhány száz török szó, amelyek egy része kifejezetten műveltségi szó.

Irodalom

1. Agyagási Klára. 2013. András Róna-Tas and Árpád Berta: West Old Turkic: Turkic loanwords in Hungarian. *Acta Linguistica Hungarica* Vol. 60 (2013) 4, 469–475. DOI: 10.1556/ALing60.2013.4.4
2. Dobrovits Mihály. 1999. Vámbéryval 2000-ben. *2000 Irodalmi és társadalmi havi lap*. 1999. március. 49–61.
3. Hazai György. 1976. Vámbéry Ármin. Budapest: Akadémiai Kiadó.
4. Károly László. A magyar-török nyelv(v)iszony kutatásának vázlatos természetrajza. Kézirat. <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1685805/FULLTEXT01.pdf>
5. Ligeti Lajos. 1977. A magyar nyelv török kapcsolatai, és ami körülöttük van. I. Budapest: Kőrösi Csoma Társaság – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára.
6. Ligeti Lajos. 1979. A magyar nyelv török kapcsolatai, és ami körülöttük van. II. Budapest: Kőrösi Csoma Társaság – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára.
7. Munkácsi Bernát. 1896. Budenz József emlékezete. Budapest: MTA.
8. Rákos Attila. 2015. Szentkatolnai Bálint Gábor és a magyar–mongol nyelvhasználat kezdetei a 18–19. században. *Keletkutatás* 2015. ősz. 61–84.
9. Róna-Tas András. 1990. Németh Gyula. (A múlt magyar tudósai). Budapest: Akadémiai Kiadó.
10. Vámbéry Ármin. 1905. Küzdelmeim. Budapest: Franklin-Társulat.
11. Vámbéry Ármin. 1870. Magyar és török-tatár szóegyezések. *Nyelvtudományi közlemények*. 1870. Vol. 8. 109–189.
12. Zaicz Gábor. 2016. Könyv a magyar nyelv ótörök jövevényszavairól. *Magyar Nyelv*. 2016. Vol. 112. N° 4. 433–443.

References

1. Agyagási Klára. 2013. András Róna-Tas and Árpád Berta: West Old Turkic: Turkic loanwords in Hungarian. *Acta Linguistica Hungarica* Vol. 60 (2013) 4, 469–475. DOI: 10.1556/ALing60.2013.4.4

2. Dobrovits Mihály. 1999. Vámbéryval 2000-ben. [With Vámbéry in 2000.] *Irodalmi és társadalmi havi lap*. 1999. március. 49–61. (In Hungarian)
3. Hazai György. 1976. Vámbéry Ármin [Ármin Vámbéry]. Budapest: Akadémiai Kiadó. (In Hungarian)
4. Károly László. A magyar-török nyelv(v)iszony kutatásának vázlatos természetrajza. [A sketchy natural history of the research on the Hungarian-Turkish language relationship] Kézirat. <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1685805/-FULLTEXT01.pdf> (In Hungarian)
5. Ligeti Lajos. 1977. A magyar nyelv török kapcsolatai, és ami körülöttük van. I. [The Turkish connections of the Hungarian language and what surrounds them I.] Budapest: Kőrösi Csoma Társaság – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. (In Hungarian)
6. Ligeti Lajos. 1979. A magyar nyelv török kapcsolatai, és ami körülöttük van II. [The Turkish connections of the Hungarian language and what surrounds them. II]. Budapest: Kőrösi Csoma Társaság – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. (In Hungarian)
7. Munkácsi Bernát. 1896. Budenz József emlékezete. [The memory of József Budenz] Budapest: MTA. (In Hungarian)
8. Rákos Attila. 2015. Szentkatolnai Bálint Gábor és a magyar–mongol nyelvhasználat kezdetei a 18–19. században. [Gábor Bálint Szentkatolnai and the beginnings of Hungarian-Mongolian language comparison in the 18th–19th centuries]. *Keltekutatás* 2015. ősz. 61–84. (In Hungarian)
9. Róna-Tas András. 1990. Németh Gyula. (A múlt magyar tudósai). [Gyula Németh. (Hungarian scholars of the past)]. Budapest: Akadémiai Kiadó. (In Hungarian)
10. Vámbéry Ármin. 1905. Küzdelmeim. [My struggles.] Budapest: Franklin-Társulat. (In Hungarian)
11. Vámbéry Ármin. 1870. Magyar és török-tatár szóegyezések. [Hungarian and Turkish-Tatar word synonyms]. *Nyelvtudományi közlemények*. 1870. Vol. 8. 109–189. (In Hungarian)
12. Zaicz Gábor. 2016. Könyv a magyar nyelv ótörök jövevényszavairól. [A book on the Old Turkic loanwords of the Hungarian language]. *Magyar Nyelv*. 2016. Vol. 112. № 4. 433–443. (In Hungarian)

Роль алтаїстів у порівняльних дослідженнях угорської мовознавчої науки

Тот Жолт, науковий співробітник, Інститут дослідження угорської нації, toth.zsolt@mki.gov.hu, ORCID: 0000-0001-9042-2386

Згідно дослідженнями угорських учених-алтаїстів, тюркська мова не має безпосереднього, прямого генетичного зв'язку з угорською, тобто вони не походять від спільної прамови. Угорська мова зазнала тюркських впливів у різні періоди, найсуттєвішим та значнішим з яких був вплив мови чуваського типу – ймовірно, волзької болгарської. Чуваський характер цього впливу підтверджується переважно такими фонетичними явищами, як ротацизм і ламбдацизм.

Незважаючи на ці впливи, угорську мову ні в якому разі не можна вважати змішаною мовою, оскільки вона зберегла свою первинну фінно-угорську сутність, а

тюркські впливи проявляються насамперед у лексиці. У сфері фонетики значного впливу не спостерігалось. Голосні та приголосні звуки, які не існували в угорській фонетичній системі мови під час запозичення, замінювалися найближчими подібними звуками, наприклад, звук «дж» (dʒ) замінювався на «дь» (j).

Аналіз морфології показує, що ні в іменникових, ні у дієслівних відмінюваннях тюркських впливів не виявлено. В угорській словниковий склад органічно увійшло кілька сотень тюркських слів, деякі з яких є культурно-специфічними термінами. У своїй останній праці, присвяченій тюркським запозиченням, Андраш Рона-Таш вважає, що 419 угорських слів мають підтвержене, можливе або ймовірне тюркське походження. З них 384 слова були запозичені із західної старотюркської мови.

Західна старотюркська мова була союзом мов та діалектів, що існували приблизно в період між V і XII століттями на захід від Уралу та річки Урал. Більше половини з 290 підтверджених запозичень із західної старотюркської мають відповідники у сучасній чуваській мові. Окрім тюрксько-угорських лексичних паралелей, існує близько ста угорсько-монгольських співпадінь у словниковому складі, більшість з яких також має тюркський аналог. Загальноприйнята думка полягає в тому, що ці слова є запозиченнями з тюркської в монгольську мову.

Ключові слова: порівняльне мовознавство, запозичене слово, тюркологія, західна старотюркська мова, чуваські фонетичні явища

The Role of Altaic Scholars in Comparative Hungarian Linguistic Research

Zsolt Tóth, Research Assistant, Institute for Hungarian Studies, toth.zsolt@ mki.gov.hu, ORCID: 0000-0001-9042-2386

According to research of the Hungarian scholars of Altaic languages, the Turkish Language has no direct genetic contact with the Hungarian, i. e. they are not the descendants of a common parent language. In different periods the Hungarian language was influenced by Turkic languages. The most significant influence was the influence of a Chuvash-type language, which was in all probability the (Volga) Bulgar. The Chuvash character is primarily verified by such phonetic phenomena as rhotacism and lambdacism. In spite of the influences, the Hungarian language cannot be considered a mixed language, it has preserved its original Finno-Ugric character, the Turkic influences appear firstly in lexicon. There was no significant influence in the field of phonetics. The vowels and consonants, not existing in the Hungarian sound-system in the time of borrowing, was replaced by a near sound, e. g. *dzs* (dʒ) by *gy* (j). Concerning the morphology, it is obvious, that a Turkic influence neither in declension, nor in conjugation is observable. A few hundred Turkic words has become an integral part of the Hungarian lexicon. In the latest comprehensive work dealing with Turkic loanwords András Róna-Tas states, that the Turkic origin of 419 Hungarian words is unquestionably, or possible, or presumable. 384 of them was borrowed from West Old Turkic language. West Old Turkic language is an alliance of previous languages or

dialects, which was spoken approximately in 5–12th centuries west of Ural Mountains and Ural River. More than the half of the 290 West Old Turkic borrowings with unquestionably Turkic origin, has an equivalent in contemporary Chuvash. Besides the Turkic–Hungarian lexical coincidences also exist circa one hundred Hungarian–Mongolic word coincidences, but the vast majority of them also has a Turkic parallel. These Mongolic words are generally supposed to be borrowed from a Turkic language.

Keywords: *comparative linguistics, loanword, Turcology, West Old Turkic language, Chuvash phonetic phenomena*

Az altajisták szerepe az összehasonlító magyar nyelvészeti kutatásokban

Tóth Zsolt, tudományos segédmunkatárs, Magyarságkutató Intézet, toth.zsolt@mki.gov.hu, ORCID: 0000-0001-9042-2386

A magyar altajisták kutatásai szerint a török nyelv nem áll közvetlen genetikai kapcsolatban a magyar nyelvvel, azaz nem egy közös alapnyelv leszármazottai. A magyar nyelvet különböző időben török behatások érték, amelyek közül a legjelentősebb egy csuvasos típusú nyelv – minden valószínűséggel a volgai bolgár – hatása a legjelentősebb. A csuvasos jelleget elsősorban olyan hangtani jelenségek igazolják, mint a rotacizmus, illetve a lambdacizmus. A behatások ellenére a magyart semmiképpen sem tekinthetjük keveréknyelvnek, az megőrizte eredeti finnugor jellegét, a török hatások elsősorban a szókincsben jelennek meg. A fonetika terén jelentős behatás nem történt, azokat a magánhangzókat és mássalhangzókat, amelyek nem léteztek a magyar hangrendszerben az átvétel idején, egy hozzájuk közel álló hanggal helyettesítették, például a *dzs-t gy*-vel. Az alaktant vizsgálva megállapítható, hogy mind a névszói, mind az igeragozásból hiányzik bármiféle török hatás. A magyar szókészletbe szervesen beépült néhány száz török szó, amelyek egy része kifejezetten műveltségi szó. A török jövevényszavakkal foglalkozó legutóbbi összefoglaló munkában Róna-Tas András 419 magyar szóval kapcsolatban állítja, hogy biztos vagy lehetséges, illetve valószínű a török eredete, amelyek közül 384-nek volt az átadója egy nyugati ótörök nyelv. A nyugati ótörök nyelv korábbi nyelvek, illetve nyelvjárások szövetsége, amelyet hozzávetőlegesen az 5–12. század között az Urál hegységtől és az Urál folyótól nyugatra beszéltek. A 290 biztos minősítésű nyugati ótörök átvétel több mint felének van megfelelője a mai csuvasban. A török-magyar szóegyezéseken kívül még létezik mintegy száz magyar-mongol szóegyezés is, ezek döntő többségének azonban létezik török párhuzama is. Általánosan elterjedt nézet, hogy ezek a szavak a mongol nyelvben a törökből átvett jövevényszavak.

Kulcsszavak: *összehasonlító nyelvészet, jövevényszó, turkológia, nyugati ótörök nyelv, csuvasos hangtani jelenségek*

Ludányi Zsófia

Online helyesírási tanácsadás mint nyelvmenedzselés – fejlesztői és felhasználói nézőpontból

1. Bevezetés

A magyar helyesírási szabályozás 1832 óta, az első szabályzat megjelenése óta akadémiai státuszban van. Bár a szabályzat ajánlásként fogalmazza meg a szabálypontokat, a magyar nyelvközösségben a szabályok alkalmazására való törekvés elvárásként jelenik meg (Laczkó 2023). A magyar akadémiai helyesírási szabályozást nemcsak a magyarországi, hanem a kisebbségi helyzetben élő magyarok is központi jelentőségűnek, presztízsértékűnek tekintik (Misad 2009: 221–231), nem véletlenül: hiszen fontos szerepet tölt be abban, hogy a külföldi magyarság meg tudja őrizni nyelvét, kultúráját és identitását (vö. Nagy 2017). A jelen tanulmány egy, a magyar helyesírási szabályok elsajátítását, a normának való megfelelés ellenőrzését segítő weboldallal foglalkozik, ezzel köszöntve az Ungvári Hungarológiai Központot fennállásának 35. évfordulója alkalmából.

Az írott szövegek alkotása és/vagy lektorálása során felmerülő nyelvi-helyesírási problémák kezelésében hatékony és korszerű segédeszközök az online nyelvi-helyesírási tanácsadó weboldalak (vö. Hlaváčková et al. 2022). A tanulmány célja a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont¹ által fejlesztett és üzemeltetett helyesírási tanácsadó portál, a *Helyesiras.mta.hu* nyelvmenedzselési folyamatokban betöltött szerepének értelmezése, feltárása, egyaránt érvényesítve mind a fejlesztői, mind a felhasználói perspektívát.²

---

¹ Az intézmény jogelődje a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete. A magyarországi kutatóintézet-hálózat 2019-ben az MTA-tól egy újonnan létrehozott, akkor még Eötvös Loránd Kutatási Hálózatnak nevezett koordinációs intézményhez került. Ezt követően a kutatóintézet-hálózatot működtető intézmény, valamint a Nyelvtudományi Intézet is több szervezeti átalakításon, átnevezésen ment keresztül. 2023. szeptember 1-jétől a kutatóintézetek, -központok a HUN-REN (Hungarian Research Network) irányítása alá tartoznak.

² A tanulmány szerzője aktív szerepet vállalt a portál fejlesztésében és üzemeltetésében.

2. Nyelvtechnológiai eszközökkel támogatott helyesírás-ellenőrzés és helyesírási tanácsadás

A nyelvtechnológiai eszközökkel támogatott helyesírás-ellenőrzés megjelenése előtt a nyelvhasználók bizonytalanság esetén alapvetően a helyesírási szabályzat-hoz és szótárakhoz fordultak. A 20. század utolsó évtizedében azonban a technológiai fejlődés következtében egyre több kísérlet történt a magyar helyesírás szabályainak számítógépes feldolgozására, támogatására (Prószéky 1993, Seregy 1993, Kruzslíc 1995, Naszódi 1997, Prószéky 1998, Kis 1999).

A HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont jogelőd intézménye, az MTA Nyelvtudományi Intézete 2009-ben kezdte meg a később *Helyesiras.mta.hu*-nak nevezett tanácsadó portál fejlesztését. A projekt célja egy olyan ingyenesen elérhető weboldal létrehozása volt, amely nyelvtechnológiai eszközök, erőforrások és eljárások alkalmazásával automatikus választ nyújt a lehető legtöbb helyesírási kérdésre (Pintér–Mártonfi–Oravecz 2009). Többéves fejlesztés eredményeként a *Helyesiras.mta.hu* portál 2013-ban nyílt meg. Az oldal webeszközei az alábbi területeken nyújtanak azonnal elérhető, gyors helyesírási segítséget a hozzájuk forduló felhasználóknak: különírás-egybeírás, szószintű helyesírás-ellenőrzés, tulajdonnevek (főként földrajzi nevek) helyesírása, elválasztás, számok és dátumok helyesírása, betűrendbe sorolás. A weboldalon megtalálható továbbá a hatályos akadémiai helyesírási szabályzat (AkH.) szövege, valamint további, a nyelvi-helyesírási tájékozódást segítő tartalmak (blogbejegyzések, kérdés-válasz archívum). A helyesírási portálról számos korábbi cikk született, amelyek többféle nézőpontból mutatják be a portált: egyrészt a nyelvtechnológiai háttéréről (Miháltz et al. 2013, Ludányi–Miháltz–Husami 2013, Váradí–Ludányi–Kovács 2014), másrészt az anyanyelvi nevelésben való hasznosíthatóságáról (Ludányi 2019a, 2019b, 2023).

3. A nyelvhasználatra vonatkozó metatevékenységek értelmezési kerete: a nyelvmenedzselés-elmélet

3.1. A nyelvmenedzselés körfolyamata

A tanulmányban a nyelvhasználatra vonatkozó metatevékenységek értelmezési keretét a nyelvmenedzselés-elmélet (Jernudd–Neustupný 1987) szolgál. Ez az elméleti keret ugyanis lehetővé teszi a nyelvi tevékenységre való reflexió különböző szintjeinek és változatainak egységes szemlélettel történő leírását. Emellett az elmélet azért is különösen alkalmas a nyelvi, illetve jelen esetben helyesírási tanácsadási tevékenység leírására és elemzésére, mert központi fogalmai a nyelvi problémák, a nyelvi tanácsadás pedig szintén nyelvi-helyesírási problémákkal foglalkozik.

A nyelvmenedzselés-elméletet Jernudd és Neustupný dolgozta ki a nyelvtervezés-elmélet továbbfejlesztett változataként. A két elméleti közti meghatározó szemléletbeli különbség, hogy a nyelvi tervezés „felülről lefelé” szemléletével ellentétben a nyelvmenedzselés-elmélet az egyes konkrét nyelvhasználók problémáiból indul ki. Míg a nyelvi tervezés során a megoldandó nyelvi problémákat alapvetően a szakemberek jelölik ki, a nyelvmenedzselés-elmélet egyes konkrét nyelvhasználók problémáiból indul ki (Szabó Mihály 2007: 52), azaz „alulról fölfelé” (*bottom-up*) szemlélet jellemzi (Nekvapil–Sherman 2015).

AZ LMT az úgynevezett szokványos nyelvhasználat és a nyelvvel szembeni viselkedés (*behaviour toward language*) közti különbségtételen alapszik. Az utóbbi fogalmat az elmélet szakemberei időnként a metanyelvi tevékenységek (*metalinguistic activities*) szinonimájaként használják. Így e szerint az értelmezés szerint az olyan diskurzus- és nyelvalakító szándék nélküli nyelvi reflexió is beletartozik a nyelvmenedzselés fogalmába, mint például a szótárak és a leíró nyelvtanok készítése is (vö. Neustupný–Nekvapil 2003). Ezek a kiadványok ugyanis elkészültük és megjelenésük után – még ha nem is közvetlenül ezzel a céllal készültek – a nyelvmenedzselés segédeszközeivé válva alapul szolgálhatnak például a más diskurzusokba való beavatkozásokhoz (vö. Lanstyák 2018: 42), azaz hagyományosan kodifikációs szerepet töltenek be, így a nyelvi gyakorlatra is visszahatnak.¹ A továbbiakban nyelvmenedzselésnek tekintek minden, a nyelvre, illetve a konkrét diskurzusokra irányuló tevékenységet: egyrészt a nyelvi jelenségekre való reflektálást, másrészt az intervencionista indíttatású, a diskurzusok megváltoztatására, illetve nyelvi változások előidézésére irányuló (Lanstyák 2018: 23), a nyelvi jelenségekre való reflektálás nyomán megvalósuló nyelvalakító tevékenységeket is (Ludányi et al. 2022: 75).

Az LMT a nyelvmenedzselés folyamatát ismétlődő ciklusokként modellezi, amely az alábbi öt lépésből áll (1. ábra):

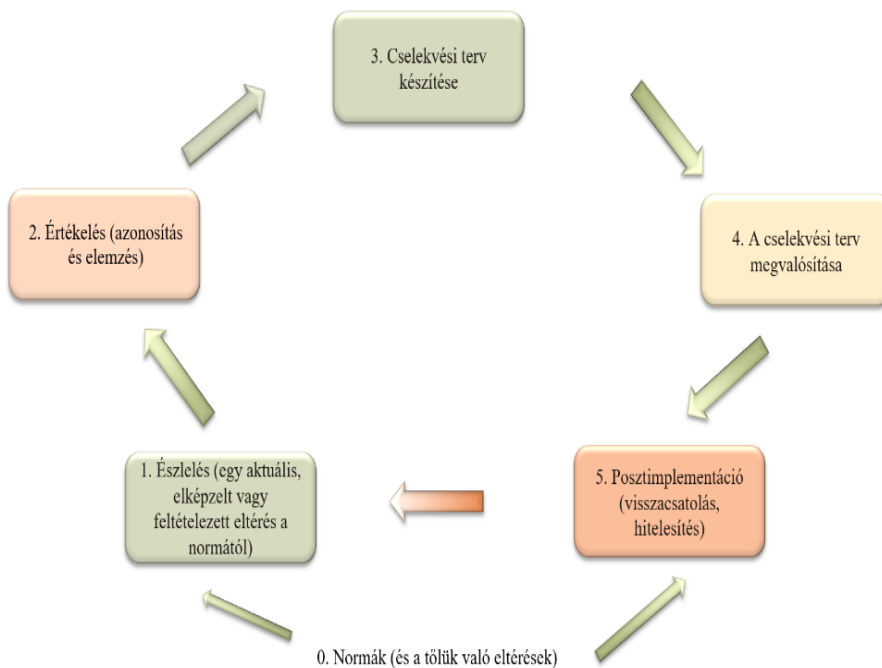
1. a beszélők a kommunikáció során észlelik a normától, az adott szituációban érvényesülő elvárásoktól való eltéréseket (**észlelés/noting**),
2. értékelik az eltéréseket (**értékelés/evaluation**),
3. cselekvési tervet (akciótervet) készítenek (**akcióterv készítése / adjustment design**),
4. megvalósítják a cselekvési tervet (**akcióterv megvalósítása / implementation**),
5. majd **visszajelzés/feedback** következik, amely bizonyos esetekben az interakciót megelőző menedzselésként (*pre-interaction management*), „előmenedzselésként” is értelmezhető (Nekvapil–Sherman 2009). A cselekvési terv meg-

---

¹ A nyelvmenedzselés hatóköréről, a „behaviour toward language” értelmezéseinek ellentmondásairól részletesen l. Lanstyák 2018: 37–42, Lanstyák 2021.

valósítása utáni szakasz ugyanis egyrészt annak következményeire való reagálásként, másrészt a további interakciókra való felkészülésként is felfogható.

Az itt bemutatott modellnek a normák (elvárások) és az azoktól való eltérések is részét képezik, habár ezek létezése nem része magának a nyelvmenedzselési ciklusnak, hanem tulajdonképpen a nyelvi problémák megszületésének a környezetét megteremtő, 0. szakasznak tekinthetők.

1. ábra. A nyelvmenedzselési körfolyamat elő- és utómenedzselési szakaszokkal

(Kimura–Fairbrother 2020: 260, magyarra átdolgozva Ludányi et al. 2022: 76)

3.2. Egyszerű és szervezett nyelvmenedzselés, mikro- és makroszint

A LMT már legkorábbi változatában is megkülönböztette egymástól a nyelvmenedzselés egyszerű és szervezett formáját. Az egyszerű nyelvmenedzselés során a nyelvhasználók saját vagy beszédpartnerük diskurzusának egyes jellemzőit vagy aspektusait menedzselik egy adott konkrét interakcióban, „itt és most”, vagyis a nyelvi probléma keletkezésének pillanatában (online menedzselés). A szervezett nyelvmenedzselésnél: a) A nyelvmenedzselési aktusok interakciókon átívelőek. b) A nyelvmenedzselésben egy vagy több hatalommal rendelkező intézmény (szer-

vezet) is érintett. c) A nyelvmenedzselésről szóló kommunikáció zajlik. d) Az egyszerű nyelvmenedzseléshez képest az elméleti háttér, a nyelvi ideológiák nagyobb mértékben és explicitebb módon játszanak szerepet a menedzselési folyamatban. e) A nyelvmenedzselés tárgya nemcsak a nyelv interakcióbeli működése, hanem a nyelv mint rendszer (Nekvapil 2012: 167).

Mivel a hétköznapi beszélők által végzett nyelvmenedzselési tevékenység jelentősen különbözik a szakemberek által végzettől, a nyelvmenedzselés-elmélet elkülöníti egymástól a nyelvmenedzselés mikro- és a makroszintjét. Míg a mikroszint a konkrét „online” interakciók szintje, ahol a résztvevők azonosítják és kezelik a nyelvi problémát, addig makroszinten az egyes interakciókban keletkező problémák általánosítása történik, „offline” módon, ilyenkor a problémakezelés egy másik interakcióban (a probléma felmerülése előtt vagy után) történik (Lanstyák 2023: 250–251).

3.3. A nyelvi probléma fogalma, egyedi és típusproblémák

A nyelvmenedzselés-elmélet központi fogalmai a nyelvi problémák, amelyek az LMT korai változatában az adott diskurzusban érvényesülő normától, elvárásoktól való, kedvezőtlenül értékelt eltérést jelentette (Jernudd–Neustupný 1987: 75). Később az elmélet továbbgondolásával a nyelvi probléma fogalma egyre tágabbá vált, ugyanis a szakemberek később már a pozitívan (Neustupný 2003: 127) vagy semleges (Nekvapil 2009: 8) értékelt nyelvi jelenségekkel is számot vetettek. Neustupný *gratifikációnak* (*gratification*) nevezi a beszélők által pozitívan értékelt nyelvi helyzeteket, jelenségeket. Jó példa erre az alábbi nyelvi reflexió, amely a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont nyelvi közönségszolgálatához érkezett levélből származik: „Fordításaimban az *illóolaj* szót használom, ami szerintem egy gyönyörű magyar szó.” A semleges értékelés fogalmát nem fejti ki bővebben az LMT-vel foglalkozó szakirodalom, de a korábban elmondottak alapján úgy értelmezhető, hogy amikor egy nyelvi jelenség valamilyen oknál fogva feltűnő a beszélő számára, a nyelvmenedzselési körfolyamat eljut az első, észlelési szakaszba. A beszélő azonban sem negatívan, sem pozitívan nem értékeli az észlelt jelenséget, így ebben az LMT-körfolyamat még ebben a szakaszban be is fejeződik. A nyelvi probléma semleges értékeléseként értelmezhető például az a mindennapi esemény, amikor valaki cseteléskor, írásbeli üzenetküldéskor hibát ejt (pl. betű kihagyása, betűcsere), és észre is veszi, de nem tölti az időt a javítással, hiszen a másik fél a szöveg javítása nélkül is megérti a mondanivalóját. A nyelvmenedzselési folyamatban tehát megtörténik az észlelés, de mivel a nyelvhasználó nem tulajdonít ennek jelentőséget, az LMT-körfolyamat megszakad.

Lanstyák (2014: 327–338, 2018: 31) a nyelvi problémákat két csoportba sorolja, megkülönböztetve az egyedi problémákat és a típusproblémákat. Abban az

esetben beszélhetünk egyedi problémáról, amikor az interakció résztvevői egy konkrét helyzetben találkoznak egy adott probléma egy példányával. A helyesíráshoz kapcsolódóan például eseti problémának, vagyis egy konkrét problémapéldánynak tekinthető az az eset, amikor a nyelvhasználó nem tudja, egybe- vagy kötőjellel írjuk a *földgáz-kereskedelem* vagy *emelőgép-kezelő* szavakat.¹ Ezek a problémák általánosabban is megfogalmazhatók, absztrahálhatók. Metaproblémaként, típusproblémaként megfogalmazva az előző példa: a legalább 3 tagú, több mint 6 szótagból álló összetételek írásmódja, vagyis a szótagszámlálás szabályának alkalmazása (AkH. 139.). Egy másik példa: eseti problémáról beszélünk, amikor a nyelvhasználó bizonytalan, hogy a *2023 óta* vagy a **2023. óta* írásmód felel-e meg az akadémiai helyesírási normának. Típusproblémaként megfogalmazva: az évszámból és az azt követő névutóból álló szerkezetek helyesírási problémája, vagyis szükséges-e az ilyen alakulatokban pontot tenni az évszám után.

4. A *Helyesiras.mta.hu* létrehozása és működtetése mint szervezett nyelvmenedzselési tevékenység

A portál fejlesztőinek nézőpontjából a helyesírási tanácsadó weboldal létrehozása és karbantartása egy intézmény, a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont szervezett, makroszintű nyelvmenedzselési döntéseként értelmezhető. E szervezett nyelvmenedzselési folyamat azt a célt szolgálja, hogy a magyar beszélőközösségben felmerülő helyesírási problémáknak egy speciális részhalmozát kezelje: azokat a helyesírási típusproblémákat, amelyek formális nyelven leírhatók, algoritmizálhatók, és/vagy beépített kivétellisták és más háttéradatbázisok segítségével megoldhatók. A helyesírási portál alapvető célja az akadémiai helyesírási norma közvetítése a felhasználók számára lehetőleg közérthető módon, a normakövető írásmód pusztá közlésén túlmutatva lehetőleg magyarázattal ellátva, hivatkozva az AkH. vonatkozó szabálypontjaira.

A nyelvmenedzselés körfolyamatában a *Helyesiras.mta.hu* portál létrehozása és üzemeltetése a következőképpen értelmezhető.

1. A szervezett nyelvmenedzselési folyamat 1., észlelési szakaszában a jogelőd intézmény, az MTA Nyelvtudományi Intézet illetékes nyelvészei azzal szembesültek, hogy a magyar beszélőközösség tagjai naponta szembesülnek nagy szárosságú megoldandó helyesírási problémával. Ezt az intézeti közönségszolgálathoz érkező számos levél és telefon is alátámasztotta. Az észlelési szakaszban történt az azzal való szembesülés is, hogy a 2000-es évek

---

¹ A példák a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont nyelvi közönségszolgálathoz érkezett levelekből származnak.

végén, a 2010-es évek elején a nyelvi közönségszolgálat kapacitása az alacsony létszám miatt a jelenleginél jóval kisebb volt. A közönségszolgálatot működtető szervezeti egység (akkoriban: Nyelvművelő Osztály) létszáma az 1990-es években stagnált, majd csökkent (Heltainé Nagy 2021: 27–28). Bár a 2000-es évek első felében átmenetileg, három évre egy fiatal kutatóval bővült a létszám, a 2000-es évek végétől 2017-ig a nyelvi közönségszolgálat feladatait már csak két munkatárs látta el.

2. A 2. szakaszban a nyelvi probléma értékelése történik. Az 1. pontban említett problémák pozitív és negatív értékelése is megjelent. A beszélőközösségben jelen lévő helyesírási problémák, az azok megoldására mutató tömeges társadalmi igény pozitívan is értékelhető: a helyesírási problémák gyors és automatikus megválaszolására képes helyesírási weboldal fejlesztése ugyanis izgalmas és újszerű nyelvtechnológiai kihívásként is értelmezhető. Emellett azonban megjelenik az észlelt probléma negatív értékelése is: az, hogy a 2010-es évek első felében a nyelvi közönségszolgálat az alacsony létszám miatt csökkentett kapacitással működött.

3. A 3. szakaszban a cselekvési terv kidolgozása az online helyesírási tanácsadó portál tervének elkészítését jelenti, melynek során a szakembereknek számos nyelvmenedzselési döntést kellett meghozniuk.

4. A 4. szakaszban a cselekvési terv végrehajtásaként értelmezhető a portál elkészítése, implementálása, majd 2013. áprilisi megnyitása.

5. Az 5. szakasz, a visszacsatolás rámutat a felhasználói visszajelzések kulcsfontosságú szerepére. A visszajelzések lehetnek egyrészt hibajelzések, amelyek alapján a fejlesztők javítják a portál hibáit, másrészt javaslatok a portál háttéradatbázisának új szavakkal való bővítésére.¹ A felhasználói visszajelzések teremtik meg a kapcsolatot a nyelvmenedzselés egyszerű és szervezett, mikro- és makroszintje között (Kimura–Fairbrother 2020).

A portál fejlesztése a jövőbeli felhasználók nyelvi problémáinak előmenedzseléséül értelmezhető (*pre-interaction management*). Ilyenkor a több szakaszból álló menedzselési folyamat későbbi interakciókban előforduló problémák megelőzéséül

---

¹ Fontos azonban megjegyezni, hogy a *Helyesiras.mta.hu* portál eszközei – ahogy a „Hogyan működik?” menüpontból elérhető leírásban is olvashatjuk – alapvetően a köznyelvi helyesírással kapcsolatban adnak tanácsot. Tájnyelvi, népnyelvi kifejezések, illetve az egyes szakmai közösségekben bevett, de a köznyelvben szokatlan szakkifejezések nem szerepelnek a *Helyes-e így?* szótári anyagában, és az egyes szakmák sajátos helyesírási szabályai sincsenek beépítve a *Külön vagy egybe?* eszközebe. Mindebből az következik, hogy a felhasználók által javasolt új szavakat csak indokolt esetben vesszük fel az adatbázisba: ha ti. valóban általános, közhasználatú lexémáról van szó.

történik. A helyesírási portál fejlesztése mint nyelvmenedzselési folyamat tehát nem az adott interakcióban zajlik, hanem „offline” módon történik.

4.1. Nyelvmenedzselési döntések a portál fejlesztése során – cselekvési terv

A portál fejlesztése, vagyis az akcióterv kidolgozása és implementálása során a fejlesztőknek számos nyelvmenedzselés döntést kellett hozniuk. Már az akcióterv-kidolgozási folyamat elején világossá vált, hogy a weboldalon többféle eszközre van szükség, attól függően, hogy a felhasználó kérdése a magyar helyesírás melyik területéhez kapcsolódik. Ennek megfelelően a kezdetektől fogva hét különálló eszköz fejlesztésén dolgoztak a portál munkatársai. Más szavakkal megfogalmazva, ebben a kezdeti szakaszban megtörtént a legalapvetőbb típusproblémák azonosítása: a helyesírásiprobléma-kategóriák egyértelmű meghatározása (különírás-egybeírás, dátumok, számok, elválasztás stb.). Ebből a döntésből egyenes következik az, hogy az automatikus válasz pontossága érdekében a felhasználót már a legelején aktívan be kell vonni a folyamatba azáltal, hogy az ő feladata kiválasztani a megfelelő eszközt a nyitóoldal menüjéből (2. ábra). Ez a szervezett nyelvmenedzselési döntés tehát visszahat a felhasználók egyszerű nyelvmenedzselési folyamataira, mivel annak első lépése az eseti probléma általánosítása típusproblémává, vagyis az adott helyesírási területért felelős webeszköz kiválasztása.

2. ábra. A *Helyesiras.mta.hu* portál nyitólapja

A cselekvési terv kidolgozása során a fejlesztők mindvégig azt tartották szem előtt, hogy a helyesírási portál célja a kodifikált helyesírási norma közvetítése. Emellett azonban azt is fontosnak tartották, hogy a szabályok szerinti írásmód ajánlásán túl a weboldal magyarázattal is szolgáljon. A releváns szabálypontok hiperhivatkozásként jelennek meg, amelyekre kattintva a portál elnavigálja a felhasználót a szabályzat megfelelő fejezetéhez.

Fontos nyelvmenedzselési döntés volt az is, hogy az eszközök az összes lehetséges megoldást kínálják fel, és a felhasználónak kell eldöntenie a magyarázatok alapján, melyiket választja ezek közül. Ha a felhasználó nem tud választani, a portál felajánlja a „humán” nyelvi tanácsadás, vagyis HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont közönségszolgálatához való fordulás lehetőségét. Ennek a mozzanatnak fontos szerepe van a felhasználók egyszerű nyelvmenedzselési folyamataiban.

A minél hatékonyabb problémamegoldás érdekében arról is döntést kellett hozni, hogy az egyes webeszközök milyen típusú felhasználói bemenetet fogadjanak el. A portál eszközei alapvetően két csoportba sorolhatók (Miháltz et al. 2013: 136). 1) Az első csoportba azok a meghatározott problémakört kezelő eszközök sorolhatók, amelyek csak valamilyen specifikus, megszorított bemenetet várnak. Ezek közé tartoznak a számnevek és a dátumok helyesírását, a betűrendbe sorolást, a tulajdonnevek írását és az elválasztást kezelő eszközök. Például a *Dátumok* eszköz csak az ÉÉÉÉ-HH-NN formátumú bemenetet fogadja el. 2) A második csoportba azok az eszközök tartoznak, amelyek gyakorlatilag szabadszöveges (bár a lehetőségekhez mérten szűrt) bemenetet képesek fogadni: a szószintű helyesírás-ellenőrző (*Helyes-e így?*) és a *Külön vagy egybe?* eszköz. Ez utóbbi a legösszetettebb, egyben a legaktívabb felhasználói interakciót is igénylő komponense a portálnak.

Végezetül fontos megemlíteni azt a döntést is, hogy azokban a helyesírási kérdésekben, amelyekre az AkH. nem tér ki, de a szabályzatot magyarázó, kibővítő *Osiris Helyesírás* (Laczkó-Mártonfi 2004) igen, a fejlesztők a kézikönyv javaslatait is beépítették a rendszerbe. Ilyen például az úgynevezett anyagnévi mozgószabályi esete, amely ugyan nem akadémiai állásfoglalás, de egyértelmű választ ad egy eldöntetlen kérdésre, így a felhasználók érdekét szolgálja.

Jelenleg a helyesírási portál felújítása zajlik a magyar nyelv digitális fenntarthatóságának támogatására irányuló MTA-pályázat keretében (Prószéky-Váradi 2023). Ennek egyik vállalása az, hogy a portál a mesterséges intelligenciát

---

¹ Az AkH. nem ad iránymutatást arra az esetre, ha egy különírt szó szerkezet tölti be az anyagnévi jelző szerepét, például: *valódi bőr*. Az *Osiris Helyesírás* azt javasolja, hogy az eredetileg különírt szerkezetet írjuk egybe, az alkalmi összetétellel váló jelző és a jelzett szó azonban különírandó: *valódi**b**őr kabát*. Ezt nevezi az *Osiris Helyesírás* anyagnévi mozgószabálynak (Laczkó-Mártonfi 2004: 134).

használó interaktív technológia segítségével képes legyen párbeszédet folytatni a felhasználóval azokban az esetekben, amikor több lehetséges írásmód is létezik (pl. a különírás-egybeírás területén).

5. A *Helyesiras.mta.hu* portál szerepe a felhasználók egyszerű nyelvmenedzselési folyamataiban

Ez a fejezet azt tekinti át, milyen szerepet tölt be a portál a felhasználók egyszerű, mikroszintű nyelvmenedzselési folyamataiban. A portál célja, hogy segítsen a felhasználóknak konkrét interakciókban előforduló konkrét, egyedi problémák, „problémapéldányok” kezelésében. Felhasználói szempontból tehát a nyelvmenedzselési körfolyamat a következőképpen történik:

1. Az észlelés szakaszában a felhasználó egy konkrét helyesírási problémával szembesül. Például amikor valaki egy szövegben találkozik a **2024. óta* szerkezettel ebben a formában, az évszám után pontot téve.

2. A felhasználó negatívan értékeli a helyesírási normától eltérő írásmódot.

3. Hogy megerősítse saját igazát, a felhasználó cselekvési tervet dolgoz ki, hogy ti. a helyesírási tanácsadó portálhoz fog fordulni. A cselekvési terv része az is, hogy ki kell választania a hétféle webeszköz közül, melyik területhez tartozik a problémája. Jelen esetben a *Dátumok* eszköz lesz a megfelelő.

4. A cselekvési terv végrehajtásaként beírja a kérdéses szót/szerkezetet, és ha a portál eszköze a felhasználó számára elfogadható, meggyőző választ adott, a nyelvmenedzselési folyamat véget ér.

5. Ezt követi opcionálisan az 5. szakasz, a visszacsatolás. Ez történik például akkor, ha a felhasználó nem kap (megnyugtató) választ a portálról, ezért a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont közönségszolgálatához fordul, azaz új nyelvmenedzselési ciklus kezdődik. Ebben az esetben jóval összetettebb, többkörös nyelvmenedzselési folyamatról van itt szó.

A helyesírási portálhoz forduló felhasználók egyszerű nyelvmenedzselési folyamata „online” és „offline” módon is történhet. Ha például szövegírás közben a felhasználó bizonytalan egy szó írásmódjában, és a portáltól kér segítséget, a problémakezelés az adott interakcióban, in situ, ott és akkor, vagyis online módon zajlik. Ha azonban például egy diák a magyardolgozatában – érzése szerint – hibásan írt egy szót, és utólag, az iskolából hazaérve ellenőrzi a portál eszközei segítségével az írásmódot, már „offline” problémakezelésről, utómenedzselésről beszélhetünk. A portálhoz fordulás megvalósulhat előmenedzselésként is, például amikor dolgozatírás előtt, előzetes felkészülésként a diák utánajár a dolgozatban potenciálisan előforduló nehezebb szavak helyesírásának.

A helyesírási portál a felhasználók komplexebb, több ciklusból álló nyelvmenedzselési folyamataiban is fontos szerepet tölt be. Ilyen típusú nyelvmenedzselési

folyamatok jellemzően azok, amikor a felhasználók a Kutatóközpont nyelvi közönség-szolgálatát is bevonják a folyamatba. Ezekben az esetekben a nyelvhasználók a helyesírási probléma kezelésének első lépéseként a *Helyesiras.mta.hu* portál valamelyik eszközéhez fordultak, de nem kaptak kielégítő választ, ezért a közönség-szolgálat munkatársaitól kérnek segítséget. Ebben az esetben a kérdezők már egy teljes nyelvmenedzselési körfolyamaton túl vannak – észlelték és negatívan értékelték a problémát, akciótervként a helyesírási portálhoz fordultak, visszajelzéseként pedig, mivel nem oldódott meg a probléma, újabb nyelvmenedzselési folyamat vette kezdetét. A helyesírási tanácsadás hagyományos és újabb formája között tehát folyamatos kölcsönhatás figyelhető meg: „a teljesen automatizált rendszer – szükség esetén – visszavezeti a kérdezőt az »emberhez«, a személyes nyelvi tanácsadáshoz (Heltainé Nagy 2014).

5.1. Visszajelzéstípusok

Ez a fejezet bemutatja a 2012 és 2024 között érkezett összesen 1 576, a helyesírási portállal kapcsolatos visszajelzés feldolgozása alapján azokat az összetettebb helyzeteket, amikor a felhasználók egyszerű nyelvmenedzselési folyamata nem ért véget a kidolgozott akcióterv implementálásával, azaz a kérdéses szónak, kifejezésnek a helyesírási tanácsadó portál valamelyik eszközének javaslatát követő írásmódjának alkalmazásával. A visszajelzések az alábbi kategóriákba sorolhatók:

a) Az egyik legtipikusabb esetnek az számít, amikor a felhasználók bizonytalanok az automatikusan generált válaszok megfelelőségében, jellemzően azért, mivel az ellentmond a tipikus írásgyakorlatnak. Ilyenkor a felhasználó a közönség-szolgálatához fordul, a nyelvmenedzselési folyamatot ezáltal mikroszintről makroszintre emelve.

b) A felhasználó elutasítja a portál javaslatát: egyrészt akkor, ha a portál helyes választ ad, másrészt akkor, ha a portál hibás választ ad, harmadrészt pedig előfordul, hogy részlegesen elfogadja a portál javaslatát, de kiegészítést fűz hozzá.

c) A felhasználó ellentmondást észlelt a különféle segédeszközök javaslataiban, mivel a portál javaslata eltért a hagyományos, papíralapú szótártól. Ilyenkor abban kéri a közönség-szolgálat segítségét, hogy a két javaslat közül melyiket fogadja el.

d) A portál többféle javaslatot kínál fel, a felhasználó azonban bizonytalan, hogy a felkínált javaslatok közül melyik a megfelelő az adott kontextusban. A 4.1. fejezetben említett jövőbeni terv, a mesterséges intelligenciát alkalmazó technológia beépítése várhatóan csökkenteni fogja az ilyen típusú visszajelzések számát.

e) A felhasználó azért fordul a közönség-szolgálatához, mert a portál semmilyen választ nem adott a kérdésére. Ennek többféle oka lehet: az, hogy a helyesírási probléma nem írható le formális nyelven, és szólistákkal, kivételistákkal sem

kezelhető, továbbá az, hogy a helyesírási kodifikáció ellentmondásos, vagy akár teljesen hiányzik (részletesen l. Ludányi 2024: 66).

f) A felhasználó a portálon nem a megfelelő eszközhöz fordult, ezért nem oldódott meg a nyelvi problémája (erről l. Ludányi 2023).

g) A felhasználó a portálon nem a megfelelő formátumban adta meg a bemenetet a specifikus, megszorított bemenetet váró eszközöknél, ezért nem oldódott meg a nyelvi problémája.

h) A visszajelzések között előfordulnak egyéb, a fenti kategóriákba nem besorolható esetek is, amikor a *Helyesiras.mta.hu* eszközei újabb problémák forrásává váltak.

Összegzés

A nyelvmenedzselés-elmélet szemléletét alkalmazva megállapíthatjuk, hogy a *Helyesiras.mta.hu* portál elkészítése és üzemeltetése a szervezett nyelvmenedzselés szintjén, offline módon, azaz későbbi interakciókban előforduló helyesírási problémák megelőzéseként kezel típusproblémákat. Míg a felhasználók egyszerű, mikroszintű nyelvmenedzselési folyamataiban meghatározó szerepet betöltő, népszerű segédeszköz, amely abban az értelemben is „online”, hogy abban a konkrét interakcióban fordulhat hozzá a felhasználó, amikor a probléma keletkezett. A portál a felhasználók cselekvési tervének részeként az ő egyedi problémáikra ad választ, vagyis a helyesírási típusproblémák egy-egy konkrét példányának megoldását segíti. Mivel a portál a helyesírási problémák közül csak azon esetek megoldásában tud segíteni, amelyeknél van egyértelmű, kodifikált írásmód, a szabályozatlan, illetve ellentmondásos helyesírási területeken nem képes választ adni, ilyenkor a nyelvi közönségszolgálathoz irányítja a felhasználót. Vagyis ezekben az esetekben összetettebb cselekvési terv kidolgozására van szükség, amelybe egy intézmény is bevonódik, vagyis a problémakezelés a mikroszintről kilépve makroszintre kerül. A helyesírási portál ilyen módon biztosít folyamatos, aktív kapcsolatot az egyszerű és a szervezett nyelvmenedzselés között.

Irodalom

1. AkH.¹² = Magyar Tudományos Akadémia 2015. A magyar helyesírás szabályai. 12. kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest.
2. Beneš, Martin – Prošek, Martin – Smejkalová, Kamila – Štěpanová, Veronika 2018. Interaction between language users and a language consulting center: Challenges for language management theory research. In: Fairbrother, Lisa – Nekvapil, Jiří – Sloboda, Marián (eds): *The Language Management Approach: A Focus on Research Methodology*. Peter Lang. Berlin. 119–140.

3. Hlaváčková, Dana – Žižková, Hana – Dvořáková, Klára – Pravdová, Markéta 2022. Developing Online Czech Proofreader Tool: Achievements, Limitations and Pitfalls. *Bohemistika* 1: 122–134. DOI: 10.14746/bo.2022.1.7
4. Heltainé Nagy Erzsébet 2014. A nyelvi tanácsadás területei és újabb eszközei az MTA Nyelvtudományi Intézetében. *Anyanyelv-pedagógia* 7/1: <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=505>
5. Heltainé Nagy Erzsébet 2021. Nyelvművelés és nyelvi tanácsadás. Vázlatos áttekintés a hetvenes évek közepétől máig. In: Dodé Réka – Ludányi Zsófia (szerk.): *A korpusznyelvészettől a neurális hálókig: Köszöntő kötet Váradi Tamás 70. születésnapjára*. Nyelvtudományi Kutatóközpont. Budapest. 24–33. DOI: 10.18135/VT70.4
6. Jernudd, Björn H. – Neustupný, Jiří V. 1987. Language planning: for whom? In: Laforge, Lorne (ed.): *Proceedings of the International Colloquium on Language Planning*. Les Press de L'Université Laval. Québec. 69–84.
7. Kimura, Goro C. – Fairbrother, Lisa 2020. Reconsidering the language management approach in light of the micro-macro continuum. In: Kimura, Goro C. – Fairbrother, Lisa (eds): *Language Management Approach to Language Problems: Integrating Macro and Micro Dimensions*. John Benjamins. Amsterdam (Philadelphia). 255–267. DOI: 10.1075/wlp.7.13kim
8. Kis Ádám 1999. Az akadémiai helyesírási szabályzat és a számítógép. *Magyar Nyelvőr* 123/2: 149–168.
9. Kruzslicz Ferenc 1995. A számítógépes helyesírás-ellenőrzés és annak jövője. In: Vörös József (szerk.): *Studia Oeconomica. Jubileumi tanulmánykötet*. JPTE Közgazdaságtudományi Kar. Pécs. 65–79.
10. Laczkó Krisztina 2023. A helyesírás és a helyesírási szabályzatok. In: Tolcsvai Nagy Gábor – Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *Nyelv, kultúra és tudomány. Köszöntő kötet a Magyar Nyelvőr alapításának 150. évfordulójára*. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest. 37–46.
11. Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. *Helyesírás*. Osiris Kiadó. Budapest.
12. Lanstyák István 2014. On the process of language problem management. *Slovo a slovesnost* 75/4: 325–351.
13. Lanstyák István 2018. *Nyelvalakítás és nyelvi problémák*. Fórum Kisebbségkutató Intézet – Gramma Nyelvi Iroda. Somorja.
14. Lanstyák István 2021. Language Problems, Language Related Social Problems, Metalinguistic Activities. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 23/5: 61–72.
15. Ludányi Zsófia 2019a. Online segédeszközök a helyesírás tanításában: helyesiras.mta.hu. In: Bozsik Gabriella – Ludányi Zsófia (szerk.): *Szabályzat, oktatás, gyakorlat. Helyesírásról sokszínűen. A 2015-ös és a 2017-es Nagy J. Béla helyesírási verseny előadásai, feladatai és egyéb tanulmányok*. Líceum Kiadó. Eger. 115–127.
16. Ludányi Zsófia 2019b. Online segédeszközök a helyesírás tanításának szolgálatában. In: Ludányi Zsófia: *Szabályok, normák, nyelvszokás. Tanulmányok a köznyelvi ésszaknyelvi helyesírás és nyelvalakítás köréből*. Líceum Kiadó. Eger. 69–78.
17. Ludányi Zsófia 2023. A helyesírási tanácsadó portál használata az anyanyelvi nevelésben: Esettanulmányok a portál eszközeinek megfelelő használatára. In: Istók

- Béla – Lőrincz Gábor – Török Tamás – Baka L. Patrik (szerk.): *A helyesírás-tanítás aktuális kérdései. Az SJE TTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke mellett működő Variológiai Kutatócsoport XII. nemzetközi tudományos szimpóziumának tanulmánykötete*. Révkomárom. Selye János Egyetem. 55–65.
18. Ludányi Zsófia 2024. Nyelvtechnológiai eszközökkel (nem) kezelhető helyesírási problémák. In: Lipp Veronika – Ligeti-Nagy Noémi, Simon László (szerk.): *Prószéky Gábor 70: PG70 – ünnepi kötet*. HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont. Budapest. 61–68. DOI: 10.18135/PG70.2024.9
  19. Ludányi Zsófia – Domonkosi Ágnes – Kocsis Ágnes – Jakab Dorottya 2022. A nyelvi menedzselés szemlélete és a nyelvi tanácsadás. In: Deme Andrea – Kuna Ágnes (szerk.): *Tanulmányok a nyelvészet alkalmazásainak területéről*. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest. 73–107.
  20. Miháltz Márton – Hussami Péter – Ludányi Zsófia – Mittelholcz Iván – Nagy Ágoston – Oravecz Csaba – Pintér Tibor – Takács Dávid 2013. Helyesírás.hu – Nyelvtechnológiai megoldások automatikus helyesírási tanácsadó rendszerben. In: Tanács Attila – Vincze Veronika (szerk.): *MSZNY 2013. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szegedi Tudományegyetem. Szeged. 135–147.
  21. Misad Katalin 2009. *Nyelvi kontaktusok. Szlovákiai magyar vonatkozású alkalmazott nyelvészeti tanulmányok*. Lilium Aurum. Dunaszerdahely.
  22. Nagy Natália 2017. A Simonyi Zsigmond helyesírási verseny kárpátaljai megyei döntője. *Anyanyelv-pedagógia* 10/2: 68–73. DOI: 10.21030/anyp.2017.2.8
  23. Naszódi Mátyás 1997. Nyelvhelyesség-ellenőrzés számítógéppel (Parciális szintaxis). In: Polyák Ildikó (szerk.): *Hetedik Országos Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia. I. kötet*. Külkereskedelmi Főiskola. Budapest. 256–260.
  24. Nekvapil, Jiří – Sherman, Tamah 2009. Pre-interaction management in multinational companies in Central Europe. *Current Issues in Language Planning* 10/2: 181–198.
  25. Nekvapil, Jiří – Sherman, Tamah 2015. An introduction: Language Management Theory in Language Policy and Planning. *International Journal of the Sociology of Language* 232: 1–12.
  26. Neustupný, Jiří V. – Nekvapil, Jiří 2003. Language management in the Czech Republic. *Current Issues in Language Planning* 4/3–4: 181–336.
  27. Nekvapil, Jiří 2012. Some thoughts on “noting” in language management theory and beyond. *Journal of Asian Pacific Communication* 22/2: 160–173.
  28. Pintér Tibor – Mártonfi Attila – Oravecz Csaba 2009. Online helyesírási szótár és megvalósítási nehézségei. In: Tanács Attila – Szauter Dóra – Vincze Veronika (szerk.): *VI. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. JATEPress. Szeged. 172–182.
  29. Prószéky Gábor 1993. Nyelvművelés számítógéppel? (A számítógépes helyesírás-ellenőrzés új útjai). *Magyar Nyelvőr* 117/4: 509–511.
  30. Prószéky Gábor 1998. Nyelvhelyesség és számítógépes szövegírás. *Magyar Tudomány* 105 (Új folyam 43/4): 491–493.
  31. Prószéky Gábor – Váradi Tamás 2023. A magyar nyelv digitális fenntarthatóságának támogatása. *Magyar Nyelv* 119/4: 482–489. DOI: 10.18349/MagyarNyelv.2023.4.482

32. Seregy Lajos 1993. A LEKTOR számítógépes helyesírási program tanulságai. *Magyar Nyelvőr* 117/4: 511–513.
33. Szabómihály Gizella 2007. A nyelvi menedzselés lehetséges szerepe a magyar nyelv alakításban. In: Domonkosi Ágnes – Lanstyák István – Posgay Ildikó (szerk.): *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Gramma Nyelvi Iroda – Tinta Könyvkiadó. Dunaszerdahely–Budapest. 52–67.
34. Váradi Tamás – Ludányi Zsófia – Kovács Réka 2014. Géppel segített helyesírás. A helyesírás.mta.hu portál készítéséről. *Modern Nyelvoktatás* 20/1–2: 43–58.

References

1. AkH.¹² = Magyar Tudományos Akadémia 2015. A magyar helyesírás szabályai. [Rules of Hungarian Orthography.] 12. kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest. (In Hungarian)
2. Beneš, Martin – Prošek, Martin – Smejkalová, Kamila – Štěpanová, Veronika 2018. Interaction between language users and a language consulting center: Challenges for language management theory research. In: Fairbrother, Lisa – Nekvapil, Jiří – Sloboda, Marián (eds): *The Language Management Approach: A Focus on Research Methodology*. Peter Lang. Berlin. 119–140.
3. Hlaváčková, Dana – Žižková, Hana – Dvořáková, Klára – Pravdová, Markéta 2022. Developing Online Czech Proofreader Tool: Achievements, Limitations and Pitfalls. *Bohemistyka* 1: 122–134. DOI: 10.14746/bo.2022.1.7
4. Heltainé Nagy Erzsébet 2014. A nyelvi tanácsadás területei és újabb eszközei az MTA Nyelvtudományi Intézetében [Areas and new tools of language consulting at the Institute of Linguistics of the Hungarian Academy of Sciences.]. *Anyanyelvpedagógia* 7/1: <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=505> (In Hungarian)
5. Heltainé Nagy Erzsébet 2021. Nyelvművelés és nyelvi tanácsadás. Vázlatos áttekintés a hetvenes évek közepétől máig [Language training and language consulting. A brief overview from the mid-1970s to the present.]. In: Dodé Réka – Ludányi Zsófia (szerk.): *A korpusznyelvészettől a neurális hálókig: Köszöntő kötet Váradi Tamás 70. születésnapjára*. Nyelvtudományi Kutatóközpont. Budapest. 24–33. DOI: 10.18135/VT70.4 (In Hungarian)
6. Jernudd, Björn H. – Neustupný, Jiří V. 1987. Language planning: for whom? In: Laforge, Lorne (ed.): *Proceedings of the International Colloquium on Language Planning*. Les Press de L'Université Laval. Québec. 69–84.
7. Kimura, Goro C. – Fairbrother, Lisa 2020. Reconsidering the language management approach in light of the micro-macro continuum. In: Kimura, Goro C. – Fairbrother, Lisa (eds): *Language Management Approach to Language Problems: Integrating Macro and Micro Dimensions*. John Benjamins. Amsterdam (Philadelphia). 255–267. DOI: 10.1075/wlp.7.13kim
8. Kis Ádám 1999. Az akadémiai helyesírási szabályzat és a számítógép. [The academic Orthography code and the computer.] *Magyar Nyelvőr* 123/2: 149–168. (In Hungarian)

9. Kruzslicz Ferenc 1995. A számítógépes helyesírás-ellenőrzés és annak jövője. [Computer Orthography checking and its future.] In: Vörös József (szerk.): *Studia Oeconomica. Jubileumi tanulmánykötet.* JPTE Közgazdaságtudományi Kar. Pécs. 65–79. (In Hungarian)
10. Laczkó Krisztina 2023. A helyesírás és a helyesírási szabályzatok. [Orthography and Orthography rules.]. In: Tolcsvai Nagy Gábor – Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *Nyelv, kultúra és tudomány. Köszöntő kötet a Magyar Nyelvőr alapításának 150. évfordulójára.* ELTE Eötvös Kiadó. Budapest. 37–46. (In Hungarian)
11. Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. *Helyesírás.* [Orthography]. Osiris Kiadó. Budapest. (In Hungarian)
12. Lanstyák István 2014. On the process of language problem management. *Slovo a slovesnost* 75/4: 325–351.
13. Lanstyák István 2018. *Nyelvalakítás és nyelvi problémák.* [Language formation and language problems.] Fórum Kisebbségkutató Intézet – Gramma Nyelvi Iroda. Somorja. (In Hungarian)
14. Lanstyák István 2021. Language Problems, Language Related Social Problems, Metalinguistic Activities. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 23/5: 61–72.
15. Ludányi Zsófia 2019a. Online segédeszközök a helyesírás tanításában: helyesiras.mta.hu. [Online aids for teaching orthography: helyesiras.mta.hu.] In: Bozsik Gabriella – Ludányi Zsófia (szerk.): *Szabályzat, oktatás, gyakorlat. Helyesírásról sokszínűen. A 2015-ös és a 2017-es Nagy J. Béla helyesírási verseny előadásai, feladatai és egyéb tanulmányok.* Líceum Kiadó. Eger. 115–127. (In Hungarian)
16. Ludányi Zsófia 2019b. Online segédeszközök a helyesírás tanításának szolgálatában. [Online tools for teaching spelling.] In: Ludányi Zsófia: *Szabályok, normák, nyelvszokás. Tanulmányok a köznyelvi ésszaknyelvi helyesírás és nyelvalakítás köréből.* Líceum Kiadó. Eger. 69–78. (In Hungarian)
17. Ludányi Zsófia 2023. A helyesírási tanácsadó portál használata az anyanyelvi nevelésben: Esettanulmányok a portál eszközeinek megfelelő használatára [Using the Spelling Advisory Portal in Mother Tongue Education: Case Studies on the Appropriate Use of the Portal's Tools]. In: Istók Béla – Lőrincz Gábor – Török Tamás – Baka L. Patrik (szerk.): *A helyesírás-tanítás aktuális kérdései. Az SJE TTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke mellett működő Variológiai Kutatócsoport XII. nemzetközi tudományos szimpóziumának tanulmánykötete.* Révkomárom. Selye János Egyetem. 55–65. (In Hungarian)
18. Ludányi Zsófia 2024. Nyelvtechnológiai eszközökkel (nem) kezelhető helyesírási problémák. [Spelling problems that can (not) be addressed with language technology tools.] In: Lipp Veronika – Ligeti-Nagy Noémi, Simon László (szerk.): *Prószékly Gábor 70: PG70 – ünnepi kötet.* HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont. Budapest. 61–68. DOI: 10.18135/PG70.2024.9 (In Hungarian)
19. Ludányi Zsófia – Domonkosi Ágnes – Kocsis Ágnes – Jakab Dorottya 2022. A nyelvi menedzselés szemlélete és a nyelvi tanácsadás. [The approach to language management and language consulting.] In: Deme Andrea – Kuna Ágnes (szerk.): *Tanulmányok a nyelvészet alkalmazásainak területéről.* ELTE Eötvös Kiadó. Budapest. 73–107. (In Hungarian)

20. Miháltz Márton – Hussami Péter – Ludányi Zsófia – Mittelholcz Iván – Nagy Ágoston – Oravecz Csaba – Pintér Tibor – Takács Dávid 2013. Helyesírás.hu – Nyelv-technológiai megoldások automatikus helyesírási tanácsadó rendszerben. [Language technology solutions in an automatic spelling advice system.] In: Ta-nács Attila – Vincze Veronika (szerk.): *MSZNY 2013. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szegedi Tudományegyetem. Szeged. 135–147. (In Hungarian)
21. Misad Katalin 2009. *Nyelvi kontaktusok. Szlovákiai magyar vonatkozású alkalmazott nyelvészeti tanulmányok*. [Language contacts. Applied linguistic studies with Slovak-Hungarian relevance]. Lilium Aurum. Dunaszerdahely. (In Hungarian)
22. Nagy Natália 2017. A Simonyi Zsigmond helyesírási verseny kárpátaljai megyei döntője. [The Transcarpathian county final of the Simonyi Zsigmond spelling contest.]. *Anyanyelv-pedagógia* 10/2: 68–73. DOI: 10.21030/anyp.2017.2.8 (In Hungarian)
23. Naszódi Mátyás 1997. Nyelvhelyesség-ellenőrzés számítógéppel (Parciális szintaxis). [Computerized grammar checking (Partial syntax).]. In: Polyák Ildikó (szerk.): *Hetedik Országos Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia. I. kötet*. Külkereskedelmi Főiskola. Budapest. 256–260. (In Hungarian)
24. Nekvapil, Jiří – Sherman, Tamah 2009. Pre-interaction management in multinational companies in Central Europe. *Current Issues in Language Planning* 10/2: 181–198.
25. Nekvapil, Jiří – Sherman, Tamah 2015. An introduction: Language Management Theory in Language Policy and Planning. *International Journal of the Sociology of Language* 232: 1–12.
26. Neustupný, Jiří V. – Nekvapil, Jiří 2003. Language management in the Czech Republic. *Current Issues in Language Planning* 4/3–4: 181–336.
27. Nekvapil, Jiří 2012. Some thoughts on “noting” in language management theory and beyond. *Journal of Asian Pacific Communication* 22/2: 160–173.
28. Pintér Tibor – Mártonfi Attila – Oravecz Csaba 2009. Online helyesírási szótár és megvalósítási nehézségei. [Online spelling dictionary and its implementation difficulties.]. In: Tanács Attila – Szauder Dóra – Vincze Veronika (szerk.): *VI. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. JATEPress. Szeged. 172–182. (In Hungarian)
29. Prószyk Gábor 1993. Nyelvművelés számítógéppel? (A számítógépes helyesíráse-ellenőrzés új útjai). [Language training with computers? (New ways of computer spell checking).]. *Magyar Nyelvőr* 117/4: 509–511. (In Hungarian)
30. Prószyk Gábor 1998. Nyelvhelyesség és számítógépes szövegírás. [Grammar and computer text writing.]. *Magyar Tudomány* 105 (Új folyam 43/4): 491–493. (In Hungarian)
31. Prószyk Gábor – Váradi Tamás 2023. A magyar nyelv digitális fenntarthatóságának támogatása. [Supporting the digital sustainability of the Hungarian language.]. *Magyar Nyelv* 119/4: 482–489. DOI: 10.18349/MagyarNyelv.2023.4.482 (In Hungarian)
32. Seregy Lajos 1993. A LEKTOR számítógépes helyesírási program tanulságai. [Lessons from the LEKTOR computer spelling program.]. *Magyar Nyelvőr* 117/4: 511–513. (In Hungarian)
33. Szabómihály Gizella 2007. A nyelvi menedzselés lehetséges szerepe a magyar nyelvalakításban. [The possible role of language management in Hungarian

- language development.]. In: Domonkosi Ágnes – Lanstyák István – Posgay Ildikó (szerk.): *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Gramma Nyelvi Iroda – Tinta Könyvkiadó. Dunaszerdahely–Budapest. 52–67. (In Hungarian)
34. Váradi Tamás – Ludányi Zsófia – Kovács Réka 2014. Géppel segített helyesírás. A helyesírás.mta.hu portál készítéséről. [Machine-assisted spelling. About the creation of the helyesiras.mta.hu portal.]. *Modern Nyelvoktatás* 20/1-2: 43–58. (In Hungarian)

Онлайн консультація з орфографії як управління мовою – з точки зору розробників і користувачів

Лудані Жофія, Центр мовознавчих досліджень HUN-REN, Будапешт, Католицький університет Пазманя Петера, Будапешт, ludanyi.zsofia@nytud.hun-ren.hu, ORCID: 0000-0002-8506-5684

Під час створення та/або перевірки письмових текстів користувачі мови стикаються з численними мовними проблемами, зокрема орфографічними. Для їх вирішення корисними є онлайн-інструменти, такі як вебсайти для підтримки письма. З 2013 року Центр мовознавчих досліджень HUN-REN підтримує онлайн портал орфографічних консультацій **Helyesiras.mta.hu**, метою якого є передача академічної орфографічної норми швидким і зрозумілим способом за допомогою мовно-технологічних ресурсів та інструментів.

Метою цієї статті є дослідження та інтерпретація ролі орфографічного консультційного порталу в процесах мовного менеджменту. Як концептуальну основу для аналізу метадіяльності, пов'язаної з мовним використанням, зокрема мовного консультування, у статті використовується теорія управління мовою (Language Management Theory, LMT). Ця теорія надає уніфікований підхід до опису різних рівнів і варіантів рефлексії над мовною діяльністю як на індивідуальному, так і на спільнотному рівні.

У дослідженні портал орфографічних консультацій розглядається як інструмент мовного менеджменту з точки зору розробників і користувачів. З точки зору розробників, створення та підтримка порталу **Helyesiras.mta.hu** є прикладом організованої діяльності в рамках мовного менеджменту Центру мовознавчих досліджень HUN-REN. Його метою є вирішення типових орфографічних проблем, які можна формально описати та алгоритмізувати. Інструменти порталу допомагають користувачам вирішувати конкретні випадки орфографічних проблем у простих мовних ситуаціях. Таким чином, портал поєднує макро- та мікрорівні мовного менеджменту.

У статті описано організовані мовні рішення, прийняті під час розробки порталу, а також інтерпретовано його роль у простих мовних процесах з точки зору користувачів.

Ключові слова: мовне консультування, *Helyesiras.mta.hu*, орфографічний консультційний портал, простий та організований мовний менеджмент, мікро- та макрорівень мовного менеджменту, окремі проблеми, типові проблеми.

Online Spelling Consultation as Language Management – From Developer and User Perspectives

Zsófia Ludányi, HUN-REN Research Centre for Linguistics, Budapest, Pázmány Péter Catholic University, Budapest, ludanyi.zsofia@nytud.hun-ren.hu, ORCID: 0000-0002-8506-5684

In managing language problems, especially spelling problems, that language users encounter when producing and/or proofreading written texts, online writing assistants have proven to be an effective and modern support tool. Since 2013, the HUN-REN Hungarian Research Centre for Linguistics has been operating the online spelling advisory portal *Helyesiras.mta.hu*, which aims to communicate Hungarian spelling norms to users in a fast and accessible way, using language technology resources and tools.

The aim of the paper is to explore and interpret the role of the spelling advisory portal in language management processes. It adopts Language Management Theory (LMT) as an interpretative framework for meta-activities related to language use, including language consulting, as this theoretical framework provides a coherent approach for describing different levels and varieties of reflection upon language activity at both individual and community levels.

The paper presents the spelling advisory portal as a language management tool from the perspective of both developers and users. From the developer perspective, the implementation and maintenance of the online spelling advisory portal *Helyesiras.mta.hu* can be interpreted as instantiating organised language management on behalf of the Hungarian Research Centre for Linguistics, aimed at the management of so-called meta-problems (“type problems”) related to normative spelling, which can be formally described and turned into algorithms. From a user perspective, the tools of the spelling advisory portal are used in simple language management situations where speakers address specific instances of spelling problems (“problem tokens”). The advisory portal thus creates a bridge between the macro and micro levels of language management. The paper presents various organised language management decisions that have been shaped the portal’s web tools and other content. It also provides a user perspective on the role of the website in simple language management processes.

Keywords: *language consulting, Helyesiras.mta.hu, spelling advisory portal, simple and organised language management, micro- and macro-level language management, inadequacies vs. meta-problems*

Online helyesírási tanácsadás mint nyelvmenedzselés – fejlesztői és felhasználói nézőpontból

Ludányi Zsófia, HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont, Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, ludanyi.zsofia@nytud.hun-ren.hu, ORCID: 0000-0002-8506-5684

Az írott szövegek létrehozása és/vagy nyelvi ellenőrzése során a nyelvhasználók számos nyelvi problémával, különösen helyesírási problémával szembesülnek, amelyek

megoldásában jól használható segédeszközök az online írástámogató, szövegalkotást segítő weboldalak. A HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont 2013 óta működteti a *Helyesiras.mta.hu* online helyesírási tanácsadó portált, amelynek célja, hogy az akadémiai helyesírási normát gyorsan és mindenki számára közérthető módon, nyelvtechnológiai erőforrások és eszközök segítségével közvetítse a felhasználóknak.

A dolgozat célja, hogy feltárja és értelmezze a helyesírási tanácsadó portálnak a nyelvmenedzselési folyamatokban betöltött szerepét. A tanulmány nyelvhasználatra vonatkozó metatevékenységek, köztük a nyelvi tanácsadás értelmezési kereteként a nyelvmenedzselés-elméletet (LMT) alkalmazza, mivel ez az elméleti keret egységes megközelítést nyújt a nyelvi tevékenységre való reflexió különböző szintjeinek és változatainak leírására mind egyéni, mind közösségi szinten.

A tanulmány a helyesírási tanácsadó portált mint a nyelvmenedzselési folyamatban részt vevő eszközt mutatja be a fejlesztők és a felhasználók szemszögéből. A fejlesztői szemszögéből a *Helyesiras.mta.hu* online helyesírási tanácsadó portál megvalósítása és karbantartása a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont szervezett nyelvmenedzselési tevékenységeként értelmezhető, célja a formálisan leírható és algoritmizálható helyesírási típusproblémák kezelése. A helyesírási tanácsadó portál eszközei a felhasználók egyszerű nyelvmenedzselési helyzeteiben kapnak szerepet, ezzel segítve a helyesírási típusproblémák konkrét eseteinek megoldását. A tanácsadó portál tehát összeköti a nyelvmenedzselés makro- és mikroszintjét. A tanulmány bemutatja a portál fejlesztésével kapcsolatos szervezett nyelvmenedzselési döntéseket, emellett a felhasználók szemszögéből is ismerteti és értelmezi a weboldalnak az egyszerű nyelvmenedzselési folyamatokban betöltött szerepét.

Kulcsszavak: *nyelvi tanácsadás, Helyesiras.mta.hu, helyesírási tanácsadó portál, egyszerű és szervezett nyelvmenedzselés, mikro- és makroszintű nyelvmenedzselés, eseti problémák vs. típusproblémák.*

Nagy Natália

Az egyetemisták internet kommunikációja

Bevezetés

Napjainkban széles körben elterjedt az internet használata, ami lehetővé tette az elektronikus úton történő kommunikáció különböző formáit. A digitális eszközök és a hozzájuk tartozó beszélgetésre alkalmas programok beépültek a mindennapi életünkbe. Az internetes szleng egyre nagyobb tért hódít, a hozzá tartozó kifejezéseket már nem csak az internetezők használják és nem csak az interneten, hanem a mindennapi ember társas interakcióiban is jelen van. Az internet-szleng egy olyan divat, ami sok újítást és kreativitást foglal magába. Sokszor megjelennek benne a köznyelvből átvett, újrafogalmazott, jelentését megváltoztatott szavak, valamint az angol szavak is, hiszen az informatika alapnyelve az angol (Gerhát 2012).

Az informatika nagy hatására a magyar nyelv idegen eredetű változó szó-készlettel bővül. Az internethez ma már minden ember hozzáférhet, és az ott található szövegek nagyban befolyásolják a köznyelvet, melynek hatására az egyén beépíti a tömegkommunikációs eszközöket nyelvhasználatába. A digitális nyelv elterjedésének magyarázata egyértelműen a digitális eszközök térhódításához köthető. Kommunikáció nagyrésze rajtuk keresztül zajlik, s ez a jelenség nem csupán a fiatalok esetében figyelhető meg (Bódi 2004).

Szemléletes megfigyelni, hogyan hat az internethasználat egy olyan közösség nyelvhasználatára, melyben különböző anyanyelvű, más-más érdeklődési körű tagok vannak. Ilyen az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán-Magyar Oktatási-Tudományos Intézete, melyben a diákok mind lakóhely, mind nyelvtudás és érdeklődési kör tekintetében széles skálán mozognak. A tanintézmény diákjai internetes kommunikációjának nyelvezetét és a különféle platformokon megjelenő jelenségekhez fűződő attitűdök érdekes képet mutatnak. Ez képezi jelen kutatás tárgyát. E nyelvváltozat kutatása egy viszonylag új ága a nyelvészetnek, de az utóbbi években, angol mintára, már a magyar nyelvterületen is egyre többet foglalkozik vele a szakirodalom (Bódi 2004, Veszelszki 2013, 2015, 2017, Érsok 2006, 2007).

A nyelvhasználat, az ifjúsági nyelv szakirodalmából

A technológia társadalmunk szerves részét képezi, ami nagyban befolyásolja az emberek között történő interakciókat. Az informatika tudomány fejlettsége magával hozta a különböző digitális eszközök megjelenését, melyek nagy szerepet játszanak napjaink kommunikációs tevékenységeiben. Ma már szinte lehetetlen velejárói a mindennapoknak, így jelentős hatást gyakorolnak a beszélt és az írott nyelvre.

Balázs Géza három korszakra osztotta a kommunikáció különböző fajtáinak megjelenését. Kezdetben a non-verbális kommunikáció volt, amit felváltott a verbális kommunikáció. Ezt követően, az idő múlásával, megjelentek az első nyomtatók, melyek használatából eredően az írásos kommunikáció rohamosan elkezdett terjedni. A kommunikációs technológia fejlődésével eljött a harmadik korszak, ahol a hangrögzítés és hangtovábbítás kapta a legnagyobb szerepet, átalakultak multimédiás üzenetké, melyek már vizuális tartalmakkal rendelkeztek (Balázs 2007).

Az írásbeli és a szóbeli közlésformákra nagyban eltérő nyelvi tendenciák jellemzőek, melyeket egy anyanyelvi használó el tud különíteni egymástól. Napjainkban a technológiai eszközök terjedésével és az elektronikus kommunikáció hatására, az élőbeszéd sajátosságai egyre inkább átkerültek az írott szövegekbe is. A nyelvhasználó képes a hagyományos és az internetes nyelvhasználat közötti kódváltásra abban az esetben, ha rendelkezik elegendő anyanyelvi tudással, valamint műveltsége és önfegyelme egy magasabb szinten áll (Kovács Beáta).

Az online kommunikáció nem megfelelő eszköz a személyes kapcsolatok ápolására, mivel nagy az esély arra, hogy téves benyomást keltünk, vagy félreértéseken alapuló szituációkat hozunk létre azon elemek hiánya miatt, melyek a közvetlen kommunikációban jelen vannak (vizuális és nonverbális jelek). Az interneten létrejövő barátságok és a már meglévő offline barátságok ápolása rácsúfol erre. Napjainkban már az online térben is jelen van a szinkrón kommunikáció, mely új nyelvi jellemzőkkel és különböző forrásokkal rendelkezik (videó, audio és más vizuális megjelenés), ezáltal képes az online kommunikációt a közvetlen élő kommunikáció szintjére emelni (Juhász 2010).

A kommunikációs folyamatokat leginkább a spontaneitás jellemzi. Formáját tekintve gyakran előkerül a fonetikus írásmód, és a helyesírás egyre távolabb kerül az addigi normától (Kruzslíc 2013). Szemléletes, hogy az internet nyelv pragmatikai sajátosságai közül legjobban kiemelkedik a kapcsolattartási funkció. Az internetes kommunikációban a legnagyobb szerepet a figyelemfelkeltés kapja (Veszelszki 2015).

Az internet nyelv lexikai jellemzői között megfigyelhetjük, hogy az angol és az informatikai eredetű szavak dominálnak. Különböző szókinccs-csoportosítások

jelennek meg. Vannak kifejezetten olyan szavak, amiket csak blog írásánál használunk vagy chatelésnél, és vannak olyan szavak, amik csupán az E-mail kommunikációra jellemzőek. (Veszelszki 2015) A helyesírási változatokat tekintve a legszembetűnőbb a fonetikus írásmód. Hallás után, a beszédből átvett szavak helytelenül való leírása. Az írásjelek használatánál az figyelhető meg, hogy a vesszőt nem arra használják, hogy jelöljék a mondathatárokat, hanem hogy megjelöljék a gondolategység határait. A pontot az esetek nagy részében elhagyják, míg a kérdőjelet és felkiáltójelet rendszerint kirakják. Megtörténhet, hogy a mondatokat emotikonok zárják (Veszelszki 2015).

Lee Jenifer szerint, az internet nyelv negatív hatást gyakorol a diákokra. Azok a diákok, akik az interneten nap mint nap különböző formában kommunikálnak, és használják az internet nyelv jellegzetességeit, mint például a rövidített írásmódot, azok átültetik ezeket a módszereket az osztályteremben kapott feladatokba (Lee Jenifer 2002).

Ezzel szemben David Crystal szerint, minél többet írnak a diákok, annál jobban fejlődik nyelvhasználatuk. Ezért a nyelvhasználat kiterjesztett változata inkább elősegíti, mintsem rongálná a diákok nyelvhelyességét (Crystal David 2008).

A technológia fejlődése és a számítógépes kultúra széleskörű elterjedése nagy hatást gyakorol minden ember nyelvére. Nem meglepő, hogy az írott és beszélt nyelv viszonya megváltozott, mivel az utóbbi években több szöveget hozunk létre, mint azelőtt bármikor. Az internet használatának elterjedésével megjelentek a különböző témákkal foglalkozó fórumok és blogok, melyek minden ember számára elérhetőek és szerkeszthetőek. Mivel minden ember szabadon létrehozhat ilyen oldalakat, így megjelentek a helyesírás szabályainak ellentmondó nyelvi jelenségek. Ezek nagyban befolyásolják az emberek nyelvhasználatát, mivel az ott látott hibákat hajlamosak átültetni saját nyelvhasználatukba (Prószéky 2017).

A digitális kommunikációban arra törekszünk, hogy az üzenetváltás a két fél között minél gyorsabb és egyszerűbb legyen, mindaddig, míg ezzel meg tudjuk őrizni a szöveg tartalmának jólérthetőségét. A szövegküldő ennek érdekében hajlandó a karakterek számát lecsökkenteni, ezzel létrehozva egy gyorsabb és folyékonyabb kommunikációt a két fél között. Ezekből a redukciókból születnek meg a rövidítések és a szóösszevonások, melyek az internet nyelv alappillérei közé tartoznak. (Balázs 2005) A digitális kommunikáció egyre inkább grafikus jellegű, képek, mozgóképek, matricák, smilyk, sőt videók használata jellemzi. Ilyen jelek segítségével képesek vagyunk érzelmeket közvetíteni digitális üzeneteken keresztül. Hiányzik belőlük a közös tér, a mimika, a modulációs eszközök (hangerő, hanglejtés) (Kis 1997).

A kutatás módszere

A kvantitatív kérdőíves kutatás során a Google Űrlap segítségével létrehozott kérdőív kitöltése egyénileg, írásban történt, helyszíntől függetlenül, internetkapcsolat függvényében. A válaszadó a kérdőív kitöltése folyamatában nem volt helyhez, vagy időhöz kötve, így nagyobb tér állt a kitöltők rendelkezésére ahhoz, hogy ismereteiket, lexikális sajátosságukat felelevenítsék, és konkrétabb, bővebb válaszokat adjanak az általunk feltett kérdésekre.

A kutatás helye

A kutatás helyszíne az Ukrán–Magyar Oktatási–Tudományi Intézet, mely az Ungvári Nemzeti (korábban Állami) Egyetem egyik alegysége. Az Ungvári Nemzeti Egyetemen 1963 óta folyik magyar nyelv- és irodalom szakos képzés a Magyar Filológiai Tanszéken. Az oktató munka mellett a tanszék tanárai 1966 óta tudományos kutatással is foglalkoznak. 2008. szeptember 25-én lehetőség nyílik az egyetem magyar tanszékeit összefogó Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Kar felavatására, amelynek kinevezett dékánja Dr. Lizanec Péter professzor, a Magyar Filológiai Tanszék vezetője, az Ungvári Hungarológiai Központ igazgatója lett. Létrehozásakor a Magyar Kar egyik fontos feladatává tűzték ki, hogy méltó alternatívája lehessen más felsőfokú tanintézeteknek, s megfelelő lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy más szakokon is magyar csoportok nyíljanak meg. Egyik fontos feladat az állami ösztöndíjas helyek bővítése, illetve a doktori képzés újraindítása, hiszen ezáltal is biztosítani lehet az egyetemi és főiskolai előadói gárda utánpótlását.

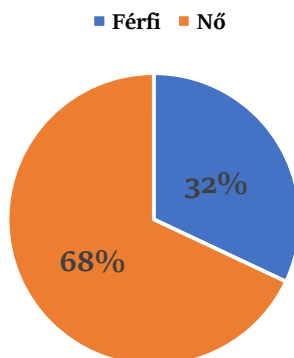
Az Ukrán–Magyar Oktatási–Tudományos Intézetben magyar nyelv és irodalom, történelem, fizika és matematika szakos tanárképzés folyik elsősorban a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolák részére. (<http://kmmi.org.ua/oktatasi-intezmenyek/egyetemek>)

A kutatás eredményeinek segítségével képet kapunk az Ukrán–Magyar Oktatási–Tudományos Intézet diákjainak online nyelvhasználatáról, és azokról a gondolatokról, melyek ezzel kapcsolatban felmerülnek bennük.

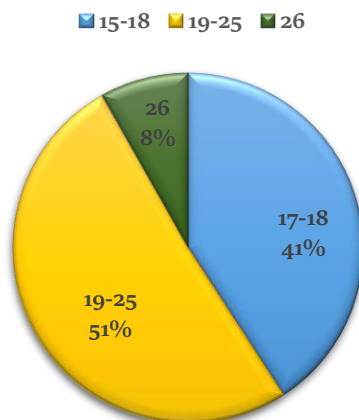
A kérdőíves felmérés eredményeinek összegzése

A kérdőívben 22 zárt és 12 nyitott kérdés segítette a kutatást. Az első kérdés a kutatás szempontjából releváns, személyes adatokra kérdezett rá (nem és életkor). A nem szerinti eloszlást tekintve a válaszadók többsége nő. A kitöltők mindössze 32% a férfi, ami azt jelenti, hogy az 50 adatközlőből csupán 16.

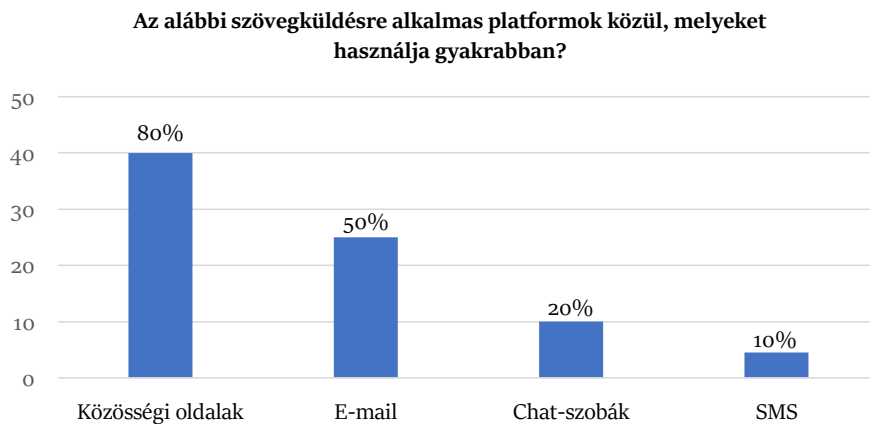
Életkor tekintetében már valamivel színesebb a skála: a legfiatalabb válaszadó 17 éves, a legidősebb 27 éves. 51%-al a többséget képezik a 19–25 év közötti adatközlő. A második korosztály a 17–18 évig terjed, akik 41%-ot képviselnek. Az utolsó korosztályba csupán 4 ember került mely 8%-a a hallgatóknak.

A harmadik kérdésre adott válaszokból megtudhatjuk, mely közösségi oldalakat használják az adatközlők. A kapott adatok alapján, a közösségi oldalak (facebook, twitter) a legnépszerűbb üzenetküldő platformok, a résztvevők 91%-a jelölte meg válaszként. A második legnépszerűbb platform az adatközlők szerint az E-mail, az adatközlők 55%-a használja rendszeresen. Következő a rangsorban a különböző internetes chat-szobák, melyeket a válaszadók 25%-a részesít előnyben. A válaszadók mindössze 10%-a jelölte be az SMS-t.

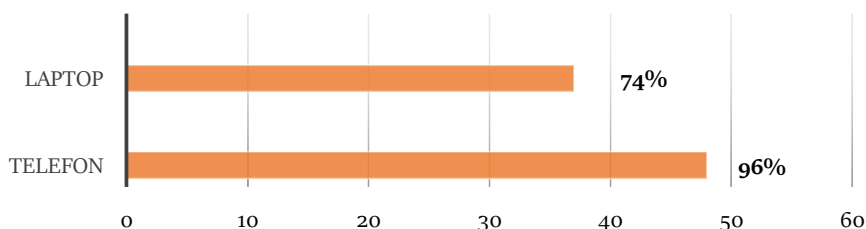
Napjainkban nagyon elterjedt a közösségi oldalak használata, jól mutatja ezt a kapott eredmény is. Míg 10–15 évvel ezelőtt az emberek inkább SMS-ben kommunikáltak egymással, mára ezeknek az oldalaknak köszönhetően, inkább a chat funkciót veszik igénybe, mely minden ilyen oldalnak a beépített szerves részét képezi. Erre a drasztikus változásra az egyik magyarázat az is lehet, hogy a chat, mint szövegeküldési platform, minden oldalon ingyenes, míg az SMS-t a mobil szolgáltatók pénzért teszik elérhetővé. Az adatokból az is jól látszik, hogy az e-mail, mint ingyenes online üzenetküldő platform is elmarad a közösségi oldalaktól. Erre több magyarázat is lehetséges:

- A közösségi oldalak gyorsabb válaszreakciót és folyékonyabb adatmozgást biztosítanak.
- A közösségi oldalakkal az az idősebb réteg is rendelkezik, akik soha nem használtak még az előtt E-mail-es üzenetküldést.
- Azokkal az oldalakkal ellentétben, amelyek csak arra adnak lehetőséget, hogy levezzünk, a közösségi oldalak számos más egyéb funkciót is kínálnak, ezáltal az oldalt használó személy egyszerre több dologgal is foglalkozhat párhuzamosan.

A technológiai fejlődésnek köszönhetően, az okostelefonok nagyban hozzájárultak és megkönnyítették az üzenetküldéseket. A válaszadók 96%-a használja a telefonját napi szinten, míg laptopját a megkérdezettek csupán 74%-a. Érthető is a kapott eredmény, ha az üzenetküldésre fókuszálunk, akkor a telefonok ugyanolyan funkciót töltenek be, mint a laptopok. Ellenben a laptopokat nem hordhatják az emberek magukkal minden helyzetben, a telefon pedig elfér a zsebükben, biztosítva azt, hogy bármely pillanatban megnézhessek, kaptak-e új üzenetet, és válaszolhassanak is rá.

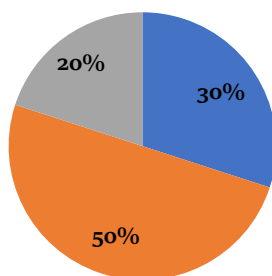
Mely eszközöket használja napi szinten?

Népbetegségnek számít, hogy sok alkalommal pillantgatunk a telefonunk monitorjára, olvassuk a beérkező információkat még akkor is, mikor annak egyáltalán nincs ideje. E negatív szokás elterjedt voltát hivatott felmérni a kérdőív ötödik kérdése. *Milyen gyakran nézi meg telefonját miközben munkában vagy iskolában (bárhol máshol) van, hogy kapott-e új üzenetet?*

A következő diagram jól alátámasztja azt a felvetést, hogy miért az okostelefonok a legtöbbet használt eszközök az üzenetküldés terén. A válaszadók 49%-a óránként megnézi, hogy kapott-e valamilyen üzenetet, míg 29%-a akár percnként ellenőrzi az adatmozgást. Az adatközlők 20%-a csak naponta ellenőrzi, hogy kapott-e új üzenetet, míg 2%-a csak heti rendszerességgel. Abban az esetben, ha valaki napjának nagy részét számítógép előtt tölti, a gyakori „bepillantás” megvalósítható, a többi ember számára viszont, ez lehetetlen lenne az okostelefonok megléte nélkül. Napjainkban már kevés olyan ember él, aki nem rendelkezik ilyen készülékkel. Az okostelefonok lehetővé tették az emberek számára azt, hogy a nap bármely percében kommunikálhassanak szöveges üzenetek formájában. Ennek a felgyorsult kommunikációnak a megléte azt eredményezte, hogy az egyén szükségét érzik annak, hogy akár percnként használatba vegye készülékét, és interakcióba lépjen más emberekkel.

■ Percnként ■ Óránként ■ Naponta ■ Hetente

Nagy nehézségekbe ütközhetnek az emberek, mikor az interneten keresztül chatelnek. Gondolatainkat, érzelmeinket sokkal nehezebb fejezzük ki, mint mikor személyesen beszélgetünk egymással. Ügyelni kell arra, hogy szarkazmusunk, iróniánk célt érjen, és ne gerjessze esetleg haragra a másik felet. Természetesen már erre is kialakultak a megfelelő technikák, amik segítenek kifejezni és éreztetni ezeket a gondolatokat a másik féllel: mozaikszavak, rövidítések, iniciálék és nem utolsósorban az emotikonok.

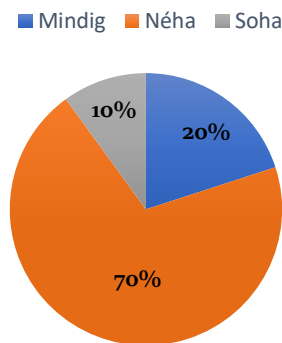
Hogyan fejezi ki az érzelmeit az interneten kommunikálás közben?

Az egyik adatközlő azt válaszolta, hogy a szöveg hangnemével fejezi ki érzelmeit chatelés közben. Ez a kifejezési forma helytálló abban az esetben, ha az üzenetküldő jól megszerkesztett, akár több mondatból álló üzenetet küld. Viszont a legtöbb esetben, mikor chatelésről beszélünk, ez nem így történik. Egy- vagy kétszavas üzenetekre nem mondhatjuk azt, hogy érezzük a hangnemét, és ebből leszűrjük azokat az érzelmeket, melyeket a küldő fél közölni szeretett volna velünk. Volt olyan, aki azt válaszolta, hogy ő leírja az érzelmeit, és ez a módja annak, ahogy ő kifejezi azokat. Lehetséges lenne-e, hogy ilyen módon, egy tartalmas és érdekes beszélgetést tudjunk fenntartani? Ebből a válaszból kiindulva az üzenetküldő- feleknek mindig közölniük kellene, hogy éppen ők mit éreznek, vagy a másik félnek mit kellene éreznie, mikor meglátja a tőle kapott üzenetet. Ebben az esetben, ha az egyik fél egy szarkasztikus üzenetet fogalmaz meg vagy egy viccet közöl, oda kellene írnia zárójelben, hogy „ez vicces volt”, „ezen nevetni kell”, máskülönben az érzelmek nem hatolnak át az internet hálóin. Egy vicc pedig értelmét veszti onnantól kezdve, amint azt magyarázni kell, ebből következtethető, hogy ez a módszer nem teljesen alkalmas arra, hogy hatékonyan érzéseket közvetítsen üzeneteken keresztül az interneten.

A smiley-k képesek indulatosságot, elégedetlenséget, boldogságot vidámságot, türelmetlenséget, gúnyt kifejezni. Az alkotóelemek variálására korlátlan lehetőségek léteznek, és ezekkel az internetezők előszeretettel élnek is (Bódi 2004). A résztvevők 96%-a azt válaszolta, hogy emotikonokkal és rövidítésekkel fejezik ki érzelmeiket az interneten. A válaszadók között a leggyakrabban használt rövidítés az angol nyelvből átvett LOL (laugh out loud), melynek magyar jelentése hangosan nevetni. Olyan üzenetek végén alkalmazzák, ahol azt szeretné az üzenetküldő kifejezni, hogy az üzenetek miatt hangosan felnevetett. Az emotikonok napjainkban már az internet szleng szerves részét képezik, ugyanis egy smiley használatával kifejezhető egy teljes cselekvés is. A vizuális megjelenésük még inkább elősegíti azt, hogy érzelmeink közvetítése félreérthetetlen és egyszerű legyen.

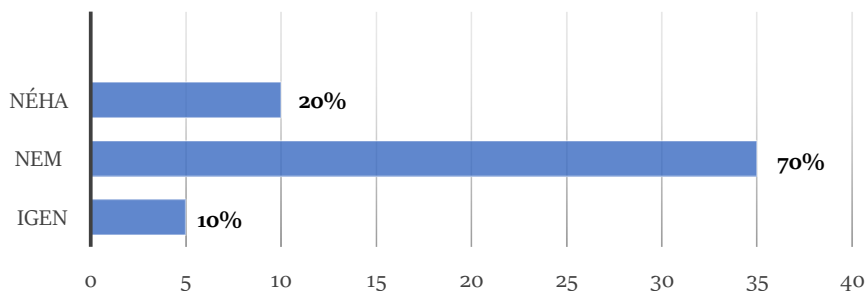
Az élet felgyorsulásával megjelentek az írást felgyorsító rövidítések is. Erre irányult a következő kérdés. *Milyen gyakran használ rövidítést a szavak helyett vagy helyettesíti őket szimbólummal gépelés közben?*

A válaszadók 70%-a csak néha helyettesít bizonyos szavakat emotikonokkal vagy rövidítésekkel, 20%-a mindig és 10%-a soha. Ebből és az előző kérdésből következik, hogy a résztvevők több mint 90%-a használ rövidítéseket és emotikonokat, viszont ebből 70% csak néha. Tehát nem minden helyzetben indokolt és szükséges ezeknek a rövidítéseknek és emotikonoknak a használata az interneten küldött szöveges üzenetekben, viszont nagymértékben képesek megkönnyíteni az üzenetek közötti tartalmi és érzelmi információ átadását.

Személyes beszélgetések közben, használ internetes rövidítéseket (XD, LOL, kk, POG, plz)? Ezeknek a jeleknek a használata mára már annyira elterjedt, hogy nem csak az online felületeken jelennek meg az üzenetekben, hanem akár az élő beszédben is. Egy vicces mondatra a reakció a beszélgetésben résztvevő partnertől nem csak annyi, hogy elneveti magát, vagy esetleg hozzá teszi, hogy ez nagyon vicces volt, hanem nevetve és hosszan elnyújtva kimondja azt, hogy LOOOOLL (laugh out loud), helyettesítve minden más olyan szót, ami azt jelölné meg, hogy az, amit hallottunk, vicces volt. Az internetes szleng szókincsének legnagyobb része a rövidítésekből, mozaikszókból és emotikonokból áll. Vannak olyan rövidítések, melyek már az élő beszédbe is beépültek, és a nyelv részévé váltak. Erre a legjobb példa az OMG (Istenem) vagy a LOL (hangosan nevetni), melyeket már az angol oxfordi szótárban is elfogadtak és használnak. Kifejezetten ez a szótár sok olyan kifejezést tartalmaz melyeket maguk az internetezők hoztak létre és használnak. Ezt az új terminológiát használva megkönnyítették maguk számára, hogy érzelmeiket billentyűzetleütéssel fejezzék ki, ezzel felgyorsítva a kommunikációt (G. K. CHES-TERTON). Bár a kérdőív alapján még mindig többségben vannak azok az emberek, akik nem használják ezeket a rövidítéseket a mindennapi beszédük során, viszont sokan vannak azok a kitöltők is, akik néha vagy mindig használják a mindennapi beszédben.

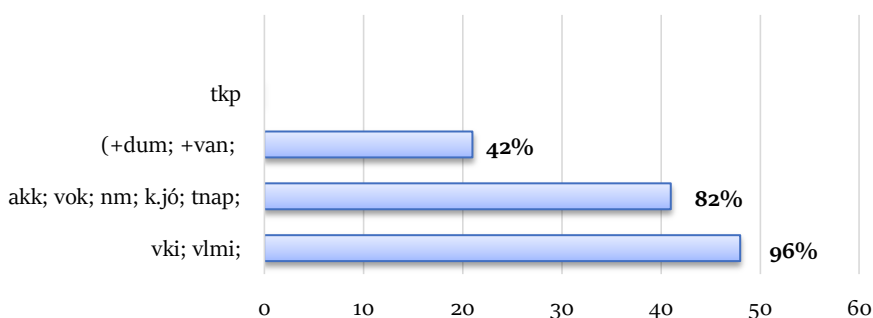
Személyes beszélgetések közben, használ internetes rövidítéseket?

Ehhez a kérdéshez kapcsolódik a következő is. *Válassza ki azokat az interneten használt rövidítéseket, melyekkel már találkozott! (OMG, nm, +dum, jk, wtf, fji, akk, vlmi, tkp, fji, thx, xoxo, +van, vok, k.jó, fb, pls, XD, LOL, tnap, vki)* (Veszelszki 2010).

A magyar eredetű rövidítések közül azok, amelyeket a legtöbben felismertek: 'vki-valaki', és a 'vlmi-valami' rövidítések a válaszadók 96%-a tudta ezeknek a rövidítéseknek a jelentését. A sorban őket követi az: 'akk-akkor', 'vok-vagyok', 'nm-nincs mit', 'k.jó-ku*va jó' és 'tnap-tegnap' rövidítések. Ezekkel a rövidítésekkel a válaszadók 82%-a már találkozott. Voltak olyanok, amikkel már az adatközlők kevesebb mint fele találkozott, 42%-a a kitöltőknek, ilyenek voltak: '+dum-megdumáltuk', '+van-megvan', rövidítések. Az egyetlen olyan eleme a listának, amivel egyetlen adatközlő sem találkozott az a 'tkp-tulajdonképpen' rövidítés.

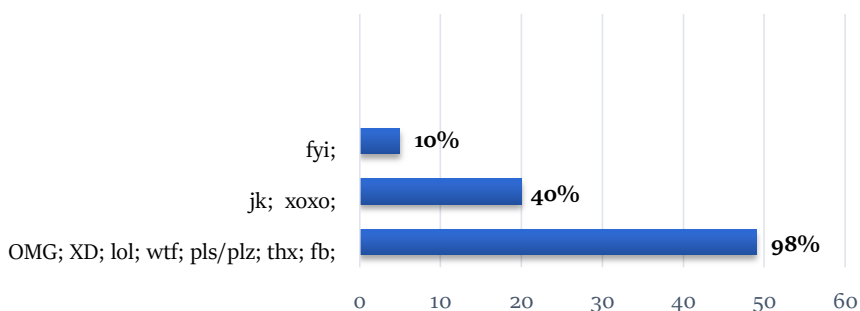
Válassza ki azokat az interneten használt rövidítéseket, melyekkel már találkozott! (magyar eredetű)

A következő csoport az angol eredetű rövidítések. Azok a rövidítések, amelyeket a legtöbben felismertek a következők: 'OMG-oh my God', 'XD', 'lol-laugh out loud', 'wtf-what the fuck', 'pls/plz-please', 'thx-thanks', 'fb-facebook'. A válaszolók 98%-a

találkozott már ezekkel a rövidítésekkel. A további rövidítéseket már kevesebben ismerték fel: 'jk-just kidding', 'xoxox-kiss and hug'. De a kitöltők 40%-a már találkozott velük valamilyen környezetben. Az utolsó rövidítést már csak kevesen ismerték fel: 'fyi-for your information', az adatközlők mindössze 10%-a.

Válassza ki azokat az interneten használt rövidítéseket, melyekkel már találkozott! (angol eredetű)

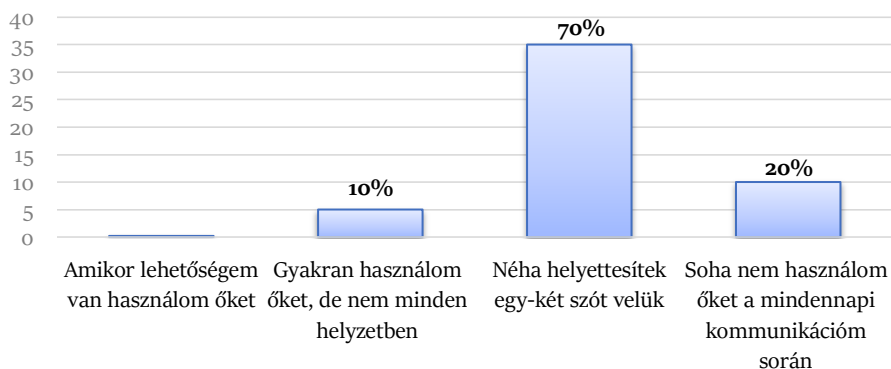

Ezekből az adatokból levonhatjuk azt a következtetést, hogy az angol eredetű rövidítéseket sokkal többen ismerik a válaszadók közül, mint a magyar eredetűeket. Jól alátámasztják ezt a feltevést a kapott adatok, amik azt mutatják, hogy a felsorolt angol eredetű rövidítések 70%-ával a válaszadók 98%-a találkozott már, míg a magyar eredetű rövidítések között csak a 20% volt olyan, amit a válaszadók 96%-a már látott.

Fontos kiemelni azt, hogy ez a kérdés választ adott arra, hogy az adatközlők rövidítésekkel találkoztak eddig, és nem arra, hogy ők miket használnak a mindennapok során. Viszont ebből megtudhatjuk azt is, hogy a válaszadók környezete (barátok, család) milyen rövidítéseket használ. Ennek eredménye lehet majd az, hogy az egyén átveszi ezeket a rövidítéseket akár tudatosan, mert megtetszik neki ez az információátadás, vagy épp akaratlanul gyakorlattá válik használata.

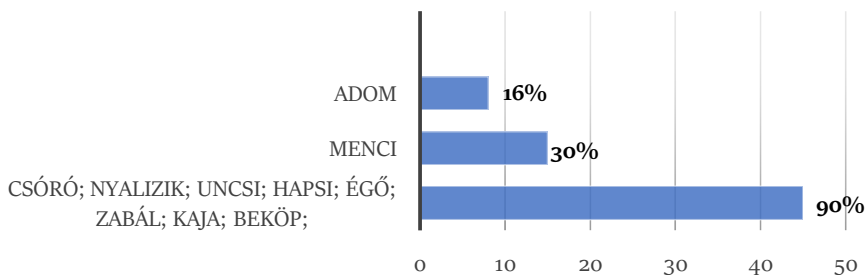
Milyen szerepet töltenek be az internetes szleng szavak a mindennapi kommunikációban? – kérdésre a résztvevők 71%-a azt válaszolta, hogy néha helyettesít velük egy-két szót. 19% válaszolta azt, hogy soha nem használ ilyen szavakat. A megmaradt 10% pedig gyakran használja őket, viszont ők sem minden helyzetben. Senki nem választotta azt a lehetőséget, hogy „amikor tehetem, használom ezeket a szavakat”. Fontos megjegyezni azt, hogy azok az emberek, akik azt válaszolták, hogy ők soha nem használnak szleng szavak, kérdéses, hogy tényleg teljesen mértékben képesek ezt megvalósítani. Ez a feltételezés abból adódik, hogy a válaszadók 98%-a 17-től 27 éves korcsoportba tartozik. Az is megeshetett, hogy mikor a válaszokon gondolkodtak azok az emberek, akik azt

jelölték be, hogy soha nem használnak ilyen szavakat, valójában nem voltak tudatában, hogy mégis használnak ilyeneket, mivel azok már annyira beépültek a nyelvükbe, hogy fel sem tűnik számukra. Ilyen szó lehet az, hogy király, ha főnévként használjuk, akkor egy köznyelvi szó, viszont jelentésmódosuláson ment keresztül, s használjuk olyankor is, ha azt akarjuk kifejezni, hogy valami nagyon jó, ekkor már melléknév a vizsgált szó szófaja: „Nagyon király a biciklid”.

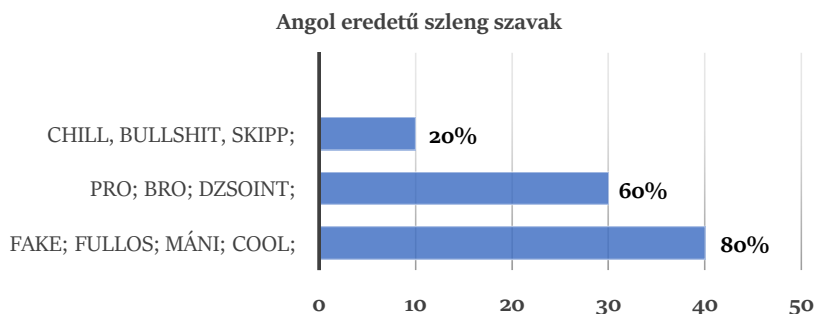
Válassza ki azokat az interneten használt szleng szavakat, melyekkel már találkozott! (zabál, chill, fullos, kaja, adom, cool, csóró, skippel, nyalizik, uncsi, hapsi, égő, bro, bullshit, beköp, menci, money, joint, fake, pro)

Magyar eredetű szleng szavak

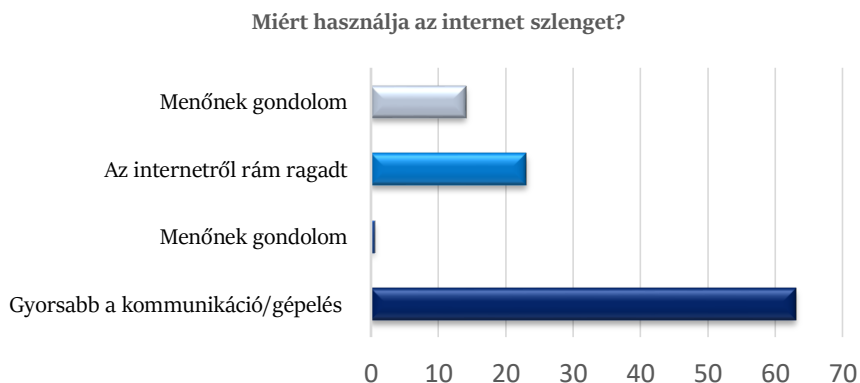
A válaszadók 90%-a már találkozott a csóró, nyalizik, uncsi, hapsi, égő, zabál, kaja, beköp szavakkal. A maradék két szó volt az, amit már nem sokan ismertek fel. A menci szót a kitöltők 30%-a ismeri, viszont az adom szóval az adatközlők már csak 16%-a találkozott. Jól mutatja ez az eredmény azt, hogy az anyanyelvben létrejött szleng szavak egyáltalán nem idegenek a diákok számára.

Az angol eredetű szavaknál már kicsit másképpen alakult a helyzet. Az eredmények azt mutatják, hogy mindössze négy szó volt amit a válaszadók 80%-a ismer (fake, fullos, máni, cool). Három szó (pro, bro és dzsoint), amit a válaszadók 60%-a ismert fel. Az utolsó három szót (chill, bullshit, skipp) a kitöltők mindössze 20%-a ismerte fel. Jól mutatja a kapott eredmény, hogy az angol eredetű szleng szavak még nem épültek be annyira a diákok passzív szókincsébe mint a magyar eredetűek.

Miért használja az internet szlenget? A válaszadók többsége azt jelölte be, hogy a gyorsabb kommunikáció és gépelés miatt használják az internet szlenget. Az adatközlők kisebbik része azt választotta, hogy csak rájuk ragadt az internet szleng, és ezért használják őket. Ez az állítás is bizonyítja, hogy lehetnek olyan emberek, akik talán úgy használnak internet szlenget, hogy nem is tudnak róla. Egy másik része a csoportnak azt választotta, hogy azért használ internet szlenget, mert esetenként képes más érzéseket, mondanivalót közvetíteni. Egy smiley képes arra, hogy iróniát vagy szarkazmust sugalljon, és ezzel más szint kölcsönözzön a beszélgetésnek. A résztvevők közül senki sem választotta azt, hogy azért használja az internet szlenget, mert menőnek gondolja.

Üzenetküldés közben, mindig ugyanazokat a szavakat/jeleket használja vagy esetenként/emberenként megválogatja, hogy használjon-e szleng szavakat/jeleket?

A legtöbb válasz egybehangzó volt, miszerint a válaszadók egyénenként válogatják, hogy milyen szavakat, rövidítéseket, használjanak chatelés közben. Volt olyan, aki azt válaszolta, hogy attól függ, milyen szavakat használ, hogy milyen témában nyilvánítja ki a véleményét. Egy személy volt, aki azt írta, hogy mindig ugyanazokat a szavakat használja. *„Természetesen esettől és személytől is függ, hogy milyen stílusban fogalmazom meg az üzenetemet. Mikor hivatalos ügyben járok el és ehhez szükséges levelet írok, akkor soha nem használok szlenget. Abban az esetben sem használok szlenget, ha olyan személlyel beszélek, akivel eddig nem volt ismeretségem vagy még csak nemrégiben alakult ki. Olyan esetekben, amikor a barátaimmal csetelek előszeretettel használom ezeket a szavakat és sokszor előfordul az is, hogy nem figyelek oda teljesen arra, hogy betartom-e a helyesírás szabályait, mivel a barátaim tudják, hogy nem azért írtam le valami helytelenül mert hülye lennék, hanem azért mert siettem vagy csak lusta voltam kijavítani a hibát.”*

Nyílt kérdéssel érdeklődtem arról, hogy *Előfordult már önnel, hogy véletlenül szlenget használt olyan helyzetekben, ahol nem szeretett volna?* Sokrétű, érdekes válaszok születtek. *„Soha nem történt még velem ilyen”, „Megtudom különböztetni a szavakat”, „Ilyenkor van a fejemben egy kapcsoló ami irányítja azt, hogy mikor, hol és hogyan használjam a szavakat. A legjobb példa erre mikor haza megyek és a faluban és vannak olyan szavak amiket az egyetemen nem használnék és fordítva.”, „Már volt olyan, hogy csak később gondoltam bele, hogy az az szó nem illett abba a kontextusba de már késő volt kijavítanom.”, „100% hogy már előfordult ilyen velem viszont nem tudom megmondani azt, hogy hol és mikor történt.”, „Nem mivel el tudom különíteni a szavakat”, „Soha nem történt”, „Még egyszer sem fordult elő mert okos vagyok”, „Szerintem a legtöbb ember tudatosan beszél és válogatja szavait, tehát még nem történ ilyen velem”, „Magyar szakosként úgy érzem elég tudásom van ahhoz, hogy az ilyen helyzeteket elkerüljem és kontroll alatt tartsam őket.”, „Figyelek arra mi jön ki a számon”, „Úgy érzem, hogy én könnyem oda tudok erre figyelni viszont szerintem mással gyakran megeshet ez.”, „Sima ügy nekem”, „Automatikusan arra áll a szám, amit épp a szituáció vagy személy stílusa megkövetel”, Nem tartom ezt számon de biztos, hogy nem volt még ilyen”, „Nem volt ilyenben részem, de elképzelésem szerint kellemetlen lehet bizonyos esetekben.” A résztvevők 96%-a azt válaszolta, hogy soha nem fordult még vele elő hasonló. Egy személy válaszolta azt, hogy előfordult már vele, és egy személy, aki azt mondta, hogy biztos előfordult, de már nem emlékszik rá.*

Véleménye szerint miért olyan elterjedt az internet nyelv használata?

A legtöbb válasz Bódi megállapítását támasztja, miszerint a szövegeket az azonnaliség igényével alkotják, éppen ezért az írásbeli törvényszerűségeket

nagyon kreatívan kezelik, ezzel elérve azt, hogy a szövegek minél kifejezőbbek és egyszerűbbek legyenek (Bódi 2010). A beküldött válaszok: „Mert a technológia a napunk szerves részében jelen van.”, „Menő.”, „A szleng szavak és rövidítések véleményem szerint azért lettek ennyire felkapottak, mivel kevesebb idő alatt gyorsan szeretnénk leírni az elküldésre szánt üzenetet.”, „Mert kevesebb időt vesz el a gépelés és így kialakul az élő beszéd hatása.”, „Mivel mindenki használ valamilyen szinten internetet az ott terjedő nyelvhasználat fejlődése is viszonylag rövid lefolyású, így könnyen lehet vele azonosulni.”, „A fiatalok szeretik ezzel megkülönböztetni magukat az idősebbektől.”, „Mert az internet kihagyhatatlan része már az életünknek.”, „gyorsabb és egyszerűbb az írásmódja.”, „Azért mert az új generáció már így kommunikál.”, „A legdinamikusabban fejlődik.”, „Időspórolás, rohanó világunkban mindenki siet, így egyszerűbb és gyorsabb módot választanak a kommunikációra. Miért írnák le mondanivalójukat 4-5 szóval, ha eggyel és le tudják.”, „Szerintem azért terjedt el ennyire az internet szleng használata, mert az emberek gyorsabban akarnak válaszolni.”, „Azért mert divat.”, „jobb érzés így beszélgetni a barátokkal, sokkal közvetlenebb hangvételű.”, „Átveszik az emberek egymástól ezeket a szavakat.”, „Jó érzés velük viccelődni”, „Mert ma már mindenhol ezt látják az emberek”, „Könnyen megragadnak a fejmben a szleng szavak, pláne ha egy olyan társaságban vagyunk”, „Mivel mindenki a neten lóg állandóan, ezért nem nagy dolog, hogy az emberek átveszik egymástól a hülye szokásokat”, „Mindenkinek a facebookon éli az életét, azért”, „A társadalom legidősebb tagjai is internethasználók és az ott jelenlévő jeleket az idősebbek már egyfajta kultúrájának tekintik és követik azokat a dolgokat, amiket a fiatalabbak csinálnak”.

Összefoglalás

Az általunk megalkotott kérdések válaszaiból betekintést nyertünk a diákok kifejezési sajátosságaiba is. A legtöbb érzelmet emotikonokkal és rövidítések használatával fejezik ki. Az internetes szleng szavak elterjedtek a diákok körében, viszont nem minden esetben használják őket. A szavaknál fordított a helyzet, míg a rövidítéseknél az angol eredetűeket ismerik jobban a szavaknál már a magyar eredetű internetes szleng szavakat. A diákok a gyorsabb kommunikáció és gépelés miatt használja az internet szlenget. A szövegalkotó egyetlen érdeke az, hogy könnyen érthető, egyértelmű formájú, jelentésű szöveget alkosson. Gondolatait minél tömörebben és rövidebben próbálja közvetíteni annak érdekében, hogy az adatbevitel folyamatosságát és gyorsaságát ne akadályozza. Az internet szleng képes arra, hogy az üzenetküldéseket színesebb tegye általa, hogy képes olyan érzéseket közvetíteni rövidítések, szavak és emotikonok által, amire másként nem lenne lehetőség. Ilyen érzelmek lehetnek: indulatosság,

elégedetlenség, boldogság és vidámság, türelmetlenség, gúny. Ugyanakkor az alkotóelemek variálására, halmozására korlátlan egyéni lehetőség nyílik, amivel élnek is az internetet használók.

Annak ellenére, hogy napjainkban még nem minden diák használja az internet szlenget, elmondható az, hogy mindenki passzív szókincsében jelen vannak ezek a szavak és rövidítések, továbbá ha találkoznak velük, tudják értelmezni és akár használni is.

Az internet egyre nagyobb hatást gyakorol az internetezők nyelvhasználatára, mely tartalmaz pozitív és negatív jellemvonásokat egyaránt. Mivel az internet már minden ember életében jelen van, ezért annak nyelvhasználata nem elitélendő, hanem inkább a megértésére és elfogadására kell törekednünk.

Irodalom

1. Balázs Géza 2005. Az internetkorszak kommunikációja. – Budapest: Gondolat Kiadó. – 136–145.o.
2. Balázs Géza 2007. Az informatika hatása a nyelvre. Letöltés: <http://szgyne.vmmi.org/balazs2007.htm>
3. Bódi Zoltán 2004. *A világháló nyelve: Internetezők és internetes nyelvhasználat a magyar társadalomban.* – Budapest: Gondolat Kiadó. – 258 o.
4. Bódi Zoltán 2010. Infoszótár. – Budapest: Tinta Könyvkiadó,
5. Crystal, David 2008. Txtng. The Gr8 Db8. New York, kiadó: Oxford University Press.
6. Érsok Nikoletta Ágnes 2003. Írva csevegés – virtuális írásbeliség.// Magyar Nyelvőr, 2003, 127. évfolyam 99–104.o.
7. Érsok Nikoletta Ágnes 2006. Szóbeliség és vagy írásbeliség. // Magyar Nyelvőr, 2006, 130. évfolyam 165–76.o.
8. Gerhát Réka 2012. Az internet hatása az ifjúság nyelvhasználatára. Letöltés: <https://doksi.hu/get.php?lid=20272>
9. Juhász Valéria 2010. Az azonnali üzenetküldő (IM) rendszerekről és az üzenetküldések néhány diskurzus-sajátosságáról. Letöltés: <http://www.juhaszvaleria.hu/wp-content/uploads/2010/05/Az-Im-rendszerekrol-es-egyeb-saj%C3%A1tosságairol.pdf>
10. Kis Ádám. A számítógép metakommunikációja. www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/nyelvtud/szmtgps.hu
11. Kovács Beáta. Az írott és beszélt nyelv jellegzetességei az internetes nyelvhasználatban. Letöltés: https://www.academia.edu/3640113/Az_%C3%ADrott_%C3%AGs_besz%C3%AGt_nyelv_jellegzetess%C3%AGgei_az_internetes_nyelvhaszn%C3%A1latban
12. Kruzsliz Tamás. *A digitális kommunikáció hatása a középiskolások nyelvhasználatára.* //Irodalomismeret 16 (2): 197–211. o.
13. Lee, Jennifer. I Think 2002, Therefore IM: Text Shortcuts Invade Schoolwork, and Teachers Are Not Amused. *New York Times*, September 19.

14. Nagy Natália 2016. A többnyelvű környezet hatása a magyar filológus diákok nyelvhasználatára. //A 18. Pszicholingvisztikai Nemzetközi Konferencia tanulmánykötete. – Balatonalmádi. – 23–29. o.
15. Prószték Gábor 2017. A számítógép, az elektronikus kommunikáció és az internet hatása. // A magyar nyelv jelene és jövője. – Bp.: Gondolat Kiadó. – 322–334. o.
16. Veszelszki Ágnes 2007. Netnyelvészt. Bevezetés az internet nyelvhasználatába. – Budapest: LHarmattan Kiadó.
17. Veszelszki Ágnes 2010. Az infokommunikációs technológia hatása a nyelvre. – Budapest: Akadémiai Kiadó.
18. Veszelszki Ágnes 2013a. A digilektus hatása az írásbeli és a szóbeli kommunikációra egy kérdőíves vizsgálat alapján. // Magyar Nyelvőr, 2013, 137. évfolyam, 3. szám, 248–274. o.
19. Veszelszki Ágnes 2013b. Digilektus és netszótár. //Irodalomismeret 2013, 1. szám, 184–197. o.
20. Veszelszki Ágnes 2015. Netspeak, e-nyelv, digilektus. Netnyelvészeti áttekintés, E-nyelv magazin, <https://e-nyelvmagazin.hu/2015/08/31/netspeak-e-nyelv-digilektus-netnyelvészeti-attekintese/>
21. URL: <http://kmmi.org.ua/oktatasi-intezmenyek/egyetemek>

References

1. Balázs Géza 2005. Az internetkorszak kommunikációja. [Communication in the Internet Age.] – Budapest: Gondolat Kiadó. – 136–145.o. (In Hungarian)
2. Balázs Géza 2007. Az informatika hatása a nyelvre. [The impact of information technology on language.] Letöltés: <http://szgnye.vmmi.org/balazs2007.htm> (In Hungarian)
3. Bódi Zoltán 2004. A világháló nyelve: Internetezők és internetes nyelvhasználat a magyar társadalomban. [The language of the web: Internet users and Internet language use in Hungarian society.] – Budapest: Gondolat Kiadó. – 258 o. (In Hungarian)
4. Bódi Zoltán 2010. Infoszótár. [Info dictionary.]. – Budapest: Tinta Könyvkiadó. (In Hungarian)
5. Crystal, David 2008. Txtng. The Gr8 Db8. New York, kiadó: Oxford University Press.
6. Érsok Nikoletta Ágnes 2003. Írva csevegés – virtuális írásbeliség. [Written chat – virtual literacy]. // Magyar Nyelvőr, 2003, 127. évfolyam 99–104.o. (In Hungarian)
7. Érsok Nikoletta Ágnes 2006. Szóbeliség és vagy írásbeliség. [Verbal and/or written communication.] // Magyar Nyelvőr, 2006, 130. évfolyam 165–76.o. (In Hungarian)
8. Gerhát Réka 2012. Az internet hatása az ifjúság nyelvhasználatára. [The impact of the Internet on the language use of youth.] Letöltés: <https://doksi.hu/get.php?lid=20272> (In Hungarian)
9. Juhász Valéria 2010. Az azonnali üzenetküldő (IM) rendszerekről és az üzenetküldések néhány diskurzus-sajátosságáról. [About instant messaging (IM) systems and some discourse features of messaging.] Letöltés: <http://www.juhaszvaleria.hu/wp-content/uploads/2010/05/Az-Im-rendszerekről-es-egyeb-saj%C3%A1tosságairól.pdf> (In Hungarian)
10. Kis Ádám. A számítógép metakommunikációja. [The computer's metacommunication.] www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/nyelvtud/szmtgtps.hu (In Hungarian)

11. Kovács Beáta. Az írott és beszélt nyelv jellegzetességei az internetes nyelvhasználatban. [Characteristics of written and spoken language in Internet language use.] Letöltés: https://www.academia.edu/3640113/Az_%C3%ADrott_%C3%Ags_besz%C3%Agt_nyelv_jellegzetess%C3%Aagei_az_internetes_nyelvhaszn%C3%A1latban (In Hungarian)
12. Kruzslicz Tamás. A digitális kommunikáció hatása a középiskolások nyelvhasználatára. [The impact of digital communication on the language use of high school students] // *Irodalomismeret* 16 (2): 197–211. o. (In Hungarian)
13. Lee, Jennifer. I Think 2002, Therefore IM: Text Shortcuts Invade Schoolwork, and Teachers Are Not Amused. *New York Times*, September 19.
14. Nagy Natália 2016. A többnyelvű környezet hatása a magyar filológus diákok nyelvhasználatára. [The impact of a multilingual environment on the language use of Hungarian philology students] // A 18. Pszicholingvisztikai Nemzetközi Konferencia tanulmánykötete. – Balatonalmádi. – 23–29. o. (In Hungarian)
15. Prószéky Gábor 2017. A számítógép, az elektronikus kommunikáció és az internet hatása. [The impact of computers, electronic communications and the Internet.] // *A magyar nyelv jelene és jövője*. – Bp.: Gondolat Kiadó. – 322–334. o. (In Hungarian)
16. Veszelszki Ágnes 2007. Netnyelvészt. Bevezetés az internet nyelvhasználatába. [Internet Linguist. Introduction to the use of language on the Internet.] – Budapest: LHarmattan Kiadó. (In Hungarian)
17. Veszelszki Ágnes 2010. Az infokommunikációs technológia hatása a nyelvre. [The impact of information and communication technology on language.] – Budapest: Akadémiai Kiadó. (In Hungarian)
18. Veszelszki Ágnes 2013a. A digilektus hatása az írásbeli és a szóbeli kommunikációra egy kérdőíves vizsgálat alapján. [The impact of digilect on written and oral communication based on a questionnaire study.] // *Magyar Nyelvőr*, 2013, 137. évfolyam, 3. szám, 248–274. o. (In Hungarian)
19. Veszelszki Ágnes 2013b. Digilektus és netszótár. [Digilect and online dictionary.] // *Irodalomismeret* 2013. 1. szám, 184–197. o. (In Hungarian)
20. Veszelszki Ágnes 2015. Netspeak, e-nyelv, digilektus. Netnyelvészeti áttekintés, E-nyelv magazine [Netspeak, e-language, digilektus. Netlinguistics Review, E-language Magazine], <https://e-nyelvmagazin.hu/2015/08/31/netspeak-e-nyelv-digilektus-netnyelvészeti-attekintese/> (In Hungarian)
21. URL: <http://kmmi.org.ua/oktatasi-intezmenyek/egyetemek>

Інтернет-комунікація студентів

Надь Наталія, кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри угорської філології Ужгородського національного університету, kodobocznatalia@freemail.hu, ORCID: 0000-0002-2924-7889

У цій статті досліджуються особливості інтернет-комунікації студентів Українсько-угорського навчально-наукового інституту. З розвитком технологій та світу змінюється і наше мовлення. Це можна спостерігати як у зміні нашого власного

словникового запасу, так і в комунікації інших. Часто помічаємо, що до нашого слововжитку входять слова, прочитані в інтернеті або почуті від співрозмовників, які ми починаємо використовувати, оскільки вони нам подобаються або допомагають економити час.

Звісно, молодь характеризується активнішим використанням інтернету, що значно впливає на їхнє мовлення. Анкетне дослідження мало на меті з'ясувати, наскільки студенти використовують емотикони, абрєвіатури та запозичення, а також чи застосовують вони ці елементи лише в інтернет-спілкуванні для покращення темпу, чи переносять їх і в особисте спілкування. Перші запитання анкети стосувалися віку, статі та звичок, а також містили як відкриті, так і закриті запитання для виявлення особливостей онлайн- та усного спілкування.

Результати показали, що студенти найчастіше виражають емоції за допомогою емотиконів та скорочень. Інтернетний сленг використовують лише в окремих випадках, розуміючи, коли варто уникати його вживання. На їхню думку, інтернетний сленг здатний передавати почуття через скорочення, слова та емотикони, що інакше передати було б складно, адже письмова комунікація позбавлена невербальних засобів. Ці можливості компенсує інтернет.

Попри те, що сьогодні ще не всі студенти активно використовують інтернетний сленг, зазначено, що ці слова та скорочення присутні в пасивному словниковому запасі кожного. Якщо вони зустрічають такі елементи, то здатні їх зрозуміти й за потреби використовувати.

Інтернет дедалі більше впливає на мовлення користувачів, маючи як позитивні, так і негативні риси. Оскільки інтернет є невід'ємною частиною життя кожної людини, його мовні особливості не варто засуджувати, натомість слід прагнути до їх розуміння та прийняття.

Ключові слова: мовлення, комунікація, студенти, запозичення, сленг, скорочення, інтернет.

Internet communication of universities

Natália Nagy, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Hungarian Philology, Uzhhorod National University, kodobocznatalia@freemail.hu, ORCID: 0000-0002-2924-7889

In this study, we deal with the Internet communication characteristics of the students of the Ukrainian-Hungarian Educational and Scientific Institute. With the development of technology and the world, our use of language also changes. We can observe this every day in relation to the evolution of our own vocabulary, but we can also experience it by hearing the communication of others. We can often notice that words that we have read on the Internet, that one of our interlocutors has used, and we use them because we like them, maybe to save time, are incorporated into our vocabulary. Of course, young people are characterized by a much more active use of the Internet, and this change in language use appears much more intensively for them. The questionnaire research was designed to assess the extent to which the students use emojis, abbreviations, and foreign

adaptations, and whether they only use this help during Internet conversations to improve the pace, or perhaps apply it in personal communication as well. The first few questions were related to age, gender, and habits, and we used open and closed questions to ask about the characteristics that revealed online and live oral characteristics. We can see that students express most of their emotions with emoticons and using abbreviations. Internet slang words are used only in certain cases, they know when to express their thoughts without them. In their opinion, internet slang can convey feelings through abbreviations, words and emoticons that would not be possible otherwise. Despite the fact that not all students use Internet slang these days, it can be said that these words and abbreviations are present in everyone's passive vocabulary, and if they come across them, they can interpret them and even use them. The Internet has an increasing influence on the use of language by Internet users, which contains both positive and negative characteristics. Since the Internet is already present in everyone's life, its use of language is not to be condemned, but rather we should strive to understand and accept it.

Keywords: *language use, communication, students, foreign words, slang, abbreviations, adaptations.*

Az egyetemisták internet kommunikációja

Nagy Natália, a filológiai tudományok kandidátusa, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének docense, kodobocznatalia@freemail.hu, ORCID: 0000-0002-2924-7889

Jelen tanulmányban az Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézet diákjainak internet kommunikációs sajátosságaival foglalkozunk. A technika, a világ fejlődésével változik nyelvhasználatunk is. Ezt megfigyelhetjük nap mint nap a saját szókészletünk alakulása kapcsán is, de mások kommunikációját hallva is tapasztalhatjuk. Sokszor észrevehetjük, hogy olyan szavak is beépülnek a szóhasználatunkba, melyeket az interneten olvastunk, valamely beszédpartnerünk használt, s mi is alkalmazzuk, mert tetszik, esetleg időt spórolunk meg vele. Természetesen a fiatalokat sokkal aktívabb internethasználat jellemzi, s ez a nyelvhasználati változás náluk sokkal intenzívebben jelenik meg.

Az kérdőíves kutatás azt volt hivatott felmérni, mennyire alkalmazza az emotikonokat, a rövidítéseket, az idegen átvételeket a diákság, illetve, hogy csak az internetes beszélgetések során használja e segítséget a tempó javítására, vagy esetleg átülteti a személyes kommunikációban is. Az első néhány kérdés életkorra, nemre, szokásbeli sajátosságokra vonatkozott, nyílt és zárt kérdésekkel kérdeztünk rá azokra a jellemzőkre, melyek az online, illetve az élőszóbeli sajátosságokat tárták fel. Megállapíthatjuk, hogy a diákok a legtöbb érzelmet emotikonokkal és rövidítések használatával fejezik ki. Az internetes szleng szavakat csak bizonyos esetekben használják, tudják, mikor kell ezek nélkül kommunikálni. Véleményük szerint az internet szleng képes olyan érzéseket közvetíteni rövidítések, szavak és emotikonok által, amire másként nem lenne lehetőség, hiszen a metakommunikációs jelek írásban nem látszanak. ezeket pótolják az internet adta lehetőségek.

Annak ellenére, hogy napjainkban még nem minden diák használja az internet szlenget, elmondható az, hogy mindenki passzív szókincsében jelen vannak ezek a szavak és rövidítések, továbbá, ha találkoznak velük, tudják értelmezni és akár használni is.

Az internet egyre nagyobb hatást gyakorol az internetezők nyelvhasználatára, mely tartalmaz pozitív és negatív jellemvonásokat egyaránt. Mivel az internet már minden ember életében jelen van, ezért annak nyelvhasználata nem elítélendő, hanem inkább a megértésére és elfogadására kell törekednünk.

Kulcsszavak: nyelvhasználat, kommunikáció, diákok, idegen szavak, szleng, rövidítések, átvételek.

Jaczkovics Marianna, Béres Erzsébet, Berta Eleonóra

A periférikus tulajdonnevek típusai az Új Ember c. katolikus hetilap hasábjain (2024. augusztus 11-i szám /LXXX. évf.32./ alapján)

Bevezetés

A nyelv hatalmas teljes szókészletéből az egyén aktív és passzív szókincset használ. Magából a kifejezésből is következik, hogy az aktív szókincs az egyén által nap mint nap használt szavaknak az összessége. Ide tartoznak az alapszó-készlet szavai és azok a kiegészítő szókészletben meglévő lexémák, amelyek a személy munkájával, mindennapi életével, szórakozásával kapcsolatosak. A passzív szókincs kifejezés ellenben arra utal, hogy ezt a szómennyiséget az egyén ugyan ismeri, de nem igazán használja.

Köztudott dolog, hogy ahogy az egész nyelvünk, úgy az aktív és passzív szókészlet is állandó változásban, mozgásban van: az aktívan használt szóanyag bizonyos körülmények folytán átkerülhet a passzív szókincsbe, sőt akár feledésbe is merülhet. Tapasztalhatjuk viszont a fordított folyamatot is, amikor a passzív szavak aktivizálódnak, „új életre kelnek.”

Mind az aktív, mind a passzív szókincs figyelemre méltó csoportját képviselik a főnevek, ezeken belül is a tulajdonnevek. Ezeknek a szavaknak a jelentésköre, jelentéstartalma – a köznevekkel ellentétben – nem dolgok, személyek, tárgyak, intézmények, közösségek egy csoportjára, hanem egyedi létezőkre utal, azaz egyedi személyeket, helyeket, intézményeket vagy tárgyakat azonosítanak, pl. Szent István Bazilika, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Szent Kereszt Társulat, Medjugorjei Ifjúsági Fesztivál stb.

A különböző tanulmányköteteket és tudományos konferenciák anyagait olvasgatva nem sűrűn találkozunk olyan tulajdonnévfajtaikkal, amelyek nem személy- vagy helynevek. Periférikus névfajtaknak tekintendők például az állatnevek, tárgynevek, intézménynevek, az egyházi és vallási témájú tulajdonnevek. Utóbbiakat vesszük górcső alá ebben a publikációban az *Új ember* című katolikus hetilap 2024. augusztus 11-i számának a (LXXX. évf.32.) névanyaga alapján.

A kutatás célja

Jelen vizsgálódásunk nyelvészeti anyagát tehát a magyarországi keresztény sajtó legnagyobb példányszámú és legrégebbi orgánuma adja. Első száma a második világháború után, 1945. augusztus 9-én jelent meg. Az 1956-os forradalmat követő fél évi betiltástól eltekintve folyamatosan, hétről hétre jelenik meg a 12 oldalas, hétmillió hívet számláló, Magyarországon működő katolikus egyház lapja. A templomokon, egyházközségeken keresztül, illetve más módokon terjesztett újság tájékoztat a világegyház és a helyi magyarországi egyház eseményeiről, a főbb pápai megnyilatkozásokról. Tudósít a társadalom, a közélet, a kultúra keresztény szempontból fontos eseményeiről, illetve foglalkozik a keresztények életét érintő kérdésekkel.

A múlt történeti eseményeit követően lehetőség nyílt arra, hogy a katolikus egyház az egyházi nyelvhasználat ápolására is fókuszáljon, ezért az utóbbi tizenöt év alatt ismét kiépült a magyarországi egyházi nyelvhasználat köre. Az *Új Ember* tartalmaz vallási írásokat (bibliai magyarázatokat, szentírási reflexiókat, egyházi tanításokat), egyházi eseményekről szóló híreket, püspöki nyilatkozatokat, közösségi eseményeket, ahol helyi közösségek programjairól, misékről, ifjúsági találkozóról lehet olvasni. Értesülhetünk híres vallási személyekről, a helyi közösségek vezetőiről, olyan lelki írásokról, amelyek szellemi útmutatók, imádságok, tanúságtételek. A hetilap rendszeresen jelentkezik családi és ifjúsági témákkal, ahol képzésekről, programokról, családi életre vonatkozó írásokról tudósít.

A periférikus tulajdonnevek kutatásának célja tehát a gyűjtött nyelvi anyag, illetőleg adat sokoldalú, körültekintő, alapos és gondos, sőt előrevivő elemzése.

Mivel korunkban felgyorsult az újabb és újabb nyelvi rétegek szókincsének változása, formálódása, kopása és újjászületése, időről időre szembesítenünk kell a friss nyelvi adatokat a már meglévő kategóriákkal, mivelhogy létrehívhatunk esetleg új értékeket felmutató csoportokat is.

Előzmények

A névkutatás magyarországi kutatásának elindulásában Kálmán Bélának tulajdoníthatunk úttörő szerepet. A *nevek világa* (1989) című alaplóművében a nevek jelentését, eredetét és szerepét vizsgálja, különös szerepet tulajdonítva a névadás kulturális és nyelvi vonatkozásaira. A 20. század második felében ez volt az az összefoglalás, amely olvasmány és mintegy 3800 személy- és helynevet tartalmazó névmutató is lett egyben. A könyv megjelenésével egyidőben erősen fellendült az érdeklődés a névtan iránt. Kezdetét vették a nemzetközi kutatások, névtani konferenciák. A névkutatók számának nagyarányú növekedésével egyre inkább a szerteágazóan kibontakozóban lévő munka, a sokféle kezdeményezés és módszerbeli megközelítés, a felhasználható eredmények kerülnek fókuszba. A

magyar névtudomány neves kutatógárdával büszkélkedhet, a teljesség igénye nélkül említjük meg felsorolásunkban Benkő Loránd, Hajdú Mihály, J. Soltész Katalin, Kálmán Béla, Ladó János, Lőrincze Lajos, Mező András, Pais Dezső, Szabó T. Attila stb. munkáit, akik a nevek etimológiai vizsgálatát elengedhetetlennek tartották. Megindult Hajdú Mihály és szerkesztésében a Névtani értesítő című időszakos névtani kiadvány, 1963-ban pedig kezdetét vette Györffy György nagyszabású sorozata Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza (1963). Tovább gazdagítja a névkutatással kapcsolatos szakirodalmat Kiss Lajos és Hoffmann István munkássága, akik megállapítják, hogy a helynevek nemcsak földrajzi, hanem társadalmi és kulturális információkat is hordoznak.

Mindenki számára evidens tehát, hogy a magyar szókincsnek jelentős része nevekből, személynevekből, földrajzi és más nevekből áll. Ezek a nevek bizonyos szempontból fontosabbak a tudomány számára, mint szókincsünk egyéb rétegei. Rámutató, azonosító, tájékoztató jelentésüknél fogva (Hajdú, 1997, 471-477. o.) nemcsak a szakember, hanem a nyelvtörténet, településtörténet, művelődéstörténet és más tudományág kutatója is felbecsülhetetlen kincset találhat e névtípusok vizsgálatakor, rendszerezésekor.

Mint a nyelvtudomány többi szegmense, a különböző tulajdonnévfajták is „rendszerben működnek”, mivel a nyelvnek mint rendszernek a részét képezik. „A nevek nyelvi jelekként rendelkeznek a nyelv rendszerszerűségének sajátosságaival” (Hoffmann, 1993, 24. o.). A tulajdonnevek rendszere leginkább nyelvi eszközökkel írható le, másrészt az egyes nevek keletkezését a tulajdonnévi rendszerhez viszonyítva kell elképzelnünk. Figyelembe kell venni tehát azt, hogy a „már meglévő névanyag bizonyos fokig megszabja az új megnevezések módját” (Sebestyén, 83. o.). E folyamatnak fontos tényezője az analógia, amely mintakövetésre alkalmas elemet hoz létre a rendszerben.

A tulajdonneveket különböző szempontokból kutathatjuk. Kísérletet tehetünk filozófiai, logikai, nyelvészeti és lélektani meghatározásukra, ahogy Hajdú Mihály is tette az Általános és magyar névtan c. gyűjteményben (Hajdú, 1997). Kutathatjuk továbbá a tulajdonnevek keletkezését, jelentését, jelentéstartalmát, hangulatukat, változásait és elhalásukat, illetve a konnotáció, a motiváció, az asszociáció megjelenését és formáit.

A tulajdonnevek közé elsősorban a személynevek tartoznak, amelyek magukban foglalják a család- és utóneveket, akár egyesítve, akár külön, az uralkodók és pápák nevét, valamint a vallási és mitológiai eredetű neveket. Emellett ide sorolhatók a földrajzi nevek, tárgynevek, intézmények elnevezései, műcímek, kitüntetések és díjak, valamint egyéb hasonló kifejezések. A személynevek tanulmányozása betekintést nyújt különböző korok és kultúrák névadási hagyományába. A névtani szakirodalom arra is felhívja a figyelmet, hogy ezek a nevek eredetileg köznevekből alakultak ki, és ma is gyakran köznévi alapúak. A

keresztény nevek például kezdetben köznevek voltak a nyelvekben, amelyeken megszülettek, például Péter (szikla), Irén (béke) vagy Anna (kegyelem). A családnevek az Anjou-kortól kezdtek elterjedni, és ezek is köznevek voltak, melyek a földbirtokra, nemzetiségi eredetre, foglalkozásra vagy különféle jellemvonásokra utaltak. Például Béres József valóban béres volt, Nagy János pedig nagy termetű. Az idő múlásával a családnevek öröklődtek, és elvesztették eredeti jelentésüket. Így a „béres fia” is lehetett más foglalkozású, vagy a „nagy” ember kicsivé válhatott. Bencédy megfogalmazásában „a köznévi dolgok általánosítása, amelyek térben és időben eloszlanak, míg a tulajdonnév az egyedi dolgokra vonatkozó tapasztalatok összegzése” [Bencédy, 553. o.].

A tulajdonnév jelentésének alapvető jellemzője az egyediség, amely elvonatkoztat az egyes tulajdonságoktól. Ha alaktani szempontból vizsgáljuk a tulajdonneveket, akkor látható, hogy ezek nem szerepelhetnek többes számban, mivel egyedi entitásokat jelölnek. Természetesen vannak kivételek is: például vannak olyan tulajdonnév típusok, amelyek már eleve többes számú alakban jelennek meg (például Fülöp-szigetek, Alpok). A többszavas tulajdonneveket egy egységnek tekintjük, így csak az utolsó elemük kaphat toldalékokat (például: Ungvári Nemzeti Egyetem). Bizonyos tulajdonnevek, különösen a földrajzi nevek, alaktani szempontból úgy alakultak, hogy a köznévi alakjaikat nem használjuk (például: Dobogókőn, nem pedig Dobogókővön). A helynevek egy másik csoportjában megtalálható a magyar **-d** képző helynevekbeli funkciója, mint például Mogyoród, Aszód, Dormánd, Kerecsend, (Mező)Kövesd, Tard, valamint Borsod megye nevében is jelen van ez a képző. A nevezett képző a korai ómagyar korban személy- és helynévképző funkcióban volt a legelevenebb, bár ekkor kicsinyítő jelenése is még világosan érzékelhető lehetett. A **-d** a legtipikusabb és leggyakrabban használt helynévképzőnk, mely a településnevek, víznevek, hegynevek stb. megjelenési formája (Bényei, 52-69.o.)

Ha hangulati szempontból vizsgáljuk a tulajdonneveket, ezen belül is a személyneveket, látható, hogy ezek is rendelkeznek hasonló „érzelmi töltettel”, mint a köznevek. A személynevek hangulata a magyar nyelvben mélyen összefonódik a kulturális, történelmi és társadalmi kontextussal, valamint az egyéni élményekkel. Gyakran személyes, akár családi, generációk közötti kapcsolatok felidézői. A név viselőjének jó vagy rossz tulajdonságai befolyásolják a név hangulatát, így az a számunkra kedvelhető vagy ellenszenves is lehet. Egy-egy név viselése, „örökül adása” lehet például egyfajta tiszteletadás egy elhunyt kedves családtagnak, ilyenformán emlékezve meg róla. Ha a névnek történelmi vagy mitológiai vonatkozásai vannak, akkor a név viselője akár bizonyos társadalmi szerepet képviselhet a hangulati kapcsolódás által. A tulajdonnevek hangulatának meghatározásában tehát a legfontosabb szerepet az asszociációk játsszák.

Bátran mondhatjuk, hogy a XXI. század első évtizedei számítanak mérföldkőnek a magyar névkutatásban, hiszen számos doktori értekezés, tematikus tanácskozás, névtani sorozat, nemzetközi színvonalú periodika (Névtani Értesítő, Onomastica Uralica, Helynévtörténeti Tanulmányok) kezdte el működését. Ezt a szakaszhatárt az egyházi tulajdonnevek vizsgálatára is érdemes vonatkoztatni, mivel új kutatási irányokat és perspektívákat nyithat ezen a területen. A nyelvészeti kutatások új, korszerű megközelítéseket és témákat hoznak magukkal. Ritkán találkozhatunk olyan tanulmánnyal, amely nem személynevekkel, helynevekkel, hanem más tulajdonfajtákkal, mint például állatnevekkel, tárgynevekkel, intézménynevekkel foglalkozik. J. Soltész Katalin (1981) hangsúlyozza, hogy a névjelentés, névrendszertan és névelmélet kérdéseire csak úgy találhatunk választ, ha minden névfajta figyelembe vesszük.

Mivel a tudományos szakirodalom inkább a cég- és márkaneveket, védjegyeket, termékek és szolgáltatások neveit helyezi előtérbe, fontosnak és érdekesnek véljük az egyházi tulajdonnevek vizsgálatát. Ez a téma nem tartozik a magyar névtan központi kérdései közé, pedig segíthet megérteni, hogyan jelennek meg a vallási, kulturális, társadalmi és politikai hatások a médiában, például egy újság hasábjain. A vallási újságok gyakran tükrözik a vallási közösségek értékrendjét, ideológiáját és a hithez kapcsolódó fontos eseményeket, személyeket, helyszíneket, illetve intézményeket. A változatos tulajdonnévkincs, az egy adott vallási közösséghez, adott esetben a római katolikusokhoz kapcsolódó segít feltárni a vallási élet sokszínűségét, a vallási gyakorlatokat.

A vallási témájú újságok, például az Új Ember, gyakran használják különféle egyházi intézmények neveit. Ezek közé tartoznak az egyházmegyék, katolikus iskolák, szerzetesrendek (például a Ferenc-rend / ferences rend) vagy szociális intézmények (például a karitás). Az ilyen intézmények vallási, oktatási vagy karitatív célokat szolgálnak, és a folyóiratok segítségével tájékoztatják az olvasókat tevékenységükről, szerepükről a közösségben, valamint az egyház napi működéséről.

Az egyházi életben a tulajdonnevek kiemelkedő szerepet játszanak, mivel sok szent, hely, esemény és szertartás neve kapcsolódik hozzájuk. Ezek lehetnek személynevek (például Szent Péter), ünnepnevek (például nagypéntek) vagy egyházi intézmények nevei, amelyek az egyház működéséhez tartozó szervezetek, rendek és intézmények megnevezései, mint például a Vatikán (a római katolikus egyház központja és a pápa székhelye), a Szent István-bazilika (Magyarország legfontosabb katolikus temploma), a Ferenc-rend / ferences rend (Szent Ferenc által alapított szerzetesrend), vagy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem (katolikus felsőoktatási intézmény).

Az egyházi tulajdonnevek esetében indokolt többféle szempontú vizsgálatuk elsősorban azért, mert e névanyagról még viszonylag keveset dolgoztak fel. Például a harangnevek gyűjtése és elemzése kapcsán J. Soltész Katalin rámutat, hogy „az egyházi életben elterjedt szokás, hogy a harangoknak nevet adnak –

általában egy szent nevét-, de a harangnevekről még nem találok írott anyaggal”. Hangsúlyozza, hogy a harangnevek összegyűjtése és feldolgozása különösen fontos lenne, mivel nemcsak hivatalos egyházi nevekről van szó, hanem olyan, nyilvánvalóan népi eredetű elnevezésekről is, amelyek szintén érdekesek lehetnek (1981, 216. o.). Emellett a templomok hivatalos egyházi elnevezéseinek kérdése is szóba kerül, és megjegyzi, hogy Magyarországon, más országokkal ellentétben, a templomcímek nem igazán ismertek a köztudatban – például a Szent Erzsébetről elnevezett budai templomot gyakran csak kapucinus templomként emlegetik. Ördög Ferenc, Markó Imre Lehel közreműködésével, összegyűjtötte és statisztikailag feldolgozta a XIX. századi Magyarország és Horvátország katolikus templomcímeit, és ennek közzététele jelentős előrelépést hozhat ezen az eddig alig kutatott területen. Nemcsak a hivatalos templomcímek, hanem más megnevezések, mint az „Egyetemi templom” vagy „Bazilika” is lehetnek tulajdonnevek, ahogyan az épület egyes részei (például a tornyok) is viselhetnek tulajdonnévként szolgáló elnevezéseket.

Fábián Pál rámutat, hogy a névegyedek számának növekedése egyrészt indokolja kutatásukat, mivel „ki kell jelölni helyüket a szavak rendszerében” (Fábián 1981, 156. o.), másrészt egyre fontosabbá válik szerepük a mindennapi életben, így kulturális és nyelvi tájképünk szerves részévé válnak.

A jelen vizsgálódás tulajdonképpen egyfajta névbemutató: alapvetően a szinkron vallási névanyag összegyűjtésére, rendszerezésére, tipizálására helyezi a fő hangsúlyt. Mivel a vallási terminológia gyakran komplex, ezért a kifejezések rendszerezése segíti a megértést és a tanulmányozást, hozzájárul a különböző vallások és kultúrák közötti párbeszéd elősegítéséhez.

A közérthető vallási terminológia az eredményesebb kommunikációt lendíti előre. Ha a vallási kifejezéseket és fogalmakat úgy fogalmazzuk meg, hogy azok könnyen érthetőek és világosak legyenek a szélesebb közönség számára, akkor az segíti a hatékonyabb kommunikációt. A vallási témákban sokszor komplex, szakmai nyelvezetet használunk, de a közérthetőbb megfogalmazások segíthetnek abban, hogy azok, akik nem rendelkeznek vallási szakértelemmel, jobban megértsék az üzenetet. Ez különösen fontos lehet prédikációkban, vallási írásokban vagy a hittanórákon, mivel így több emberhez juthat el az üzenet, és könnyebben kapcsolatba léphetnek a vallásos tartalmakkal.

Az egyházi tulajdonnevek gyakran szoros összefüggésben állnak a vallási hagyományokkal, szent személyekkel, helyszínekkel. Ezért, ha ilyen szempontú fogalomköröket kéne kialakítani, akkor a következő kategóriákat célszerű felállítani:

- **Szentes nevek:** Sok templom vagy intézmény nevét szentesekről kapta, mint például Szent István, Szent László stb. Ezek a nevek nemcsak tiszteletet fejeznek ki, hanem kapcsolódnak a vallási hiedelmekhez is.

• **Bibliai utalások:** Számos egyházi név a Bibliából származik, mint például a "Betlehem" vagy "Jeruzsálem", melyeknek jelentős vallási és történelmi háttérinformációjuk van.

• **Helyszínek:** Egyes nevek földrajzi vagy történelmi helyszínekhez kötődnek, például a "Váci Székesegyház", „Szent István-bazilika”, amelyek a város történetéhez és vallási életéhez is kapcsolódnak.

Az egyházi tulajdonnevek gyakran tükrözik a helyi kultúrát és hagyományokat, beépítve a közösség vallási identitását. Ezek a nevek tehát nem csupán azonosítóként szerepelnek, hanem mélyebb kulturális, vallási és történelmi jelentéssel bírnak (Kárpátalján például a mártírhalált halt Boldog Romzsa Tódor görögkatolikus püspök személye, aki alig 34 évesen a szovjetek bevonulásakor gyakorlatilag a kárpátaljai görögkatolikus egyház vezetője volt és elutasította az ortodox egyházhoz való csatlakozást).

Az egyházi közösségek megnevezései sokféle formát ölthetnek, és különböző vallási hagyományok, tevékenységek, valamint célok szerint változhatnak, pl.

1. **Plébánia:** Helyi egyházi közösség, amely a plébános vezetésével működik.
2. **Gyülekezet:** Különböző vallási közösségek, például protestáns egyházak gyülekezetei.
3. **Fióklébánia:** Egy nagyobb plébánia részeként működő kisebb közösség.
4. **Közösségi csoportok:** Fiatalok, nők, férfiak, idősek vagy családok számára létrehozott csoportok, mint például ifjúsági közösség vagy női kör.
5. **Mária-kör:** A Szűz Mária tiszteletére alapított közösség.
6. **Zarándokcsoport:** Olyan közösség, amely zarándoklatokat szervez, például Mária-kegyhelyekre.
7. **Szent Kereszt Társulat:** Különböző szentek tiszteletére alakult egyházi társulatok.
8. **Lelki közösségek:** Olyan csoportok, amelyek célja a közös imádkozás és lelki növekedés, például imacsoporthok.
9. **Diakóniai közösségek:** Olyan közösségek, amelyek szolgálatot végeznek a rászorulóknak érdekében. Ezek a közösségek különböző célokat követve hozzájárulnak a hívők lelki életének gazdagításához.

Amikor az Új Ember című katolikus hetilap egyik tetszés szerinti számában – 2024. augusztus 11-i száma /LXXX. évf.32./ – szereplő egyházi periférikus tulajdonneveket vettük górcső alá, gyűjtöttük össze és kezdtük vizsgálni, a következő indokok vezéreltek. A gyűjtött anyag feldolgozása során megállapítottuk, hogy a perifériás tulajdonnevek széles spektrumot ölelnek fel, érdemes ezeket bizonyos fogalomkörök szerint csoportosítani. Mindegyik csoportnak megvan a saját kulturális és nyelvi jelentősége, helyi vagy nemzetközi vonatkozása. Ez egy olyan nyitott fejlődő kutatási terület, amely további kutatásokra és szakirodalmi vizsgálódásokra vár.

Nézzük tehát a kialakított 9 csoportot, ahol a jobb megértés és ismeretszerzés céljából foglalkozunk a perifériás tulajdonnevek mint megnevezések tágabb jelenlétével, nyelvi, vallási, kulturális, történelmi adatokat közölve. Ilyenformán vizsgálatunk lehetőséget ad arra, hogy megértsük, hogyan formálják és tükrözik a (magyar/magyarországi) társadalom vallási és kulturális identitását.

1. *Egyházi szervezetek és testületek*

<p><i>A Ministránsok Nemzetközi Szövetsége (Federazione Internazionale dei Ministranti, FIM)</i></p>	<p>Olyan szervezet, amely a templomi szolgálatot végző fiatalok összefogását és támogatását tűzte ki célul. A szövetség arra törekszik, hogy elősegítse a ministránsok lelki fejlődését, közösségi élményeik gazdagítását, és támogassa a helyi közösségeket a ministrálásban. A Szövetség lehetőséget biztosít nemzetközi találkozók, táborok és zárandoklatok szervezésére. Kiemelt figyelmet fordít a fiatalok vallási és közösségi életének fontosságára, arra ösztönözve őket, hogy aktívan részt vegyenek a szolgálatban és hitéletükben, ezáltal erősítve elköteleződésüket.</p>
<p><i>A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia (MKPK)</i></p>	<p>A magyarországi római katolikus püspökök hivatalos testülete, amely az egyházmegyék közös ügyeit koordinálja. Feladatai közé tartozik a katolikus egyház tanításainak és közösségi tevékenységeinek irányítása Magyarországon, valamint a társadalmi kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalás. A konferencia rendszeresen szervez találkozót és konferenciákat, hogy a püspökök egységesen képviselhessék az egyház érdekeit és iránymutatásait.</p>
<p><i>Alumni Tanács</i></p>	<p>Egy olyan szervezet vagy testület, amely az intézmény volt diákjait (alumnikat) képviseli és koordinálja. Célja az alumni hálózat fenntartása, az öregdiákok közötti kapcsolatok ápolása, valamint az intézmény támogatása különböző módokon, például mentorálás, adományozás vagy rendezvények szervezése révén.</p>
<p><i>Székesfehérvári Egyházmegyei Kántorképző Tanfolyam</i></p>	<p>Felkészíti a jelentkezőket a kántori feladatok ellátására, amelyek kulcsszerepet játszanak az egyházi liturgiában és közösségi életben. A tanfolyam nemcsak tudást ad, hanem közösségi élményt is nyújt.</p>
<p><i>Keresztény Édesanyák Szent</i></p>	<p>Ezek a csoportok a katolikus egyház keretein belül működnek. Céljuk, hogy támogassák a családokat, külö-</p>

<i>Mónika közösségei</i>	nősen az édesanyákat. A közösségek Szent Mónika, Ágoston püspök édesanyjának nevét viselik, aki példaként áll a hívők előtt, mint a kitartó imádkozás és a családi szeretet képviselője. Ezek a közösségek rendszeresen összegyűlnek imádkozni, megosztani tapasztalataikat és lelki segítséget nyújtani egymásnak. Előadásokat, lelki napokat szerveznek, amelyek célja híveik lelki növekedése, részt vesznek jótékonyági tevékenységekben, segítve a rászorulókat. Fontos szerepet játszanak a közösségépítésben, lehetőséget adva a családoknak, hogy kapcsolódjanak egymáshoz. Ezek a közösségek nemcsak lelki támogatást nyújtanak, hanem hozzájárulnak a keresztény értékek átadásához és a családi élet gazdagításához is.
<i>A Betegápoló Irgalmasrend Budai Háza</i>	Magyarországi egyházmegyes egészségügyi intézmény, amely a Betegápoló Irgalmasrend keretein belül működik. Fő célja a betegek és rászorulóknak méltóságteljes ápolása és gondozása, valamint a lelki támogatás biztosítása. A különböző programok szervezésével a betegek és családjaik közötti kapcsolatok ápolását segítik. Az intézmény részt vesz jótékonyági akciókban, támogatva a rászorulókat a közösségben. A Betegápoló Irgalmasrend Budai Háza a szeretet és irgalmasság szellemében végzi tevékenységét.
<i>Isten Egyháza</i>	Az „Isten Egyháza” kifejezés a keresztény hit középpontjában áll, és a hívők közösségét jelöli, akik Jézus Krisztus tanításait követik. Az Egyház a szentségek, mint például a keresztség és az úrvacsora közvetítője, amelyek a hívők számára a hit megélésének eszközei. Feladata a Szentírás és a keresztény tanítások hirdetése, amelyek irányt mutatnak a hívők életében. Küldetése, hogy terjessze a hitet, szolgáljon a közösségnek és segítsen a rászorulóknak. Az Egyház a szentek közössége, amely magába foglalja az élőket és az eltávozott lelkeket is. Az Egyház kifejezés több keresztény felekezetet is magában foglal, például katolikus, ortodox, protestáns és más irányzatokat, amelyek mind saját értelmezésükben élik meg a keresztény hitet. Isten Egyháza tehát nem csupán egy intézmény, hanem egy élő közösség, amely az emberek hitét, reményét és szeretetét köti össze.

2. Egyházi események és ünnepek

<p><i>Medjugorjei Ifjúsági Fesztivál</i></p>	<p>Évente megrendezett katolikus esemény, amely a világ minden tájáról vonzza a fiatalokat. Az 1989-ben indított fesztivál célja a vallási elmélyülés és közösségi élmény, ahol a résztvevők imádságok, szentmisék, tanúságtételek és zenei programok révén erősíthetik hitüket. Medjugorje a Szűzanya jelenéseiről híres, különleges szakrális helyszín.</p>
<p><i>Nagyboldogasszony ünnepe</i></p>	<p>Augusztus 15-én tartják. Szűz Mária mennybevételének ünnepe a katolikus egyházban. Ezt az ünnepet különösen nagy tisztelet övezi, mivel Mária, Jézus édesanyja, az üdvösség és az isteni kegyelem közvetítője. Számos országban, köztük Magyarországon is, hagyományos szokások és szertartások kapcsolódnak az ünnephez. Sok helyen búcsúkat, zarándoklatokat szerveznek, különösen Mária-kegyhelyekre. A Nagyboldogasszony ünnepe a népi kultúrában is megjelenik, sok helyen népszokások, énekek és táncok formájában.</p>
<p><i>Nagyboldogasszony -főbúcsú</i></p>	<p>Szűz Mária mennybevételének ünnepéhez kapcsolódik, amelyet augusztus 15-én tartanak. Ez a búcsú különösen fontos a katolikus hívők számára, és sok Mária-kegyhelyen, mint például a csíksomlyói búcsún vagy a budapesti Máriaremetén, jelentős zarándoklatokat vonz. A búcsú nemcsak vallási, hanem közösségi esemény is, ahol a hívők együtt ünnepelnek, kapcsolatokat ápolnak és megosztják élményeiket.</p>
<p><i>Nagykapornak-remetekerti búcsú</i></p>	<p>Hagyományos katolikus ünnep, amelyet a Zala megyei Nagykapornakon tartanak. A búcsú a település híres vallási eseménye, amely egy zarándoklat keretében hívja össze a hívőket a helyi szent helyen, a Remetekertben. Ez a spirituális esemény az imádság és közösségi együttlét jegyében zajlik, ahol a résztvevők szentmisén vesznek részt, és együtt ünneplik a katolikus hagyományokat. Az ilyen búcsúk erősítik a közösségi identitást és a vallási kötődéseket.</p>
<p><i>Szépszeretet Zarándokvonat</i></p>	<p>Egy különleges zarándoklat, amelyet a magyarországi katolikus közösségek számára szerveznek. Ez a zarándoklat évente indul, és a</p>

	<p>résztevők vonaton utazva látogatnak el szent helyekre, imádkozva és elmélkedve hitükön. Az út célja, hogy a résztvevők lelki megújulást tapasztaljanak meg közösségi élményekkel együtt. Az ilyen vonatós zárandoklatok a modern időkben is segítik a hívőket a hagyományos vallási élmények megélésében és a közösségi összetartás erősítésében.</p>
--	--

3. Oktatási intézmények

<p><i>Pázmány Péter Katolikus Egyetem</i></p>	<p>Magyarország egyik legjelentősebb katolikus felsőoktatási intézménye, Budapesten van. A Katolikus Egyház szellemiségét és értékrendjét képviseli. Alapításának éve: 1635. Megállapítója Pázmány Péter jezsuita érsek, aki a magyar katolikus megújulás egyik kiemelkedő személyisége volt. Az Egyetem több kart működtet: teológia, jog, művészeti és bölcsészettudományi kar, gazdaságtudományi kar, informatikai kar. Az oktatási intézmény keresztény, katolikus alapú oktatást kínál, amelyet a jezsuita hagyományok és a katolikus tanítások határoznak meg.</p>
<p><i>Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola</i></p>	<p>Magyarországi görögkatolikus teológiai és vallástudományi intézmény. Alapításának éve: 1993. A főiskola nevét Szent Atanáz püspökről kapta, aki az egyházat 4. századi teológiai munkásságával és ortodox hitvallásával jelentősen formálta. A főiskola teológiai és vallástudományi képzéseket kínál: teológia, lelkesítő képzés, szociális munka és vallás. A főiskola közösségi és vallási életet is támogat, amelynek célja a keresztény értékek és erkölcsök gyakorlati alkalmazása. Az oktatás során kiemelt szerepet kapnak a vallási és egyházi tanítások.</p>
<p><i>Apor Vilmos Római Katolikus Iskola Alapítvány</i></p>	<p>Célja az Apor Vilmos Katolikus Iskola támogatása, amely a keresztény értékekre építve biztosít oktatást és nevelést. Az alapítvány segíti az iskola működését, fejlesztési projektjeit és a diákok oktatási körülményeinek javítását. Az alapítvány célja, hogy előmozdítsa a vallási és erkölcsi nevelést, valamint a minőségi oktatást az iskola falain belül, hitéleti és kulturális programok révén.</p>

4. Egyházmegyék és közösségek

<p><i>Apor Vilmos Római Katolikus Iskola Alapítvány</i></p>	<p>Célja az Apor Vilmos Katolikus Iskola támogatása, amely a keresztény értékekre építve biztosít oktatást és nevelést. Az alapítvány segíti az iskola működését, fejlesztési projektjeit és a diákok oktatási körülményeinek javítását. Az alapítvány célja, hogy előmozdítsa a vallási és erkölcsi nevelést, valamint a minőségi oktatást az iskola falain belül, hitéleti és kulturális programok révén.</p>
<p><i>Szatmári Egyházmegye</i></p>	<p>A Szatmári Egyházmegye 1771-ben alakult meg. Az egyházmegye a keleti katolikus egyházak egyik legfontosabb magyarországi képviselője, és a görögkatolikus vallás szellemiségét követi. Földrajzilag a Szatmári Egyházmegye területe a történelmi Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére és a szomszédos romániai területekre is kiterjed. A Szatmári Egyházmegye szellemiségét a bizánci rítus határozza meg, amely a római katolikus rítustól eltérő szertartásokat, imádságokat és vallási hagyományokat követ. A görögkatolikus hívők az egyházban a bizánci liturgiát alkalmazzák, amely az ortodox kereszténység liturgikus hagyományait őrzi, miközben katolikus hitvallást követnek.</p>
<p><i>Pozsonyi Magyar Katolikus Közösség</i></p>	<p>A Pozsonyban és környékén élő magyar katolikusok közössége, amely fontos szerepet játszik a vallási életük fenntartásában. A közösség rendszeresen szervez szentmiséket, egyházi ünnepeket és egyéb vallási eseményeket magyar nyelven, hogy támogassa a magyar hívők lelki életét és közösségi összetartozását. Ezen kívül kulturális programokat is szervez, erősítve a magyar identitást Szlovákiában.</p>
<p><i>Eperjesi Görögkatolikus Főegyházmegye</i></p>	<p>Az Eperjesi Görögkatolikus Főegyházmegye a keleti katolikus egyház egyik fontos vallási és adminisztratív egysége, amely a görögkatolikus egyház területén működik. Az Eperjesi Főegyházmegye a Keleti Katolikus Egyházak szellemiségét követi, és egyike a történelmi Szlovákiában található görögkatolikus egyházaknak. Az Eperjesi Főegyházmegye története a görögkatolikus egyház szlovákiai terjeszkedésére vezethető vissza. A görögkatolikus egyház a római katolikus egyházzal</p>

	<p>közös hitvallást vall, de más liturgikus és vallási hagyományokat követ, melyek az ortodox kereszténység rítusaival egyeznek.</p>
<p><i>Szombathelyi Egyházmegye</i></p>	<p>Magyarország egyik római katolikus egyházmegyéje, amely Vas megyében található, és Szombathely városában van a székhelye. Itt található a híres Szombathelyi Székesegyház is. Az egyházmegye gazdag vallási és történelmi örökséggel rendelkezik, és kulcsszerepet játszik a térség vallási életében. A hívők támogatása érdekében az egyházmegye szociális és karitatív tevékenységeket, oktatási intézményeket és közösségi programokat szervez. Az egyházmegye irányítását a püspök végzi, aki felelős a vallási és hitéleti vezetésért.</p>
<p><i>Győri Egyházmegye</i></p>	<p>Magyarország területén, Győrben található római katolikus egyházmegye, amely gazdag történelmi hagyományokkal rendelkezik. Vallási, kulturális, valamint szociális tevékenységet végez. 1009-ben alakult meg, és az egyik legkorábban alapított egyházmegye Magyarországon. Győr híres székesegyházát, a Győri Székesegyházat a 11. században építették, és több püspöki szertartás és vallási eseményt színhelyeként használják.</p>
<p><i>Győri Szentlélek Egyházközösség</i></p>	<p>Az egyházközség valószínűleg az 18-19. század folyamán alakult ki, és azóta is fontos szerepet játszik a város vallási életében. A közösség a római katolikus egyház szellemiségét követi, és a Szentlélek tiszteletére alakult. A vallási életébe beletartoznak a szentmisék, szentségek, imádságok, szentségimádások, keresztelők, esküvők, temetések. Az Egyházközösség életébe beletartozik a helyi közösségben végzett szociális és karitatív munka, illetve szorosan együttműködik a helyi oktatási intézményekkel, és vallási nevelést biztosít a fiataloknak.</p>

5. Templomok és kápolnák

<p><i>Győri Egyházmegye</i></p>	<p>Magyarország területén, Győrben található római katolikus egyházmegye, amely gazdag történelmi hagyományokkal rendelkezik. Vallási, kulturális, valamint szociális tevékenységet végez. 1009-ben alakult meg, és az egyik legkorábban alapított egyházmegye Ma-</p>
---------------------------------	--

	gyarországon. Győr híres székesegyházát, a Győri Székesegyházat a 11. században építették, és több püspöki szertartás és vallási eseményt színhelyeként használják.
<i>Kút-völgyi Szűz Mária-engesztelő kápolna</i>	Katolikus templom és kegyhely. Budapesten, a Kút-völgy városrészben található. Vallási helyszín. A kápolna szellemiségében fontos szerepet kap az engesztelés fogalma. A kápolna elnevezésében szereplő Szűz Mária tisztelete arra utal, hogy a hívek hozzá imádkoznak, őt hívják segítségül a megtérés és a lelki megújulás szándékával. Építése a XX. századra tehető.
<i>Örökimádás-templom</i>	Katolikus templom, amely kifejezetten az Oltáriszentség folyamatos imádásának helyszíne. Az ilyen templomok biztosítják a híveknek a lehetőséget arra, hogy szünet nélkül imádják az Oltáriszentséget, amely a katolikus vallás szerint Krisztus teste és vére. Az ilyen templomokban különböző szertartásokat, imádságokat és meditációkat tartanak, illetve csendes imádságot, közösségi imákat végezhetnek.
<i>Szent István-bazilika Mária-kápolnája</i>	Fontos vallási helyszín a budapesti Szent István-bazilikában. A Szent István-bazilika Magyarország egyik legnagyobb temploma. A Mária-kápolna a bazilika egyik belső, szentelt részlege és Szűz Mária vallási tiszteletére alakították ki. A kápolna kialakításának célja az volt, hogy a híveknek szakrális teret biztosítson imádságaikhoz, akik Szűz Máriához könyörögnek. A kápolna legfontosabb eleme a Szűz Mária-szobor, amely Máriát, mint az irgalom és a közbenjárás forrását mutatja be. A csendes imádságokon kívül itt búcsúkat, ünnepi szertartásokat és lelki eseményeket is szerveznek, különösen Mária-ünnepek idején, a szeplőtelen fogantatás (december 8.) vagy a Mária mennybevétele (augusztus 15.).
<i>Szent Angyalok római katolikus templom</i>	A templom elnevezése arra utal, hogy Isten angyalait tisztelik benne, akik a keresztény hagyomány szerint az emberek és Isten közötti közvetítők, segítők. Isteni feladatokat végző szellemi lények. A templom a helyi katolikus közösség számára fontos vallási központ, ahol a hívek rendszeresen részt vesznek szertartásokon és imádságokon. Fontos helyszín lehet az angyali

	közbenjárást keresők számára.
<i>Avilai Nagy Szent Teréz-templom</i>	Római katolikus templom, amelyet Avilai Nagy Szent Teréz szűz és egyháztanító tiszteletére szenteltek fel, aki a karmelita rend megújítója volt, kora és minden idők legnagyobb misztikusa, aki spirituális tapasztalatokat élt át. A templom barokk stílusban épült, Szent Teréz korával és hagyományaival összhangban van. Az Avilai Nagy Szent Teréz-templom története szorosan összefonódik a karmeliták rendjének történetével, és azzal a vallási mozgalommal, amelyet Szent Teréz indított el.
<i>Szent Anna-székesegyház</i>	A hívek számára fontos római katolikus templom, amely Szent Annára, Jézus nagyanyjára utal. Tisztelete külön az ősi keresztény hagyományban és az egyházi művészetekben jelenik meg. Életét és közbenjárását sok hívő fontosnak tartja. A Szent Anna nevét viselő templomok között az egyik legismertebb a pécsi Szent Anna-székesegyház. Szent Anna Szűz Máriának az édesanyja, Jézus Krisztus nagyanyja. A keresztény hagyomány szerint a család, az anyaság és a családok védelmezője.
<i>Győri Szentlélek Plébánia</i>	A Plébánia Győr város híveinek vallási életét szolgálja, szakrális hely. Otthont ad a különböző vallási eseményeknek, ahol a hívek részt vehetnek szentmiséken, esküvői és keresztelői szertartásokon, a közösségi programok, hitoktatás, ifjúsági eseményeken kívül. A templom belső terében szép vallási műalkotások is találhatóak, amelyek segítik a híveket lelki életük megerősítésében.
<i>Szentlélek Templom és Otthonfenntartó Alapítvány</i>	Magyarországi alapítvány, amely vallási, szociális és közösségi célokat szolgál. Célja: a rászorulókat támogatása, a templom és közösségi programok megszervezése, lebonyolítása. Az ilyen alapítványok gyakran részt vesznek karitatív és szociális programok szervezésében, és az adott templom vagy vallási közösség számára fontos támogatási formát képviselnek. A legtöbb hasonló szervezet általában adományokat gyűjt, közösségi eseményeket szervez és segíti azokat, akik valamilyen nehézségekkel küzdenek.

6. Egyházi liturgiák és szertartások

<p><i>Görögkatolikus Szent Liturgia</i></p>	<p>A keleti kereszténység, azon belül a görögkatolikus (bizánci rítusú) egyházak szertartása. A görögkatolikus egyház a keleti keresztény tradíciókat követi, de a római katolikus egyházhoz tartozik, tehát az egyházközségek a pápa fennhatósága alatt állnak. A szent liturgia a görögkatolikus hívők legfontosabb szertartása, amelyet vasárnapokon és ünnepnapokon tartanak. A hívek a templomokban közösen imádkoznak és gregorián énekeket énekelnek. A görögkatolikus szent liturgia középpontjában az Eucharisztia áll, melyet a hívek magukhoz vesznek a szentáldozás keretében. A szertartás a bizánci rítus szerint zajlik. A görögkatolikus templomok fontos szereplői az ikonok (szentképek), melyek által a hívek közelebb kerülnek a szentek közösségéhez.</p>
---	--

7. Egyéb egyházi helyszínek és események

<p><i>Szent Damján Tábor</i></p>	<p>Vallási és közösségi célú tábor, amelyet a görögkatolikus egyház szervez, elsősorban a fiatalok számára. A tábor célja, hogy a résztvevők spirituális és vallási élményekben részesüljenek, elmélyítsék vallásos hitéletüket, közelebb kerüljenek Istenhez. A tábor Szent Damján nevéhez kapcsolódik, aki orvos volt és életét Isten szolgálatára szentelte. A tábor résztvevői lehetőséget kapnak arra, hogy saját hitüket és szolgálatukat mélyebb szinten megértsék és gyakorolják.</p>
<p><i>Mosolygós Szűzanya rábaközi kegyhelye</i></p>	<p>Ez a vallási jelentőségű helyszín a Mosolygós Szűzanya kegyképének tiszteletére jött létre Magyarországon. Ez a kegyhely a Rábaköz régióban, a Kisalföld délnyugati részén található. Ezen a különleges Mária- ábrázoláson a Szűzanyát mosolygós arckifejezéssel látjuk Jézussal együtt. Ez a szimbólum a reményt, a szeretetet és a kegyelmet közvetíti, és különösen vonzóvá tette a kép tiszteletét, mivel a hívők szerint a Szűzanya mosolygása isteni kegyelmet és áldást hoz. A kegyhely évente sok zarándokot vonz, akik szeretnének megismerkedni a hely szakrális mivoltával, ahol sokan kapnak lelki feltöltődést és vigaszt.</p>

<p><i>Tihanyi Bencés Apátság</i></p>	<p>Ma Magyarország egyik legismertebb vallási és történelmi helyszíne, amely a Balaton-felvidéken, a Tihanyi-félszigeten található, vallási, kulturális és turisztikai jelentősége van. 1055-ben alapította I. András magyar király. Temploma a bencés rendhez tartozik, amelynek tagjai imádságra és a munkára buzdítanak. A rend célja a közösségi élet, a szellemi és lelki fejlődés, valamint a tanulás és tudományos munka elősegítése. Az apátság az oktatás és a vallási nevelés fontos helyszíne is, hiszen a bencés rend a tudományos kutatásra és a szellemi munkára is nagy hangsúlyt fektet, emellett turisztikai látványosság is.</p>
<p><i>Szent Gellért Lelkigyakorlatos Ház</i></p>	<p>Katolikus lelki központ Magyarországon, amely a lelki megújulásra, imádságra, elmélyülésre és közösségi kapcsolatok erősítésére szolgál, ahol különböző vallási programokat, lelkigyakorlatokat szerveznek a hívek számára. A programok természetesen magukba foglalják a szentmiséket, bibliai tanulmányokat, imádságokat, beszélgetéseket.</p>
<p><i>Szent Anna-otthon</i></p>	<p>Vallási és szociális intézmény, amely idősek, rászorulóknak számára biztosít otthont és ellátást. Az ilyen típusú otthonok általában keresztény alapelvek szerint működnek, és a szeretet, gondoskodás és közösség erejére építenek. Mivel Szent Anna az egyházban Szűz Mária édesanyja, az otthon elnevezése a szenthez való kapcsolódást, szeretetet, gondoskodást és tiszteletet szimbolizálja. Az otthonban a lakók számára biztosítanak napi ellátást, orvosi segítséget, emellett vallási programokat és közösségi eseményeket is rendeznek.</p>

8. Világi szervezetek és testületek

<p><i>Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság</i></p>	<p>Független, közhasznú szervezet, amely a magyar felsőoktatás minőségének biztosításáért és fejlesztéséért felelős. Feladata a magyar felsőoktatási intézmények programjainak és szakjainak akkreditálása, valamint az oktatás minőségének folyamatos ellenőrzése és értékelése. Az akkreditáció biztosítja, hogy a felsőoktatási intézmények és szakok megfeleljenek a tudományos és szakmai elvárásoknak. Az akkreditációs fo-</p>
--	---

	lyamat során a bizottság ellenőrzi az oktatási programok tartalmát, az oktatói kar képzettségét, az intézmény infrastrukturális és szervezeti működését.
<i>Építési és Közlekedési Minisztérium</i>	Ez a Minisztérium Magyarországon az építészet, az infrastruktúra-fejlesztés, valamint a közlekedési ágazat irányításáért és koordinációjáért felelős. A közlekedési és építési infrastruktúra fejlesztésével járul hozzá az ország gazdasági növekedéséhez és a fejlődéshez. Kiemelt célként tekinti az új közlekedési technológiák és a fenntartható közlekedési megoldások bevezetését, illetve felelős az építőipar szabályozásáért és irányításáért (építkezések, építkezési normák, jogszabályok, engedélyek megadása). Felelős a városfejlesztési és tervezési politikáért.

9. Teológiai fogalmak és történelmi események

<i>Teremtő Isten</i>	A kifejezés vallási és teológiai értelemben arra utal, hogy Isten a világ és az egész univerzum teremtője és a mindenség fenntartója is. Ez a fogalom az isteni teremtést hangsúlyozza, és számos vallásban, így a kereszténységben, a judaizmusban és az iszlámban is központi jelentőségű. Isten a teremtéssel kifejezte jóságát és hatalmát is.
<i>Niceai Zsinat</i>	Vagy I. Niceai Zsinat az első ökumenikus zsinat volt, amelyet 325-ben tartottak a mai Törökország területén található Nicaea (a mai Íznik) városában. Ez a zsinat a keresztény egyház számára alapvető jelentőségű volt, mivel számos fontos doktrinális kérdést tisztázott, és meghatározó szerepet játszott a keresztény hit és a keresztény egyház szervezeti struktúrájának kialakításában. A zsinat egyik legfontosabb célkitűzése az volt, hogy megszüntesse a különböző vallási irányzatokat, amelyek zűrzavart okoztak a korai egyházban, illetve napirendre tűzte Krisztus isteni természetének kérdését is. Megfogalmazta a keresztény hit központi igazságait, mint például a Szentháromság tanítását, valamint Jézus Krisztus istenségét, döntött a keresztény húsvét megünneplésének egységes dátumáról, emellett különböző egyházi törvényeket hozott létre.

Ha az egyházi testületek és kategóriák megnevezéseit **nyelvtani szempontból** akarjuk elemezni, több fontos tényezőt kell figyelembe venni. Az ilyen kifejezések gyakran komplexek, és szoros kapcsolatban állnak a vallási szakszókincssel és az egyházi hierarchiával. Nyelvtani szempontból különböző típusú elnevezéseket különböztethetünk meg, például főneveket, mellékneveket, illetve ezek összetett formáit.

- **Főnevek és összetett főnevek.** Az egyházi testületek és kategóriák leggyakoribb megnevezései főnevek, amelyek általában egy adott vallási közösséghez vagy intézményhez tartozó szervezeti egységet jelölnek (pl. egyház, templom, püspökség, pap, apátság). A kifejezések gyakran összetett főnevek, amelyek két vagy több szóból állnak (pl. Szent Péter-bazilika, Római Katolikus Egyház).

- A **melléknevek** különösen azokban az esetekben játszanak fontos szerepet, amikor az egyház vagy vallás specifikus jellemzőit, szentségét vagy hagyományait kell kifejezni (katolikus egyház, protestáns templom, ortodox keresztény közösség).

- **Származtatott szavak.** Az egyházi testületek elnevezései gyakran tartalmaznak olyan szavakat, amelyek a vallási szókinccs egyes kifejezéseiből származnak, például a vallásos kifejezések vagy tisztségek alapján (pl. pap-papok, püspök-püspökség, templomépítő stb.).

- Az egyházi testületek és kategóriák elnevezését **alany és állítmány kapcsolatában** is elemezhetjük. *Az egyházi testület neve az alany szerepét tölti be, míg az állítmány gyakran az adott testület feladatát, szerepét vagy funkcionalitását határozza meg* (pl. A ferences rend tevékenykedik a közösség szolgálatában.; A Katolikus Karitás az „Legyen öröm az iskolakezdés” elnevezésű adománygyűjtő kampányával évente közel tízezer nehéz sorsú gyermek kedvező iskolai előmenetelét alapozza meg).

- Az egyházi testületek és kategóriák elnevezései nemcsak főnévként, hanem **más nyelvtani szerepekben is megjelenhetnek**, például birtokos szerkezetben vagy egyéb kiegészítővel ellátva. A birtokos szerkezetek gyakran szerepelnek egyházi kifejezésekben, amikor a testület egy-egy elemét vagy részét kívánják meghatározni (pl. *birtokos szerkezet*: a templom szentje, a püspök székhelye; *rész-egész viszony*: a templom tornya, a rend tagjai stb.).

- Az egyházi testületek elnevezései a **nyelvtani sajátosságok szempontjából** fontosak, mivel gyakran követnek bizonyos szabályokat. Például az egyházi rendek és intézmények nevei gyakran nagy kezdőbetűvel írandók (pl. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Szent Anna Otthon, nyíregyházi Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Betegápoló Irgalmasrend Budai Háza stb.). Az egyházi elnevezésekben sok esetben egyedülálló nyelvi konstrukciók találhatók, amelyeket az egyház és a vallási hagyományok alakítottak ki (pl. Mária Iskolatestvérek Rendje, Szent János Apostol és Evangélista-főszékesegyház,

elsősorban szentmise, ereklyés áldás és olajkenet, engesztelő rózsafűzér-imádság stb.)

- Egyes egyházi testületek és kategóriák megnevezései esetében ritkább nyelvtani jelenségekkel is találkozhatunk, például elnevezéseik esetén a szóösszetételek, egyes szavak történeti vagy archaikus formái is megjelenhetnek (pl. Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Caritas in Veritate Bizottsága, aranymisés szónok, Pro Communitate Christiana díj, a Boldogasszony Iskolanővérek debreceni közösségének örökfogadalmasa stb.).

Ha összegezni szeretnénk az egyházi testületek (tulajdonnevek) és kategóriák, kifejezések **nyelvtani elemzését, fontos, hogy figyelembe vegyük a főnevek és melléknevek kombinációit, az összetett szóalkotásokat, a birtokos szerkezeteket és a nyelvi szabályokat.** Az ilyen kifejezések segítenek meghatározni és azonosítani az egyházi hierarchiában és intézményekben betöltött szerepeket és funkciókat, melyek számos okból (nyelvészeti, kommunikációs és oktatási területen) lehetnek hasznosak. Nézzünk példákat ezekre.

a) **Ministránsok Nemzetközi Szövetsége**

- **Ministránsok:** Főnév, többes szám, a „ministráns” szó birtokos személyes névmásos formája (sajátos csoportot jelöl).
- **Nemzetközi:** Melléknév, amely a „Szövetség” jellegét határozza meg.
- **Szövetsége:** Főnév, birtokos szerkezetben (a „szövetség” főnév birtokos alakja).

b) **Magyar Katolikus Püspöki Konferencia**

- **Magyar:** Melléknév, amely a „katolikus püspöki konferencia” eredetére utal.
- **Katolikus:** Melléknév, amely a vallási hovatartozást jelzi.
- **Püspöki:** Melléknév, amely az adott intézmény vallási hierarchiájában betöltött szerepét fejezi ki.
- **Konferencia:** Főnév, egy csoportosulást vagy szervezetet jelöl.

c) **Székesfehérvári Egyházmegyei Kántorképző Tanfolyam**

- **Székesfehérvári:** Melléknév, amely a helyhez kötődő származást vagy eredetet fejezi ki.
- **Egyházmegyei:** Melléknév, amely az adott vallási területhez (egyházi körzet) való tartozást jelzi.
- **Kántorképző:** Összetett főnév, a „kántor” és „képző” szavakból, amely a kántori feladatokra készít fel.
- **Tanfolyam:** Főnév, egy tanulási folyamatot jelent.

e) **Keresztény Édesanyák Szent Mónika Közösségei**

- **Keresztény:** Melléknév, amely a vallási irányultságot jelzi.
- **Édesanyák:** Főnév, többes szám, az édesanyák csoportjára utal.

- **Szent Mónika:** Személynév, szentek neve, amely az adott közösség patrónusa.
- **Közösségei:** Főnév, többes szám, a közösség formáját, jellemzőit jelenti.

f) **Betegápoló Irgalmasrend Budai Háza**

- **Betegápoló:** Összetett főnév, a „beteg” és „ápoló” szavakból, amely az adott rend tevékenységére utal.
- **Irgalmasrend:** Összetett főnév, vallási rendet jelent.
- **Budai:** Melléknév, amely a helyszínt (Budát) határozza meg.
- **Háza:** Főnév, birtokos szerkezetben, az intézmény tulajdona vagy központja.

g) **Isten Egyháza**

- **Isten:** Személynév, vallási jelentéssel bír.
- **Egyháza:** Főnév, birtokos szerkezetben, az adott vallási közösség vagy intézmény nevét jelöli.

A periférikus tulajdonnevek kommunikációs folyamatban megfigyelhető **stilisztikai** vizsgálatát nyomon követhetjük a hivatalos kommunikációban, meghatározott normák szerint (formális) és kevésbé szabályozott kontextusban, ahol a kommunikáció spontánabb (informális). Tanúi lehetünk annak, hogy hogyan formálódik a „vallási nyelv” és jutnak kifejezésre a hitbeli értékek, érzelmek, miként „bontakozik ki” az üzenet közvetítése és az érzelmi hatások: pl. Ministránsok Nemzetközi Szövetsége (hivatalos, vallási jellegű kifejezés, amely nemzetközi szintű kapcsolatokra utal); Magyar Katolikus Püspöki Konferencia (formális, tiszteletet sugalló egyházpolitikai vagy vallási intézményre utal); Székesfehérvári Egyházmegyei Kántorképző Tanfolyam (formális, vallási célú oktatási intézmény, amely a kántorképzés céljából jött létre); Keresztény Édesanyák Szent Mónika Közösségei (vallási és közösségi érzelmeket kifejező, érzelmi töltetű, a keresztény hivatásos közösségeket hangsúlyozó kifejezés); Betegápoló Irgalmasrend Budai Háza (stilisztikailag hivatalos, vallási, segítő szándékkal létrejött intézménynek a megnevezése, mely tiszteletteljes és segítőkész jellegű).

A felsorolt példák világosan mutatják, hogy minden kifejezés vallási, kulturális és társadalmi funkciót lát el.

Összegzés

A fenti érvek alapján megalapozottnak tűnik az a megállapítás, hogy a névrendszer vizsgálatakor alapvető feladat a névrendszer belső kapcsolódásainak, a névadás szabályainak és a névalkotás során alkalmazott névmintáknak a megértése.

Az egyházi tulajdonneveink, ahogy fentebb említettük, periférikusak. A passzív szókincshez tartoznak, hiszen aktívan nem használjuk ezeket a lexémákat. Az aktív

szókincs fejlesztéséhez viszont elengedhetetlenül szükséges a passzív szókincs bővítése is, mivel minél több szót ismerünk, annál gazdagabb és kifejezőbb, változatos a kommunikációnk, jobban megérthetjük a kultúrákat és szokásokat.

Az egyházi tulajdonnevek összegyűjtése több szempontból is lényeges, elsősorban tehát a kulturális örökség megőrzése, az identitás és a közösség megmaradása miatt. Jellemzőjük, hogy a beszédhelyzet, a szövegkörnyezet nem módosítja a jelentésüket. Gyakran tükrözik a helyi kultúrát, történelmet és hagyományokat, elengedhetetlenek a hatékony és gazdag nyelvhasználathoz. Gyűjtésük segít megőrizni ezt a fajta értékes örökséget a jövő generációi számára, hozzájárul a helyi közösség összetartozásának erősítéséhez.

A tulajdonnevek megismerése, feldolgozása, kutatása azt a felismerést hozta magával, hogy a névtani adattáraknak, kutatásoknak több rokon tudományt, tudományágot (régészet, történelem, helytörténet, gazdaságtörténet, néprajz, földrajz) stb. is szolgálniuk kell. *Úgy véljük, hogy egy ilyen témájú újszerű kutatási területnek a mellőzése az egyetemes névtudománynak válik kárára.*

Az egyházi intézmények helye és szerepe a mai világban továbbra is jelentős, különösen a szociális ellátás, oktatás és karitatív tevékenységek terén Magyarországon. Az egyházak oktatási intézményeket tartanak fenn, szociális szolgáltatásokat nyújtanak, mint például kórházak, árvaházak és menedékházak. Emellett a vallási közösségek lelkeségi iránymutatást adnak híveiknek. A sajtóban gyakran jelennek meg az egyházak állásfoglalásai társadalmi kérdésekről, például a migrációról, klímaváltozásról és szegénység enyhítéséről, kiemelve a szerepüket a közjó érdekében.

Az egyházi tulajdonnevek a mindennapi életünkben passzív szókincsünk részeként vannak jelen, különösen vallási ünnepek, szentek, templomok vagy intézmények elnevezésein keresztül. Például, a karácsony, húsvét vagy Szent István ünnepe olyan szavak, amelyek jól ismertek, de ritkán használjuk őket aktívan, hacsak nem vallási vagy ünnepi kontextusban. Hasonlóképpen, templomok és egyházi rendek nevei gyakran is előfordulnak, de passzív szókincsben maradnak, amíg nem kerülnek konkrét helyzetbe.

Az egyházi tulajdonnevek kutatása azért fontos, mert ezek a nevek nemcsak vallási és kulturális értéket hordoznak, hanem a pontos kommunikációt segítve, történelmi, nyelvi és szociológiai összefüggésekre is rávilágítanak, tiszteletet mutatnak a vallási és kulturális hagyományok iránt. Segítenek azonosítani és megkülönböztetni a különböző vallási intézményeket, személyeket és helyeket, megérteni egy adott korszak vallási életét, a társadalom egyházi szervezeteit, valamint az egyház és a közösség kapcsolatát. Az egyházi tulajdonnevek pontos nyilvántartása segít(ene) akár a jogi és adminisztratív ügyekben is, például az ingatlanok nyilvántartásában és a tulajdonviszonyok tisztázásában. Rendszerezésük a források könnyebb nyilvántartását és hozzáférhetőségét tenné lehetővé, ilyen módon a kutatók és érdeklődők számára nyílna új stúdium; mivel

gyakran kapcsolódnak helyi szokásokhoz és vallási rítusokhoz, dokumentálásuk segít a szokások megértésében és megőrzésében.

Az egyházi tulajdonnevek kategóriáján belül az egyházi közösségek megnevezése fontos szerepet játszik a sajtóban a hírek és információk pontos közvetítésében, hiszen hivatalos névként, pl. „Evangélikus Egyház” vagy szokásos közismert elnevezéssel használatosak, pl. „református gyülekezet”. Megnevezésükben gyakori a földrajzi megjelölés, például „Budapesti Baptista Egyház” vagy a funkciójára utaló információ, pl. „Jótékonyági Alapítvány”, utalhatnak az egyházak által szervezett eseményekre is akár, pl. „Közösségi Nap”. Sokszínűek, gyakran történelmi és vallási jelentőséggel bírnak, és az egyházi hagyományok, szentek tisztelete, valamint az egyház szakrális struktúrái köré épülnek, különféle vallási hagyományokat képviselnek (pl. Katolikus Egyház, Református Egyház, Evangélikus Egyház, Baptista Egyház), illetve a szerzetesrendek (stb. ferencesek, bencések, jezsuiták) vagy az egyházi közösségek által működtetett helyszínek nevei, ahol különféle programokat és rendezvényeket szerveznek. Jól tükrözik a magyar vallási szférát, és segítenek megérteni a különböző felekezetek és közösségek szerepét a társadalomban, kifejezik a közösség identitását, tradícióit, azt, hogy hogyan őrzik meg vallási és kulturális örökségüket.

A vallási újságok gyakran írnak vallási vezetőkről, szentekről, teológusokról, egyházi intézményekről, templomokról vagy vallási eseményekről. Ezek a tulajdonnevek nemcsak információt adnak, hanem gyakran szimbolikus szerepet is játszanak, amelyek az adott vallási közösség értékeit, céljait és tanításait közvetítik. Összeállításuk tehát hozzájárul a közösségek identitásának és a helyi hagyományoknak a megőrzéséhez is, ezen belül is az egyén személyes és szakmai fejlődéséhez. A passzív szókincs részeként fontos eleme lehet akár a nyelvtanulási folyamatnak is, mivel az új szavak és kifejezések megismerése és megértése alapfeltétele az aktív használatuknak. Ösztönözheti a kreatív gondolkodást, új ötletek és kifejezések kidolgozását, az egyén magabiztos fellépését a különböző kommunikációs helyzetekben.

Irodalom

1. Bencédy József–Fábián Pál Rácz Endre–Velcsov Mártonné 1976. A mai magyar nyelv. Szerkesztette Rácz Endre. Tankönyvkiadó, Budapest.
2. Bényei Ágnes 2010. Helynévképzés a magyarban Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem, BTK.
3. Fábián Pál 1981. Hogyan írjuk a márkaneveket? *Magyar Nyelvőr* 105: 155–158.
4. Farkas Tamás 2012. Szempontok a magyar névtani terminológia megítéléséhez. *Névtani Értesítő* 34: 139–48.
5. Hajdú Mihály 2003. Általános és magyar névtan. Bp., Osiris Kiadó.
6. Hajdú Mihály 1997. A tulajdonnév mint szófaji kategória. In: B.Gergely Piroska és Hajdú Mihály szerk. *Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai (Miskolc,*

1995. augusztus 28-30.). Budapest–Miskolc: Kiadja a Magyar Nyelvtudományi Társaság és a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézete, 471-477. o.
7. Hoffmann István 2010. Név és identitás. *Magyar Nyelvjárások* 48:49-75.
  8. Hoffman István 1993. Helynevek nyelvi elemzése. Debrecen.
  9. J. Soltész Katalin 1981. Az egyéb tulajdonnévfajták kutatásának helyzete és feladatai. *MNyTK* 160: 213-225.
  10. Kálmán Béla 1989. A nevek világa. Debrecen.
  11. Sebestyén Árpád 1960. Egy s más az élő dűlőnévanyagról. In: Pais Dezső – Mikesy Sándor szerk., *Névtudományi vizsgálatok*. Akadémiai Kiadó, Bp. 82-5.
  12. Takács Judit 2023. Terminológiai kérdések a márkanevek történetéből. *Magyar Nyelvjárások* 61: 921-929.

References

1. Bencédy József–Fábián Pál Rácz Endre–Velcsov Mártonné 1976. A mai magyar nyelv [Today's Hungarian language]. Szerkesztette Rácz Endre. Tankönyvkiadó, Budapest. (In Hungarian)
2. Bényei Ágnes 2010. Helynévképzés a magyarban [Toponym formation in Hungarian]. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem, BTK. (In Hungarian)
3. Fábián Pál 1981. Hogyan írjuk a márkaneveket? [How do we write brand names?]. *Magyar Nyelvőr* 105: 155-158.
4. Farkas Tamás 2012. Szempontok a magyar névtani terminológia megítéléséhez [Criteria for assessing Hungarian onomastic terminology]. *Névtani Értesítő* 34: 139-48. (In Hungarian)
5. Hajdú Mihály 2003. Általános és magyar névtan [General and Hungarian onomastics]. Bp., Osiris Kiadó. (In Hungarian)
6. Hajdú Mihály 1997. A tulajdonnév mint szófaji kategória [The proper name as a word category]. In: B.Gergely Piroska és Hajdú Mihály szerk. *Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai (Miskolc, 1995. augusztus 28-30.)*. Budapest–Miskolc: Kiadja a Magyar Nyelvtudományi Társaság és a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézete, 471-477. o. (In Hungarian)
7. Hoffmann István 2010. Név és identitás [Name and identity]. *Magyar Nyelvjárások* 48:49-75. (In Hungarian)
8. Hoffman István 1993. Helynevek nyelvi elemzése [Linguistic analysis of topographical names]. Debrecen. (In Hungarian)
9. J. Soltész Katalin 1981. Az egyéb tulajdonnévfajták kutatásának helyzete és feladatai [The status and tasks of research on other proper noun varieties]. *MNyTK* 160: 213-225. (In Hungarian)
10. Kálmán Béla 1989. A nevek világa [The world of names]. Debrecen. (In Hungarian)
11. Sebestyén Árpád 1960. Egy s más az élő dűlőnévanyagról. In: Pais Dezső – Mikesy Sándor szerk., *Névtudományi vizsgálatok*. Akadémiai Kiadó, Bp. 82-5. (In Hungarian)
12. Takács Judit 2023. Terminológiai kérdések a márkanevek történetéből [Terminological questions from the history of brand names]. *Magyar Nyelvjárások* 61: 921-929. (In Hungarian)

Типи периферійних власних імен у колонках католицької тижневої газети *Új Ember*, на основі випуску від 11 серпня 2024 року

Яцкович Маріанна Йосифівна, науковий співробітник Центру гунгарології Ужгородського національного університету, jaczmariann@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6596-2030

Бейреш Ержебет Золтанівна, науковий співробітник Центру гунгарології Ужгородського національного університету, bbersike@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7263-182X

Берта Елеонора Тіборівна, доктор філософії, кандидат філологічних наук Ужгородського національного університету, кафедра угорської філології, доцент, bertanora73@gmail.com, eleonora.bertha@uzhnu.edu.ua, ORCID: 0009-0007-5526-3982

З величезного лексичного запасу мови індивід використовує активний та пасивний словник. Як впливає з самого висловлювання, активний словник – це сукупність слів, якими людина користується щодня. До цього входять слова основного словника та лексеми додаткового словника, які пов'язані з роботою, повсякденним життям і розвагами особи. Пасивний словник, з іншого боку, позначає набір слів, які індивід знає, але не використовує активно.

Дослідження імен, ономастика – це мовознавча дисципліна. Як допоміжна наука – вона може бути корисною для багатьох інших галузей і в XXI столітті стає дедалі різноманітною та багатогранною. Власні імена можна досліджувати з різних точок зору.

У цьому дослідженні ми зосереджуємося на власних іменах, які вийшли на периферію. Це різноманіття угорських власних імен яскраво відображає ціннісні орієнтири римо-католицької релігійної громади, різноманіття релігійного життя, релігійні практики, осіб, пов'язаних з вірою, важливі події та інституції.

Дослідження церковних власних імен є важливим, оскільки ці імена не лише несуть релігійну та культурну цінність, а й сприяють точному спілкуванню, проливають світло на історичні, мовні та соціологічні зв'язки, виявляють повагу до релігійних та культурних традицій. Вони допомагають ідентифікувати та розрізняти різні релігійні інституції, особи та місця, зрозуміти релігійне життя певної епохи, церковні організації суспільства та стосунки між церквою та громадою. Точна реєстрація назв церковного майна також допомагає в юридичних та адміністративних питаннях, наприклад, у реєстрації нерухомості та у з'ясуванні відносин власності. Їх систематизація уможливила б легшу реєстрацію та доступність джерел, відкривши таким чином нову студію для дослідників та зацікавлених сторін; оскільки вони часто пов'язані з місцевими звичаями та релігійними обрядами, їх документування допомагає зрозуміти та зберегти звичаї.

Представлені імена, що виникають через комунікативну потребу, є частиною синхронного релігійного іменникового ресурсу. Їх збір і систематизація, як з конструктивного, так і з семантичного боку, виявляють недоліки в дослідженні імен, оскільки вони можуть бути дуже корисними не тільки для ономастики, а й для інших наук.

Ключові слова: активний і пасивний словник, церковна мова, периферійне власне ім'я, культурна цінність, мова, процес навчання.

Types of Peripheral Proper Nouns in the Columns of the Catholic weekly Newspaper Új Ember, based on the issue of august 11, 2024

Jaczkovich Marianna, researcher at the Center Hungarologie of the Uzhgorod National University, jaczmariann@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6596-2030

Béres Erzsebet, researcher at the Center Hungarologie of the Uzhgorod National University, bbersike@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7263-182X

Eleonóra Berta, PhD. Uzhgorod National University, Department of the Hungarian Philology, associate professor, bertanora73@gmail.com, eleonora.berta@uzhnu.edu.ua, ORCID: 0009-0007-5526-3982

Out of the vast entire vocabulary of the language, the individual uses active and passive vocabulary. It follows from the expression itself that the active vocabulary is the totality of the words used by the individual every day. This includes the words of the basic vocabulary and the lexemes in the additional vocabulary that are related to the person's work, daily life, and entertainment. The term passive vocabulary, on the other hand, refers to the set of words an individual knows, but does not really use.

The study of names is onomastics – a branch of linguistics. As a supplementary science, it can be useful in many other fields and is becoming increasingly diverse and multifaceted in the 21st century.

Proper names can be examined from various perspectives.

This research focuses on proper names that have moved to the periphery. Such Hungarian proper names vividly reflect the value system of the Catholic religious community, the diversity of religious life, religious practices, individuals related to faith, important events, and institutions.

The research of church proper names is important because these names not only carry religious and cultural value, but also help accurate communication, shed light on historical, linguistic and sociological connections, and show respect for religious and cultural traditions. They help to identify and distinguish different religious institutions, persons and places, to understand the religious life of a given era, the church organizations of society, and the relationship between the church and the community. The accurate registration of church property names also helps in legal and administrative matters, for example in the registration of real estate and in clarifying ownership relationships. Their systematization would enable easier registration and accessibility of sources, thus opening up a new studio for researchers and interested parties; as they are often linked to local customs and religious rites, documenting them helps to understand and preserve customs.

The names presented, created and emerging out of communicative need, represent the synchronic religious name corpus. Their collection and systematization, both structurally and semantically, highlight the gaps in name research, as they would be highly useful not only for onomastics but also for other sciences.

Keywords: *active and passive vocabulary, ecclesiastical language, peripheral proper name, cultural value, language, learning process.*

A periférikus tulajdonnevek típusai az Új Ember c. katolikus hetilap hasábjain (2024. augusztus 11-i szám /LXXX. évf.32./ alapján)

Jaczkovics Marianna, az Ungvári Nemzeti Egyetem Hungarológiai Központjának tudományos munkatársa, jaczmariann@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6596-2030

Béres Erzsébet, az Ungvári Nemzeti Egyetem Hungarológiai Központjának tudományos munkatársa, bbersike@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7263-182X

Berta Eleonóra, a filológiai tudományok kandidátusa, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének docense, bertanora73@gmail.com, eleonora.bertha@uzhnu.edu.ua, ORCID: 0009-0007-5526-3982

A nyelv teljes szókészletéből az egyén aktív és passzív szókincset használ. Az aktív szókincs kifejezés azt jelenti, hogy azok a szavak alkotják, amelyeket az egyén nap mint nap használ. Ehhez tartoznak az alapvető szókincs szavai, valamint azok a lexémák a kiegészítő szókincsben, amelyek a személy munkájához, mindennapi életéhez és szórakozásához kapcsolódnak. Ezzel szemben a passzív szókincs olyan szavakat jelöl, amelyeket az egyén ugyan ismer, de nem használ rendszeresen.

A nevek kutatása az onomasztika - a nyelvészet egyik ága. Segédtudományként számos más területen is hasznos lehet, és a 21. században egyre változatosabbá és sokrétűbbé válik. A tulajdonneveket különböző szempontokból lehet vizsgálni.

E kutatásban a perifériára került tulajdonnevekre összpontosítunk. Az ilyen magyar tulajdonnevek élénken tükrözik a római katolikus vallási közösség értékrendjét, a vallásos élet sokszínűségét, vallási gyakorlatokat, vallással kapcsolatos személyeket, fontos eseményeket és intézményeket.

Az egyházi tulajdonnevek kutatása azért fontos, mert ezek a nevek nemcsak vallási és kulturális értéket hordoznak, hanem a pontos kommunikációt segítve, történelmi, nyelvi és szociológiai összefüggésekre is rávilágítanak, tiszteletet mutatnak a vallási és kulturális hagyományok iránt. Segítenek azonosítani és megkülönböztetni a különböző vallási intézményeket, személyeket és helyeket, megérteni egy adott korszak vallási életét, a társadalom egyházi szervezeteit, valamint az egyház és a közösség kapcsolatát. Az egyházi tulajdonnevek pontos nyilvántartása segít(ene) akár a jogi és adminisztratív ügyekben is, például az ingatlanok nyilvántartásában és a tulajdonviszonyok tisztázásában. Rendszerezésük a források könnyebb nyilvántartását és hozzáférhetőségét tenné lehetővé, ilyen módon a kutatók és érdeklődők számára nyílna új stúdium; mivel gyakran kapcsolódnak helyi szokásokhoz és vallási rítusokhoz, dokumentálásuk segít a szokások megértésében és megőrzésében.

A bemutatott, kommunikatív szükséglettől vezérelve létrejött és létrejövő elnevezések a szinkrón vallási névanyagot képviselik. Összegyűjtésük, rendszerezésük mind szerkezeti, mind szemantikai vonatkozásban a névanyagkutatás hiányosságaira mutat rá, hiszen a névtudományon kívül más tudományok számára is nagyon hasznos lenne.

Kulcsszavak: *aktív és passzív szókincs, egyházi nyelv, periférikus tulajdonnév, kulturális érték, nyelv, tanulási folyamat.*

Zékány Krisztina

Az uráli (finnugor) nyelvcsalád kisebb népeinek anyanyelvhez való ragaszkodásáról

Bevezetés. „A világon körülbelül hétezer nyelvet beszélnek, ezeknek azonban csak töredéke, alig több, mint kétezer nyelv nem számít veszélyeztetettnek. A veszélyeztetettségre a legegyszerűbb metódus szerint három tényező alapján következtethetünk. Fontos a beszélők száma, a beszélők átlagéletkora, illetve a legfiatalabb beszélők aránya. Általában igaz, hogy amennyiben 100 ezer fő alá csökken a beszélői létszám, már jó eséllyel veszélyeztetett státuszról lehet szó. Holt nyelvről akkor beszélhetünk, ha az utolsó anyanyelvi beszélő is meghal” (Buzás).

A kérdés szakirodalmáról. A 18. század vége óta a nyelvrokonság kutatása igencsak a figyelem központjába került. Sajnovics János, Gyarmaty Sámuel, Reguly Antal és Budenz József óta, akik a rokonság tényét kívánták bizonyítani, mára sokkal szerteágazóbbá fejlődött az tudományág. Már nem csapán az adott nép nyelvére, történelmére és kultúrájára fókuszálnak a kutatók, sokkal inkább foglalkoztatja őket az a tény, hogy a finnugor (uráli) nyelvcsalád kisebb népei kivétel nélkül nemzeti kisebbségként élnek főleg Oroszországban, a Baltikumban, a Skandináv térségben, illetve Eurázsia egész területén. A népesség számának alakulását pedig szépen mutatja, hogy az adott ország milyen kisebbségpolitikát folytat. A pozitív és a negatív eredményeket is fontos vizsgálni és kiértékelni, mert fel lehet mutatni követendő és elvetendő példaként a politikai döntéshozóknak.

Pusztay Jánosnak, az ELTE professzor emeritusának, ismert nyelvésznek, az uráli nyelvek és népek neves kutatójának, nyelvpolitikával, nyelvfejlesztéssel foglalkozó tudósának a közelmúltban jelent meg monumentális kötete *Egy nyelvcsalád tündöklése és ...?* címmel (Pusztay 2023).

A címválasztás ez esetben is sokat ígérő. Pusztay Jánosra jellemző, hogy címválasztásai játékos szócsináló voltát dicsérik. Hasonló könyvének, ami a jelen kötet előzményének is tekinthető, szintén sokatmondó és asszociatív címet kreált Széchenyi István elhíresült mondatát („Nyelvében él a nemzet”) véve alapul. A *Nyelvével hal a nemzet. Az oroszországi finnugor népek jelene és jövője 11 pontban* című könyv 2006-ban jelent meg, és átfogó képet ad az oroszországi

finnugor népek szomorú helyzetéről. Közben rávilágít az orosz többségi politika eredményeire, az asszimiláció és az anyanyelvi oktatás leépítésének várható következményeire. És nem tud elmenni amellett a jelenség mellett sem, hogy a kihalás szélére való sodródás sok esetben passzivitással és beletörődéssel párosul az érintettek részéről.

A szerző maga írja rögtön az elején, ha valakinek a cím láttán Bertolt Brecht és Kurt Weill *Mahagonny városának tündöklése és bukása* című műve jut eszébe, az nem sokat téved. De siet hozzátenni, hogy a saját címében szándékosan nem írta oda az utolsó szót, helyette egy reménykeltő hármaspont jelzi: a kérdés még nyitott, bízni kell a jövőben.

Célom, hogy felhívjam a figyelmet azon tudományos kutatások eredményeire, amelyek igyekeznek rávilágítani a nyelvcsalád sorsára. A kutatók igyekeznek tudatosítani a szakemberekben és a politikusokban, a nyelvekben amúgy is legszegényebb kontinens további értékeket veszít, ha nem történik összefogás nyelvcsaládunk megmentése érdekében. De sietnek hangsúlyozni azt is, hogy azért akarata ellenére senkit sem lehet megmenteni, szükség van az érintettek közreműködésére is.

Minden kihaló nyelv esetében történelmi, társadalmi, politikai okokat említ a vonatkozó szakirodalom. Az alábbi pontokban találjuk a legjellemzőbbeket:

- a nyelv használatának erőszakos (törvényi) tiltása, az anyanyelvi oktatás és média hiánya stb.;

- a nyelv beszélőinek gazdasági vagy társadalmi ellehetetlenülése, életfeltételeik megszűnése, elvándorlásuk stb.

- a beszélők előregedése, kihalása, fizikai megsemmisítése stb.

Az írások többségében a szerzők megfogalmazzák, hogy a kihalás felé vezető útnak a következő nyelvi velejárói figyelhetők meg:

- a kétnyelvűség kialakulása;

- a nyelv használati körének leszűkülése (a családra, a templomra stb.);

- a domináns nyelv *minden* nyelvi szinten hatást gyakorol a kihalófélben levő nyelvre (szókinccs, ragozás, beszédhangok, szórend stb.).

Ezek az okok és jelenségek valóban megfigyelhetők a kihalt és kihalófélben levő finnugor nyelvek esetében is. Viszont önmagában az, hogy jövevényszavak kisebb vagy nagyobb mértékben beáramlanak egy nyelvbe, nem lehet sem elindítója, sem ismérve a nyelv veszélyeztetett voltának (Barkó-Nagy-Kálmán 1997, 2.o.).

Pusztay János indításként a nyelvek és nyelvjárások elkülönítésének problematikájáról szól. Számos példát hoz fel a kölcsönös érthetőségre, hangsúlyozza az öntudat szerepét a saját nyelv igényének kialakulásában. Ellenpéldát is felhoz, illetve az ezzel való szembesülést és tehetetlen beletörődést is ecseteli, amikor azokról a csángókról szól, akik a római katolikus vallásukhoz ragaszkodnak

ugyan, ezzel elkülönülnek a főleg pravoszláv román többségi társadalomban, de a nyelvükhöz egyre kevésbé kötődnek.

Nekem, kárpátaljai magyarként, pedagógusként mellbevágó az itt előadott liberális felfogás, miszerint, ha a közösség úgy gondolja, hogy nem kell neki az ősök nyelve, akkor ebbe a folyamatba nem kell beleavatkozni kívülről. A szerző véleménye szerint ezzel a hozzáállással a világ nyelveinek nagy része fölött kimondjuk a halálos ítéletet, és a század végére eltűnik a nyelvek 50, de akár 80 százaléka is. Ezzel szemben elhangzik Pusztay professzor részéről egy olyan lehetőség is, hogy ha biztosítjuk az élet minden területén az anyanyelvhasználat lehetőségét, nyelvújítással, terminológiafejlesztéssel próbálkozunk, akkor talán megfordítható a folyamat (Pusztay 2023, 9.o.).

A nyelvek számáról a világban a szakirodalom nem tud egyértelmű adattal szolgálni. A szerző ismerteti, hogy a becslések eléggé tág határok közt mozognak, általában 6–7000 nyelvet szoktak számításba venni. Ezután jönnek a meghökkenítő szám adatok: kevesebb mint 80 nyelvet beszél több mint 10 millió ember (ide tartozik a magyar is), és 300-nál kevesebb nyelvet beszél egy milliónál több ember. Mintegy 5000 nyelvet beszélnek 100 ezernél kevesebben, és 10 ezer beszélővel számolunk több mint 3000 nyelv esetében. Összegzésképpen: a világ népességének 4%-a 96 féle nyelven beszél (Pusztay 2023, 11.o.).

A történelem során a spontán felmorzsolódást sok esetben tovább erősítették, például a szibériai kislétszámú őshonos népeket a betelepülők szándékosan irtották erőszakkal, fertőző betegségekkel. A szerző sorra veszi a világ kritikusan veszélyeztetett, komolyan veszélyeztetett, illetve veszélyeztetett kategóriába sorolandó népeit, majd a nyelvrokonaink esetében is számot vet. A nyelv továbbadása megszakadt a ter, umei és pitei számi, a vót, inkeri, lív, jazvai komi, keleti manysi, erdei és tundrai nyenyec, középső és déli szölkup esetén. Nagyon veszélyeztetett helyzetben van a lúid, vepsze, kildini számi, nganaszan, északi manysi, északi szölkup. De van pozitív hír is: megindult a folyamat visszafordítása az inari, lulei, déli és kolta számi esetében (Pasanen 2008-as adatai alapján).

A Horvátországban élő magyarok helyzetének javulását pozitív példaként tárja elénk. A megfelelő körülmények között felsorolja a megfelelő gazdasági és politikai tényezőket, amelyek eredményeképpen a kisebbségi jogok gyakorlását jogszabályok biztosítják. Ennek eredményeképpen pedig maguk a beszélők is fontosnak tartják a nyelvük és identitásuk megőrzését. Negatív példaként pedig a svédeket és hollandokat említi, akik túl nagy teret engedtek az angol nyelvnek, ezáltal a svéd nyelv kezdett kiszorulni a magas presztízsű szférákból, mindaddig, míg 2008-ban nyelvtörvény-javaslattal éltek, hogy a svéd nyelv presztízsét felemeljék az angollal szemben főként a felsőoktatás és a tudományos élet területén (Pomozi 2018). A hollandok esetében szintén nagyon hasonló a helyzet (Pusztay 2023, 31-32.o.).

A szerző a szakirodalom és az ismert statisztikai felmérések alapján bemutatja, hogy éppen a nyelv - nyelvváltozat - nyelvjárás fogalomkörének elhatárolása, illetve a többségi nemzet politikai hozzáállása miatt nem lehet egyértelmű választ adni a címben feltett kérdésre. Nyitott kérdés marad továbbra is, hány manysi és hány hanti nyelv(változat) létezik, nyelv vagy nyelvjárás-e az erza és a moksa, a hegyi és a mezei mari, s a komi-permjákat lehet-e külön nyelvként emlegetni? A kis népek tragédiáját végigjárt csoportok esetében pedig már tárgyaltan a vita, hiszen számos népet említ, akiket néhány évtizede is már csak tudományos expedíciók alkalmával találtak tudósok, és akik közül mára már nem maradt egy képviselő sem.

A kiháló népek kapcsán mutat néhány szép példát nemes kezdeményezésekre, ahol például a lívek vagy a vótok egyik kiháló népcsoportjának, a krevin nyelvnek tesznek kísérletet a feltámasztására lelkes kutatók és szervezetek. Többféle forgatókönyvét vázolja fel a nyelvhalálnak. Felsorolja a befolyásoló tényezőket, bemutatja a népességvesztés miatti, az erőszakos nyelvvesztés miatt bekövetkezett, az önkéntes nyelvváltás miatt beálló, és az önkéntelen nyelvváltás miatti nyelvhalál eseteit. A nemzeti identitás erejétől kezdve az anyanyelv továbbadásáig és az anyanyelv választásig számos táblázaton és példán keresztül viszi az olvasót.

Pusztay János szemléletes táblázatokba foglalja a népszámlálási eredményeket is. Ezekből megtudhatjuk, hogy több népcsoport létszáma megfelelődött az elmúlt három évtized alatt. A legnagyobb veszteséget 1989-től 2010-ig a karjalaiak szenvedték el (125 000 > 60 000). Nagymértékben fogynak a mordvinok (1.073.000 > 744.000), a komik (337 000 > 228 000), a komi-permjákok (147 000 > 94 000), a kisebbek közül a vepszék (12 000 > 6 000). Első pillantásra örömtelinek tűnik a nyenyeczek (34 000 > 44 000), a hantik (22 000 > 30 000), a manysik (8 000 > 12 000) létszámgyarapodása, de a szerző állítása szerint itt nagy számban lehet a vegyesházasságból született orosz ajkú, de óslakos nemzetiségűnek elkönyvelt gyermek, akinek a családja így az északi népeknek nyújtott kevéske támogatást vehet igénybe.

Külön szól a határon túli magyarok helyzetéről és kilátásairól, a diaszpóralét alapvetően hátrányos voltáról. Körképében bemutatja a határon túli magyarságot, nagy hangsúlyt fektetve a kárpátaljai magyarság helyzetének bemutatására.

A kárpátaljaiak tekintetében a kisebbségek kérdése az elmúlt évszázad minden politikai rendszerében aktuális volt. A tősgyökeresnek számító népcsoportok, nemzetiségek (magyarok, románok, szlovákok, ruszinok) váltak nemzeti csoportokká vagy kisebbségekké, de minden korszakban érkeztek melléjük más nemzetek képviselői is (németek, zsidók, romák, lengyelek, oroszok, fehéroroszek, grúzok, örmények stb). Láthatjuk, hogy sokféle náció él itt egymás mellett. Kárpátalja

ezer évig Magyarország szerves része volt, önálló politikai története lényegében az első világháborút követően kezdődött (Zékány 2021, 120.o.).

A fejezet további részében a szerző beszámol Finnország és Észtország lakosság-megoszlásáról és az országhatárokon túl élők helyzetéről is (Pusztay 2023, 66–164.o.).

Ezt követően *A politikától erősen függő feltételek* (Pusztay 2023, 164–210.o.) című alfejezetben megismerkedhetünk az oroszországi kisebbségek helyzetének hol jobbá, hol rosszabbá alakulásával a Szovjetunió idejében, illetve annak felbomlását követően. Mára felmerült néhány nemzeti körzet és köztársaság megszüntetésének kérdése, amit legegyszerűbben úgy lehet megoldani, ha egy másik közigazgatási területtel összevonják, s az átszervezés következtében már egészen más az ott élő nemzetiségek számának aránya. (Ugyanezt a kárpátaljai járások határának tologatásával is véghezvitték 2020-ban a magyarok arányának megváltoztatása érdekében (a szerző megjegyzése)). Az első lépések eredményeképpen a Komi-Permják Autonóm Körzetet megszüntették, a Permi határterület (Пермский край) részévé tették, s míg az eredeti egységben 59%-ot tett ki a komi-permjákok aránya, az új közigazgatási egységben mindösszesen 4%-ban vannak a többségi lakosokkal szemben.

A legutóbbi időkben is még az iskolában lenézték a származásuk miatt a karjalaiakat, vagy az udmurtok esetében kiszorult az anyanyelv az iskolai oktatásból, vagy az iskolában mordvinul beszélgető pedagógusokra rászóltak az ellenőrök a tanfelügyelőségről, hogy térjenek át az „emberi nyelv” használatára (Pusztay 2023, 187–193.o.). A nyelvtörvények és a százalékokban mért lehetőségek (a nyelvi jogok biztosítása a nemzetiségek számára a lakossági részarányukhoz képest) pedig a további asszimilációt erősítik.

A nyelvstratégia, nyelvi tervezés, nyelvfejlesztés témaköreinek a szerző egy hosszú fejezetet szentel (Pusztay 2023, 252–316.o.). A fogalmak tisztázása mellett számos pozitív és negatív esetet hoz fel. Az észti nyelvstratégiai programot példaként állítja a világ elé, részletesen taglalva a nyelvtörvényeket, a nyelvtervezési kérdéseket az azokat támogató állami programokkal együtt (nyelvtechnológiai támogatás, felsőoktatási tankönyvek ügye, az észti nyelvű terminológia támogatása, az észti nyelv és kultúra a külföldi felsőoktatásban, egyéb kulturális programok).

Pomozsi Péter szintén sikeresnek értékeli az észti nyelvstratégiát és a nyelvtörvényt, amely a nyelvi sokszínűséget megőrzendő értéknek, a területi és társadalmi nyelvváltozatokat pedig védendőnek és fejlesztendőnek tartja (Pomozsi 2011, 17.o.).

A státustervezés helyes példájaként pedig a pár száz lelket számláló inari számi közösség nyelvének esetét tárja elénk a professzor, ahol 30 évvel ezelőtt életbe léptetett nyelvtörvény előírja, hogy minden hivatalban minden hivatalos információt finnül és lappul is biztosítani kell. Ez meg is történik. Ezután egy gondolatébresztő mondatot fogalmaz meg a szerző arról, hogy a hivatalokban a

tolmácsot is biztosítani kell. Említi, hogy az inari számi nyelv használatának lehetősége a hivatalokban inkább szimbolikus, de az utóbbi években nőtt a nyelvet tudó hivatalnokok száma. (Megmaradásáért harcoló kisebbség képviselőjeként megfogalmazódik bennem, hogy ezen jogi lehetőségekből következik, hogy a kisebbségi nyelvű képzésre szükség van, tehát azt biztosítani kell (saját megjegyzés)).

Pusztay János külön alfejezetet szentel az általa 2008-ban létrehozott *Collegium Fenno-Ugricum* nyelvmentő programjainak, amely konferenciák szervezése mellett több könyvsorozatot is indított. A *Bibliotheca Fenno-Ugrica* sorozatban 16 kismonográfia jelent meg a finnugor népekről anyanyelven és oroszul. A kötetek a karjalai, vepsze, erza- és moksa-mordvin, mari, udmurt, komi és komi-permják kultúrát, történelmet, irodalmat, népköltészetet mutatják be. A másik sorozat a *LiteratUral*. Ebben 30 versantológiát jelentettek meg finnugor nyelveken, A harmadik pedig a *Terminologia scholaris* projekt, amelynek szintén az anyanyelvi oktatás presztízsének növelése a célja. A terminológiai szótárak létrehozásában Pusztay professzor úr is kiveszi részét. Tíz közoktatási tantárgy szakszavainak kidolgozását, illetve az egyes tantárgyakhoz készített szakszótárak létrehozását irányította öt finnugor nyelven: két mordvin hivatalos nyelven (erza és moksa), továbbá mari (cseremis), komi (zürjén) és udmurt (votják) nyelven. Kárpátalja esetében pedig további három iskolai tantárgy magyar - helyi magyar - ukrán szótári munkálatait irányította Zékány Krisztina közreműködésével (saját megjegyzés).

1992-ben a Komi Köztársaság fővárosában, Sziktivkárban megalakult a Finnugor Népek Világkongresszusa azzal a céllal, hogy a szervezet égisze alá tömörítse a különböző politikai, gazdasági feltételek között élő finnugor népeket minden országból. A működés és együttműködés az utóbbi években nem felhőtlen, politikai nyomástól és terméketlen vitáktól sem mentes. Ezekbe is betekintést enged a szerző a könyv tizedik fejezetében.

Összegez és jövőképet rajzol az óriási adatállománnyal tarkított közel ötszáz oldalas kötet végén. A demográfiai helyzetet és a sokszor emiatt kedvezőtlen anyanyelvhasználati jogok, nyelvtörvények, a biztosított családi és rokoni kommunikáció, de bizonytalan, sőt esetenként tiltott anyanyelvi oktatás, a tudományok szaknyelvének hiányos volta mind-mind befolyásolják a finnugor nyelvcsaládba tartozó népek további fennmaradását és fejlődését. Helyes nyelvpolitika, az egymásra való odafigyelés és a fiatalok anyanyelv-szeretetre való nevelése lehet a jövő záloga.

Zárógondolatként hadd álljon itt mementóul, hogy 1989. szeptember 20-án elhunyt Klavgyija Plotnyikova, a déli szamojédok csoportjába tartozó kamassz nép utolsó, az anyanyelvét már alig-alig beszélő képviselője. A Helsinki Egyetem

rokon népekkel foglalkozó bizottsága ezt a napot a kihalt uráli nyelvek emléknapijává nyilvánította azzal a céllal, hogy felhívja a figyelmet: a Földön beszélt nyelvek száma egyre fogy, s a nyelvet beszélő közösségek eltűnésével pótolhatatlan kulturális, nyelvi és nemzeti értékek mennek veszendőbe.

Irodalom

1. Bakró-Nagy Marianne-Kálmán László 1997. Miért halt ki a muroma? In: *Élet és Irodalom* 41/22, 1997.05.30. <https://web.unideb.hu/~tkis/eso4.htm>
2. Buzás Boglárka. Szétmálló szavak, haldokló anyanyelvek: népek, amelyek nem használhatják a nyelvüket | 2023-02-21 <https://unideb.hu/anyanyelvek-vilagnapja-veszelyeztetett-nyelv/>
3. Pomozi Péter 2011. Kis nyelv–nagy stratégia. In: Pomozi Péter (szerk.) *Kis nyelv, nagy stratégia: az észti nyelvpolitikai modell*. 7–20.
4. Pusztay János 2023. *Egy nyelvcsalád tündöklése és...?* Budapest: Nap Kiadó, 484.
5. Zékány Krisztina 2021. „mert biccen a szó már a száj szögletén.” A nyelvi és nyelvpolitika helyzet alakulása az elmúlt száz évben Kárpátalján. In: Pomozi Péter szerk.: *A magyar nyelv a Kárpát-medencében Trianon előtt és után. Nyelv- és oktatáspolitikai tanulmányok*. A Magyarországi Kutató Intézet Kiadványai 29. Budapest: Magyarországi Kutató Intézet, 119–144.

References

1. Bakró-Nagy Marianne-Kálmán László 1997. Miért halt ki a muroma? [Why did the Muroma become extinct?] In: *Élet és Irodalom* 41/22, 1997.05.30. <https://web.unideb.hu/~tkis/eso4.htm> (In Hungarian)
2. Buzás Boglárka. Szétmálló szavak, haldokló anyanyelvek: népek, amelyek nem használhatják a nyelvüket [Disintegrating words, dying native languages: peoples who cannot use their language] | 2023-02-21 <https://unideb.hu/anyanyelvek-vilagnapja-veszelyeztetett-nyelv/> (In Hungarian)
3. Pomozi Péter 2011. Kis nyelv–nagy stratégia. [Small language–big strategy.] In: Pomozi Péter (szerk.) *Kis nyelv, nagy stratégia: az észti nyelvpolitikai modell*. 7–20. (In Hungarian)
4. Pusztay János 2023. *Egy nyelvcsalád tündöklése és...?* [*The brilliance of a language family and...?*] Budapest: Nap Kiadó, 484. (In Hungarian)
5. Zékány Krisztina 2021. „mert biccen a szó már a száj szögletén.” A nyelvi és nyelvpolitika helyzet alakulása az elmúlt száz évben Kárpátalján. [“because the word is already at the corner of the mouth.” The development of the linguistic and language policy situation in Transcarpathia over the past hundred years] In: Pomozi Péter szerk.: *A magyar nyelv a Kárpát-medencében Trianon előtt és után. Nyelv- és oktatáspolitikai tanulmányok*. A Magyarországi Kutató Intézet Kiadványai 29. Budapest: Magyarországi Kutató Intézet, 119–144. (In Hungarian)

Про відданість рідній мові малих народів уральської (фінно-угорської) мовної сім'ї

Зикань Христина, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри угорської філології Ужгородського національного університету, старший науковий співробітник Центру дослідження історії угорської мови Інституту дослідження угорства; krisztinazekany@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1928-8361

Дослідження свідчать, що наразі у світі існує 6-7 тисяч мов, і ця кількість постійно зменшується. Згідно з песимістичним сценарієм, лише 10-20% мов корінних народів переживуть наступні 50–100 років. Особливе занепокоєння викликає майбутнє фінно-угорських народів, зокрема тих, що проживають у Росії. Тому це дослідження зосередиться саме на їхньому становищі.

У сучасному багатомовному та мультикультурному суспільстві проблема зникнення малих мов набула глобального характеру через вплив глобалізації, невдалої мовної політики та, у багатьох випадках, пасивність і згоду самих носіїв цих мов.

Для збереження мови необхідні певні умови. Серед них - демографічна ситуація, адміністративний статус і політичне середовище, що є важливими факторами. Визначальним є також те, чи існує мовний закон і, якщо так, чи діє він; чи гарантує він свободу використання мови для меншин/етнічних груп? І, можливо, найважливішим є психологічне ставлення носіїв мови, їхня віра в майбутнє, збереження традицій і мови для наступних поколінь. Також вагомим чинником є рівень міжетнічних шлюбів у громаді та повага в родині до рідних мов і культур обох батьків.

Щодо уральських (фінно-угорських) народів, то, згідно зі статистикою останніх десятиліть, чисельність більшості малих народів демонструє тенденцію до зменшення.

Демографічна ситуація, сприятливі або несприятливі права на використання рідної мови, мовні закони, а також сімейна та родинна єдність, часто невизначена чи навіть заборонена освіта рідною мовою, відсутність спеціалізованої наукової термінології на рідній мові — усе це впливає на подальше збереження та розвиток народів, що належать до фінно-угорської мовної родини.

Важливо привернути увагу до результатів наукових досліджень, які намагаються висвітлити долю фінно-угорських народів. Слід також наголосити, що нікого не можна врятувати всупереч його волі, необхідна і його власна участь.

Ключові слова: мовна політика, мультикультурне суспільство, фінно-угорські народи, мовна родина, народи, що зникають.

On the Attachment of Smaller Peoples of the Uralic (Finno-Ugric) Language Family to Their Native Language

Krisztina Zékány, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Hungarian Philology at Uzhhorod National University, and Senior Research Fellow at the Hungarian Language History Research Center of the Institute for Hungarian Studies; krisztinazekany@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1928-8361

Estimates suggest that there are currently 6 000-7 000 languages in the world, and this number is steadily decreasing. In a pessimistic scenario, 10-20 percent of indigenous languages may survive the next 50-100 years. The future of Finno-Ugric peoples, especially those in Russia, is particularly concerning. Therefore, this study will focus on their situation.

In today's modern, multilingual, and multicultural society, the issue of the disappearance of smaller languages has become global due to globalization, unsuccessful language policies, and in many cases, the passivity and resignation of those affected. Several conditions are necessary for a language to survive. Demographic factors, administrative status, and the political environment are all crucial circumstances. Is there a language law in place, and if so, does it function effectively to guarantee free language use for minorities/ethnic minorities? Perhaps most importantly, the psychological attitudes of language users, their confidence in the future, and the preservation of their traditions and language for the next generation are critical.

Another important factor is the rate of intermarriages within the community and the respect within families for the native languages and cultures of both parents. For Uralic (Finno-Ugric) peoples, statistical data over recent decades indicate a declining population for most smaller ethnic groups.

The demographic situation, resulting favorable or unfavorable language rights, language laws, significant family and kinship ties, often uncertain or even prohibited native language education, and the lack of scientific terminology in the native language all influence the further survival and development of Finno-Ugric peoples.

It is important to draw attention to the scientific research findings that investigate the fate of Finno-Ugric peoples. It should also be emphasized that no one can be saved against their will; their cooperation is also necessary.

Keywords: *language policy, multicultural society, Finno-Ugric peoples, language family, endangered peoples.*

Az uráli (finnugor) nyelvcsalád kisebb népeinek anyanyelvhez való ragaszkodásáról

Zékány Krisztina, a filológiai tudományok kandidátusa, docens, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének tanszékvezető docense, a Magyarorsággutató Intézet Magyar Nyelvtörténeti Kutatóközpontjának tudományos főmunkatársa; krisztinazekany@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1928-8361

Becslések szerint jelenleg 6-7 ezer nyelv van a világon, és ez a szám folyamatosan csökken. A pesszimista forgatókönyv szerint az őslakos nyelvek 10-20 százaléka éli túl a következő 50-100 évet. A finnugor népek közül főleg az oroszországi finnugor népek jövője ad leginkább aggodalomra okot. Ezért a jelen tanulmány az ő helyzetükre fog összpontosítani.

A mai modern többnyelvű és multikulturális társadalomban a globalizációnak, a sikertelen nyelvpolitikáknak, és sok esetben az érintettek passzivitásának és beletörődésének köszönhetően világméretűvé vált a kisebb nyelvek eltűnésének problémája.

Egy nyelv fennmaradásához számos feltétel szükséges. A demográfiai helyzet, a közgazdasági státusz, a politikai környezet mind fontos körülmény. Van-e nyelvtörvény, és ha igen, működik-e vagy sem, garantálja-e a szabad nyelvhasználatát a kisebbségek/etnikai kisebbségek számára? És talán a legfontosabb a nyelvet használók pszichológiai hozzáállása, jövőbe vetett bizalma, tradícióinak és nyelvének megőrzése a következő generáció számára. Fontos tényező továbbá a vegyesházasságok aránya a közösségben, illetve a családon belüli tisztelet a két szülő anyanyelve és kultúrája iránt. Az uráli (finnugor) népek esetében elmondhatjuk, hogy az elmúlt évtizedek statisztikája alapján a legtöbb kisebb nép lélekszáma csökkenő tendenciát mutat.

A demográfiai helyzet, az ebből adódó kedvező vagy kedvezőtlen anyanyelvhasználati jogok, a nyelvtörvények, valamint a meghatározó családi és rokoni összetartás, a sokszor bizonytalan, sőt esetenként tiltott anyanyelvi oktatás, a tudományok szaknyelvének hiánya az anyanyelvben, mind-mind befolyásolják a finnugor nyelvcsaládba tartozó népek további fennmaradását és fejlődését.

Kulcsszavak: *nyelvpolitika, multikulturális társadalom, finnugor népek, nyelvcsalád, kihalt népek.*

Zékány Krisztina, Pilás Marina, Kovács Péter

A nyelvi reáliák fordíthatóságának lehetőségei, kérdéskörének szerepe a kárpátaljai magyar nyelvű iskolai oktatásban

Bevezetés. A fordítás mindig is a nyelvek és kultúrák közötti kommunikáció és interakció eszköze volt. A fordítások révén ismerhetjük meg az egykori és a jelenlegi kultúrák értékeit. Nem kétséges tehát, hogy a nyelvtanulás, vagy egy másik nemzet kultúrájával, nyelvével való ismerkedés folytán számos nyelvi reáliával is találkozunk az érdeklődő.

A fordítás során különösen ügyelni kell a forrásnyelvi szöveg értelmének helyes átadására. Az a folyamat, amelynek során egy adott szöveget bármilyen más nyelvre lefordítanak, potenciális veszélyeket rejthet magában. A kultúra sajátosságainak, jellegzetes vonásainak feltárása és helyes közvetítése nagy tehetséget és professzionalizmust igényel a fordító részéről.

A kérdés szakirodalmáról. A fordítás, a műfordítás művészetéről Edward Sapir (Sapir 1956), Susan Bassnett (Bassnet 2002), Klaudy Kinga (Klaudy 1994; 1997) és sokan mások szólnak. Számos kutató vizsgálta a szavak szövegen belül előforduló összes valós tartalmát a jelentés tartalma és terjedelme szempontjából. G.Toury (Tour 1991), Telling D. (Tallinger 2003) a fordítási stratégiákat a fordító kulturális kompetenciája szemszögéből tanulmányozta.

Érdekes Drahot-Szabó Erzsébet tanulmánya a reália-frazeologizmusokról, amelyeket a magyar és német kapcsolatok alapján kutat. Azt mondja, hogy a reáliák alatt olyan nyelvi jeleket vagy jelkombinációkat ért, amelyek egy bizonyos korban a jelhasználók egy csoportja számára a denotációjukon túlmenően többletértékkel, konnotációval rendelkeznek, s így a csoport tagjaiban megközelítően azonos, ill. hasonló asszociációkat keltenek. Ez a relevanciájuk annak tudható be, hogy a csoport történelmével, társadalmi-politikai berendezkedésével, művészetével, szokásaival és erkölcsrendszerével, azaz röviden: a nyelv- és kultúrközösség tagjainak életével, gondolkodásával szorosan összefüggnek (Drahot-Szabó 2013, 6.o.).

A reáliák fordítása sokszor kihívást jelent, sokszor kreatív döntéshozatalt igényel, és sokszor felveti a fordítás határainak kérdését: mennyire lehet visz-

szaadni maradéktalanul egy másik nyelven azt, ami az egyik nyelven íródott? A téma kutatása közvetlen gyakorlati hasznot is ígér, hiszen a fordítóképzésben fel lehet hívni a figyelmet a reáliák fordításában alkalmazható különböző fordítási műveletekre (Heltai 2013, 33.o.).

Ez a probléma az aktív globalizáció miatt ma is **aktuális**. A folyamatnak a fő oka a világban tapasztalható integrációs tendencia, amely az információk állandó cseréjét és a kulturális kapcsolatok fejlődését idézi elő. A fordítás az egyik legjellemzőbb megnyilvánulása annak az interkulturális létnek, amiben élünk.

Halmozottan igaz ez az állítás az olyan multikulturális környezetben, ahol ezer éve élnek egymás szomszédságában különböző kultúrájú népek. Az együttélés következtében számos olyan nyelvi elem került be a nyelvükbe, amit egyszerűen csak átvettek, nem fordították le, hiszen nem találtak rá megfelelőt a saját nyelvükben. De nem is volt rá szükség. Ezek a szavak és kifejezések éppen ettől váltak reáliává, mert jellemzik a kárpátaljai gondolkodást. A reáliák létjogosultsága sokkal erősebb akkor, ha a befogadó nyelv, a közösség számára nem okoz gondot az új fogalom megértése és elfogadása. Fordító legyen a talpán viszont, aki ezeket a „kárpátizmusokat” kívánja átültetni a saját nyelvébe egy-egy irodalmi szöveg vagy nyelvjárási, szociográfiai tanulmány szövegének fordítása során.

A kutatás **célja** rámutatni a reáliák szerepének fontosságára a kárpátaljai multikulturális környezetben, valamint bemutatni, milyen témákkal kapcsolatban oktatható a téma a magyar tannyelvű iskolák 5-11. osztályos tanulóinak tartott magyar nyelv órák keretén belül. Hiszen a magyar nyelvórákon is számtalanszor nyílik lehetőség a nyelvi reáliák, esetleg az idegen szavak és kifejezések szükséges vagy szükségtelen voltának a megbeszélésére. A kérdést tovább árnyalja, hogy a kárpátaljai iskolákban a tanulók egy jelentős része napi szinten több nyelvet használ, illetve nem az anyanyelvének megfelelő iskolában tanul. A helyes beszéd, a nyelvi normák elsajátíttatásához a tanárnak felkészültnek kell lennie és ügyesen kell példaanyagot választania.

A nyelvi, etnikai kontaktus természetes velejárója, hogy az együttélés során tanulunk egymástól, átveszünk nyelvi és viselkedési mintákat, nyelvhasználatunkban interferenciajelenségek tapasztalhatók. A két vagy több nyelv párhuzamos és mindennapi használata sajátos nyelvi döntéseket és viszonyulásokat eredményez. Ilyen a nyelvválasztás, a nyelvcseré és a nyelvkeverés jelensége is (Zékány 2022, 494.o.).

Szóljunk tehát olyan lexikai elemekről, amelyek reáliák ugyan, de még csak szükség sincs a lefordításukra, hiszen az adott beszédközösségben mindenki ismeri és használja őket. Az elmúlt évszázadban Kárpátalján sokszor változott az államhatalom, ez magával hozta a hivatalos nyelvek gyakori változtatását is. Ennek is köszönhető, hogy a helyi lakosság – főleg az idősebb generáció – számos olyan szót használ a mai napig, amit egykor hivatalból is kellett ismernie. A fiatalabbak számára ezek a szavak és kifejezések már nem mondanak sokat,

nekik már szükségük lehet a fordításukra. Minden politikai korban jelen vannak az ún. dublettek is, amikor a beszélő felváltva használja több nyelven is valaminek a megnevezését anélkül, hogy ez a társalgásban bárkit is korlátozna a környezetében: pl. or. *gorod* – ukr. *miszto* – magy. *város*.

Kárpátalján különleges helyzetben vagyunk abból a szempontból, hogy az évezredes együttélés következtében a helyiek körében létrehozott kevert nyelvváltozatban számos ilyen szót, szónál nagyobb nyelvi egységet – helyi reáliát – használnak. A hosszú együttélés következménye, hogy e jelenséget magasabb szintre is tudták emelni, s ezeket az állandósult szókapcsolatokat, frazeológiai egységeket nem szükséges lefordítani, sőt, lehet vegyíteni benne a különböző nyelvből átvett szavakat, s az eredetileg egynyelvű frazémának egy kevert, többnyelvű változatát hozni létre, amit aztán fordítás nélkül átvesznek a más nyelvű közösségek is.

A kárpátaljai nyelvben magyar szavakat is tartalmazó frazeológiai egységek legtöbbször szekunder frazémák, hiszen a beszélő a mindennapi életben is keveri a nyelveket a saját mis-más beszédében, és ugyanígy hoz létre állandósult kifejezéseket is. Az ilyenekben inkább csak egy-egy magyar szó jellemző. A nem magyar beszélő hosszabb-rövidebb magyar szöveget csak a nép- és műdalokban, versekben, imádságokban ismer. Azoknak nem is alakít variációit. Például a helyi ruszin öregek, akik gyermekkorukban minden reggel elmondták iskolakezdekort, ma is hiba nélkül fel tudják idézni a *Hiszekegyet*. Még a nem magyar többségű településeken, városokban is folytatni tudja mindenki, aki helyi születésű, hogy *Az a szép, az a szép...*

A primer frazeologizálódáskor egy szabad szókapcsolat válik egyszer csak állandósult frazeologizmussá azért, hogy nem fűzők hozzá többet magyarázatot, csak használom magát a formát. Ez eléggé egyértelmű az egynyelvű szókapcsolatok esetében. De talán nem állja meg a helyét a kevert nyelvű egységek alkalmával. A kárpátaljai is minden bizonnyal frazeologizmusként, alkalomhoz illő szókapcsolatként használja, de kedve szerint alakítja majd tovább is, hisz ő „keveri ki” a jelentést és formát. Nem szokatlan ez a számára, ez adja a kárpátaljai nyelv sokszínűségét.

<i>magyar</i>	<i>szlovák</i>	<i>kárpátaljai</i>
le a kalappal!	klobúk dolu!	калап долу!
		(káláp dolu!)

(Zékány 2023, 233.o.).

A kultúra és a nyelv összetett, folyamatos kapcsolatban állnak egymással, és befolyásolják az egyént személyiségének fejlődése során. Az iskolai tantervek összeállításánál figyelembe veszik ezt a szakemberek. A kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban a magyar nyelv órákon számos téma megbeszélésénél lehet

a nyelvi reáliáról, a környezeti nyelvi hatásokról, a több- és kevertnyelvűségről is szót ejteni.

Az 5. osztályban (URL 1, 5–12.o.) az alábbi témák tárgyalásánál:

- A nyelv jelentősége a társadalom életében.
- Egyjelentésű és többjelentésű szavak használata.
- A szükségtelen idegen szavak kerülése.
- A hangok és hangkapcsolatok helyes ejtése
- Helyes kiejtés.
- A régies és az idegen betűk. A diákok ismerjenek olyan szavakat, amelyekben régies (pl. hagyományos írásmódban írt) és idegen betűket (pl. személy- és városnevek) használunk.
- Új szavak és frazeologizmusok elsajátíttatása.
- A szóhasználat bonyolultabb eseteinek elsajátíttatása.
- Azonos alakú szavak. Rokon értelmű szavak. Hasonló alakú szavak. Ellentéres jelentésű szavak. Ismerje a hangalak és jelentés kapcsolatát, tudja megkülönböztetni azokat egymástól, a szavakat tudja megfelelően csoportosítani és felismerni.
- Új szavak és állandó szókapcsolatok elsajátíttatása. A tanuló találja meg és javítsa ki a helyesírási és kiejtési hibákat és lexikai vétségeket a tanult szabályok keretében. A helyes szóhasználat elsajátíttatása, ismerje fel a szóképzésben rejlő stilisztikai lehetőségeket. Tudja megfogalmazni a szöveg témáját, megtalálni a kulcsszavakat.
- A szószerkezet és az állandó szókapcsolat különbsége. A tanuló mondja el saját szavaival a hallott és olvasott szöveget, szólások és közmondások alkalmazásával.
- A nyelvi megformálásukban előforduló hibák javítása. A beszédben használja a célnak megfelelő képes kifejezéseket, tudjon nyelvi, nyelvtani témákról értekezni, megállapításait példákkal alátámasztani.
- Tömör megfogalmazásának tökéletesítése; a hallott információ elmondása saját szavakkal; szólások, közmondások használata a szövegben.
- A tárgyalt, határozókkal, jelzőkkel történő mondatbővítési készség fejlesztése, fogalmak leíró meghatározása, értekező jellegű szövegalkotás, rövid történetek, események elmondása. fejlessze fogalmazási készségét, építse jól fel mondandóját.
- Új szavak és frazeologizmusok elsajátíttatása. A tanuló tudja értékelni a halmazott mondatrészek, megszólítások, összetett mondatok szerepét a szövegben (stilisztikai színezet); párbeszédet szerkeszteni megadott téma vagy szituáció alapján.
- A nemzeti kultúra jellemző vonásai, hagyományai, ünnepei, kiemelkedő egyéniségei.

A 6. osztályban (URL 1, 12–26.o.) is van mód a nyelvi reáliák, a nyelvek közötti kapcsolatok ilyen jellegű tanulmányozására. Hangsúlyozottan igaz ez a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolák közül azok esetében, ahol a diákok egy része nem magyar anyanyelvű, tehát gyakorlatilag folyamatosan fordít magának

az anyanyelvéről magyarra és vissza. Az ő esetükben még fontosabb a helyes nyelvi formák, a szokványos kifejezésmódok, az átírásokból adódó esetleges hibák, a fordításokból adódó helyes és helytelen formákra rávilágítani. A tanterv alábbi témaköreiben erre találhat lehetőséget a tanár.

- A beszédről és a kommunikációról tanultak ismétlése.
- A beszédkészség fajai (szövegértés, olvasás, beszéd, írás). A beszédhelyzet és annak összetevői: a beszélő, a hallgató (címezett), a beszéd témája és alap gondolata (üzenet). A diák gyakorolhatja a különböző közlésfajtájú, műfajú és stílusú szövegek megalkotását és hangos felolvasását, a helyes kiejtési és hanglejtési normák megtartásával.
- Tartalomelmondás (egyszerű és részletes vázlat alapján).
- Szöveg tartalmának vagy részletének (szó- és írásbeli) reprodukálása.
- Párbeszédszerkesztés a tanulók életéből, érdeklődési köréből vett témákra.
- Beszéd- vagy írásművének egyszerű vázlatának összeállítása.
- A beszédhelyzetnek megfelelő (társalgási, tudományos, szépirodalmi, hivatali) stílus megválasztása.
- A beszéd- vagy írásmű témájának megfelelő nyelvi eszközök megválasztása.
- A tulajdonnevek csoportjainak megkülönböztetése, helyesírásuk szabályainak alkalmazásával.
- A hagyományos és az idegen írásmódú családnevek helyes ejtése.
- A szóhasználat bonyolultabb eseteinek elsajátíttatása.
- A magyar és az ukrán névszóragozás különbségei. A csak többes számú főnevek hiánya a magyar nyelvben.
- A névutó hiánya az ukrán nyelvben; az előljáró szók hiánya a magyar nyelvben.
- A főnév és a melléknév egyeztetésének hiánya az ukrán jelzős szerkezetben.
- Különbségek a magyar és az ukrán nyelvben a számnevek toldalékolásánál és a főneves szerkezeteknél (ukrán nyelv).
- A névmások szerepe a szépirodalmi szövegekben.
- A nyelvjárási névmási formák kiküszöbölése a tanulók beszédéből.
- A párbeszéd jellemzői, ismertetőjegyei. A nyelv szókészlete, archaizmus, neologizmus, idegen szavak, hangalak és jelentés viszonya. Szólások, közmondások. Ismerje a frazeológia meghatározását, jelentését, tudja nyelv kifejezőképességének típusait, osztályozását, értse az archaizmus, neologizmus, idegen szavak fogalmát, a hangalak és jelentés viszonyát, ismerje a szólásokat és közmondásokat.

A 7. osztályban (URL 1, 26–32.o.) tovább gyakorolhatunk akár egy választott szöveg / szakszöveg fordítása kapcsán az alábbi témakörök tárgyalása során:

- szabadon reprodukálja a különböző stílusú, közlésfajtájú és műfajú szövegeket.

- Anyaggyűjtés elbeszélő közlésfajú szöveghez.
  - Az anyag rendszerezése.
  - Részletes vázlat készítése önálló elbeszélő jellegű szöveg alkotásához.
  - A szöveg megalkotása.
  - Fogalmazásokat alkot (szóban és írásban) a programban megjelölt témakörben.
    - Elkészíti saját fogalmazványának egyszerű vagy részletes vázlatát.
    - A tanuló el tudja mondani a hallott vagy olvasott szöveg részletes vagy vázlatos tartalmát önmaga összeállította egyszerű és részletes vázlat alapján (szóban és írásban).
    - Ki tudja választani a mű témájának és stílusának megfelelő nyelvi eszközöket.
    - Érzékeli a különböző igefajták hangulati és stílusértékét.
    - Hasonlóságok és eltérések a kötőszókkal, módosítószókkal és az indulatszókkal kapcsolatos központozás szabályaiban a magyar és az ukrán nyelvben (ukrán nyelv).
- A 8. osztályban (URL 1, 33–38.o.) is lehet a nyelvek közötti kapcsolatokkal foglalkozni, hiszen a tanterv egyes nyelvi elemek tárgyalásakor előírja a magyar és ukrán nyelv grammatikájának összehasonlítását. A szövegalkotási feladatoknál – ebből is több fordul elő ebben az osztályban – a kétnyelvű tanulóknál, munkacsoportoknál választhatunk fordítós feladatokat is.
- Különböző típusú, stílusú és műfajú szövegek kifejező olvasása.
  - Tartalom-elmondás (részletes vázlat alapján). Elbeszélő, leíró és értekező szövegek tartalmának részletes, rövid és válogató elmondása és leírása. Párbeszédszerkesztés megadott téma és szituáció alapján.
  - Fogalmazás (részletes vázlat alapján: bevezetés, tárgyalás, befejezés).
  - Értekező szöveg alkotása (szóban és írásban) társadalmi és erkölcsi-etikai témákra (publicisztikai stílusban).
  - Elbeszélő szöveg alkotása (szóban és írásban) hallottak vagy olvasottak alapján (keretesen).
  - Leíró szöveg szerkesztése (helység, történelmi és kulturális műemlékek) saját megfigyelés, benyomások és képek alapján.
  - Az alany és az állítmány egyeztetési szabályainak megtartása.
  - Határozószói állítmány hiánya a magyarban, megléte az ukránban. Az alany kitétele az ukránban, elmaradása a magyarban, ennek nyelvtani megindokolása. Különbségek az alany és állítmány egyeztetésében.
  - A tárgy különbözősége a magyar és az ukrán nyelvben. Az ukrán függő tárgy magyar nyelvtani megfelelője.
  - A megszólítás. Fogalma, nyelvi funkciója, szórendi helye, helyesírása.
  - A közbevetés. Fogalma, nyelvi szerepe, helyesírása, intonálása.
  - Tantárgyak közötti kapcsolatok

- A megszólítás szerepe a szépirodalmi művekben.
- A közbevetés a magyar nyelvben és az ukránban.

A 9. osztály (URL 1, 39–42.o.) anyagai között az eddig előforduló témák mellett megjelenik a mindennapi élet hivatalos nyelve. A különböző iratok, kérvények stb. megbeszélésénél is érdemes rávilágítani az esetlegesen előkerülő nyelvi reáliákra, az intézménynevek fordításából adódó hibákra.

- Feladatok, olvasási gyakorlatok
- A szövegalkotás előkészítése, a gyűjtőmunka. A szöveg megalkotása. Szövegértés, szövegalkotás. A hallott, olvasott szöveg elmondása és leírása. Mindennapi élethelyzetekhez, irodalmi olvasmányokhoz kapcsolódó véleményalkotás.
- Irodalmi és filmszereplők jellemének megítélése, érvelés a saját álláspont mellett
- Párbeszéd az irodalmi művek formájáról és a bennük megjelenített mögöttes tartalomról.
- A szövegelemző eljárások bővítése szakmai-tudományos, gyakorlati és szépirodalmi művek feldolgozásában.
- A magyar nyelv legfőbb szórendi szabályainak helyes alkalmazása.
- A társalgási, szépirodalmi publicisztikai, hivatali stílus jellemző sajátosságai, műfajai.
- A mindennapi élet néhány alapvető hivatalos irata: kérvény, önéletrajz, tartalmi és formai követelményei. A tudományos stílus műfajai: a jegyzet, a referátum.

A 10-11. osztály tanterve (URL 2, 4–26.o.) a nyelvhasználatra összpontosít. A nyelvek közötti kapcsolatot gyakran említi. Szól a szükséges és szükségtelen idegen szavakról. A tanárnak lehetősége van begyakoroltatni a diákokkal a helyes beszéd, fogalmazás követelményeit, hiszen a nyelvtanból a tanterv nem a grammatikai, inkább a stilisztikai, nyelvhelyességi témákat, valamint a kompetenciákat kívánja előtérbe hozni. A legtöbb tanuló ebben az időszakban már valamilyen szinten rendelkezik más nyelvek (angol, ukrán,...) ismeretével. A technikai lehetőségeinek megfelelően saját tanulmányai során is rendszeresen fordít.

Összegzés. A nyelvek közötti kapcsolatra már fiatal korban fel kell hívni a tanulók figyelmét. Ezáltal nem csupán a másik kultúrája iránt lesz érzékeny és toleráns, hanem a saját nyelvi identitásához is jobban fog ragaszkodni.

Irodalom

1. Bassnett Susan 2002, Translation Studies. New York: Routledge. 165 o.
2. Drahotová Szabó 2013, A reáliák mint intertextuális elemek a kulturális szövegtérben. A reália-frazeologizmusokról. *Fordítástudomány* XV. (2013) 2. szám 5–28. o.

3. Heltai Pál 2013, Kultúraspecifikus kifejezések és reáliák. *Fordítástudomány XV.* (2013) 1. szám 32–53. o.
4. Klaudy Kinga 1994, Bevezetés a fordítás elméletébe. Budapest: Scholastica Kiadó, 1994. 208 o.
5. Klaudy K. 1997, A fordítás elmélete és gyakorlata. Budapest: Scholastic Kiadó. 245 o.
6. Sapir Edward 1956, Culture, Language and Personality. Los Angeles: University of California Press. 69 o.
7. Tellinger Dusán 2003, A reáliák fordítása a fordító kulturális kompetenciája szemszögéből. In: *Fordítástudomány: tanulmányok az írásbeli és szóbeli nyelvi közvetítés elmélete, gyakorlata és oktatása témaköréből*, 5. (2003) 2. sz. 58–70 o.
8. Toury G 1991. What are descriptive studies into translation likely to yield apart from isolated descriptions. In K.M. Van Leuwen-Zwart and T. Naaijkens (eds) *Translation Studies: The state of the art*. Amsterdam: Rodopi.
9. Zékány Krisztina 2022, Étellel, itallal kapcsolatos magyar lexikai kölcsönzések a kárpátaljai nyelvekben és nyelvjárásokban. Kenyér- és egyéb tésztafélék. In: *A Magyarságkutató Intézet évkönyve*. szerk: Bíró Csilla – Nagy Dóra. 481–496 DOI: <https://doi.org/10.53644/MKIE.2022.481> https://mki.gov.hu/assets/pdf/MKI_EVKONYV_2023_veg_compressed.pdf
10. Zékány Krisztina 2023. Káláp dolu. In: Pusztay János (Szerk) *Finnugor szóttes*. Ünnepi könyv Pomozi Péter 60. születésnapjára. Budapest: Kulturális és Innovációs Minisztérium.
11. URL 1: Браун Є.Л., Бардош Н.С., Зикань Х.І., Ковач П. П., Пердук І.Е., Гнатик-Рішко М.М 2021, Модельна навчальна програма «УГОРСЬКА МОВА. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. 2021 - <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20sередnya/Navchalni.-prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Mod.navch.-prohr.menshyn/Uhorska.mova.5-9-kl.Braun.ta.in.14.07.pdf>
12. URL 2: ПРОГРАМА для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням угорською мовою УГОРСЬКА МОВА 10–11 класи Профільний рівень MAGYAR NYELV 10-11. osztály <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20sередnya/programy-10-11-klas/ug-m-pr.pdf>

References

1. Bassnett Susan 2002, Translation Studies. New York: Routledge. 165 o.
2. Drahota-Szabó 2013, A reáliák mint intertextuális elemek a kulturális szövegtérben. A reália-frazeologizmusokról. [Realias as intertextual elements in the cultural text space. On realia-phraseologisms.] *Fordítástudomány XV.* (2013) 2. szám 5–28. o. (In Hungarian)
3. Heltai Pál 2013, Kultúraspecifikus kifejezések és reáliák. [Culture-specific expressions and realities.] *Fordítástudomány XV.* (2013) 1. szám 32–53. o. (In Hungarian)
4. Klaudy Kinga 1994, Bevezetés a fordítás elméletébe. [Introduction to translation theory] Budapest: Scholastica Kiadó, 1994. 208 o. (In Hungarian)
5. Klaudy K. 1997, A fordítás elmélete és gyakorlata. [Theory and practice of translation.] Budapest: Scholastica Kiadó. 245 o. (In Hungarian)

6. Sapir Edward 1956, *Culture, Language and Personality*. Los Angeles: University of California Press. 69 o.
7. Tellinger Dusan 2003, A reáliák fordítása a fordító kulturális kompetenciája szemszögéből. [Translating realities from the perspective of the translator's cultural competence.] In: *Fordítástudomány: tanulmányok az írásbeli és szóbeli nyelvi közvetítés elmélete, gyakorlata és oktatása témaköréből*, 5. (2003) 2. sz. 58–70 o. (In Hungarian)
8. Toury G 1991. What are descriptive studies into translation likely to yield apart from isolated descriptions. In K.M. Van Leuwen-Zwart and T. Naaijkens (eds) *Translation Studies: The state of the art*. Amsterdam: Rodopi.
9. Zékány Krisztina 2022, Étellel, itallal kapcsolatos magyar lexikai kölcsönzések a kárpátaljai nyelvekben és nyelvjárásokban. Kenyér- és egyéb tésztafélék. [Hungarian lexical borrowings related to food and drink in the languages and dialects of Transcarpathia. Bread and other pasta] In: *A Magyarságkutató Intézet évkönyve*. szerk: Bíró Csilla – Nagy Dóra. 481–496 DOI: <https://doi.org/10.53644/MKIE.2022.481> https://mki.gov.hu/assets/pdf/MKI_EVKONYV_2023_veg_compressed.pdf (In Hungarian)
10. Zékány Krisztina 2023. Káláp dolu. In: Pusztay János (Szerk) *Finnugor szóttes*. Ünnepi könyv Pomozi Péter 60. születésnapjára. Budapest: Kulturális és Innovációs Minisztérium. (In Hungarian)
11. URL 1: Braun Ye.L., Bardosh N.S., Zykan Kh.I., Kovach P. P., Perduk I.E., Hnatyk-Rishko M.M 2021, Modelna navchalna prohrama «UHORSKA MOVA. 5-9 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity. 2021 [Model curriculum "HUNGARIAN LANGUAGE. Grades 5-9" for secondary education institutions 2021.] <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.-prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Mod.navch.prohr.menshyn/Uhorska.mova.5-9-kl.Braun.ta.in.14.07.pdf>
12. URL 2: PROHRAMA dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv z navchanniam uhorskoiu movoiu UHORSKA MOVA 10–11 klasy Profilnyi riven MAGYAR NYELV 10-11. osztály [PROGRAM for general education institutions with instruction in Hungarian HUNGARIAN LANGUAGE grades 10–11 Profile level MAGYAR NYELV 10-11. osztály] <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/ug-m-pr.pdf>

Можливості перекладу мовних реалій, їх роль у навчанні в угорськомовних школах Закарпаття

Зикань Христина, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри угорської філології Ужгородського національного університету, старший науковий співробітник Центру історії угорської мови Інституту досліджень угорців; krisztinazekany@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1928-8361

Пілаш Марина, старший викладач кафедри угорської філології Ужгородського національного університету; maryna.pilash@uzhnu.edu.ua, ORCID: 0000-0002-4860-5274

Ковач Петер, директор Ужгородської гімназії імені Другетів, викладач кафедри угорської філології Ужгородського національного університету; petro.kovach@uzhnu.edu.ua, ORCID: 0009-0000-7795-0555

Відомо, що кожна мова має певні лексичні одиниці, які часто створюють труднощі для перекладача. Ці одиниці є частиною повсякденного життя певної мови, корінням сягають історичних і культурних традицій, їх справжнє значення може бути зрозумілим лише для знавця відповідної культури. Отже, знання культурного контексту є необхідним для успішної комунікації.

Культурна специфіка є дуже важливим питанням у перекладі: вона залежить від контексту, рівня змішування культур та навіть від елементів транскультурності.

Взаємодія мов на Закарпатті є абсолютно природним явищем. Ступінь цієї взаємодії значною мірою залежить від історичного періоду, а також від національного складу населення окремих населених пунктів.

Історичні запозичення слів у мові кожного народу, що мешкає в цьому регіоні, є численними, і чимало з них стали невід'ємною частиною словникового складу мови.

Школа відіграє важливу роль у передачі цього багатого мовного середовища. Діти ще в шкільні роки повинні усвідомити, що багатонаціональне середовище надає численні можливості для знайомства з іншою культурою, таким чином вони з раннього віку вчать цінувати власні культурні цінності. І мовні реалії передають ці знання та цінності наступним поколінням без будь-яких особливих пояснень.

Шкільна освіта дає багато можливостей для роботи над питанням взаємозв'язку між мовами та культурами, перекладом та реаліями. У цьому дослідженні зібрано за класами теми, у межах яких вчитель може зупинитися на цих питаннях. Навчальна програма передбачає багато тем, які з граматичної та орфографічної точки зору підходять до питань правильного використання мови та створення текстів. Але майже в кожному класі в навчальну програму входять також правила мовних взаємозв'язків, розшарування словникового запасу, вивчення значення та вживання іншомовних слів. У старших класах під час вивчення стилістики та створення текстів, використовуючи мовні знання учнів, є багато можливостей для збереження й плекання рідної мови та діалекту.

Ключові слова: реалії, мовні та культурні зв'язки, шкільна освіта рідною мовою, конотації, реалії-фразеологізми.

The translatability of linguistic realia and its role in Hungarian Language education in Transcarpathia

Krisztina Zékány, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Hungarian Philology at Uzhhorod National University, Senior Research Fellow at the Hungarian Historical Linguistics Research Center of the Institute of Hungarian Research; krisztinazekany@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1928-8361

Marina Pilás, Senior Lecturer at the Department of Hungarian Philology at Uzhhorod National University; maryna.pilash@uzhnu.edu.ua, ORCID: 0000-0002-4860-5274

Péter Kovács, Director of the Drugeth High School in Uzhhorod, Lecturer at the Department of Hungarian Philology at Uzhhorod National University; petro.kovach@uzhnu.edu.ua, ORCID: 0009-0000-7795-0555

It is well known that every language contains certain lexical units that often pose challenges for translators. These units are part of everyday life in the respective language, drawing from historical and cultural traditions, and represent their true values to those familiar with the culture. Therefore, background knowledge necessary for successful communication is indispensable.

Cultural specificity is a crucial issue in translation, depending on the context, the level of cultural mixing, and factors of transculturality. The interaction of languages in Transcarpathia is a completely natural phenomenon. The degree of interaction greatly depends on historical periods and the ethnic composition of the populations in different towns.

Historical loanwords are present in the languages of all the nationalities in the region and have often been integrated into the vocabulary. Schools play a significant role in conveying this vibrant linguistic environment. Children need to learn during their school years that a multinational environment offers many opportunities to understand other cultures, thus learning early on the importance of their own cultural values. Linguistic realia convey this knowledge and value to the next generation without requiring further explanation.

In school education, there are numerous opportunities to work on the relationships between languages and cultures, translation, and the issue of realia. This study compiles topics by grade level, within which teachers can also address these questions, as the curriculum prescribes various topics that approach correct language use and text creation from the perspective of grammar and orthography. Almost every grade level also includes content on linguistic relationships, the layering of vocabulary, semantics, and the rules for using foreign words. In higher grades, while acquiring stylistic and compositional knowledge, students can use their language skills to nurture and maintain our mother tongue and dialect.

Keywords: *realia, linguistic and cultural relations, school mother tongue education, connotations, realia-phraseologisms.*

A nyelvi reáliák fordíthatóságának lehetőségei, kérdéskörének szerepe a kárpátaljai magyar nyelvű iskolai oktatásban

Zékány Krisztina, a filológiai tudományok kandidátusa, docens, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének tanszékvezető docense, a Magyarságkutató Intézet Magyar Nyelvtörténeti Kutatóközpontjának tudományos főmunkatársa; krisztinazekany@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1928-8361

Pilás Marina, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének főelőadója; maryna.pilash@uzhnu.edu.ua, ORCID: 0000-0002-4860-5274

Kovács Péter, az Ungvári Drugeth Gimnázium igazgatója, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének előadója; petro.kovach@uzhnu.edu.ua, ORCID: 0009-0000-7795-0555

Köztudott, hogy minden nyelv rendelkezik bizonyos lexikai egységekkel, amelyek gyakran nehézségeket okoznak a fordító számára. Ezek az egységek az adott nyelvben a mindennapi élet részei, a történelmi, kulturális hagyományokban gyökereznek, az adott kultúra ismerője számára reprezentálják valódi értékeiket. A sikeres kommunikációhoz a szükséges háttértudás tehát nélkülözhetetlen.

A kultúraspecifikusság a fordítás szempontjából tehát nagyon is lényeges kérdés: függ a kontextustól, az adott kulturális keveredés szintjétől, akár a transzkulturalitás tényezőitől is.

A nyelvek kölcsönhatása Kárpátalja esetében abszolút természetes jelenség. A kölcsönhatás foka a történelmi időszaktól, valamint az egyes települések lakosságának nemzetiségi összetételétől is nagymértékben függ.

A történeti szókölcsönzések minden, e vidéken jelen lévő nemzet nyelvében szép számmal szerepelnek, sok esetben beépültek, hozzáidomultak a nyelv szókészletéhez.

Az iskolának nagy szerepe van ennek a színes nyelvi környezetnek a közvetítésében. A gyerekek már az iskolásévekben meg kell tanulnia, hogy a multinacionális környezet számos lehetőséget ad a másik kultúrájának a megismeréséhez, ezáltal korán megtanulja a saját kulturális értékeinek a fontosságát is. A nyelvi reáliák pedig különösebb magyarázat nélkül, csak magukban közvetítik ezt a tudást és értéket a következő generáció számára.

Az iskolai oktatásban számos lehetőség nyílik a nyelvek és kultúrák közötti kapcsolat, a fordítás, illetve a reáliák kérdésköreivel való munkára. Jelen tanulmány évfolyamonként gyűjti egybe azokat a témákat, amelyek keretén belül a tanár kitérhet ezekre a kérdésekre is, hiszen a tanterv előír számos olyan témát, ami a grammatika és a helyesírás szempontjából közelíti meg a helyes nyelvhasználat és helyes szövegalkotás kérdését, de szinte minden évfolyamon tartalmazza a tananyag a nyelvi kapcsolatok, a szókészlet rétegződése, a jelentéstan, az idegen szavak használatának szabályait is. A nagyobb osztályokban pedig a stilisztikai és szövegalkotási ismeretek elsajátítása alkalmával, a diákok nyelvismeretét kihasználva lehet számos alkalom gondozni, ápolni anyanyelvünket, anyanyelvjárásunkat.

Kulcsszavak: reáliák, nyelvi és kulturális kapcsolatok, iskolai anyanyelvi oktatás, konnotációk, reália-frazeologizmusok.

Béres Erzsébet, Berta Eleonóra, Jaczkovics Marianna

Ritkább szóalkotási módok a magyar nyelvben: elvonás

Természetes folyamat a nyelvek fejlődésében az állandóság mellett a változás. A változás különösen jól nyomon követhető a szókészletben: bizonyos szavak kikopnak a használatból, mert elavultak a fogalmak, amelyeket jelölnek, pl.: *pendely, táblabíró, alispán, plajbász* stb. mások keletkeznek, mivel új fogalmakat ismer meg a nyelvet használó közösség, pl.: *számítógép, laboratórium, közigazgatás* stb.

Az új dolgok megnevezésére való szavakat a legkülönbélebb módon alkothatják a beszélők. Leggyakoribb szóalkotási mód a szóösszetétel és a szóképzés. A nyelvtudomány azonban számon tartja még az úgynevezett ritkább szóalkotási módokat is. Ezek: az elvonás, szórövidítés, ragszilárdulás, mozaikszó, betűszóalkotás, szócsonkítás stb.

Kutatásunk célja az elvonással keletkezett szavak gyakoriságának vizsgálata A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára (I–III. kötet) alapján. A szakirodalom szerint a szóelvonás a ritkább szóalkotási módok közé tartozik, szójegyzékünk azonban arról tanúskodik, hogy a nyelvtörténet különböző korszakaiban gazdagnak mondható (627 szócikk) anyagot találunk e szóalkotási módra. Kutatásunk során arra is választ keresünk, mikor volt legvirulensebb e szóalkotási mód; kitérünk arra is, mennyire tartja elfogadhatónak ezeket az új lexémákat a nyelvművelés.

Az elvonás mint szóalkotási mód nagyon kedvelt volt a nyelvújítók körében, akik előszeretettel használták ezt a szóalkotási módot. Kiemelkedett ezek közül Verseggy Ferenc. A nyelvújítók nem szerették Verseggyt, hisz ő volt az, aki a Révai-féle helyesírást leginkább ellenezte és kritizálta. Kortársai szerint az első magyar nyelvőr volt, aki leginkább ismerte a magyar képzők természetét, a szóképzés törvényeit és egyike volt a legvakmerőbb nyelvújítóknak. Ő „ébresztette” fel az általa szendergő gyökereknek nevezett szótöveket elvonással. Kortársai közül többen kifigurázták azon véleménye miatt, hogy különbséget akart tenni szendergő és néma gyökerek között, annak érdekében hogy szép és rövid szavakat kapjon. Elvonásai között sok volt a hibásan kikövetkeztetett alak, viszont ezeket a népnyelvből vett analóg példákkal próbálta igazolni (Király 1891: 399).

Verseghy több művében foglalkozik a szendergő gyökerek életre keltésével többek között a Tiszta magyarság c. munkájában is. Ebből a művéből kiderül, hogy Verseghy azokat a gyökereket, amelyek a képzők leválasztása után még elég testesek és értelmük a származékokból kiismerszik, nyugvó gyököknek nevezi, és életre keltésüket megengedhetőnek tartja. (Király 1891: 400).

Verseghy azonban nem elégedett meg a gyökérelvonás elvének hirdetésével, hanem gyakorlatban is alkalmazta. A Tiszta magyarság végén függelékben tüntette fel a gyökérelvonással kikövetkeztetett szavak jegyzékét. A nyelvújítók azonban nem minden esetben fogadták el az elvonások hitelességét és használhatóságát. Kazinczy merészebb szócsinálónak nevezi Verseghyt még saját magánál is. Verseghy Tiszta magyarsága a következő csoportosítást tartalmazza: 1. Elvonás összetett szóból; 2. Elvonás határozókból; 3. Az utánhangok elhagyása; 4. Az -s melléknévképző elhagyása; 5. Az -l igeképző elhagyása; 6. Az -ol, -el, -öl, -al, -el igeképző elhagyása; 7. A -g igeképző elhagyása; 8. Egyéb elvonások. (Király 1891: 400–402).

A nyelvújítás idején a neológusok azon a véleményen voltak, hogy a gyökérelvonás hasznos módja a szóalkotásnak, hiszen a magyar nyelvben nagyon kevés a rövid szó „a minő agglutináló nyelvünkben ma már igen kevés akad”. Ez a szóalkotási mód kedvez a költői nyelv szebbé tételének, és a nép is csinál ilyen módon szavakat. E szóalkotási módot Simonyi Zsigmond nem gyökérelvonásnak nevezi, hanem a nyelvben működő analógia egyik sajátos megnyilvánulásának. A ’nyelvérték tévedésének’ nevezi az ily módon keletkezett szavakat. Legszembetűnőbb ez azon példák között, amelyeket idegen eredetű igékből vontak el: *licita* – *licitál* stb. A cikk szerzője azonban az ilyen alakokat, mint *irkál* – *irka*, *csúszkál* – *csuszka* nem elvonásként értékeli, hanem szerinte a szó keletkezésére valamiféle „természetesebb magyarázatot kell keresni” (Albert 1892: 49).

A legtöbb finnugor nyelv jövevényigéi az eredeti ige-tőhöz viszonyítva tovább képzett tövet tüntetnek fel, anélkül, hogy a járulékképzőnek értelemmódosító szerepe volna. E tényre különösen a magyar nyelv latin és szláv jövevényiszavainak vizsgálata közben már több ízben rámutattak, elnevezték „honosító eljárásnak”. A latin igéket a magyarba a következőképpen vették át *kántál* < *cantare*, *prédikál* < *predicare* stb.; szláv igék *csinál* < *činiti*, *kalapál* < *klepati* stb.; német igék: *kóstol* < *kosten* stb. Ezekből a példákból is látszik, hogy a jövevény-igék eredeti tövét megtoldották a magyar nyelvre jellemző képzőkkel, amely általában nem módosítja az eredeti szó jelentését. A névszókkal kapcsolatban kicsit könnyebb a dolgunk, hisz ezek legnagyobb része eredeti, az idegen nyelvben szereplő formában került át a magyar nyelvbe (Gombocz 1901: 105–109).

Elsőként Simonyi Zsigmond figyelt fel részletesebben a kérdésre, az ő összefoglaló művében szereplő igékről az újabb etimológiai kutatások alapján azt mondhatjuk, hogy mesterséges nyelvújítási alkotások (Simonyi 1905: 300), melyek közül csak a *toboroz* került be a nyelvhasználatba. Simonyi több ige

tévesen magyaráz elvonással. Az elvonást így definiálja: „...a nyelvérzék a szó végében valamely képzőt sejt, ennek sokszor más érdekes következményei vannak: az úgynevezett elvonások. Valamint más olyan képzős szók mellett használatban van a képzőtlen alapszó, úgy az ilyen látszólagos származékok is kísértetbe viszik a beszélőt, hogy – az egész szóból visszakövetkeztetve – ami a képző előtt van, abban az egésznek alapszavát lássa és megfelelő jelentést tulajdonítson neki, pl. *gyámol* > *gyám*, *üdvösség* > *üdv stb.* A nyelvújítás gyakran élt és vissza is élt a szóalkotásnak eme módjával, de a nyelvnek rendes fejlődésében is találunk sok ilyen elvonást, természetesen csak olyan esetekben, mikor a szó végében valamely egészen közönséges és eleven képzőt éreztek a beszélők: *csodál* > *csoda*, *tréfál* > *tréfa*, *licitál* > *licita*, *csuszkál* > *csuszka stb.*” (Simonyi 1905: 300–301)

Pais Dezső így ír az elvonásról: A szavaknak végső darabja organikussá vált: képzőnek, illetve ragnak érződött, de mint ilyen a nyelvelem kellő funkcionálásában zavart okozott, s ezért elmaradt. Mi más ez, mint adaptáció? Csak ezekben az esetekben a változás okára nézve van bizonyos különbség. Tudniillik a szódarab azért elevenedik meg, mivel az azt tartalmazó nyelvelem analógiásan olyan nyelvelemekhez igazodik, amelyekben az illető szódarabbal egyező szódarab már előzetesen funkcióval szerepelt *lelkiismereti* < *lelkiismeret*, *csárdák* < *csárda* (Pais, 406.o.).

Tompa József szerint az elvonás során „a szótőnek kikövetkeztetett szódarabját önálló életre keltik; ...az összetételi tagot (tagokat) külön szóul is alkalmazzák” (Tompa 1961: 461). Az elvonás két fajtáját különbözteti meg. Az első csoportba sorolja a szóképzéstani viszony alapján született szavakat. Kiemeli, hogy minél gyakoribb egy képző, annál gyakrabban fordul elő azonos alakú szóvéggént, így leválasztják, és ezzel a szótő életre kel és önálló szóként él tovább (*kósza* < *kószál*, *lakoma* < *lakomázik*). Ezzel a módszerrel névszót igéből (ami a leggyakoribbnak mutatkozik) (*henger* < *hengerel*, *kényszer* < *kényszerít*), főnevet főnévből (*kegy* < *kegyelem*, *lámpa* < *lámpás*, *morzsa* < *morzsalék*), főnevet melléknévből (*nyomor* < *nyomorú*, *hóbort* < *hóbortos*), ritkább esetben határozószóából (*mohó* < *mohón*, *kör* < *körül*) és határozóragos névszóából főnevet (*heveny* < *hevenyében*) alkottak. A következő csoportba sorolja az összetételekből elvont szavakat. Ez a folyamat a XIX. században volt elterjedt főleg az írók körében. A legtöbb ilyen módon keletkezett szavunk irodalmi elvonás (*zűr* < *zűrzavar*, *illeg* < *illeg-billeg*, *leng* < *teng-leng*). Előfordul olyan eset is, amikor nem az előtagot, hanem az összetétel utótagját vonják el (*izmus* < az izmus-ra végződő szavak: impresszionizmus, futurizmus; a nyelvújítás korában *hűdés* < *szélhűdés*). Valóságos összetételekből is gyakran önállósul az előtag vagy az utótag. A nyelvújítás korában előszeretettel használták ezt a szóalkotási módot: *nádor* < *nádorispán*, *monda* < *mendemonda*. Néha azonban a szóösszetétel megmarad, csak a szó végén lévő toldalékot vonják

el (*gyorsír* < *gyorsírás*, *képvisel* < *képviselő*). Ezt a fajta elvonási módot a nyelvvelés nem igazán helyesli, sőt a hivatalos szóhasználatban kifejezetten ellenzi az efféle módon alakult szavak használatát (*gondvisel*, *gyomirt*, *közizagzat stb.*). (Tompá 1961: 461–464).

Papp István megfogalmazása szerint: „Elvonás – a szórész önállósulásának azt a típusát szokták így emlegetni, amely egy képzett vagy képzettnek felfogott szó tövét következteti vissza téves analógia alapján” (Papp 1967: 28).

A magyar nyelv könyve ugyancsak a szóalkotás ritkább módjai közé sorolja az elvonással keletkezett szavakat, mely szerint a szóelvonásnak nevezzük azt a szóalkotási módot, amelyben egy kizárólagos vagy rosszul tagolt képzésből egy addig nem létező alapszót következtethetünk ki, vonunk el. (A. Jászó Anna szerk. 2004: 295)

A Magyar grammatika szerint elvonásnak nevezzük azt a jelenséget, amikor egy egyszerű szóról leválasztunk egy meglévő vagy vélt morfémát – általában képzőt vagy összetételei elő, utótagot –, a maradék morfémát vagy morfémacsoportot pedig teljes szóként kezdjük használni (Keszler Borbála (szerk.) 2000: 340). Az elvonásnak két alapesetét emeli ki: 1. morfémaleválasztás (*sétál* > *séta*; *kapál* > *kapa* stb.); 2. összetett szónak érzékelt szóból kikövetkeztet egy elő- vagy utótagot (*zűr-zavar* > *zűr*; *trolibusz* > *trolis* stb.) (Keszler Borbála (szerk.) 2000: 340–341).

A szóelvonás a képzéssel ellentétes jelenség. Lényege, hogy a szó végéről leválasztják a képzőt vagy a képzőnek érzett végződést, és használni kezdik az így megmaradt – és egykor önmagában is létezett (vagy inkább csak ilyennek feltételezett) – szót. A szóvégek elhagyásával a magyar nyelvben megelevenedtek olyan szótövek, amelyek csak képzővel éltek addig, ugyanis tőszóként hamar kiavultak a használatból: *tanít*, *tanul* < *tan*. Ezt a meghatározást A magyar nyelv kézikönyve adja (Kiefer (szerk.) 2003: 113).

A magyar nyelv szókészlete a történelem folyamán nagyon sok változáson ment keresztül. A magyar nyelv története című kiadványban a szerzők az elvonást részleges adaptációként határozzák meg. Az elvonás művelete megváltoztatja a szó morfológiai szerkezetét. Leggyakoribb elvonás: igéből főnévi alapszót (*lakomázik* :> *lakoma*), melléknévből főnevet (*kalapos* :> *kalap*), határozószóból, névutóból főnevet (*körül* :> *kör*, *távol* :> *táv*), összetett szóból (Bárczi-Benkő–Berrár 1987: 342).

A magyar nyelv történetében nagy jelentőséggel bír a honfoglalás, mely a magyarok anyagi és szellemi életében nagy változásokat hozott és nagymértékben át is formálta. Ebben a korszakban a magyar szókinccs leginkább az új idegen nyelvek hatása által bővült, illetve a nyelven belüli szóképzéssel.

A magyar nyelvbe a belső keletkezésű igékhez hasonlóan a jövevényigék is valamilyen igeképzőt mutatnak fel. Mivel ezeknek az igéknek be kell illeszkedniük a nyelvi rendszerbe, így analógia hatására azokat a képzőket kapják, amelyek a nyelvbe kerülésükkor a legtermékenyebbek. (Kiss 1972: 300) Ez a folyamat nem-

csak a mai nyelvre jellemző, a nyelv fejlődésének minden történeti korszakában jelen van, de nem ugyanazzal az intenzitással. A honfoglalás előtt szókincsünkbe bekerülő igék nem vettek fel semmilyen képzőt, csak tőalakban honosodtak meg. Ez a tendencia a honfoglalás után megváltozott, és ahhoz, hogy a jövevényigék meghonosodjanak a magyar nyelvben, felvették az akkor a magyar nyelv igéire leginkább jellemző igevégződéseket. Később majd ezekből a szavakból vontak el főneveket. A magyar nyelvben a mai napig sok az olyan ige, amelyek eredetileg főnév, melléknév, határozószó volt. A szó végén lévő végződés megegyeztek az igei végződésekkel, így a nyelvérzék igének érezte őket. Nem jellemző azonban ez a folyamat a névszók meghonosodása terén. Ugyanis a névszókat idegen nyelvekből „egy az egyben” vette át a magyar nyelv. A fent felsorolt tényeket a szóalkotástan felől is meg lehet közelíteni. És ez pedig a szóvégi képzők elvonása. Ily módon a mai napig keletkeznek újabb szavak. Leginkább igéből főnevek, főnévből ige nagyon ritkán jön létre.

A honfoglalás és a mohácsi vész közötti időszakban is előfordulnak elvonással keletkezett szavak. Ennek magyarázata: a honfoglalás utáni időkben a magyar nyelv az idegen igéket úgy vett át, hogy magyar képzőkkel látta el őket (*kopati* ~ *kapál*, *pireti se* ~ *perel*). A nyelvérzék az *-l* képzőt úgy fogta fel, mint névszóból igét alkotó elemet, s elvonta belőlük a névszókat: *kaszál* ~ *kasza*, *kapál* ~ *kapa* stb. (Bárczi 1996: 112).

A magyar nyelvújítás kora (18–19. század) a nyelvi tudatosság és a szókincsbővítés egyik legintenzívebb időszaka volt. Ekkor számos új szóalkotási mód kapott szerepet, többek között a szóelvonás is. Az új szavak létrehozásának célja az volt, hogy a magyar nyelv alkalmassá váljon a tudományok, művészetek és a modern élet területeinek pontos kifejezésére. A nyelvújítók igyekeztek a magyar nyelvet egyszerűsíteni és gazdagítani. A szóelvonás ebben hasznos eszköz volt, mert segítségével új, rövidebb és könnyebben használható szavakat hoztak létre meglévő hosszabb alakokból. Gyakran az idegen eredetű szavak magyarítására is alkalmazták: *bájol* → *báj*, *csatázik* → *csata*, *gyanakszik* → *gyanakvás* → *gyanú*, *tisztelik* → *tisztelet* → *tiszt* stb.

A nyelvújítás kori szóelvonások egy része megmaradt a modern magyar nyelvben, míg mások idővel kikoptak. A sikeres példák arra utalnak, hogy a szóelvonás hatékony és természetes módja a nyelv fejlesztésének, amely segített a magyar nyelv egyszerűsítésében és rendszerezésében. A nyelvújítás időszakában a szóelvonás egyike volt a nyelvújítók által alkalmazott eszközöknek, amely hozzájárult a magyar nyelv önállóságának megerősítéséhez és gazdagításához. Az ekkor létrejött szavak közül sok ma is része a mindennapi nyelvhasználatnak.

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárában 627 szóelvonással keletkezett szót találtunk, amelynek rendszerezését a következő szempontok szerint végeztük el a szóanyagnak és a szakirodalomnak megfelelően: 1. alapszófaj

szerint: alapszó – ige *kapál* > *kapa*, *kolompol* > *kolomp*, alapszó – főnév *cégér* > *cég*, *árnyék* > *árny*; alapszó – melléknév *göcsörtös* > *göcsört*, *gőgös* > *gőg*; alapszó – határozószó *ébrén* > *éber*, *egyedül* > *egyed* stb.; 2. az elvonás eredményeként létrejött új szófaj szerint; 3. összetételből való elvonás: kalap > kalapos süveg, martin > martin-kemence;; 4. ikerszóból való elvonás: leng > tengleng, monda > mendemonda; 5. tulajdonnevekből való elvonás: bosnyák > Bosnyaország, abesszin > abessziniai. Vizsgáljuk még az anyagot nyelvtörténeti szempontból, milyen korban keletkeztek, illetve kerültek be az írásos emlékekbe ezek a szavak. Eredetük szerint is változatos képet mutatnak az így alakult lexémák.

Az eddig elvégzett kutatás eredménye szerint a legtöbb szó *igéből* (547 szó) való elvonással keletkezett, kb. 65 %, pl.:

ábra 1. ‘forma’; 2. ‘rajz, kép’; – (‘arc’) 1787: *Ábra*; – *ábr#*. < A szócsalád alapjaként szolgáló *ábráz* főnév szláv eredetű; vö óe.szl. *obrazъ* ‘alak, kép, mód’; szb.-hv. *òbraz* ‘arc, kép’; or. *οβραζ* ‘kép, ábrázat’ Az *ábráz* alakot igeiként is használták, és ebből keletkezett az *ábrázol*, *ábrázat*. Az *ábra* az *ábrázol* vagy az *ábrázat* szavakból való elvonás (TeSz).

ábránd ‘Träumerei’ 1816: *Ábránd*; 1831/1863: *ábrándok*. < Bizonytalan eredetű szócsalád. Népnyelvi szónak látszik azonban Szemere Pál alkotása, a nyelvújítás korában elvonással keletkezett az *ábrándozik* igéből (TeSz).

Főnévből és melléknévből (127-127 szó) keletkezettek aránya kb. 15–15 %:

csák 1. ‘süvegnek hátul lelógó csücske; dolmány elülső hegyes vége’; 2. ‘szeg, ék; szeglet, sarok’; 3. ‘vmely tárgy hegye, hegyes vége v. kiálló része’; 4. ‘lyukasztóvas, kivágóacél; érmeverődúc’; 5. ‘csónak tolórúdja, csáklya’; 6. ‘ökörhajtó ostor’ < Feltehetően elvonás a *csákó* vagy *csáklya* szóból, de nincs kellőképpen bizonyítva. További példák: *rigolya* < *rigolyás*, *ármány* < *ármányos*, *mámor* < *mámeros*, *pampus* < *pampuska*, *kalit* < *kalitka* stb.; *összetételből és szókapcsolatokból* (22 szó) 3 % pl.: *iram* < *iramszarvas*, *szint* < *földszint*, *szoroz* < *sokszoroz*, *trol* < *trolibusz*, *tár* < *tárház*, *nádor* < *nádorispán*, *kalap* < *kalapos süveg* stb.; *határozószóból* (21 szó), *ikerszóból* (16 szó) kb. 2 %, pl.: *illeg* < *illeg-billeg*, *leng* < *teng-leng*, *irul* < *irul-pirul* stb.; legkevesebb új szó alakult elvonás által *tulajdonnévből*, összesen 7 helynévből alakult szót vizsgáltunk, pl.: *rác* < *Rácország*, *abesszin* < *Abesszinia*, *skót* < *Skótország* stb.

Az elvégzett elemzések szerint az elvonás alapjául szolgáló szavak szófaját tekintve a következő kép alakult ki. Az elvonással keletkezett szavak 65 százalékának alapszófajául ige szolgált, 15-15 % -nak alapszava főnév és melléknév. A fennmaradó 5%-nak alapszava pedig határozószó, ikerszó, tulajdonnév, illetve összetétel és szókapcsolat.

Szófajok szerinti osztályozás

(az elvonás alapszava szerint)

(Saját szerkesztés)

Az alábbi táblázatban szemléltetem, hogy melyek azok a leggyakrabban elvont képzők, amelyek elhagyásával új szavakkal gazdagodott a magyar nyelv.

Képző	Előfordulás
1	2
-l(ik) (-al, -ol, -el, -öl)	171
nem tisztázott	105
-s (-as, -os, -es, -ös)	96
-g (-og, -eg, -ög)	36
-z(ik) (-az; -oz, -ez, -öz)	30
-e, -a – birtokos személyjel	20
-ít	18
-ul, -ül	17
összetett szóból	16
-t	15
ikerszóból	14
-odik, -edik, -ödik	14
-kodik, -kedik, -kődik (-akodik, -ekedik, -öködik); -kődik,	13

-kődik	
-an, -en	12
-ka	8
-n, -on, -en, -ön	8
-ad, -ed (-od, -ed, -öd)	7
-at, -et; -tat, -tet	7
-ik	7
-ózik, -őzik; -ódzik, -ődzik; -ozik, -ezik, -özik	6
-ú, -ű; -jú, -jű	6
-ant, -ent	5
-lik	5
-ság, -ség	5
szószerkezetből	5
-ce, -ci	4
-ék	4
-gat, -get (-ogát, -eget, -öget)	4
-i	4
névből	4
-ök	3
-talan, -telen	3
-dik	2
-ó, -ő	2
-ós, -ős	2
-kozik, -kedik, -kődik (-akozik, -ekezik); -kőzik, -kőzik	1
-aszt	1
-atik, -etik; -tatik, -tetik	1
-int	1
-kod, -ked, -kőd	1

Az újabb kori, elvonással keletkezett szavakat, nem vizsgálom. Az adattár tartalmazza azokat a szavakat is, amelyek már archaizálódtak: *sávoly*, *lepecs*, *kellem*, *vizita* stb. Kiderül, hogy szófajok szerinti lebontásban leginkább az igékből való elvonás tartozik a gyakori esetek közé *ipar* < *iparkodik*, *irány* < *irányoz* stb. A névszókból történő elvonás alig marad el az igei elvonástól. Határozószókból és egyéb szavakból (ikerszók, szókapcsolatok, összetett szavak) ritkábban vannak el valós vagy vélt morfémaikat.

A vizsgált anyagból kitűnik, hogy a szóelvonás a magyar szókészlet gazdagodásának fontos szóalkotási módja a nyelvemlékes nyelvtörténeti korok mindegyikében. Az analitikus emberi gondolkodás rugalmasságáról tanúskodik, hiszen a be-

szélők analógia-érzéssel elemzik a szavakat, az elemzést hasonló végű szavakra terjesztik ki, s látszólagos szótöveket következtetnek ki. Napjainkban ritkábban keletkeznek szavak szóelvonással, mint az előző századokban, főleg a XIX. században. Újabban főleg összetett szavakból keletkeznek elvonással új szavak: *főigazgató* > *főigazgat*, *nagytakarítás* > *nagytakarít*, *távbeszélő* > *távbeszél* stb. A nyelvművelés nem ajánlja ezeknek a szavaknak a használatát. Ezek a kifejezések szokatlannak, mesterkéltnek tűnnek, „a köznyelv húzódik használatuktól... Az erőszakolt, rikitóan mesterkélt alakok használatát... kerüljük!” (Kovalovszky 1977: 167). Ma ezt valóban így érezzük, de valószínű, hogy korábban, főleg a nyelvújítás idején az akkori beszélők is hasonló módon gondolkodtak az új keletű szavakról.

A szóelvonással keletkezett szavak egy része a mai köznyelvben már nem él: *grapsa*, *horty*, *hömp* stb., egyes nyelvjárásainkban azonban még találkozunk használatukkal: *irka*, *harák* stb. E tények jól illusztrálják a nyelvet használó közösség igényét a nyelv természetes fejlődésére, a nyelv belső törvényeinek érvényesülésére.

A szóelvonás egy természetes nyelvi folyamat, amely folyamatosan zajlik, és újabb szavak létrejöttéhez vezet. Bár nem a leggyakoribb szóalkotási mód, fontos szerepet játszik a magyar nyelv fejlődésében és alkalmazkodásában az új kommunikációs igényekhez.

Irodalom

1. A. Jászó Anna 2004. A magyar nyelv könyve. Szerk.: A. Jászó Anna. – Budapest, Trezor Kiadó
2. Albert János 1892. A gyökérelvonásról // Nyr. XXI. (1892) – 49–55.o.
3. Bárczi Géza 1996. A magyar nyelv életrajza. – Budapest: Custus Kiadó
4. Bárczi Géza–Benkő Loránd–Berrár Jolán 1987. A magyar nyelv története. – Budapest: Tankönyvkiadó
5. Gombocz Zoltán 1901. Az igeszók átvételéről // Nyr. XXX. (1901) – 105–109.o.
6. Keszler Borbála (szerk.) 2000. Magyar grammatika. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
7. Kiefer Ferenc (szerk.) 2003. A magyar nyelv kézikönyve. – Budapest, 2003
8. Király Károly 1891. Verseggy mint neológus // NyK. XIV. (1891) – 398–402.o.
9. Kiss Jenő 1972. A jövevényigék meghonosodása a finnugor nyelvekben // NyK. LXXIV (1972). – 299–334.
10. Kovalovszky Miklós 1977. Nyelvfejlődés – nyelvhelyesség. – Budapest: Akadémiai Kiadó
11. Lőrincz Julianna 2016. Ritkák-e a ritkább szóalkotási módok. In: Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Sectio Linguistica Hungarica, Nova series Tom. XLIII. Eger: Líceum Kiadó. pp. 138--155.
12. Minya Károly 2003. A mai magyar nyelvújítás. – Budapest, Tinta Kiadó
13. Pais Dezső. A szódarabok funkcionális megelevenedése // MNy. 52. – 403
14. Papp Ferenc 1967. Tőigéink // Nyr. 91. – 45–52.o.
15. Simonyi Zsigmond 1905. A magyar nyelv. 1905
16. Szily Kálmán 1902. A magyar nyelvújítás szótára. – Budapest, Hornyánszky Viktor kiadása.

17. TESz. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. I–III. kötet. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970–1984
18. Tompa József 1961. A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvtan I. Szerk.: Tompa József – Budapest: Akadémiai Kiadó

References

1. Jászó Anna 2004. A magyar nyelv könyve [The Hungarian language book]. Szerk.: A. Jászó Anna. – Budapest, Trezor Kiadó (In Hungarian)
2. Albert János 1892. A gyökérvonásról // Nyr. XXI. (1892) – 49–55.o. (In Hungarian)
3. Bárczi Géza 1996. A magyar nyelv életrajza [Biography of the Hungarian language]. – Budapest: Custus Kiadó (In Hungarian)
4. Bárczi Géza–Benkő Loránd–Berrár Jolán 1987. A magyar nyelv története [History of the Hungarian language]. – Budapest: Tankönyvkiadó (In Hungarian)
5. Gombocz Zoltán 1901. Az igeszók átvételéről [On the adoption of verbs]. // Nyr. XXX. (1901) – 105–109.o. (In Hungarian)
6. Keszler Borbála (szerk.) 2000. Magyar grammatika [Hungarian grammar]. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó (In Hungarian)
7. Kiefer Ferenc (szerk) 2003. A magyar nyelv kézikönyve [Handbook of the Hungarian language]. – Budapest (In Hungarian)
8. Király Károly 1891. Verseggy mint neológus [Verghy as a neologist] // NyK. XIV. (1891) – 398–402.o. (In Hungarian)
9. Kiss Jenő 1972. A jövevényigék meghonosodása a finnugor nyelvekben [The domestication of foreign verbs in the Finno-Ugric languages]. // NyK. LXXIV (1972). – 299–334. (In Hungarian)
10. Kovalovszky Miklós 1977. Nyelvfejlődés – nyelvhelyesség [Language development – language correctness]. – Budapest: Akadémiai Kiadó (In Hungarian)
11. Lőrincz Julianna 2016. Ritkák-e a ritkább szóalkotási módok [Are rarer word formation methods rare?] In: Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Sectio Linguistica Hungarica, Nova series Tom. XLIII. Eger: Líceum Kiadó. pp. 138–155.
12. Minya Károly 2003. A mai magyar nyelvújítás [Today's Hungarian language reform]. – Budapest, Tinta Kiadó (In Hungarian)
13. Pais Dezső. A szódarabok funkcionális megelevenedése [Functional activation of word segments] // MNy. 52. – 406 o. (In Hungarian)
14. Papp Ferenc 1967. Tőigéink // Nyr. 91. – 45–52.o. (In Hungarian)
15. Simonyi Zsigmond 1905. A magyar nyelv [The Hungarian language]. (In Hungarian)
16. Szily Kálmán 1902. A magyar nyelvújítás szótára [Dictionary of the Hungarian language reform]. – Budapest, Hornyánszky Viktor kiadása
17. TESz. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. I–III. kötet [Historical-etymological dictionary of the Hungarian language. Volumes I–III.]. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970–1984 (In Hungarian)
18. Tompa József 1961. A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvtan I. [The system of the modern Hungarian language. Descriptive grammar I.]. Szerk.: Tompa József – Budapest: Akadémiai Kiadó (In Hungarian)

Рідкісні способи словотворення в угорській мові: усічення

Бейреш Ержебет Золтанівна, науковий співробітник Центру гунгарології Ужгородського національного університету; bbersike@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7263-182X

Берта Елеонора Тіборівна, доктор філософії, кандидат філологічних наук, Ужгородський національний університету, кафедра угорської філології, доцент; berta-nora73@gmail.com, eleonora.bertha@uzhnu.edu.ua, ORCID: 0009-0007-5526-3982

Яцкович Маріанна Йосифівна, науковий співробітник Центру гунгарології Ужгородського національного університету; jaczmariann@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6596-2030

Словотвір за допомогою усічення – це мовний процес, під час якого з наявного слова утворюється нове слово шляхом видалення його частини (зазвичай закінчення). Нове слово може бути пов'язане з оригінальним, але має власне значення та вживання. Основою цього процесу є сприйняття носіями мови, що певні частини слова здаються суфіксами або іншими афіксами, хоча насправді вони такими не є. Говорять відокремлюють цей уявний афікс, створюючи коротше слово. Часто трапляється, що поряд із довшою формою в мові з'являється коротша версія, яка з часом стає загальноновживаною. Приклади: дієслово → іменник: *olvas* → *olvasmány*, після усічення: *olvas*; дієслово → іменник: *épít* → *építés*, після усічення: *épít*; прикметник → іменник: *boldog* → *boldogság*, після усічення: *boldog*; прислівник → іменник: *késő* → *késés*.

Метою нашого дослідження є вивчення частотності слів, утворених шляхом усічення, на основі *Історико-етимологічного словника угорської мови* (томи I–III). Згідно з науковою літературою, усічення є одним із менш поширених способів словотворення, проте наш словник свідчить про те, що в різні періоди історії мови цей процес давав значний обсяг лексичного матеріалу (627 словникових статей). У нашому дослідженні ми також прагнемо з'ясувати, коли цей спосіб словотворення був найактивнішим, а також наскільки мовна культура вважає прийнятними ці нові лексеми.

Усічення слів сприяє збагаченню та зміні мови. Нові слова коротші, зручніші у використанні, спочатку з'являються в розмовній мові, а потім закріплюються в літературній та письмовій мові.

Словотвір за допомогою усічення є природним мовним процесом, який триває безперервно і призводить до появи нових слів. Хоча це не найпоширеніший спосіб словотвору, він відіграє важливу роль у розвитку угорської мови та її адаптації до нових комунікативних потреб.

Аналізи показують, що 65% слів, утворених шляхом усічення, мають у своїй основі дієслова, 15% – іменники, 15% – прикметники, а решта 5% походять від прислівників, складних слів, власних назв або фраз.

Ключові слова: *основне слово, внутрішньоутворені дієслова, усічення, суфікс, мовна правильність, мовне оновлення, словотворення.*

Rare Word Formation Methods in the Hungarian Language: Truncation

Béres Erzsébet, researcher at the Center Hungarologie of the Uzhgorod National University; bbersike@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7263-182X

Eleonóra Berta, PhD. Uzhhorod National University, Department of the Hungarian Philology, associate professor; bertanora73@gmail.com, eleonora.bera@uzhnu.edu.ua, ORCID: 0009-0007-5526-3982

Jaczkovich Marianna, researcher at the Center Hungarologie of the Uzhgorod National University; jaczmariann@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6596-2030

Word truncation (back-formation) is a linguistic process in which a new word is created from an existing one by removing a part of it (usually the ending). The resulting word can be traced back to the original one, but it has its own meaning and usage. This process is based on speakers' perception that certain parts of a word appear to be suffixes or other affixes, even though they are not. Speakers then remove this perceived affix, forming a shorter, new word. It often happens that a shorter version of a longer word emerges in the language and eventually becomes widely used. Examples: Verb → noun: *olvas* → *olvasmány*, then truncated to: *olvas*; Verb → noun: *épít* → *építés*, then truncated to: *épít*; Adjective → noun: *boldog* → *boldogság*, then truncated to: *boldog*; Adverb → noun: *késő* → *késés*

The aim of our research is to examine the frequency of words formed by back-formation based on *The Historical-Etymological Dictionary of the Hungarian Language* (Volumes I–III). According to the literature, back-formation is among the less common word-formation processes; however, our lexicon indicates that in various periods of language history, this process has yielded a considerable amount of lexical material (627 entries). In our study, we also seek to determine when this word-formation method was at its peak and to what extent language cultivation considers these newly formed lexemes acceptable.

Word truncation contributes to the enrichment and evolution of the language. The newly formed words are shorter, easier to use, and often first appear in spoken language before becoming established in standard and written language.

Truncation is a natural linguistic process that continuously takes place and leads to the creation of new words. Although it is not the most common method of word formation, it plays a crucial role in the development of the Hungarian language and its adaptation to new communicative needs.

Analyses show that 65% of truncated words originate from verbs, 15% from nouns, and another 15% from adjectives. The remaining 5% derive from adverbs, compound words, proper nouns, or phrases.

Keywords: *base word, internally formed verbs, truncation, suffix, language correctness, language renewal, word formation.*

Ritkább szóalkotási módok a magyar nyelvben: elvonás

Béres Erzsébet, az Ungvári Nemzeti Egyetem Hungarológiai Központjának tudományos munkatársa; bbersike@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7263-182X

Berta Eleonóra, a filológiai tudományok kandidátusa, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének docense; bertanora73@gmail.com, eleonora.bertha@uzhnu.edu.ua, ORCID: 0009-0007-5526-3982

Jaczkovics Marianna, az Ungvári Nemzeti Egyetem Hungarológiai Központjának tudományos munkatársa; jaczmariann@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6596-2030

A szóelvonás egy olyan nyelvi folyamat, amely során egy meglévő szóból egy új szó keletkezik úgy, hogy annak egy részét (általában a végződését) eltávolítják. Az így létrejövő szó az eredeti szóból visszavezethető, de önálló jelentéssel és használattal bír. A folyamat alapja az a nyelvhasználói érzékelés, hogy egy szó egyes részei toldaléknak tűnhetnek, holott eredetileg nem azok. A beszélők ezt a feltételezett toldaléket leválasztják, így egy rövidebb, új szót hoznak létre. Gyakran előfordul, hogy egy hosszabb szóalak mellé egy rövidebb változat is kialakul a nyelvben, ami idővel általános használatba kerül. Igéből főnév: *olvas* → *olvasmány*, majd ebből elvonással: *olvas*, igéből főnév: *épít* → *építés*, majd ebből elvonással: *épít*; melléknévből főnév: *boldog* → *boldogság*, majd ebből elvonással: *boldog*; Határozószóból főnév: *késő* → *késés*

Kutatásunk célja az elvonással keletkezett szavak gyakoriságának vizsgálata A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára (I–III. kötet) alapján. A szakirodalom szerint a szóelvonás a ritkább szóalkotási módok közé tartozik, szójegyzékünk azonban arról tanúskodik, hogy a nyelvtörténet különböző korszakaiban gazdagnak mondható (627 szócikk) anyagot találunk e szóalkotási módra. Kutatásunk során arra is választ keresünk, mikor volt legvirulensebb e szóalkotási mód; kitérünk arra is, mennyire tartja elfogadhatónak ezeket az új lexémákat a nyelvművelés.

A szóelvonás hozzájárul a nyelv gazdagodásához és változásához. Az új szavak rövidebbek, könnyebben használhatók, és gyakran a beszélt nyelvben először jelennek meg, majd később a köznyelvben és az írott nyelvben is meghonosodnak.

A szóelvonás egy természetes nyelvi folyamat, amely folyamatosan zajlik, és újabb szavak létrejöttéhez vezet. Bár nem a leggyakoribb szóalkotási mód, fontos szerepet játszik a magyar nyelv fejlődésében és alkalmazkodásában az új kommunikációs igényekhez.

Az elvégzett elemzések szerint az elvonás alapjául szolgáló szavak szófaját tekintve az elvonással keletkezett szavak 65 százalékának alapszófajául ige szolgált, 15-15 % -nak alapszava főnév és melléknév. A fennmaradó 5%-nak alapszava pedig határozószó, ikerszó, tulajdonnév, illetve összetétel és szókapcsolat.

Kulcsszavak: *alapszó, belső keletkezésű igék, elvonás, képző, nyelvhelyesség, nyelvjátás, szóalkotás*

Berta Eleonóra, Béres Erzsébet, Jaczkovics Marianna

A magyar mint idegen nyelv oktatásának problémái szláv környezetben

Bevezetés.

A magyar idegen nyelvként történő tanítása a XVIII. századtól kezdve élő törekvés a magyar oktatásban. Éder Zoltán a tudatos, az anyanyelvi képzéstől elválasztott, speciálisan összeállított tananyagra épülő tanítás „alapkövének” Bél Mátyás Der Ungarische Sprach-meister című művét tekinti. A mű előszavában két, a mai napig fontos cél jelenik meg: megismertetni a szomszéd népekkel a magyar nyelvet, és ezen keresztül a magyarokat megszerettetni. Ezt ma talán úgy fogalmaznánk meg, hogy a magyar idegen nyelvként való oktatásának feladata a magyar nyelv és a magyar kulturális hagyomány közvetítése célnyelvi és forrásnyelvi környezetben (Pelczer, 2015, 74. o.).

A magyar nyelv mint idegen nyelvnek megközelítése napjainkban időszerűvé vált: világszerte megnövekedett az érdeklődés a magyar nyelv iránt egyrészt a turizmus fellendülése következtében, másrészt Magyarországon tanulmányokat folytató külföldieknek szükséges mértékben el kell sajátítaniuk a magyar nyelvet, harmadrészt a nyelvtudomány kutatói számára a magyar nyelv értékes adatokat szolgáltat az általános nyelvészet számára. Van azonban egy negyedik oka is a téma alapos vizsgálatának. Megélenkült a külföldön élő magyarság érdeklődése nyelvünk iránt. Mind a szomszéd államokban élő magyar anyanyelvűek, mind a világon szét-szórtságban élő magyarok vagy magyar származásúak igényei megkövetelik a kérdések napirendre tűzését tudományos szinten (Szili, 2004, 13. o.).

A szakirodalomról. A magyar nyelv idegen nyelvként való oktatása esetében a tanár elsősorban a világhálón is megtalálható segédanyagokból válogat, azokat használja szemléltetéskor. A tananyag értelmezéséhez, a tanári magyarázat alapjához viszont a ma már klasszikusnak számító tankönyvekből merít. Az elméleti háttérhez jól használhatóak Szili Katalin könyvei, tanulmányai, tudományos cikkei. A begyakorláshoz, az ismeretek elmélyítéséhez a Halló, itt Magyarország és az MagyarOK sorozatokat kedvelik. Ezeknek egyetlen hátránya, hogy jellemzően az angolszász kultúrájú diákok számára készültek, a példaanyagok, feladatok, ábrák

ezt támasztják alá. A legtöbb gyakorló tanár saját oktatóanyagot gyűjt az évek során, ez különösen hasznos a szláv nyelveket beszélő diákok számára.

Kutatási módszerek alkalmazása. Több mint tíz éve tanítok magyar nyelvet ukrán anyanyelvű diákoknak, akik számos problémával szembesülnek a magyar nyelv tanulása során (különösen a kezdeti szakaszban). Így, például, a tanulóknak nagy nehézséget jelent a magyar nyelv szerkezetének a megértése, a használata, a megszokása, ami egyáltalán nem meglepő. Hisz a magyar nyelv agglutináló nyelv, vagyis az agglutináció (toldalékolás) jellemzi, ami abban áll, hogy a szavak tövéhez, illetve alapalakjához illesztett képzők, jelek és ragok, közös néven „toldalékok” segítségével történik a gondolatcsere, a kommunikáció. Ezek lehetnek a szó végén (suffixum), a szó elején (prefixum), vagy a szó belsejében (infixum) is.

Egy szó általában sok morfémat (szóelemet) tartalmaz, és a szavak között kevés a rendhagyó szerkezetű. Ezzel szemben mind az ukrán, mind az orosz nyelv a flektáló nyelvekhez tartozik, vagyis azokhoz a szintetikus nyelvekhez, amelyek a nyelvtani viszonyokat a szóalakok megváltoztatásával (flexióval) – ragozással, szóképzéssel, illetve a szótő változtatásával – képesek kifejezni. Szemben az agglutináló nyelvekkel, ahol az egyes viszonyokat kifejező morféma egymás után, jól elkülöníthetően helyezkednek el (pl. magyar: *egész|ség|ünk|re*), és többnyire külön meg lehet feleltetni őket az egyes jelentéselemeknek. A flektáló nyelvekben csak korlátozott számú toldalék járulhat a szótőhöz, amelyek sokszor egybeolvadnak vele, nem bonthatók fel további elemekre, és egyidejűleg több nyelvtani jelentést kódolnak (erre utal a fúziós nyelv megnevezés is) (Kálmán, Trón 2007, 84. o.). Épp ez a különbség számos nehézséget okoz az ukrán anyanyelvű hallgatóknak. A bevált nyelvpedagógiai módszerek közül projektmunka, kutatás, online és hagyományos szótárak használata nélkülözhetetlennek bizonyult. Jelen tanulmány megírásakor a kvantitatív eredmények elemzésénél leíró statisztikai eljárásokat használtam.

Az ukrán anyanyelvű hallgatókkal való munkám során szerzett tapasztalataimat, a legszembetűnőbb problematikus területeket a magyar nyelv tanítása során, amelyek fokozott figyelmet igényelnek, az alábbiakban mutatom be.

Az eredmények bemutatása

1. Fonetikai rendszer. A magyar beszédhangok kiejtése és a hangsúly.

A beszédhangok helyes, megfelelő ejtése a nyelvtanulás kezdeti szakaszában áll a figyelem középpontjában, de a tanulmányok folyamán végig oda kell rá figyelni.

A mássalhangzók helyes kiejtése általában nem okoz nehézségeket, a lágy mássalhangzók kivételével. Elég gyakori jelenség az, amikor pl. a *nincs* szót

nyincs-nek vagy a *tíz* szót *tyíz*-nek ejtik a tanulók. Ennek az az oka, hogy a szláv nyelvekben bizonyos magánhangzók előtt néhány mássalhangzó meglágyul (palatalizálódik): pl. az ukrán nyelvben a *-d*, *-m*, *-z*, *-c*, *-u*, *-l*, *-h* és a *-dz* hangok lágygá válnak, ha *-i* hang (vagyis az ukrán *-i*) követi őket (Пономарів О.Д., Пізун В.В., Шевченко Л.Ю. 2001, 400 c.). A magyar kiejtésre pedig ez a fonetikai jelenség nem jellemző.

A magánhangzók ejtésével viszont sokkal több probléma van. Ez azzal magyarázható, hogy pl. az ukrán nyelv magánhangzókészlete szegényebb, és nincs hosszúsági korreláció. Ezért hangsúlyt kell fektetni az *a-o*, *a-á*, *e-é*, *ö-ü*, és a hosszú-rövid párok megkülönböztetésének gyakorlására. Ezeknél a fonémárokknál mind az észlelés, mind az interpretáció nehéz, vagyis az ukrán ajkúak számára paronimáknak számítanak például a következők: *kor-kór*, *mar-már*, *eke-éke*. A tanulók csupán 20%-a tesz különbséget a hosszú-rövid párok között, és helyesen érzékeli ezeket a szöveghallgatás vagy a beszéd során.

Ami pedig a hangsúlyt illeti, nyelvtanulás kezdetén figyelmet kell fordítani arra, hogy a magyarban az első szótagra esik a főhangsúly, valamint arra is, hogy itt a hangsúly és a magánhangzó-hosszúság egymástól teljesen független jelenségek. Mivel az ukránban a hangsúly kvantitatív és szabad, vagyis egyrészt a hangsúlyos szótag magánhangzójának megnyúlásában nyilvánul meg, másrészt egyazon szó különböző alakjaiban eltérő helyen lehet (Шевчук С. В., Кабиш О. О., Клименко І. В., 2011, 544 o.). Így a tanulók a hangsúlyos szótag magánhangzóját szokták nyújtani vagy a hosszú magánhangzót tartalmazó szótag nyomatékosan ejtik: *ajtó*, *Ukrajnában*, *kerékpár*.

2. A szófajokhoz köthető problémák.

A számnevek az ukrán nyelvben is mennyiséget vagy sorrendet fejeznek ki. Viszont van néhány eltérés, amely gyakran gondot okoz olyan mondatok felépítésében, amelyekben határozott vagy határozatlan számnév található.

Nagy különbség a magyar és a szláv nyelvekben, hogy míg a magyar nyelvben a számnév mögött a főnév mindig egyes számban van, az ukrán nyelvben a főnév mindig többes számba kerül. Így az ilyen típusú mondatokban a tanulók hibája általában a következő: „*két szék*” helyett a „*két székek*”-t mondanak.

Hasonló a helyzet a melléknévek többes száma használatakor is. A magyar nyelvben, ha az alany többes számban van, akkor az ahhoz tartozó melléknévek és főnevek is többes számba kerülnek, de a főnevet megelőző minősítő jelző mindig egyes számban áll. Az ukránban és az oroszban ilyenkor nincs kivétel, vagyis az alanyhoz tartozó főnevek és melléknévek mindig többes számban vannak. Ez a nyelvtanulás kezdeti szakaszában tipikus hibának mondható. Például „*drága szállodák*” helyett a tanulók a „*drágák szállodák*”-at használják.

Kimondottan nyelvspecifikus hiba a határozószónak a melléknévi állítmány helyett történő alkalmazása. Ez olyan nyelvek esetében fordul elő, amelyekben a két alak egybeeshet, s az idegen ajkú nem tudja eldönteni, hogy anyanyelvében az adott szó melyik szófaj képviselője, s ennek következtében rosszul, hibásan választja ki az egyenértékű magyar alakot. Pl. az ukrán *Я ї сам відчував, що це було жахливо...* mondatot a hallgató így ültette át magyarra: *Magam is éreztem, hogy rettenetesen volt az, ...* (helyesen: rettenetes), mivel az ukrán *жахливо* szóalak lehet semleges nemű, nominativusi melléknévalak és határozószóalak is.

Egy magyarul tanuló külföldi számára komoly nehézséget okozhat a magyar főnevek birtokos esetben való elsajátítása. A magyar nyelvben elől áll a birtokost jelölő szó, azután következik a birtok, pl.: *a fiú(-nak a) könyve*. A birtokos jelző ragját (*-nak a, -nek a*) nem mindig használjuk. Az ukránban azonban megfordul ez a szórend: a birtokos szerkezetben elől áll a birtok és utána következik a kötelezően birtokos esetben tett birtokos, pl.: ukránul *кімната студента*.

Egy másik gyakori hiba a birtokos személyjelek kihagyása a következő mondatokban: *Nekem fáj a fej_ (-em); Neked van toll_? (-ad)* stb. (ukránul: *У мене болить голова; У тебе є ручка?*). Ennek a jelenségnek az az oka, hogy mind az ukránban, mind az oroszban határozóragos személyes névmás használatakor (*nekem, neked* – ukránul: *у мене, у тебе*) a mondatból hiányzik bármilyen más birtokos névmás vagy végződés, tehát, a diák fölöslegesnek érzi a birtokos személyjel használatát, ezért legtöbbször megelégedik róla.

Véleményem szerint a legtöbb nehézséget a szláv anyanyelvűek számára a magyar igeragozás elsajátítása jelenti. Az a nyelvtani jelenség, hogy a magyar igeragozásban kétféle ragozási típus van (alanyi és tárgyias), és ez a kettősség minden módban és időben megtalálható. Komoly nehézségek elé állítja a diákokat. Ráadásul ez az ukránban nincsen meg, így a tanulók nehezen tudják megérteni, hogy mikor melyik ragozási típust kell használni, ami persze sok hibát okoz, pl.: *szeretem járni ebbe az étterembe, várok Pistit* stb. Ezt a nyelvtani anyagot hosszabb ideig kell gyakorolni velük, több időt kell szánni e témakör elsajátítására.

Nagyon gyakori hibának nevezhető a *megy-jön*, illetve *visz-hoz* igék összetévesztése, felcserélése. Ez azzal magyarázható, hogy az ukránban pl. a *їду/приїду, несу/принесу/візьму* igék használatakor a hova? és a honnan? kérdés nem játszik fontos szerepet, az ige maradhat ugyanaz, pl.: *приїду в зоми – пізніше приїду* ukrán mondatokban ugyanaz az ige használható, míg a magyarban az első esetben a *megy* igét, második esetben pedig a *jön* igét kell használnunk.

Szintén nehézségbe ütközik az igekötők megfelelő alkalmazása. Igaz, hogy a magyar igekötők használatának megértésében kapaszkodót jelent az igei prefixumok megléte az ukrán nyelvben, de a két rendszer természetesen nem fedi egymást, a megfelelések nem száz százalékosak. Elsősorban az ifjúsági nyelvhaszná-

latban, a kereskedelmi médiában, a szlengben, a frazeológiai egységekben hiányoznak az átfedések. Az igealakok használatában nehézséget jelent a szemlélet szerinti ekvivalens megtalálása. Az egyik jellegzetes hiba, hogy az ukrán és más szláv ajkúak – anyanyelvük mintáját követve – kerülnek az igekötős alak használatát ismétlődő cselekvés kifejezése esetén, pl.: *Mindig nézem (helyesen: megnézem) az új magyar filmeket.* Ennek az ellenkezője is gyakori: igekötős igét használnak, amikor az igekötő nem szükséges a befejezettség jelölésére, pl.: *Ma egy levelet kaptam meg* (helyesen: kaptam). Ezekből a példamondatokból jól látható a beszélő gondolkodásmódja: úgy érzi, az igekötő feltétlenül befejeztét teszi az igealakot, míg annak hiánya esetén az igeszemlélet folyamatos lesz.

3. Mondattani nehézségek.

Minden nyelvnek megvannak a sajátos hagyományokon alapuló mondat szerkezetei, ezért a mondatstruktúra azonnal jelzi az idegenszerűséget. Gyakran egyazon kommunikatív szituációban, hasonló nyelven kívüli körülmények között a magyar és a szláv nyelvhasználók eltérő nyelvi eszközök-höz folyamodnak ugyanazon kommunikációs cél kifejezésére, mert az analóg nyelvtani elemek különböző pragmatikai vonásokkal rendelkeznek.

A szláv nyelvekben az infinitivus használata sokkal kiterjedtebb, mint a magyarban. Ezért tipikus hiba az infinitivusnak felszólító módja helyetti, mellékmondat + ragozott igealak helyetti, valamint fázisigék melletti helytelen használata, pl.: *...neki mindig van csábítás megint kezdeni kábítószert használat... (helyesen: ...mindig csábítást érez, hogy megint kábítószert kezdjen használni...); És ezért elhatároztam médiáról írni.* (helyesen: És ezért elhatároztam, hogy a médiáról írok).

A magyar nyelvet tanulók gyakran tévesztik azt, hogy a magyar nyelvben a *hogy* kötőszónak az ukránban két külön kötőszó felel meg: ukr. *що/щоб*, ami miatt a tanulók többsége összezavarodik, hiszen az ukránban az összetett mondatok szerkezeti jellemzője az, hogy a *щоб* kötőszó után főnévi igenév vagy múlt idejű ige következik. A magyar nyelvben azonban ilyen esetekben az ige csak felszólító módú lehet. Pl. a *Друзь проїїшов, щоб порадується зі мною* ukrán mondatot a diákok következőképpen szokták lefordítani: *A barátom azért jött, hogy tanácsot kérni tőlem* (helyes: kérjen).

A szórendi pontatlanságokban természetesen az anyanyelvi szórend tükröződik: az igei állítmány az egyenes szórendben mindenképpen az alanyt követi, a tárgy és a határozók általában az ige után állnak. Az ukrán anyanyelvűek ezért az ilyen mondatokban automatikusan az alany után teszik az igét s utána az igemódosítót, pl.: *Ida volt nagyon különös lány.* De a hangsúlyos mondat típusban is az ige elé kerül az alany pl.: *...miért az emberek kábítószert kezdenek fogyasztani és hogyan segíteni lehet azoknak...* (Szili, 2006, 150 – 160. o.).

A következő tényező, amely mindig megnehezíti a helyes szórend használatát – a névutók hiánya az ukrán nyelvben. Mivel a magyar névutóknak ukrán előljárósók felelnek meg, így a diákok a nyelvtanulás kezdetén gyakran a fordított szórendet látják helyesnek. Pl.: *Állok mellett a szálloda; Előtt ajtó vártak* stb.

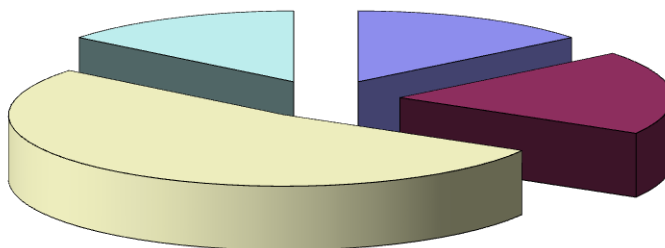
Összegzés.

A fentebb felsorolt nehézségek a legproblematicusabbak, amelyekkel a szláv anyanyelvű diákok szembesülnek. Természetesen számos olyan nyelvtani jelenség fordul elő, amely fokozott figyelmet igényel a magyar mint idegen nyelv oktatása során szláv környezetben.

A magyar nyelv tanulásának nehezebben elsajátítható részeit az alábbi diagramok segítségével szemléltetem a nyelvtanulás kezdeti és későbbi szakaszában.

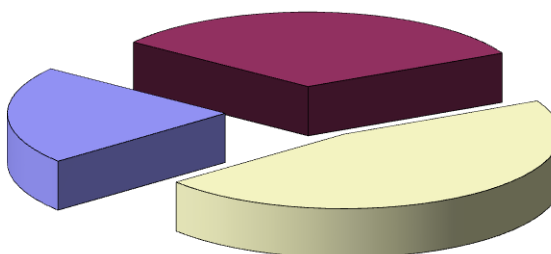
1. évfolyam

■ Többes szám használata	■ Szórend
■ Tárgyas ragozás használata	■ Birtokos személyjelek

4. évfolyam

■ Tárgyas ragozás használata	■ Szórend	■ Igekötékek használata

Irodalom

1. Пономарів О.Д., Різун В.В., Шевченко Л.Ю. та ін.; за ред. О. Д. Пономарева 2001. *Сучасна українська мова: Підручник*. Київ: Либідь.
2. Шевчук С. В., Кабиш О. О., Клименко І. В. 2011. *Сучасна українська літературна мова (українською)*. Київ: Алерта
3. Bárdos Jenő 2000. *Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és gyakorlata*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
4. Erdős József, Prileszky Csilla 2014. *Halló, itt Magyarország!* 1-2.kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó.
5. Kálmán László, Trón Viktor 2007. *Bevezetés a nyelvtudományba*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
6. Liljana Lesznickova 2008. A magyar mint idegen nyelv oktatásában (nem) nélkülözhető fordítási feladatokról. *THL 2. A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata.*, № 1-2, 112-118. o.
7. Pelczer Katalin 2015. A magyar közoktatás „mostohagyermek”: a magyar mint idegen nyelv tanítása. *A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata* 1-2 pp. 73-83. o., 11 p.
8. Szili Katalin 2004. *Tetté vált szavak: A beszédaktusok elmélete és gyakorlata*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
9. Szili Katalin 2006. *Vezérkönyv a magyar grammatika tanításához*. Budapest: Enciklopédia Kiadó.
10. Szita Szilvia, Pelcz Katalin 2013. *MagyarOK. Pécsi Tudományegyetem*

References

1. Ponomariv O.D., Rizun V.V., Shevchenko L.Yu. ta in.; za red. O. D. Pono–ma–reva 2001. *Suchasna ukrainska mova: Pidruchnyk*. [Modern Ukrainian Language: Textbook] Kyiv: Lybid. (In Ukrainian)
2. Shevchuk S. V., Kabysh O. O., Klymenko I. V. 2011. *Suchasna ukrainska li–te–raturna mova [Modern Ukrainian Literary Language] (ukrainskoiu)*. Kyiv: Alerta (In Ukrainian)
3. Bárdos Jenő 2000. *Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és gyakorlata [Theoretical foundations and practice of teaching foreign languages]*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. (In Hungarian)
4. Erdős József, Prileszky Csilla 2014. *Halló, itt Magyarország!* 1-2.kötet. [Hello, this is Hungary! Volumes 1-2]. Budapest: Akadémiai Kiadó. (In Hungarian)
5. Kálmán László, Trón Viktor 2007. *Bevezetés a nyelvtudományba [Introduction to linguistics]*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. (In Hungarian)
6. Liljana Lesznickova 2008. A magyar mint idegen nyelv oktatásában (nem) nélkülözhető fordítási feladatokról. [On translation tasks that are (not) indispensable in teaching Hungarian as a foreign language.] *THL 2. A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata.*, № 1-2, 112-118. o. (In Hungarian)
7. Pelczer Katalin 2015. A magyar közoktatás „mostohagyermek”: a magyar mint idegen nyelv tanítása. [The "stepchild" of Hungarian public education: teaching

- Hungarian as a foreign language.]. *A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata* 1-2 pp. 73-83. o., 11 p. (In Hungarian)
8. Szili Katalin 2004. *Tetté vált szavak: A beszédaktusok elmélete és gyakorlata [Words Turned into Action: The Theory and Practice of Speech Acts]*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. (In Hungarian)
  9. Szili Katalin 2006. *Vezérkönyv a magyar grammatika tanításához [A guide to teaching Hungarian grammar]*. Budapest: Enciklopédia Kiadó. (In Hungarian)
  10. Szita Szilvia, Pelcz Katalin 2013. *MagyarOK [Hungarians]*. Pécsi Tudományegyetem (In Hungarian)

Проблеми викладання угорської мови як іноземної в слов'янському середовищі

Берта Елеонора Тіборівна, доктор філософії, кандидат філологічних наук, Ужгородський національний університету, кафедра угорської філології, доцент; bertanora73@gmail.com, eleonora.bertha@uzhnu.edu.ua, ORCID: 0009-0007-5526-3982

Бейреш Ержебет Золтанівна, науковий співробітник Центру гунгарології Ужгородського національного університету; bbersike@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7263-182X

Яцкович Маріанна Йосифівна, науковий співробітник Центру гунгарології Ужгородського національного університету; jaczmariann@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6596-2030

Актуальні проблеми викладання угорської мови як іноземної в слов'янському середовищі. На сьогоднішній день, підхід до угорської мови як іноземної став актуальним за рядом певних факторів. По-перше, інтерес до угорської мови зріс у всьому світі через туристичний бум; по-друге, іноземці, які навчаються в Угорщині, повинні оволодіти угорською мовою в необхідному обсязі; по-третє, угорська мова забезпечує цінні наукові дані для лінгвістів в галузі загального мовознавства. Однак є і четверта причина для ретельного дослідження обраної теми, адже відродився інтерес до нашої мови й тих угорців, які живуть за кордоном. Отже, потреби як угорськомовних угорців, які живуть у сусідніх державах, так і угорців чи осіб угорського походження, які живуть у різних куточках світу, вимагають внесення питань до порядку денного на науковому рівні.

Вже протягом десяти років я викладаю угорську мову українським студентам, які стикаються з неабиякою кількістю проблем у вивченні угорської (особливо на початкових етапах). Адже на початковому етапі майже всім студентам дуже важко користуватися, та й взагалі звикнути до структури угорської мови, що зовсім не дивно. Угорська належить до групи аглютинативних мов, а це означає, що граматичні та синтаксичні відношення, на відміну від української мови, виражаються за допомогою закінчень. Закінчення можуть стояти в кінці слова (суфікс), на початку слова (префікс) або всередині слова (інфіксум). При вивченні мови зустрічаються також серйозні труднощі із засвоєнням угорських іменників у

присвійному відмінку. Іншою поширеною помилкою є неправильне вживання (чи невикористання) присвійних закінчень. На мою думку, для носіїв слов'янських мов найважчим завданням є вивчення й правильне використання угорських дієвідмін.

Перераховані у статті труднощі є найбільш проблемними, з якими стикаються студенти, які вивчають угорську мову на першому курсі Ужгородського національного університету та в Київському національному лінгвістичному університеті. Це і є доказом того, що існує чимало граматичних явищ, які потребують підвищеної уваги під час викладання угорської мови як іноземної у слов'янському середовищі.

Ключові слова: угорська мова як іноземна, фонетична система, наголос, числівники, прикметники, порядок слів, дієслова.

The problems of teaching Hungarian as a foreign language in the Slavic environment

Eleonóra Berta, PhD. Uzhhorod National University, Department of the Hungarian Philology, associate professor. bertanora73@gmail.com, eleonora.berta@uzhnu.edu.ua, ORCID: 0009-0007-5526-3982

Béres Erzsébet, researcher at the Center Hungarologie of the Uzhgorod National University bbersike@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7263-182X

Jaczkovich Marianna, researcher at the Center Hungarologie of the Uzhgorod National University jaczmari@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6596-2030

Current problems of teaching Hungarian as a foreign language in the Slavic environment. Today, the approach to Hungarian as a foreign language has become relevant due to a number of certain factors. Firstly, interest in the Hungarian language has grown worldwide due to the tourism boom; secondly, foreigners studying in Hungary must master the Hungarian language to the necessary extent; thirdly, the Hungarian language provides valuable scientific data for linguists in the field of general linguistics. However, there is a fourth reason for a thorough study of the chosen topic, because there has been a revival of interest in our language and among those Hungarians living abroad. Therefore, the needs of both Hungarian-speaking Hungarians living in neighboring countries and Hungarians or people of Hungarian origin living in different parts of the world require the inclusion of issues on the agenda at the scientific level.

For ten years now, I have been teaching Hungarian to Ukrainian-speaking students who face a considerable number of problems in learning Hungarian (especially at the initial stages). After all, at the initial stage, almost all students find it very difficult to use, and in general, to get used to the structure of the Hungarian language, which is not surprising at all. Hungarian belongs to the group of agglutinative languages, which means that grammatical and syntactic relations, unlike Ukrainian language, are expressed using endings. Endings can be at the end of a word (suffix), at the beginning of a word (prefix) or inside a word (infixum). When learning the language, there are also serious difficulties with mastering Hungarian nouns in the possessive case. Another

common mistake is the incorrect use (or non-use) of possessive endings. In my opinion, for native speakers of Slavic languages, the most difficult task is to learn and correctly use Hungarian conjugations.

The difficulties listed in the article are the most problematic ones faced by first-year students of Hungarian at Uzhhorod National University and Kyiv National Linguistic University. This is evidence that there are many grammatical phenomena that require increased attention when teaching Hungarian as a foreign language in a Slavic environment.

Keywords: *Hungarian as a foreign language, phonetic system, stress, numerals, adjectives, word order, verbs.*

A magyar mint idegen nyelv oktatásának problémái szláv környezetben

Berta Eleonóra, a filológiai tudományok kandidátusa, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének docense; bertanora73@gmail.com, eleonora.bertha@uzhnu.edu.ua, ORCID: 0009-0007-5526-3982

Béres Erzsébet, az Ungvári Nemzeti Egyetem Hungarológiai Központjának tudományos munkatársa; bbersike@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7263-182X

Jaczkovics Marianna, az Ungvári Nemzeti Egyetem Hungarológiai Központjának tudományos munkatársa; jaczmariann@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6596-2030

A magyar nyelv mint idegen nyelvnek megközelítése napjainkban időszerűvé vált: világszerte megnövekedett az érdeklődés a magyar nyelv iránt egyrészt a turizmus fellendülése következtében, másrészt Magyarországon tanulmányokat folytató külföldieknek szükséges mértékben el kell sajátítaniuk a magyar nyelvet, harmadrészt a nyelvtudomány kutatói számára a magyar nyelv értékes adatokat szolgáltat az általános nyelvészet számára. Van azonban egy negyedik oka is a téma alapos vizsgálatának. Megélenkiült a külföldön élő magyarság érdeklődése nyelvünk iránt. Mind a szomszéd államokban élő magyar anyanyelvűek, mind a világon szétszórtságban élő magyarok vagy magyar származásúak igényei megkövetelik a kérdések napirendre tűzését tudományos szinten.

Tíz éve tanítok magyar nyelvet ukrán anyanyelvű diákoknak, akik számos problémával szembesülnek a magyar nyelv tanulása során (különösen a kezdeti szakaszban). Így, például, a tanulóknak nagy nehézséget jelent a magyar nyelv szerkezetének a megértése, a használata, a megszokása, ami egyáltalán nem meglepő. Hisz a magyar nyelv agglutináló nyelv, vagyis az agglutináció (toldalékolás) jellemzi, ami abban áll, hogy a szavak tövéhez, illetve alapalakjához illesztett képzők, jelek és ragok, közös néven „toldalékok” segítségével történik a gondolatcsere, a kommunikáció. Ezek lehetnek a szó végén (suffixum), a szó elején (prefixum), vagy a szó belsejében (infixum) is. A nyelvtanulás során komoly nehézségekbe ütközik a birtokos esetű magyar főnevek elsajátítása is. Egy másik gyakori hiba, hogy helytelenül használják (vagy nem használják) a birtokos végződéseket. Véleményem szerint a szláv nyelvet beszélők legnehezebb feladata a magyar ragozások elsajátítása és helyes használata.

A fentebb felsorolt grammatikai problémák a legnehezebbek, amelyekkel a szláv anyanyelvű első évfolyamos diákok szembesülnek az Ungvári Nemzeti Egyetemen és a Kijevi Nemzeti Nyelvészeti Egyetemen. Természetesen számos olyan nyelvtani jelenség fordul elő, amely fokozott figyelmet igényel a magyar mint idegen nyelv oktatása során szláv környezetben.

Kulcsszavak: *magyar mint idegennyelv, hangrend, hangsúly, számnevek, melléknevek, szórend, igék.*

ЛИТЕРАТУРОЗНАВСТВО

LITERARY STUDIES

IRODALOMTUDOMÁNY

Hulpa Diána, Pilás Marina

A morális válság problémája Beckett Godot-ra várva című drámájában

A téma kifejtése: A modern és posztmodern korát bátran nevezhetjük a bizonytalanság századának. Rengeteg jelzővel illethetnénk még, de talán a bizonytalanság, szkepszis adja át azt az alaphangulatot, amit az ember érez. Ennek több forrása, összetevője van, de a filozófusok, szociológusok, alkotók többsége, gondolhatunk itt Nietzsche, Jaspersre, Coudenhovera, Schopenhauerre, Esslinre a magyarok közül Hamvas Bélára, Hankiss Elemérré az általunk tanulmányozott Beckettre és másokra is, a morális válságot, a hitvesztést jelölik meg fő okként.

A kutatás célja, bizonyítani, hogy a szépirodalom alkalmas látó, gondolkodó, aktív emberek, értelmiségiek nevelésére. Ezért kulcsfontosságú többek között a közoktatásban való megfelelő közvetítése. E tekintetben, mint több, más kérdésben is Hankiss Elemér gondolatával értünk egyet, aki ennek kapcsán úgy fogalmazott, hogy az irodalmi alkotás esetében annak belső értékeit kell felfedeznünk, értelmeznünk, szemben a ma is alkalmazott, általánossá vált, az életrajzot, korrajzot a szövegértelmezést középpontjába állító elemzési móddal.

Fontosnak tartjuk megemlíteni itt Esslin modern társadalomról megfogalmazott gondolatát is, amellyel szemben megfogalmazott kritikája is jelzi a valósággal való szembesítés fontosságát. Nem véletlen, hogy kihangsúlyozza többek között a tömegszórakoztatás veszélyét, amely fő feladata, hogy kiragadja az egyént valóságából a skizofréniára jellemző hallucinogén állapotba taszítva ezzel. Az embernek mindig megvolt az igénye arra, ha csak egy pillanat erejéig is, de megszabaduljon önmaga valóságának, életének jelenlététől és a képzelet szülte ábrándvilágba meneküljön. A modern világ technikai, vizuális, mentális eszközei, lehetőségei, értékrendszere igyekszik ezt az igényt minél teljesebben kiszolgálni. A virtuális térbe elmerült ember egyre magatehetetlenebbé, bábszerűbbé válik. Megsemmisítő csapda ez melyből a visszautat csak a valósággal való szembesülés jelentheti. Esslin a valósággal való szembesülést az emberi szabadsággal és méltósággal azonosította. A realitásokkal való szembenézés egyenlő az ember cselekvőképességének visszanyerésével, amit a leghatékonyabban a szépirodalom segítségével érhet el. Ennek a szembesítésnek a céljával választottuk az abszurd műfaját, azon belül pedig Beckett Godot-ra várva c. művét.

Az emberi civilizáció fejlődésében már a kezdetektől meghatározó volt a felsőbb, szellemi hatalmakban való hit, vagyis a vallás már a kezdetektől befolyásolta az embert a világról és önmagáról vallott gondolkodásában. Ebből egy istenközpontú világlátásból, lásd a mítoszok világa, fokozatosan eljutottunk az emberközpontú gondolkodásig, amelynek továbbra is része volt az istenekben vetett hit. A keresztény vallás új alapokra helyezte az ember, Isten kapcsolatát. A középkor az Egyisten mindenhatóságát és az ember porszem mivoltát hangsúlyozta. A keresztény Isten viszont olyannyira szereti teremtményét, hogy megváltásáért saját fiát áldozta fel. Az ember morális biztonságban érezhette magát, hiszen ott volt a Jó Isten, aki megszabadítja bűneitől és örök életet ad neki, csak a törvényeit kell követni. E tanítás értelmében a rossz, mint a népmesében, elnyeri méltó büntetését. A szegény, kicsiny, kiszolgáltatott, de a jó útján, vagyis az isteni úton haladó ember megkapja jutalmát, méghozzá az örök életet. Mondhatnánk biztonságos, kiszámítható életpályamodell.

A középkort váltó, ideológiájának középpontjába a humanizmust állító reneszánsz sem ingatta meg a morális biztonságtudatot, amit Assisi Szent Ferenc Naphimnusa csodálatosan példáz, csupán új alapokra helyezte ember és isten kapcsolatát. A reneszánsz egy új meggyőződést is általánossá tett, melynek gyökerei korábbra nyúlnak vissza, méghozzá a történelmi haladásba vetett hitet. Az ember a feudális társadalmi berendezkedéssel szemben egy hatékonyabb, igazságosabb rendszer megteremtését tűzte ki célul, amelynek megvalósításáért a későbbi korokban is küzdött.

E tekintetben is változást jelent viszont a modernizmus kora, amelyet a válságok korának is neveznek. Elsősorban morális, másodsorban történelmi válságról beszélnek, amely, nagyrészt az emberiséget addig mozgató alapvető értékekbe, elsősorban az istenbe, másodsorban az emberbe vetett hit elbizonytalanodásából, ma talán nem lesz túlzás, ha azt mondjuk elvesztéséből, tagadásából fakad. Coudenhove a modern kor válságával kapcsolatban kifejti, hogy egy felsőbb szellemi erőbe vetett hit elvesztése együtt jár minden ehhez kapcsolódó értékrendszer fellazulásához, ami végeredményben teljes értékvesztéshez vezet. Ennek eredményeként az addig létező általános princípiumok a megvetés, neveltség, elavultság tárgyává válnak (Hamvas 2022).

Nagyon jól szemlélteti a modern kor értékváltását Hankiss Elemér az Életstratégiák a bizonytalanság korában c. előadásában, amelyben a következő változásokat hangsúlyozza: tegnap fontos volt a felebarát szeretete, ma önmagunk szeretete a fontos, tegnap az önfeláldozásra tanítottak, ma önmagunk kiteljesítésére, megvalósítására, tegnap a becsületesség kulcsfontosságú volt, ma a sikeresség a mércéd, tegnap alázatra, engedelmességre buzdítottak, ma önmegvalósításra, autonómiára, tegnap a szegénység erény volt, hiszen ez a krisztusi tanítás alapja, ma a gazdagság jutalmát ígérik számodra, tegnap a

becsületes munka fontosságát hangsúlyozták, ma az élet élvezetére ösztönöznek (Wellek-Warren 2006). Ennek az értékváltásnak a forrása az egyén Istenhez fűződő bizalmi kapcsolatának megingása, aminek eredménye a nihilizmus. Friedrich Nietzsche A hatalom akarása c. munkájában erről így ír: „A morális világértelmezés hanyatlása, amelynek már nincs semmiféle szentesítése, miután megkísérelte a túlvilágba menekülést, a nihilizmusban végződik.

Mit jelent a nihilizmus? – Hogy a legfőbb értékek elértéktelenednek. Hiányzik a cél; hiányzik a válasz a „miért?” -re (Nietzsche 2002).

Albert Camus A lázadó ember c. írásában ennek kapcsán így fogalmaz: „Az üdvösség elvetése, a világ egysége, mely nem jött létre Istennel, ezután Isten ellen próbál létrejönni. (Camus 1992)

Ha a modernizmus századára csupán, mint a válságok, a nagy világégek korára tekintünk, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy az semmiben sem különbözik a korábbi századoktól. Ami a háborúkat illeti, bár nem beszélhetünk világháborúkról, de a folytonos hadi konfliktusok a korabeli emberek életének állandó részét képezték, gondolunk itt akár a törzsi ellentétekre, a százéves, harmincéves vagy más meghatározó háborúkra. Lehet, hogy számszerűleg többet és időtartamában is hosszabb háborúkat vívott az ember korábban, de figyelembe kell vennünk a korabeli és a modernkori háborúk célját, a hadi felkészültség fokát, lehetőségeit, a háttérben meghúzódó okokat és ami a legfontosabb a morális hatásukat. A morális válsághoz, amely többek között a nihilizmusban is kiteljesedett a világháborúk, főleg a második világháború embertelen, bűnös, ésszel, lélekkel felfoghatatlan pusztítása nagyban hozzájárult. Beckett hőseivel, Vladimírral és Estragonnal mondatja ki az ezzel kapcsolatos nézeteit:

ESTRAGON A legjobb volna, ha engem is megölnének, mint azt.

VLADIMIR Miféle azt?

(Szünet) Miféle azt?

ESTRAGON Mint azt a többi milliót meg milliót.

VLADIMIR Hullaház a lelkünk. Tetemnéző.

ESTRAGON Ne nézzünk bele! (Beckett 2006; 65-66.o.).

A modernizmus morális válságáról beszélve fontos kihangsúlyozni, hogy amikor az istenarcú ember elfordult teremtőjétől, akkor démonarcot öltött. Jól példázza ezt a fenti jelenet. Ha a modernizmus századában az Istentől fordulunk el, akkor a Biblia morálját tagadjuk meg, végeredményben az üdvösségről mondunk le. A dráma egyik hőse Vladimir már a dráma kezdetétől sokat moralizál a megváltásról, a bűnbánatról, az üdvözülésről. A folytonos bizonytalanság önemésztő állapota jellemzi. Nemcsak Godot érkezésében, az időpontban, a helyszínben bizonytalan, de az egész üdvtörténet kapcsán kételyek gyötrik. A két lator története kapcsán felmerült dilemmái is erősen aggasztják. Az üdvözült lator

történetének hitelességébe vetett vágyát Esztragonnal folytatott beszélgetésével szeretné megerősíteni:

VLADIMIR (tűnődően) *Az utolsó pillanat...*

VLADIMIR Néha azt hiszem, hogy mégiscsak bekövetkezik. Ilyenkor nagyon furcsán érzem magam. ...Hogy is mondjam? Egyfelől a megkönnyebbülés, másfelől... (Keresi a szót) a rémület. (Nyomatékosan) a RÉ-MŰ-LET. .... (Szünet)Gogó...

VLADIMIR Mi lenne, ha bűnbánatot tartanánk?

ESTRAGON Mit bánjunk meg?....

ESTRAGON Azt, hogy megszülettünk?

VLADIMIR Igen, igen, tudom, a latrokról beszéltem. Emlékszel?...

VLADIMIR (Szünet)Azt a két tolvajt a Megváltóval együtt feszítették keresztre.

VLADIMIR A Megváltóval, két tolvajt. Azt beszélük, hogy az egyik megmenekült, a másik viszont... (Keresi a megmenekült ellentétét) elkárhozott.

VLADIMIR Feltehetően mind a ketten elkárhoztak....

VLADIMIR De az evangélista azt mondja, hogy az egyik lator üdvözült.....

VLADIMIR De mind a négyen ott voltak. És csak az egyik beszél üdvözült latorról. Miért higgyünk inkább neki, mint a többieknek? (Beckett 2006 9-11.o.).

Az említett gondolkodók véleménye összecseng abban, hogy a modern válsága azért különbözik a megelőző korokétól, mert az alapvető értékben ingott meg az egyén bizalma, magában az Istenben, sőt meg is tagadta azt, aki korábban az egyedüli bizonyosság volt számára. Ha nincs Isten, nincs megváltás és örökélet. Az élet értelmét veszti. A Mt 10, 16-25 ben ez áll: „*Íme, úgy küldelek titeket, mint bárányokat a farkasok közé*” (Biblia 1976, 1106.o.) tanítást az ember embernek farkasa váltja fel. Ennek eredményeként a Machiavelli politikai filozófia a cél szentesíti az eszközt, valamint mindenki, mindenki konkurense gondolkodás válik általánossá.

A magára maradt ember, elveszíti a talajt a lába alatt, ezzel elveszíti az univerzumban eddig betöltött központi szerepét, ami a történelmi haladásba, s ezzel együtt a civilizáció jövőjébe vetett hitét is megingatja. Ennek lesz az eredménye az egész modernizmus századát átfogó válságérzet.

E folyamat eredményét mutatja be Beckett a Godot-ra várva c. drámájában. Vitatkozhatunk azon, hogy a mű címadójában a szerző Istenre gondolt -e, ezt sokan megtették már, s maga Beckett sem tudta ezt sem alátámasztani, sem cáfolni, amivel lehet, hogy az Isten létében való kételyeit fejezte ki, de azt teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy a szöveget átszövik a tiszta vagy rejtett bibliai utalások.

A szereplők mindegyike a modern század morális és történelmi válságának elszenvédője. Az öt szereplőből kettő, Vladimir és a fiú beszélnek Godot-ról, akit mi Istenként aposztrofálunk. Vladimir szeretne hinni benne, mert hisz az üdvösségben, amit tudja, hogy csak az Istentől kaphat meg, ezért vár rá

kitartóan, a fiú, mint Godot hírnöke, pedig tudja, hogy létezik. A fiú fenntartja a hitet Vladimírban, aki emlékszik Krisztus ígéretére, aki Máté evangéliuma szerint, 10. fejezet, 22. részben ezt mondja: „*Gyűlöletesek lesztek mindenki előtt az én nevéért, de aki kitart mindvégig, az üdvözl*” (Biblia 1976, 1106.o.).

Esztragon, Pozzo és Lucky közvetlenül nem foglalkoznak Isten létével. Esztragonról és Pozzoról tudjuk, hogy tudnak Istenről, Luckyval kapcsolatban ez nem derül ki. Esztragon úgy tűnik, hogy nincs tisztában egészen azzal ki az a Godot és valójában miért is várják. Vladimir elmagyarázza neki és ő elfogadja azt, hogy várni kell, bár folyton meginog és többször dönt úgy, hogy elmegy, el is indul, de félelmében mindig visszafordul. E témával kapcsolatos párbeszéd során mindig ő kezdeményezi azt, hogy menjenek el, vagy kössék fel magukat. Vladimir az, aki emlékezteti arra, hogy nem mehetnek el, mert Godotra várnak:

ESTRAGON (Vladimirhozfordul) Menjünk innét!

VLADIMIR Nem mehetünk.

ESTRAGON Miért?

VLADIMIR Godot-ra várunk (1; 18-20.o.).

Esztragont leginkább az élet terheibe, hazugságaiba, kiszolgáltatottságába, megvetettségébe belefáradt ember állapotával azonosíthatnánk. Ő az, aki belefáradt a küzdelembe, a lét értelmetlenségébe ezért fel akar hagyni az egészszel, amit életnek nevezünk. Az egész dráma folyamán lényegében csak magával foglalkozik. Végtelen egocentrizmus jellemzi. Hol arra panaszkodik, hogy megverték, hol arra, hogy fáj a lába mert kicsi a cipője, vagy arra, hogy éhes. Az egész világ körülötte kell, hogy forogjon. Ennek kapcsán Vladimir így fogalmaz: „Mert a világon senki sem szenved, csak te! Én nem számítok...(Beckett 2006, 8.o.). Még nem teljesen hitevesztett, ezt bizonyítja, hogy Vladimir meg tudja állítani, de már annak határán áll. Vladimir, akit sokszor értelmiségiként azonosítanak, s akinek, mint e csoport képviselőjének Hankiss Elemért idézve: „feladata, hogy segítse az embert élni” (URL 1), visszatartja Esztragont, kitartásra bírja. Gondoskodik róla, félti, sajnálja és segíti.

Különös szereplője a műnek Pozzo. A modernizmus korának ambiciózus, a machiavellizmus filozófiáját követő, a hatalom, pénz mindenható értékét valló, azt mindenek fölé helyező figura. Mindent és mindenkit birtokolni vágyik, a magasabbrendűség tudatában él:

POZZO (megáll) Önök emberszabású lények. Legalábbis úgy látom. Ugyanahhoz a fajtához tartoznak, mint én. A Pozzo fajtájához! Isten teremtményei önök is!

POZZO Várakozás?...

POZZO Itt? Az én birtokomon?....

POZZO Az országút mindenkié.

VLADIMIR Mi is így gondoltuk.

POZZO Szégyenletes dolog, de így van (Becket 2006, 22-23.o.).

A társadalmat az erők és gyengék, vagyis győztesek és vesztesek csoportjára osztja. A veszteseket, szolgaságra szánt anyagként értelmezi. A mindenkori elnyomó hatalmak morálja jellemzi. Nagyszerűen mutatja be Beckett Pozzo alakján keresztül azt, hogy állítja az elnyomó hatalom saját pártjára az egyént az elnyomottal szemben, hogyan tudja manipulálni a közvéleményt. Kezdetben Vladimir és Esztragon sajnálják Luckyt, Pozzo szolgáját, amit szóvá is tesznek:

VLADIMIR (kitör) Szégyen, gyalázat!

VLADIMIR (határozottan, de zavartan) Így bánni egy emberrel (Luckyra mutat), ilyen modorban... szerintem ez... egy emberi lénnel... ez gyalázat!

ESTRAGON Botrány!

POZZO Önök nagyon szigorúak. (Becket 2006, 28.o.).

Később viszont Pozzo finom, megtévesztő, hazug manipulációjának köszönhetően az ő pártjára állnak:

POZZO (nyögve kapkod a fejéhez) Nem bírom tovább... nem bírom elviselni... amit művel... önök nem tudhatják... borzalmas... mennie kell (Karját lengeti), megtébolyodom... (Összeomlik, feje két karja között) Nem bírom tovább... nem bírom...

Csend. Mindannyian Pozzot nézik. Lucky megremeg

VLADIMIR (Luckyhoz) Hogyan merészel így viselkedni? Szégyen! Ennyi szenvedést okozni szerető gazdájának! Annyi év után.

POZZO (zokogva) Régebben... kedves volt... segített... szórakoztatott... jobban lettem mellette... most viszont... megöl (Becket 2006, 35.o.).

A modernizmus érték váltásához tartozik, hogy nem az érték változott meg, hanem az érték megítélése, ahogy azt Hankiss összehasonlításában is láttuk. Ennek következtében a zsarnok már nem megvetést, hanem tiszteletet vált ki. Nem megdönteni akarjuk hatalmát, annak részévé akarunk válni. Mintha hipnotizálna bennünket felsőbbrendűségével, erejével, magabiztosságával, féktelenségével. Bármit elhiszünk neki, mindent eltűrünk és elviselünk. Gyermeki rajongással vesszük körül hozzá hasonlóvá szeretnénk válni. Ő lesz a modern példaképe. Ennek vagyunk tanúi elsősorban Lucky, Esztragon és néha még Vladimir esetében is. Jól példázza a Pozzo iránti odaadást a szolga magaviselete. Mindkét felvonásban függetlenül attól, hogy kiszolgáltatott vagy fölényes helyzetbe kerül a szolgaság szerepét választja. Vagyis Pozzo nem hazudik, amikor azt állítja, Esztragonnak, hogy Lucky önszántából viseli el kiszolgáltatott helyzetét:

POZZO Tehát, hogy miért nem teszi magát kényelembe? Vizsgáljuk meg a kérdést. Nincs joga rá? Van. Vagy azért, mert nem akarja? Ez már ésszerű magyarázat. És miért nem akarja? (Szünet) Uraim, elárulom önöknek....

POZZO Azért, hogy meghatódjam, s megtartsam szolgálatomban.....

POZZO ..... Igyekszik könyörületet kelteni bennem, hogy ne akarjak megválni tőle. ....

POZZO Azt képzelem, hogy ha jól trógerkodik, kísértésbe jövök, hogy továbbra is veled dolgoztassak (Becket 2006, 31-32.o.).

Bármilyen szürreálisan is hangzik, a zsarnokot a megalkuvó alattvaló teremti.

Lucky is egy elgondolkodtató szereplője a műnek. Már a név etimológiája is, szerencsés, fejtörést okoz és sokféle megközelítésre ad lehetőséget. Groteszk névadásként is értelmezhetjük, hiszen, hogy lehetne szerencsés valaki, aki Luckyhoz hasonló cselédsorban van, másrésztől akár a legszerencsésebb szereplőnek is tarthatjuk, hiszen ő az egyetlen, aki parancsot teljesít, vagyis azt teszi, amit mondanak neki, nem terheli a gondolkodás, az önálló döntéshozatal, vagyis a szabad akarat "ígája".

Mivel kutatásunk célja a morális válság kérdésének megvilágítása, itt tartjuk helyénvalónak megemlíteni a szabad akarat kérdését, amely már a Biblia első könyvében, a Genézisben is szerepel. Az Isten és ember kapcsolatának, véleményünk szerint, kulcsfontosságú alappillére a szabad akarat kegye, amivel Isten megajándékozta az embert. Isten megteremtette a világot, benne pedig az embert, de az embert nem egy kiszolgáltatott marionett-figurává tette, bár megtehetette volna, hanem szabad akaratral ruházta fel. Az ember, amikor Isten parancsa ellenére a szabad akarat lehetőségével élve bűnt követett el és ezzel büntetését vonta magára, önálló döntést hozott. Ezt tekinthetünk áldásnak és átoknak is, különösen annak fényében, hogy élve a szabad akarat lehetőségével, megszegve az Isten parancsát, kiűztünk a Paradicsomból, s azóta döntéseinket örök kétely kíséri azok helyességét illetően.

E kontextusba helyezve Lucky valóban, akár szerencsésnek is tekinthető, hiszen a szabad akarat terhe? vagy kiváltsága? nem nehezedik rá. Összevetve a többi szereplővel, arra a következtetésre juthatunk, hogy szabad akarat nélkül az ember elveszíti emberi lényegét, a gondolkodás, cselekvés, érzés, döntés stb. ajándékát, s ezzel együtt isteni mivoltát is. A szabad akarat szükséges feltétele a megváltásnak is. Krisztus csak ott és azokkal tud csodát tenni, ahol és akik tudatosan megvallják őt. Mindig felteszi a kérdést, hiszed? s csak akkor tud csodát tenni, ha a válasz az, hiszem Uram, amire Krisztus válasza, legyen hited szerint. Szabad akarat nélkül erre nem lenne lehetőség.

Valószínűleg nem véletlen, hogy Beckett hősét szerencsésnek nevezi. Lehet, hogy ez csupán spekuláció a részünkről, de a mai világ talán azért van morális válságban, mert "a szerencsés" megvezetettek vannak többségben, akik Pozzokat teremtenek és hű szolgálókká szegődnek. Persze ez csak általánosítás és feltételezés, amelynek bizonyításába nem bocsátkoznánk, hiszen ez nem is célunk.

A dráma fontos eleme a szereplők mozdulatlansága. Jóformán nincs cselekménye, látszólag nem történik említésre érdemes dolog. Mindazt, amit a szereplők tesznek, ezt többször ki is fejtik, csak azért teszik, hogy gyorsabban teljen az idő:

VLADIMIR Akarod, hogy elmondjam?

ESTRAGON Nem.

VLADIMIR Gyorsabban múlik az idő.

VLADIMIR Próbáld fel!

VLADIMIR A cipőt.

ESTRAGON Próbáld fel?

VLADIMIR Azzal is múlik az idő.

ESTRAGON Várjunk, és közben nem történik semmi.

POZZO (sajnálkozva) Ön unatkozik?

ESTRAGON Többnyire.

POZZO (Vladimirhoz) És ön, uram?

VLADIMIR Jobban is mulattam már.

VLADIMIR Gyorsabban múlt az idő.

ESTRAGON Nélküle is elmúlt volna.

VLADIMIR Igaz, csak hogy lassabban (Becket 2006, 40., 52., 73.o.).

Maga a dráma is úgy zárul, hogy mozdulatlanul állnak. Ebben a látszólagos mozdulatlanságban egy nagyon fontos aktivitás van, az Isten melletti kitartás aktivitása. Bár a dráma végén maga Vladimir lesz a kezdeményezője annak, hogy elmenjenek, vagyis, hogy feladják, megtagadják Istent és abba is beleegyeznek, hogy holnap felkötik magukat, ha csak Godot nem jön:

VLADIMIR Holnap felkötjük magunkat.

(Szünet)Ha csak Godot meg nem jön.

ESTRAGON És ha megjön?

VLADIMIR Akkor megmenekültünk.

ESTRAGON Akkor hát megyünk?

VLADIMIR Megyünk?

ESTRAGON Menjünk.

Nem mozdulnak (1; 102.o.).

Mindketten mozdulatlanul állnak, vagyis még hisznek és még kitartanak. Több szakíró értelmetlennek tartja a hősök várakozását, e folyamat értelmetlenségét abban látják, hogy Isten azért nem jön el, mert nem is létezik. A hősök várakozása ezért meddő.

Hibásnak véljük ezt a gondolatmenetet. Nem véletlen az, hogy a dráma kezdetén a szereplők egy élettelen, általuk nehezen meghatározható fa mellett állnak, míg a második felvonásban ugyan az a fa lombba borul:

ESTRAGON Az a hely, ahol várakoznunk kell.

VLADIMIR Azt mondta, a fa előtt várjuk. (Szemügyre veszi a fát) Látsz más fát is?

ESTRAGON És miért nincs levele?

VLADIMIR Kiszáradt (Becket 2006, 12.o.).

Másnap. Ugyanabban az időben. Ugyanott. A fa lombot hajtott (1; 60.o.).

A fiú eljövetele sem véletlen, mindkét felvonás végén jelenik meg, mintha biztosítani szeretné a hősöket, hogy tartsanak ki, Godot igenis létezik és ha kitartóak el fog jönni:

„Uram!”

FIÚ Godot úr küldött

FIÚ Godot úr megbízásából közlöm, hogy ma este nem jöhet, de holnap feltétlenül eljön.

FIÚ Mit mondjak Godot úrnak, uram?

VLADIMIR Mondd neki... Mondd, hogy láttál bennünket (Becket 2006, 52-57.o.).

Második felvonás végén

Jobbról belép az előző esti fiúcska. Megáll. Csend

FIÚ Uram...

(Vladimir odafordul) Albert úr...

VLADIMIR Godot úr küldött?

FIÚ Ó, uram.

VLADIMIR Ma este nem jöhet.

FIÚ Nem, uram.

VLADIMIR De holnap igen?

FIÚ Holnap igen, uram.

VLADIMIR Irgalmazz, Istenem!

Csend

FIÚ Mit mondjak Godot úrnak, uram?

VLADIMIR Mondd, hogy... (Abbahagyja) mondd, hogy láttál...(Becket 2006, 99-100.o.).

A fiú eljövetelét egyrészt megerősítésként, másrészt ellenőrzésként is értelmezhetjük. Mintha Isten folyton ellenőrizné, hogy kitartanak- e még mellette? A mozdulatlanságukat ezért mint hitvallást is értelmezhetjük.

A dráma nyitva hagyja a kérdést, kitartanak a hősök vagy elbuknak. Beckett nagy kérdése talán az, hogy képes lesz e a posztmodern kor embere újratereíteni a világot, válaszokat tud-e adni a felmerülő kérdésekre, újjáépíti -e azokat a morális alapokat, amelyek létét biztosították teremtése óta? Lesznek -e Vladimirek, akik megmentik az embereket, lesznek-e Esztragonok, akik hisznek a Vladimireknek és kitartanak vagy a Pozzok és Luckyk, a vakok és némák lesznek azok, akik esetlegesen, marionett-bábuként szépen lassan elsorvasztják az emberi létet.

Egy korban, amelyben egyre nyilvánvalóbb, hogy az ember nevelése, tanítása már nem cél, helyét a mesterséges intelligencia fejlesztése veszi át, kérdés, hogy lesz-e olyan, aki kitart mozdulatlan Isten várásában.

Irodalom

1. Beckett Samuel 2006. Összes drámái. - Bp.: Európa Könyvkiadó. - 709.o.
2. Biblia 1976. -Bp.: Szent István Társulat. - 1456.o.
3. Bojtár Endre 1983. Egy kelet-européer az irodalomelméletben. - Bp.: Szépirodalmi Könyvkiadó. - 228.o.
4. Camus Albert 1992. A lázadó ember. - Bp.: Bethlen Gábor Könyvkiadó. - 352.o.
5. Csejtei Dezső 2021. A távollévő Isten Szempontok Lucky beszédének értelmezéséhez // A magyar művészet. Bp.: 2021/1. - 71 - 79.o.
6. Escarpit Robert 1973. Irodalomszociológia. A könyv forradalma. - Bp.: Gondolat Kiadó. - 301.o.
7. Esslin Martin 1967. Az abszurd dráma elmélete. - Bp.: Korszerű színház 94. - 184.o.
8. Hamvas Béla 2022. A világválság. - Bp.: Medio Kiadói Kft. - 223.o.
9. Hankiss Elemér 1969. A népdaltól az abszurd drámáig. Tanulmányok. - Bp.: Magvető Könyvkiadó. - 320.o.
10. Hankiss Elemér 1977. Érték és társadalom. Tanulmányok az értékszociológia köréből. - Bp.: Magvető Könyvkiadó. - 203-231. o.
11. Hankiss Elemér 1985. Az irodalmi mű mint komplex modell. Tanulmány. - Bp.: Magvető Könyvkiadó. - 693.o.
12. Löwenthal Leo 1973. Irodalom és társadalom. - Bp.: Gondolat Kiadó. - 250.o.
13. Nietzsche Friedrich 2002. A hatalom akarása. - Bp.: Cartaphilus Kiadó. - 440.o.
14. René Wellek -Austin Warren 2006. Az irodalom elmélete. - Bp.: Osiris Kiadó KFT. - 374. o.
15. TEDxDanubia 2011 - Hankiss Elemér. Életstratégiák a bizonytalanság korában. -TEDx Talks.
16. URL 1: Zombory M.: Szociológián innen és túl. Zombory Máté interjúja Hankiss Elemérrrel. http://socio.hu/uploads/files/2015_1/zombory_hankiss.pdf/

References

1. Beckett Samuel 2006. Összes drámái. [All dramas]. - Bp.: Európa Könyvkiadó. - 709.o.
2. Biblia 1976. Biblia [Bible]. -Bp.: Szent István Társulat. - 1456.o. (In Hungarian)
3. Bojtár Endre 1983. Egy kelet-européer az irodalomelméletben. [An Eastern European in Literary Theory] - Bp.: Szépirodalmi Könyvkiadó. - 228.o. (In Hungarian)
4. Camus Albert 1992. A lázadó ember [The rebel man]. - Bp.: Bethlen Gábor Könyvkiadó. - 352.o. (In Hungarian)
5. Csejtei Dezső 2021. A távollévő Isten Szempontok Lucky beszédének értelmezéséhez [The Absent God Aspects for Interpreting Lucky's Speech] // A magyar művészet. Bp.: 2021/1. - 71 - 79.o. (In Hungarian)
6. Escarpit Robert 1973. Irodalomszociológia. A könyv forradalma [Literary Sociology. The Revolution of the Book]. - Bp.: Gondolat Kiadó. - 301.o. (In Hungarian)
7. Esslin Martin 1967. Az abszurd dráma elmélete [The theory of absurd drama]. - Bp.: Korszerű színház 94. - 184.o. (In Hungarian)
8. Hamvas Béla 2022. A világválság [The world crisis]. - Bp.: Medio Kiadói Kft. - 223.o. (In Hungarian)
9. Hankiss Elemér 1969. A népdaltól az abszurd drámáig. Tanulmányok [From folk song to absurd drama. Studies]. - Bp.: Magvető Könyvkiadó. - 320.o. (In Hungarian)

10. Hankiss Elemér 1977. Érték és társadalom. Tanulmányok az értékszociológia köréből [Value and society. Studies from the sociology of value]. - Bp.: Magvető Könyvkiadó. - 203-231. o. (In Hungarian)
11. Hankiss Elemér 1985. Az irodalmi mű mint komplex modell. Tanulmány [The literary work as a complex model. Study]. - Bp.: Magvető Könyvkiadó. - 693.o. (In Hungarian)
12. Löwenthal Leo 1973. Irodalom és társadalom [Literature and society]. - Bp.: Gondolat Kiadó. - 250.o. (In Hungarian)
13. Nietzsche Friedrich 2002. A hatalom akarása [The will to power]. - Bp.: Cartaphilus Kiadó. - 440.o. (In Hungarian)
14. René Wellek -Austin Warren 2006. Az irodalom elmélete [Theory of literature]. - Bp.: Osiris Kiadó KFT. - 374. o. (In Hungarian)
15. TEDxDanubia 2011 - Hankiss Elemér. Életstratégiák a bizonytalanság korában. [Life strategies in an age of uncertainty] -TEDx Talks. (In Hungarian)
16. URL 1: Zombory M.: Szociológián innen és túl. Zombory Máté interjúja Hankiss Elemérrel [Sociology from here and beyond. Máté Zombory's interview with Elemér Hankiss]. http://socio.hu/uploads/files/2015_1/zombory_hankiss.pdf/ (In Hungarian)

Проблема моральної кризи в п'єсі Беккета «Чекаючи на Годо»

Гульпа Діана, кандидат філологічних наук, доцент, викладач кафедри угорської філології Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; diana.hulpa@gmail.com; ORCID: 0000-0001-7506-1228

Пілаш Марина, старший викладач кафедри угорської філології Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; mapilash@gmail.com; ORCID: 0000-0002-4860-5274

У статті розглядається проблема моральної кризи через призму абсурдної драми Беккета «Чекаючи на Годо». Метою нашого дослідження є доведення того, що художній твір має індивідуальну та суспільно-політичну функцію, оскільки за допомогою свого інструментарію здатний виховувати людей, які бачать, мислять і діють.

Методологічною основою нашого дослідження є соціологічний, структуралістичний, культурно-історичний та біхевіористський підходи.

Вибір теми дослідження не є випадковим. Незважаючи на те, що згаданий твір було написано у 1947-1948 роках і вперше поставлено на сцені у 1953 році, порушені в ньому людські, моральні та соціальні проблеми залишаються актуальними і сьогодні.

У сучасному суспільстві, що втратило цінності, особливо важливо звертати увагу на основні проблеми, вирішення яких визначає майбутнє людства. Серед цих проблем – і питання релігії. Ми розуміємо і спостерігаємо, що сучасне бачення світу тісно пов'язане з віддаленням від релігійних цінностей та навчання, а часто – і з їх запереченням. Наслідки цих змін ми відчуваємо і в повсякденному житті: функціональна криза сім'ї, її переосмислення, зростаюча індивідуальна і

колективна агресивність, ізоляція, а також загальна соціальна та індивідуальна неспроможність.

Оскільки подолання цих процесів має починатися з основ, ми вважаємо важливим максимально використовувати людські, соціальні та політичні можливості художніх творів у системі загальної освіти. Основною умовою цього є належна інтерпретація та аналіз творів. У цій статті ми також представляємо метод інтерпретації тексту, який, спираючись на наш педагогічний досвід, допомагає учасникам освітнього процесу не лише відкривати для себе цінність читання, а й долучатися до уроків, які передаються через текст, та впроваджувати їх у життя.

Ключові слова: моральна криза, нігілізм, невизначеність, літературний твір, сучасне суспільство.

The Problem of Moral crisis in Samuel Beckett's play *Waiting for Godot*

Diana Gulpa, candidate of philological sciences, associate professor of the Department of Hungarian Philology, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine, diana.hulpa@gmail.com; *ORCID: 0000-0001-7506-1228*

Maryna Pilash, senior lecturer of the Department of Hungarian Philology, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine, mapilash@gmail.com; *ORCID: 0000-0002-4860-5274*

In the article, we explore the issue of moral crisis in the light of Beckett's absurdist drama *Waiting for Godot*. The aim of our research is to prove that fictional works have a specific socio-political function, since we can educate individuals, citizens and people who see, think and act.

We chose the sociological, structuralist, cultural-historical behaviorist methods as our research method.

Our choice of topic is not accidental. Although the aforementioned work was written between 1947 and 1948 and staged in 1953, the human, moral, and social problems expressed in it are still relevant today.

In today's devalued society, it is particularly important to draw attention to the fundamental problems as the future of humanity depends on their possible solution. Among them is the question of religion. We know and experience that the changed worldview of our time is closely related to our distancing from religious values and their teachings, and even in their denial. We can also experience the consequences of this in our everyday lives. We are thinking here, i.e., of the family's functional crisis, its reinterpretation, its reevaluation, the ever-increasing individual and community aggressiveness, isolation, and the individual and social inability of man to live in general.

Since the control of all processes starts at the foundations, we consider it important that the human, social and political, etc. possibilities of the work of fiction are used in public education to the maximum extent. The basic condition for this is the proper transmission and analysis of the work of art. With this article, we also present a method

of text transmission, which, based on our pedagogical experience, helps those participating in public education not only to discover the value of reading, but also to commit to and apply text-mediated teaching.

Keywords: *moral crisis, nihilism, uncertainty, literary work, modern society.*

A morális válság problémája Beckett Godot-ra várva c. drámájában

Hulpa Diana, a filológiai tudományok kandidátusa, docens, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének oktatója, Ungvár, Ukrajna; diana.hulpa@gmail.com; ORCID: 0000-0001-7506-1228

Pilás Marina, főelőadó, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének oktatója, Ungvár, Ukrajna; mapilash@gmail.com; ORCID: 0000-0002-4860-5274

Cikkünkben a morális válság kérdését jártuk körbe, Beckett Godot-ra várva című abszurd drámája tükrében. Kutatásunk célja bizonyítani, hogy a szépirodalmi alkotásnak egyéni és társadalmi-politikai funkciója van, hiszen eszköztárával látó, gondolkodó és cselekvő egyéneket, polgárokat, embereket nevelhetünk.

Kutatásunk módszerét a szociológiai, strukturalista, kultúrtörténeti behaviorista módszereket választottuk.

Nem véletlen témaválasztásunk. Bár az említett alkotás 1947-48 között íródott és 1953-ban került színpadra, a benne megfogalmazott emberi, morális, társadalmi problémák mai napig aktuálisak.

A mai értékvesztett társadalomban különösen fontos felhívni a figyelmet azokra az alapvető problémákra, amelyek megoldásától az emberiség jövője függ. Ezek közé tartozik a vallás kérdése is. Tudjuk és tapasztaljuk, hogy jelen korunk megváltozott világlátása szorosan összefügg a hitbéli értékektől, tanítástól való eltávolodástól, sokszor pedig annak tagadásától. Az ezzel járó következményeket a mindennapi életünkben is tapasztalhatjuk. Gondolunk itt többek között, a család funkcionális válságára, újra értelmezésére, átértékelésére, az egyre növekvő egyéni és közösségi agresszivitásra, elszigetelődésre, általában az ember egyéni és társadalmi életképtelenségére.

Mivel minden folyamat megfékezése az alapoknál kezdődik, fontosnak tartjuk, hogy a szépirodalmi alkotás emberi, társadalmi-politikai stb. lehetőségeit maximálisan kiaknázzuk a közoktatásban. Ennek alapfeltétele a műalkotás megfelelő közvetítése, elemzése. Jelen cikkünkkel egyben egy szöveg közvetítési módot is prezentálunk, amely pedagógiai tapasztalatunk alapján, segíti a közoktatásban résztvevőket nem csupán az olvasás értékének felfedezésében, de a szöveg által közvetített tanítás melletti elköteleződésben és alkalmazásban is.

Kulcsszavak: *morális válság, nihilizmus, bizonytalanság, irodalmi alkotás, modern társadalom.*

Талабірчук Оксана

Граматичні трансформації у процесі художнього перекладу з угорської мови українською

1. Вступ

У процесі перекладу перекладач послуговується різними видами трансформацій задля якомога точнішого відтворення тексту оригіналу. Систематизація та вивчення різних типів трансформацій сприяють пошуку адекватних перекладацьких рішень у процесі відтворення першотвору мовою перекладу. Розуміння граматичної структури двох мов є обов'язковою умовою створення якісного та адекватного художнього перекладу. Як влучно відзначили А. Шишко та Г. Луканська, «Основним завданням у процесі роботи з художнім текстом є відтворення індивідуальної своєрідності першоджерела, що виявляється переважно в лексичній системі та семантично значущих граматичних категоріях мови оригіналу. Необхідність передачі граматичних значень у перекладі залежить від їхньої функції та комунікативної значущості, а робота з подолання мовного релятивізму у процесі перекладу може бути продовжена на матеріалі інших лексичних одиниць і граматичних категорій» (Шишко, Луканська, 2019, с. 125).

У ході перекладу з угорської мови українською неминуче виникають труднощі, що зумовлені у першу чергу значними граматичними розбіжностями між двома мовами, адже вони належать до різних типів мов. Так, відповідно до типологічної класифікації мов угорська мова є аглютинативною, а українська – флективною. Саме це спричиняє найбільші складнощі у процесі перекладу та зумовлює потребу застосування граматичних трансформацій.

Наукових праць, у яких детально розглядалися б питання граматичних трансформацій у процесі художнього перекладу з угорської мови українською – обмаль. Граматичні питання перекладу з угорської мови українською розглядала Л. Мушкетик у монографії «Переклад з угорської на українську мову: теоретичні узагальнення і практичний досвід» (Мушкетик, 2006). Загальним аспектам перекладу з угорської мови українською, зокрема угорськомовної поезії, присвячені стаття Е. Балли та В. Штефуци (Балла, Штефуца, 2022), а також ряд наших статей

(Талабірчук, 2022, 2023, 2024). Тож наразі актуальним постає питання розгляду граматичних перекладацьких трансформацій, оскільки без них не можна створити майстерний художній переклад і загалом вони застосовуються у будь-якій професійній перекладацькій діяльності.

Мета нашої статті полягає у детальному простеженні граматичних відмінностей між угорською та українською мовами з ціллю пізнання граматичних трансформацій, які зумовлені цими відмінностями та застосовуються перекладачами у процесі художнього перекладу. Розгляд труднощів, особливостей та закономірностей використання граматичних трансформацій у процесі перекладу з угорської мови українською сприятиме поглибленню теоретичних знань і формуванню перекладацької компетентності як досвідчених перекладачів, так і студентів перекладацьких спеціальностей. У статті використовується, окрім загальнонаукових методів аналізу, синтезу й узагальнення матеріалу, метод зіставного аналізу оригінального і перекладного текстів.

2. Короткий огляд граматичних особливостей угорської та української мови

Як уже зазначалося вище, угорська мова належить до аглютинативних мов, головною особливістю яких є те, що в них «граматичні значення виражаються особливими афіксами – приклеяками» (Кочерган, 2002, с. 324). Ці приклейки позначають різні граматичні значення, такі як час, особу, число, відмінок тощо та приєднуються до основи слова механічно. Для кращого розуміння наведемо кілька прикладів. Множина іменників в угорській мові утворюється за допомогою афікса *-k*. Він може приєднуватися до основи іменника як безпосередньо, так і за допомогою сполучного голосного: *táska* – *táskák* (сумка - сумки), *ház* – *házak* (будинок - будинки), *szoba* – *szobák* (кімната - кімнати), *épület* – *épületek* (будівля - будівлі). «Розташовуються афікси в порядку за принципом: від афіксів із широким значенням до афіксів із конкретним і вузьким значенням» (Кочерган, 2002, с. 324). Прийменнику *v/u* в угорській мові відповідає афікс *ban/ben*. Тож фрази у сумках, у будинках, у кімнатах, у будівлях будуть будуватися наступним чином: спочатку до основи слова додається афікс множини і до утвореного слова афікс, що означає у: *táskákban*, *házakban*, *szobákban*, *épületekben*. Через таке нанизування афіксів, одне слово угорської мови може перекладатися кількома словами української. Наприклад, така звична фраза: «Я тебе кохаю» угорською мовою становить одне слово – «*Szeretlek*», адже тут до основи дієслова *szere* (кохає) додано афікс *-lek*, який завжди має значення ставлення першої особи до другої особи

залежно від значення дієслова: я тебе чекаю, запрошую, ненавиджу тощо. Також в угорській мові відсутня категорія роду. Займеннику третьої особи однини *ő* в українській мові відповідають займенники він, вона та воно. Тож, для того аби адекватно перекласти українською мовою завжди з контексту потрібно зрозуміти, про кого мова.

На противагу угорській, українська мова належить до флективних мов, у «яких закінчення є багатозначним (у слові *стол-а* закінчення *-а* має три значення: чоловічий рід, однина, родовий відмінок), не стандартним (значення родового відмінка можуть виражатися й іншими закінченнями: *води*, *земл-і*, *стол-ів*, *сім-ей*), приєднується до основи, яка зазвичай без флексії не вживається (*земл-я*, *чорн-ий*, *зв-емо*), і органічно зливається з основою, утворюючи єдиний сплав, внаслідок чого на стику морфем можуть відбуватися різні зміни (*рук-а*, *руц-і*; *роб-ити* — *робл-ю*; *киянин* — *киян-и*)» (Кочерган, 2002, с. 326). Окрім цього, у межах флективних мов українська мова належить до групи синтетичних мов, тобто в ній «граматичне значення синтезується з лексичним у межах слова (граматичне значення виражається за допомогою флексій і формотворчих афіксів, чергування звуків і суплетивізму)» (Кочерган, 2002, с. 327). Звісно, що такі значні відмінності між двома мовами призводять у практиці перекладу до майже обов'язкового застосування граматичних трансформацій. Відомо, що існують певні закономірності, або так звані усталені способи застосування граматичних трансформацій. Однак, як вдало відзначила Л. Мушкетик, «конкретних рецептів на кожний випадок не існує, й передача граматичних особливостей пов'язана з контекстом — ширшим чи вужчим, й зумовлена мовним чуттям перекладача, нормами мови й узусу. Граматичні особливості можуть передаватися не лише іншими морфологічними, а й синтаксичними засобами, тобто засобами іншого рівня — більш вільним порядком слів тощо, що є в цілому характерним для перекладу з угорської на українську мову» (Мушкетик, 2006, с. 90).

3. Види граматичних перекладацьких трансформацій

Наразі в науковій думці існує велика кількість різних класифікацій перекладацьких трансформацій. Більшість вітчизняних дослідників спираються на праці В. Комісарова, Л. Бархударова, Я. Рецкера, О. Швейцера, Л. Латішева. У підручнику «Вступ до теорії перекладу» А. Мамрак поділяє перекладацькі трансформації на 4 типи, а саме: перестановка, заміна, додавання та опущення. У замінах вона виділяє граматичні заміни, до яких відносить заміни форми слова, частини мови, членів речення та речення

(просте – складне, складне – просте, головна частина – підрядна частина, сурядність – підрядність) (Мамрак, 2009, с. 107-109).

Ми в нашій праці спираємося на ґрунтовне дослідження мовознавиці К. Клауді, котра простежила та проаналізувала застосування перекладацьких трансформацій на прикладах художніх перекладів чотирьох мов: англійської, російської, німецької та угорської. Угорська дослідниця для описування нею явищ використовує термін, який сама створила та ввела в угорськомовний науковий простір перекладознавства – *átváltási műveletek*. Як вона пояснює, цей термін є ширшим за термін трансформація, що використовується у міжнародній науковій літературі та найбільше належить до того, що Ю. Найда назвав *technical procedures* (Klaudy, 1999, с. 17-18). Українською мовою запроваджений нею термін можемо перекласти як перетворювальні дії. К. Клауді поділяє ці дії на два основні типи: лексичні та граматичні. До граматичних вона відносить наступні: 1. Граматична конкретизація та генералізація. 2. Граматичне розділення. 3. Граматичне об'єднання. 4. Граматичне опущення. 5. Граматичне додавання. 6. Граматичні перестановки. 7. Граматичні заміни [10, с. 30]. Ці типи перетворювальних дій вона поділяє ще на підтипи. Дослідниця зазначає, що виокремлюючи ці типи граматичних дій вона спиралася на працю Т. Левицької та А. Фітерман, котрі до граматичних трансформацій відносять заміни, перестановки, опущення та додавання, і доповнила їх подібно до лексичних граматичною конкретизацією, генералізацією, об'єднанням та розділенням, пояснюючи це тим, що вони стосуються не слова чи словосполучення, а структури цілого речення (Klaudy, 1999, с. 175). Вважаємо такий підхід дуже детальним та умотивованим і в межах цього дослідження простежимо види граматичних перетворювальних дій за класифікацією К. Клауді та проілюструємо їх застосування на прикладі перекладів угорськомовної художньої літератури українською.

3.1. Граматична конкретизація

Згідно з поясненнями К. Клауді, потреба у граматичній конкретизації та генералізації виникає тоді, коли в одній мові існує певна граматична категорія, а в іншій мові вона відсутня. Якщо перекладаємо на таку мову, де існують «плюс» категорії, тоді переклад буде конкретнішим, навіть якщо перекладач цього не бажає. У такому випадку говоримо про конкретизацію. Якщо ж перекладаємо на таку мову, де відсутня категорія, то втрачається конкретика і в такому випадку мова йде про генералізацію (Klaudy, 1999, с. 177). Розглянемо це на прикладах.

В угорській мові відсутня категорія роду, а в українській мові вона наявна і реалізується за допомогою різних частин мови: іменника, прикметника, займенника, числівника та дієслова. Окрім цього, в українській мові у реченні відбувається узгодження між частинами мови за допомогою флексій, що також є засобом реалізації категорії роду. Тож під час перекладу з угорської мови українською перекладач автоматично конкретизує рід, адже інакше не можливо сформулювати текст. Наприклад, у нижчеподаних реченнях із роману «Нерон, кривавий поет» Деже Костолані без контексту не зрозуміло про кого йде мова: «Így beszélgettek, mikor a kéklő júniusi éjben, a szőlőtőkék közt, a porban fölbukkant egy alak, aki a kerti úton lassan botladozva jött az evők felé. Itten megállt, föltakarta arcát» (Kosztolányi, 1974, с. 258), тільки з наступного речення стає зрозуміло, що це стара жінка. Перекладачка конкретизує рід персонажа за допомогою закінчення дієслова та використовує у першому реченні лексему жінка (замість вжитої в оригіналі лексеми фігура, постать), а в другому — займенник вона: «Так гомоніли вони, поки у синій червневій ночі з виноградних кущів раптом виринула жінка в запорошеному вбранні й, спотикаючись, повільно рушила садовою доріжкою. Зупинившись перед альтанкою, вона відкрила обличчя» (Костолані, 1995, с. 5). Український читач також згодом із контексту зрозумів би про кого йде мова, однак перекладачка мусіла вказати рід. Вона все одно змогла би перекласти ці речення без конкретизації роду лише використовуючи жіночий рід, бо угорському alak в українській мові відповідають дві лексеми жіночого роду — фігура, постать. Оскільки у цьому випадку знання роду цього персонажа роману не відіграє суттєвого значення, тож застосована перекладачкою граматична трансформація цілком умотивована та необхідна.

Насправді, прикладів конкретизації роду під час перекладу з угорської мови українською можемо навести безліч. Найчастіше перекладачі використовують особові займенники для конкретизації роду, як ось: «Nem könyörgött és udvarolt, hanem megcsókolta, mint férfi, lekötölte szerelmével» (Kosztolányi, 1974, с. 146) — «Не пестив її, не впадав біля неї, лише поцілував, як чоловік, — ошчасливив своїм коханням» (Костолані, 1995, с. 120-121). Перекладач двічі вжила відмінкові форми особового займенника вона, щоб уточнити, що мова йде про Поппею, коханку Нерона.

Також із метою конкретизації перекладач може вживати ім'я персонажа, навіть якщо воно відсутнє у тексті оригіналу, проте відоме з контексту та його вживання не змінює суттєво сприйняття твору, а, навпаки, полегшує його розуміння, як ось у цьому випадку: «Ő azonban az aggastyánt szánta, tüntetett szeretetével, mert nemesnek érezte a dacot a gunnyal szemben, mellyel a kihasznált öreg embert körülvették» (Kosztolányi, 1974, с. 14) —

«Нерон, однак, жалів старого, не приховуючи своєї любові до нього, не поділяючи того презирства, яким оточили нікчемного дідка» (Костолані, 1995, с. 13). У цьому випадку перекладачка конкретизувала особовий займенник *ő*, якому фактично відповідає три займенники української мови: він, вона та воно, ім'ям героя твору. Загалом, можемо відзначити, що така граматична дія як конкретизація роду в процесі перекладу з угорської мови українською не становить особливих труднощів, окрім випадків, коли потрібно перекласти такий текст, у якому автор свідомо не вказує рід персонажа, як от Іштван Оркенъ у кількох своїх новелах. Ці твори ще чекають на переклад українською.

3.2. Граматичне розділення

Наступна граматична дія або ж трансформація, яка застосовується у ході перекладу з угорської мови українською — граматичне розділення. Як відзначає К. Клауді, граматичне розділення використовується рідко та, як правило, його застосування залежить від перекладацької стратегії, а саме: від того, що ставить за мету перекладач: чи строго дотримуватися стилю автора, чи розділити занадто довгі речення аби полегшити їхнє сприйняття читачем (Klaudy, 1999, с. 189). Перекладачка роману «Нерон, кривавий поет» Л. Мушкетик також нечасто використовувала поділ складних речень на кілька простих, проте у деяких випадках така дія була необхідною. Наведемо приклад перекладу одного складного підрядного речення двома: «*Lovak nyerítettek, gyalogjárók botoltak, siratóasszonyok jajgattak és véresre karmolták arcukat, a fölszabadított rabszolgák az elhunyt szobrait és arcképeit vitték, magasra emelve, színészek utánozták halálos sivalkodását, a gyászos bohócok pedig, a tömeg mulattatói, a halált jelképezték, bandzsítva és fintorogva, úgyhogy hangos hahota fakadt nyomukban s szólt minden zeneszerszám, kürt, dob, hárfá, fuvola, sok-sok ezer fuvola, mely a levegőt elviselhetetlen lármával reszkettette meg*» (Kosztolányi, 1974, с. 17-18). Це речення умовно можна розділити на два: кожна частина першого речення складається з простих речень, які з'єднані безсполучниковим зв'язком та сполучені з другим реченням сполучником *i*. Перекладачка розділила це довге речення на два наступним чином: перше відображає складне речення до сполучника, а друге відповідно після сполучника: «1. Йшли юрби людей, іржали коні, плакальниці з криками роздряпували собі до крові обличчя, відпущені на волю раби високо над головами несли статуї та портрети небіжчика, актори імітували передсмертний стогін, а поховальні блазні потішали юрбу, зображуючи вмираючих: вони так кривлялися й витріщали очі, що їх лицедійство супроводжував голосний

регит. 2. Зусібич лунали різноманітні музичні інструменти — труба, барабан, арфа, тисячі й тисячі флейт, які накочували на людей нестерпну какофонію звуків» (Костолані, 1995, с. 13). Не варто забувати, що розділення застосовується не тільки до довгих, стилістично заплутаних речень. Перекладач може прийняти рішення про розділення й тоді, коли воно сприятиме кращій стилістиці тексту перекладу. До прикладу, речення «Meghalt, vége» (Kosztolányi, 1974, с. 17), перекладачка відтворює двома: «Він помер. Кінець» (Костолані, 1995, с. 12). У першому реченні застосовано для конкретизації роду займенник він і це речення є повним, завершеним. Із контексту твору зрозуміло, що мова йде про смерть імператора, це його кінець життя і правління, тож виокремлення однієї лексеми кінець в окреме речення тут цілком логічне й доречне.

У межах граматичного розділення може йти мова про т.зв. піднесення певних частин речення до рівня речення, тобто коли перекладач не змінює меж речення його поділом на два чи більше речення, а вносить зміни у межах частин речення. У такому разі речення перекладу складається із більшої кількості частин, ніж речення оригіналу. К. Клауді досліджує цю граматичну дію на прикладах перекладів на угорську мову. Ми простежили, що така граматична трансформація часта й під час перекладу з угорської мови українською. Приміром, просте речення «Nero ezen elmosolyodott» (Kosztolányi, 1974, с. 23) перекладено складнопідрядним реченням: «Нерон лише всміхнувся, коли дізнався про це» (Костолані, 1995, с. 17). Така дія зумовлена бажанням перекладача чіткіше передати зміст тексту, чого неможливо досягти без зміни граматичної структури. Розширення частини речення у перекладі українською доволі часто відбувається за рахунок вживання дієприслівникового звороту. Так, у поданому нижче реченні розширено першу його частину, а саме: додано, крім імені персонажа, ще одне дієслово та вжито дієприслівниковий зворот: «Fejét hátravetette, nézte a levegőt» (Kosztolányi, 1974, с. 25) — «Нерон сидів, відкинувшись назад, й дивився кудись у простір» (Костолані, 1995, с. 19).

3.3. Граматичне об'єднання

Можливою є і протилежна граматична дія, коли перекладач об'єднує два чи кілька речень у одне, таким чином у мові перекладу менше речень, ніж в оригіналі. На думку К. Клауді, така діє не виступає обов'язковою, а залежить від особистого бажання перекладача (Klaudy, 1999, с. 206). Проте, подібна трансформація може бути зумовлена й граматичними особливостями двох мов, зокрема зміною присудка. Так, в угорській мові, якщо один за одним слідує кілька речень із тотожним присудком, то не обов'язково в

кожному з них вказувати підмет, бо відмінкова форма дієслова забезпечує когеренцію (Klaudy, 1999, с. 189). Однак в українській мові на початку речення потрібно ставити підмет. У таких випадках доцільним видається об'єднання речень, як це відбулося у наступному прикладі: «Egy szobrász forró viaszt öntött a hideg arcra. Elkészítette halotti maszkját» (Kosztolányi, 1974, с. 17). У обох реченнях мова про скульптора та його дії, тож перекладач поєднала ці два речення сполучником і: «Скульптор вилив на імператорове охололе лице розплавлений віск і зняв посмертну маску» (Костолані, 1995, с. 12). Окрім цього, під час перекладу з угорської мови українською часто застосовується граматична трансформація, коли відбувається зменшення частин речення, тобто опущення. До прикладу, « – Itt maradsz – szólt anyja, aki most kiegyenesedett» (Kosztolányi, 1974, с. 16). У цьому реченні в другій його частині вжито два дієслова сказала та випросталася, з яких перше перекладач опустила у перекладі: « – Залишся тут, – випросталася мати» (Костолані, 1995, с. 10). З контексту зрозуміло, оскільки це пряма мова, що говорить мати, тому таке скорочення речення українською вмотивоване та допустиме.

3.4. Граматичне додавання

Потреба у додаванні як граматичній трансформації виникає тоді, коли між двома мовами існують відмінності у мовних категоріях, таких як артикль, рід, дієприставка тощо, які відсутні в одній із мов. Тоді ці відсутні категорії потрібно у перекладі «додати». Як уже відзначалося вище, під час перекладу з угорської мови українською перекладач повинен додати рід. Це він може зробити кількома способами, а саме: 1. Додавання особового займенника: «Most megállott. Láta, hogy sehová se mehet, minden út bezárult előtte. Ekkor egy messzelevő terembe sietett, a palota másik sarkába» (Kosztolányi, 1974, с. 22) – «Він нерішуче постояв. Бачив, що йому нікуди йти, – всі шляхи перед ним були закриті. Тоді він поквапом подався до дальніх кімнат в іншому кінці палацу» (Костолані, 1995, с. 16); 2. Додавання імені персонажа: «Nyugtalanul járkált le-föl» (Kosztolányi, 1974, с. 22) – «Нерон схвильовано міряв кроками кімнату» (Костолані, 1995, с. 16); 3. Додавання синоніму, наприклад друге найменування персонажа чи назва його роду діяльності: « – Jó kis álmocska volt – mondta, és körültekintett» (Kosztolányi, 1974, с. 13) – « – Я бачив короткий гарний сон, – мовив імператор й огледівся» (Костолані, 1995, с. 7). Звісно, що інколи перекладач змушений здійснювати одночасно кілька трансформацій задля здійснення якісного перекладу. До прикладу, у цьому реченні перекладачка поєднує граматичне розділення з додаванням: «Az üres égboltban megjelent a hold, puffadtan és betegem, mint siralmas bohócarc, és

reá vígyorgott» (Kosztolányi, 1974, с. 22) — «У темному проваллі неба з'явився хворобливо повний місяць, чимось схожий на нікчемну фізіономію блазня. Він дивився на Нерона й посміхався» (Костолані, 1995, с. 16). Оскільки в угорській мові дієслово посміхався відповідає на питання на кого, на противагу до української — кому, до кого, перекладач розширила другу частину речення reá vígyorgott дієсловом дивився, адже, якщо місяць посміхався на когось, то очевидно, що він на нього і глядів, а також додала займенник він та власне ім'я. Таким чином, виділивши частину речення у окреме та додавши лексеми, перекладач не лише здійснила граматично правильний переклад, а й наблизила це речення для кращого сприйняття його українським читачем.

У ході перекладу з угорської мови українською перекладач змушений додавати у речення і присвійні займенники, адже в угорській категорія присвійності виражається афіксами та додається до основи слова й загалом присвійності відношення вживаються значно частіше, ніж в українській мові. «Szemed kinyitja Pta, szájad kinyitja Saksi» (Kosztolányi, 1974, с. 81) — «Твої очі відкриває Пта, рот — Шакті» (Костолані, 1995, с. 64). У першій частині перекладачка додала займенник твої, а зміст другої зрозумілий із контексту, тому українською можна не повторюватися твій рот відкриває, а замінити на тире.

До т. зв. обов'язкових додавань належить і переклад такої граматичної категорії як *lak/lek*. Цей афікс додається до основи дієслова та означає дію, що скерована першою особою на другу особу однини чи множини, напр. lát-lak — я тебе бачу. Тож під час перекладу застосовується автоматичне додавання і внаслідок розширення речення: «Sajnálak» (Kosztolányi, 1974, с. 87) — «Мені жаль тебе» (Костолані, 1995, с. 70). Тут одна словоформа перекладена трьома, бо інакше граматично правильно перекласти українською це речення неможливо. Окрім цієї граматичної категорії, наявні в угорській мові й інші, яких немає в українській. До таких належить і афікс *hat/het*, за допомогою якого виражається можливість здійснення якоїсь дії. Афікси умовного способу *na/ne/ná/né* також додаються до основи дієслова та виражають умову або мету. Афікси додаються до основи слова та один до одного й це призводить до того, що до однієї основи може бути додано кілька таких афіксів. Зрозуміло, що у такому випадку при перекладі автоматично застосовується додавання слів. Наприклад, це речення «Eltíporhatnálak» (Kosztolányi, 1974, с. 87) складається з одного слова, яке у свою чергу утворене наступним чином: *eltírog+ hat+ná+lak*, як бачимо до основи дієслова додано ще три афікси. Українською це речення перекладається п'ятьма словами: «Я міг би тебе розтоптати» (Костолані, 1995, с. 70).

Обов'язкового додавання вимагає й переклад афікса збірності *ék*, який додається до основи іменника та означає, що той, про кого йде мова, не один. Напр., це може бути мама і її дитина, чоловік і жінка, хтось із друзями

чи колегами тощо. Під час перекладу важливо знати про кого мовиться і хто мається на увазі під цим збірним поняттям. У цьому реченні: «Lukánusék a harmadik emeleti karzatra szorultak, hol rabszolgák figyelték, katonák őrizete alatt» (Kosztolányi, 1974, с. 131) із попереднього абзацу зрозуміло, що Лукан прийшов на виставу разом із друзями, що й відтворено у перекладі: «Лукан з приятелями примостилися на галереї третього ярусу, де вже сиділи раби під охороною воїнів» (Костолані, 1995, с. 107).

3.6. Грамматичне опущення

Наявність або відсутність у одній з мов певних граматичних категорій призводить як до додавання, так і до граматичного опущення. При перекладі з угорської українською автоматично опускається переклад артикля, адже в українській мові він відсутній. Артикль в угорській мові не має окремого значення, тож його опущення не призводить до суттєвих змін у тексті: «Nero, a véres költő» — «Нерон, кривавий поет».

В угорській мові часто вживається у всіх особах однини та множини дієслово бути. У теперішньому часі воно вживається і в першій, і в другій особах значенні є, являється кимось або деь знаходиться. В українській мові ми здебільшого опускаємо дієслово бути у теперішньому часі. Це відбувається і при перекладі: «Egészen kicsiny vagy» (Kosztolányi, 1974, с. 87) — «Ти такий маленький» (Костолані, 1995, с. 70). На місці пропущеного члена речення відповідно до правописних правил української мови може ставитися тире: «Nagy költő vagyok» (Kosztolányi, 1974, с. 84) — «Я — великий поет» (Костолані, 1995, с. 67). Також українською не має потреби вживати завжди присвійні займенники, коли мова йде, наприклад, про частини тіла, на противагу до угорської, де присвійні афікси вживаються обов'язково у реченнях такого типу як: болить моя голова, схилив свою голову тощо. Тож у перекладі такі присвійні ознаки можна опускати: «Füle pirosra gyulladt, arca zöld volt» (Kosztolányi, 1974, с. 128) — «Вуха палали, обличчя було бліде, аж зелене» (Костолані, 1995, с. 105). Із контексту попереднього речення зрозуміло, що мова йде про Нерона й українською немає потреби наголошувати на тому, що його вуха палали, його обличчя було бліде.

3.7. Грамматичні перестановки

Чергова граматична трансформація полягає у граматичних перестановках. Вони під час перекладу є обов'язковими в різних мовах, адже порядок слів змінюється майже завжди, тож їх певною мірою вважаємо автоматичними діями перекладача. У художньому перекладі складність таких граматичних перестановок полягає у тому, що перекладач має як правило кілька мож-

ливих варіантів перекладу, щоб утворити граматично правильне речення цільовою мовою. К. Клауді на основі власного дослідження стверджує, що між угорською та такими флективними мовами як англійська, німецька та російська існують дві великі відмінності, які призводять до необхідності застосування граматичних перестановок, а саме: типовий порядок слів у реченні та розташування означень відносно іменника (в угорській мові означення майже завжди розташовані лише ліворуч від іменника) (Klaudy, 1999, с. 236). Це твердження стосується і перекладу з угорської мови українською. Наведемо кілька прикладів, не претендуючи на повну вичерпність можливих граматичних перестановок.

В угорській мові існує категорія післяйменників, які за значенням відповідають українським прийменникам, однак розташовані завжди після іменника. Тож перекладаючи їх, перекладач автоматично застосовує граматичну перестановку: «Zodikus volt, akinek állandó helye volt minden elbádasra, a császári prosceniumpáholy mellett» (Kosztolányi, 1974, с. 131) — «Це був Зодік, який мав на всіх виставах своє постійне місце біля імператорської ложі» (Костолані, 1995, с. 107). У перекладі цього речення спостерігаємо граматичні перестановки не лише в зміні місця розташування післяйменника, а й у зміні місця дієслова та загалом структури речення. В угорській мові основний порядок слів як правило наступний: суб'єкт—об'єкт—дієслово, в українській це суб'єкт—дієслово—об'єкт. У перекладі цього речення «A színház üres volt, az előadás csak este kezdődött, kivilágítás és tüzijáték után» (Kosztolányi, 1974, с. 128) перестановки застосовані тричі: «Театр був порожній, виступи мали початися лише ввечері після ілюмінації та феєрверка» (Костолані, 1995, с. 105), що умотивовано синтаксисом української мови.

3.8. Граматичні заміни

У ході перекладу з угорської мови українською перекладачі часто застосовують і граматичні заміни, значна частина яких здійснюється автоматично. Типів граматичних заміни є багато, у нашій розвідці розглянемо деякі з них. В угорській мові після однорідних підметів в однині й дієслово вживається в однині. Натомість в українській мові при однорідних підметах присудок переважно має форму множини, якщо він стоїть після підметів. Тому в таких випадках перекладач машинально здійснює граматичну заміну однини на множину: «Lucanus Menecrates és Antisius azonban nem unatkozott» (Kosztolányi, 1974, с. 138) — «Але Лукан, Менекрат і Антісній не нудьгували» (Костолані, 1995, с. 114). Окрім цього, в деяких випадках перекладаємо множину одниною чи навпаки у залежності від того, як це

прийнятно у кожній із мов. Наприклад, угорські слова *sokan* та *kevesen* стосуються лише людей та означають багато людей і відповідно мало людей, при цьому саме слово люди не вживається, однак дієслово з цими словами стоїть завжди у множині. Українською ж цим словам можуть відповідати вирази багато хто, мало хто, після яких дієслово вживається у однині. Ось як це може відобразитися у перекладі: «A császárral kevesen őszinték» (Kosztolányi, 1974, с. 158) – «З імператором рідко хто буває відвертий» (Костолані, 1995, с. 130).

Також в угорській мові парні органи завжди вживаються в однині, на противагу до української. Відповідно й у перекладі це відображається заміною однини на множину: «Pecsenyévé tapsolta kezét, berekedt a kiabálástól» (Kosztolányi, 1974, с. 139) – «Неначе божевільний, ляпав у долоні, від крику аж охрип» (Костолані, 1995, с. 114); «Megdörzsölte szemét» (Kosztolányi, 1974, с. 141) – «Протер очі» (Костолані, 1995, с. 116). З цим пов'язано й те, що угорською мовою, якщо мова йде про одне око чи руку чи ногу чи вухо, то вживається форма пів ока, пів ноги тощо. У наступному прикладі бачимо як перекладач знайшла вдале рішення і переклала слухав половиною вуха як краєм вуха: «Nero csak fél füllel hallgatta» (Kosztolányi, 1974, с. 144) – «Нерон слухав лише краєм вуха» (Костолані, 1995, с. 119).

Грамматичні субституції можуть відбуватися під час перекладу в зміні частин мови. Так, у поданому нижче реченні іменник перекладено дієприслівником: «Öltözködésnél minden semmiségnél haragra lobbant» (Kosztolányi, 1974, с. 150) – «Вдягаючись, вона спалахувала гнівом через кожну дрібницю» (Костолані, 1995, с. 123); у цьому реченні дієслово перекладене дієприслівником: «Egyszer, hogy Poppaea várakozott reá, nála, a termében függöny mögé bújt» (Kosztolányi, 1974, с. 155) – «Якось, коли Поппея чекала на нього в палаці, він стежив за нею, причаївшись за ширмою» (Костолані, 1995, с. 128); тут дієприслівник замінений іменником із прикметником: «Poppaea anyáskodva beszélt» (Kosztolányi, 1974, с. 158) – «Поппея промовляла материнським тоном» (Костолані, 1995, с. 130). Деякі з цих граматичних заміन є обов'язковими та автоматичними, проте частина з них у художньому перекладі залежить від уподобань, майстерності та вправності перекладача, а також його перекладацької інтуїції. Хоча перекладацький аналіз перекладу роману «Нерон, кривавий поет» не є метою нашого дослідження, проте можемо відзначити, що наведені нами для ілюстрації приклади засвідчують неабиякий хист та професійну компетентність перекладачки, котра змогла, не зважаючи на значні розбіжності в типі двох мов, здійснити фаховий граматично правильний і в той же час художній переклад твору.

4. Висновки

У процесі художнього перекладу з угорської мови українською застосовується ряд граматичних трансформацій, а саме: граматична конкретизація та генералізація; граматичне розділення; граматичне об'єднання; граматичне опущення; граматичне додавання; граматичні перестановки та граматичні заміни. Проведений нами огляд кожного виду граматичних трансформацій засвідчив, що вони зумовлені у першу чергу об'єктивними чинниками, а саме відмінностями в типі, будові, синтаксисі, семантиці угорської та української мов. До т. зв. автоматичних дій перекладача у ході перекладу з угорської мови українською належить конкретизація роду, додавання відсутніх в українській мові граматичних категорій за допомогою слів та виразів, опущення артикля, часто опущення дієслова бути в теперішньому часі, додавання або опущення ознак присвійності, зміна порядку слів та інші граматичні заміни. Такі види граматичних трансформацій як граматичне розділення, піднесення певних частин речення до рівня речення, об'єднання двох чи кілька речень у одне, опущення деяких частин речення часто залежать не лише від особливостей двох мов, а й від перекладацької стратегії, професійної компетентності та вправності перекладача. Питання граматичних трансформацій, що застосовуються у ході перекладу з угорської мови українською, потребує подальшого дослідження заради вдосконалення перекладацьких стратегій.

Література

1. Балла Евеліна, Штефуца Вікторія 2022. Петро Скунець – перекладач угорської поезії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.* Випуск 2 (48), с. 26-32. DOI: 10.24144/2663-6840/2022.2(48).26-32.
2. Костолані Деже 1995. *Нерон, кривавий поет: роман.* Київ: Веселка.
3. Кочерган М.П. 2002. *Вступ до мовознавства.* Київ: Видавничий центр «Академія».
4. Мамрак А.В. 2009. *Вступ до теорії перекладу: навчальний посібник.* К.: Центр учбової літератури.
5. Мушкетик Леся 2006. *Переклад з угорської на українську мову: теоретичні узагальнення і практичний досвід.* Київ-Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф».
6. Талабірчук Оксана 2022. Переклади Петра Скунця з угорської мови (на матеріалі перекладів поезії Вілмоша Ковача). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.* Випуск 2 (48), с. 84-90. DOI:10.24144/2663-6840/2022.2(48).84-90

7. Талабірчук Оксана 2023. Фальшиві друзі перекладача: на матеріалі угорсько-української міжмовної омонимії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Випуск 59. Том 3, с.168-171. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.59.3.38>
8. Талабірчук Оксана 2024. Аспекти угорсько-українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів Юрія Шкробинця). *Alfred Nobel University Journal of Philology*. № 1 (27), с. 347-363. DOI: 10.32342/2523-4463-2024-1-27-22
9. Шишко А.В., Луканська Г.А. 2019. Граматичні трансформації в художньому перекладі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. № 43. Том 4, с. 125-128.10. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.43.4.30>
10. Klauudy K. 1999. *Bevezetés a fordítás gyakorlataiba*. Scholastica.
11. Kosztolányi D. 1974. *Nero, a véres költő. Édes Anna*. Budapest.

References

1. Balla, Evelina, Shtefutsa, Viktoriia, 2022. Petro Skunts – perekladach uhorskoi poezii [Petro Skunts – hungarian poetry translator]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series Philology]*. Vypusk 2 (48), s. 26-32. DOI: 10.24144/2663-6840/2022.2(48).26-32 (In Ukrainian).
2. Kostolani, Dezhe, 1995. *Neron, kryvavyi poet: roman [Nero, the bloody poet: novel]*. Kyiv: Veselka. (In Ukrainian).
3. Kocherhan, M.P., 2002. *Vstup do movoznavstva [Introduction to linguistics]*. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Akademiia». (In Ukrainian).
4. Mamrak, A.V., 2009. *Vstup do teorii perekladu: navchalnyi posibnyk [Introduction to Translation Theory: A Study Guide]*. K.: Tsentr uchbovoi literatury. (In Ukrainian).
5. Mushketyk, Lesia, 2006. *Pereklad z uhorskoi na ukrainsku movu: teoretychni uzahalnennia i praktychnyi dosvid [Translation from Hungarian to Ukrainian: theoretical generalizations and practical experience]*. Kyiv-Nizhyn: TOV «Vydavnytstvo «Aspekt-Polihraf». (In Ukrainian).
6. Talabirchuk, Oksana, 2022. Pereklady Petra Skuntsia z uhorskoi movy (na materialii perekladiv poezii Vilmosha Kovacha) [The translations of Petro Skunts from Hungarian language (based on the translations of the poetry of Vilmos Kovács)]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series Philology]*. Vypusk 2 (48), s. 84-90. DOI:10.24144/2663-6840/2022.2(48).84-90. (In Ukrainian).
7. Talabirchuk, Oksana, 2023. Falshyvi druzi perekladacha: na materialii uhorsko-ukrainskoi mizhmovnoi omonimii [False friends of a translator: based on Hungarian-Ukrainian interlinguistic homonymy]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia [International Humanitarian University Herald. Philology]*. Vypusk 59. Tom 3, s.168-171. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.59.3.38>. (In Ukrainian).

8. Talabirchuk, Oksana, 2024. Aspekty uhorsko-ukrainskoho poetychnoho perekladu (na materialii perekladiv Yurii Shkrobyntsia) [Specific traits of hungarian-ukrainian poetry translation (based on the translations of Yurii Shkrobynets)]. *Alfred Nobel University Journal of Philology*. 1 (27), s. 347-363. DOI: 10.32342/2523-4463-2024-1-27-22. (In Ukrainian).
9. Shyshko, A.V., Lukanska, H.A., 2019. Hramatychni transformatsii v khudozhnomu perekladii [Grammatical transformations in literary translation]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia [International Humanitarian University Herald. Philology]*. 43/4, s. 125-128.10. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.43.4.30>. (In Ukrainian).
10. Klauudy, Kinga, 1999. *Bevezetés a fordítás gyakorlata* [Introduction to the practice of translation]. Scholastica. (In Hungarian).
11. Kosztolányi, Dezső, 1974. *Nero, a véres költő. Édes Anna* [Nero, the bloody poet. Sweet Anna]. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó. (In Hungarian).

Граматичні трансформації у процесі художнього перекладу з угорської мови українською

Талабірчук Оксана, кандидат філологічних наук; ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Українсько-угорський навчально-науковий інститут, кафедра угорської філології, доцент; oksana.talabirchuk@uzhnu.edu.ua, ORCID: 0000-0001-9323-1390.

Стаття присвячена дослідженню граматичних трансформацій, що застосовуються в процесі художнього перекладу з угорської мови українською. Це питання залишається малодослідженим у сучасній науковій літературі та потребує детального вивчення, адже систематизація та вивчення різних типів трансформацій сприяють пошуку адекватних перекладацьких рішень у процесі відтворення першотвору мовою перекладу.

Метою розвідки є детальне простеження граматичних відмінностей між угорською та українською мовами з ціллю пізнання граматичних трансформацій, які зумовлені цими відмінностями та застосовуються перекладачами у процесі художнього перекладу. Цей напрям дослідження впливає з розуміння того, що розгляд труднощів, особливостей та закономірностей використання граматичних трансформацій у процесі перекладу з угорської мови українською сприятиме поглибленню теоретичних знань і формуванню перекладацької компетентності як досвідчених перекладачів, так і студентів перекладацьких спеціальностей. Для ілюстрації прикладів застосування граматичних трансформацій обрано переклад українською роману «Нерон, кривавий поет» Деже Костолані. У статті використовується, окрім загальнонаукових методів аналізу, синтезу й узагальнення матеріалу, метод зіставного аналізу оригінального і перекладного текстів.

У статті проведено огляд граматичних особливостей двох різних за типами мов — угорської (аглютинативна) й української (флективна) та простежено ті з них, які сприяють найбільшій складності у процесі перекладу та зумовлюють потребу

застосування граматичних трансформацій. Досліджено, що у ході художнього перекладу з угорської мови українською застосовується ряд граматичних трансформацій, а саме: граматична конкретизація та генералізація; граматичне розділення; граматичне об'єднання; граматичне опущення; граматичне додавання; граматичні перестановки та граматичні заміни. Розгляд кожного виду граматичної трансформації супроводжено теоретичним обґрунтуванням та проілюстровано застосуванням на матеріалі перекладу художнього твору.

Ключові слова: граматичні трансформації, художній переклад з угорської мови українською, граматична конкретизація та генералізація, граматичні перестановки, граматичні опущення та додавання.

Grammatical transformations in the hungarian-ukrainian translation of literary works

Talabirchuk Oksana, candidate of philological sciences; State higher educational institution „Uzhhorod National University”, Ukrainian-Hungarian Educational-Scientific Institute, Department of Hungarian Philology, associate professor; oksana.talabirchuk@uzhnu.edu.ua, ORCID: 0000-0001-9323-1390.

The article on the study of grammatical transformations that are used in the process of literary translation from Hungarian into Ukrainian. This subject remains understudied in modern scientific literature and requires detailed study, as the systematization and knowledge of various types of transformations contribute to the search for appropriate translation solutions during the reproduction of the original work into the target language.

The purpose of the research is to trace in detail the grammatical differences between the Hungarian and Ukrainian languages in order to learn more about the grammatical transformations that are caused by these differences and used by translators in the process of translation of literary works. This research direction resulted as an apprehension that the understanding of difficulties, peculiarities and regularities of the use of grammatical transformations in the process of translation from Hungarian into Ukrainian would contribute to the theoretical knowledge development and the formation of translation competence in both experienced translators and students of translation specialties. The Ukrainian translation of the novel “Nero, the Bloody Poet” by Deje Kostolani was chosen to illustrate the application of grammatical transformations. In addition to general scientific methods of analysis, synthesis and generalization of material, the article uses the method of comparative analysis of original and translated texts.

The article reviews the grammatical features of two different types of languages – Hungarian (agglutinative) and Ukrainian (inflective) and traces those features that cause the greatest difficulties in the translation process and require the use of grammatical transformations. It has been established that a number of grammatical transformations can be used during poetic translation from Hungarian into Ukrainian, namely: grammatical specification and generalization; grammatical separation; grammatical association; grammatical omission; grammatical addition; grammatical permutations and grammatical substitutions. The study of

each type of grammatical transformation was accompanied by a theoretical justification and illustrated as it was applied in the translated text of the literary work.

Ключові слова: *grammatical transformations, poetic translation from Hungarian into Ukrainian, grammatical specification and generalization, grammatical permutations, grammatical omissions and additions.*

Grammatikai átváltási műveletek a magyarról ukránra történő műfordítás folyamatában

Talabircsuk Okszana, a filológiai tudományok kandidátusa; Állami felsőoktatási intézmény „Ungvári Nemzeti Egyetem”, Magyar-Ukrán Oktatási-Tudományos Intézet, Magyar Filológiai Tanszék, docens; oksana.talabirchuk@uzhnu.edu.ua, ORCID: 0000-0001-9323-1390.

A cikk a magyarról ukránra történő műfordítás során alkalmazott grammatikai átváltási műveletek tanulmányozását kutatja. Ez a kérdés a modern tudományos irodalomban továbbra is kevésbé vizsgált, és részletes tanulmányozást igényel, mivel a különféle transzformációk rendszerezése és tanulmányozása hozzájárul a megfelelő fordítási megoldások kereséséhez az eredeti mű cénlyelvi reprodukálása során.

A kutatás célja a magyar és az ukrán nyelv közötti nyelvtani különbségek részletes nyomon követése annak érdekében, hogy azonosítani lehessen azokat a nyelvtani átalakulásokat, amelyeket ezek a különbségek okoznak, és amelyeket a fordítók alkalmaznak a műfordítás során. Ez a kutatási irány abból a megértésből fakad, hogy a magyarról ukránra történő fordítás során a nyelvtani transzformációk alkalmazásának nehézségeit, sajátosságait és mintáit figyelembe véve hozzájárul mind a tapasztalt fordítók, mind a hallgatók elméleti tudásának elmélyítéséhez és fordítási kompetenciájának formálásához. A grammatikai átváltási műveletek példáinak illusztrálására Kosztolanyi Dezső Nero, a véres költő című regényének ukrán fordítását választottuk. A cikk az általános tudományos elemzési, szintézis- és általánosítási módszerek mellett az eredeti és a fordított szövegek összehasonlító elemzésének módszerét is alkalmazza.

A cikk áttekinti két különböző típusú nyelv – a magyar (agglutinatív) és az ukrán (fordító) – nyelvtani sajátosságait, és nyomon követi azokat, amelyek a legnagyobb nehézséget okozzák a fordítási folyamatban, és teszik szükségessé a nyelvtani átalakítások alkalmazását. Megvizsgáltuk, hogy a magyarról ukránra történő műfordítás során számos grammatikai átváltási műveletet alkalmaznak, nevezetesen: grammatikai konkretizálás és generálizálás; grammatikai felbontás; grammatikai összevonás; grammatikai kihagyás; grammatikai betoldás; grammatikai cserék és áthelyezések. Az egyes grammatikai átalakítástípusok mérlegelését elméleti indoklás kíséri, és egy szépirodalmi mű fordítási anyagára történő alkalmazás illusztrálja.

Keywords: *grammatikai átváltási műveletek, műfordítás magyarról ukránra, grammatikai konkretizálás és generálizálás, grammatikai áthelyezések, grammatikai kihagyás és betoldás.*

Гульпа Діана

Виховання педагогічної компетентності педагога на основі морального підходу у драмі Івана Франка «Учитель»

Постановка проблеми

З другої половини ХХ століття педагогам, які викладають літературу, довелося зіткнутися з тим, що престиж гуманітарної науки (особливо це стосується літературознавства) різко знизився. Ми могли б назвати багато причин цього, але, мабуть, найочевиднішою є науково-технічний розвиток століття, котрий сприяв зростаючому непохитному авторитету саме природничих наук. Ця тенденція набула в нашому столітті катастрофічних масштабів. Хоча наявність розважальної літератури також вплинула на зниження попиту на художні тексти, причину загальної незацікавленості все ж таки слід шукати в ЗМК (засобах масової комунікації). Тому на нашу думку вкрай важливо повернути престиж гуманітарній сфері, оскільки її недооцінка є не лише хибною, але й дуже небезпечною з огляду на перспективи суспільства.

Звичайно, той факт, що попит на художню літературу занижений, має ще й соціальне та політичне підґрунтя, яке ми не досліджуватимемо в рамках цієї статті.

Уже на початку зауважимо, що стосовно поняття літератури ми використовуємо визначення відомого угорського літературознавця, соціолога та філософа Хонкіш Елемера на думку якого, «Літературний твір є здобутком суспільства і як такий впливає на формування суспільства.» (Hankiss 1985, с. 21). Таким чином, художню літературу вважаємо відображенням людського життя, і тому використання її у вихованні індивіда на кожному етапі його розвитку вважаємо вкрай важливим. Саме тому явище заміни літературного тексту у вихованні індивіда на ЗМК видається особливо небезпечним.

У традиційній сімейній моделі медіаторами літератури були батьки, бабусі та дідусі, які ознайомлювали дитину з особистою та зовнішньою дійсністю, використовуючи засоби дитячої літератури, насамперед вірші, з

національного фольклорного скарбу. У літературному вихованні дитини вже на перших етапах розвитку обов'язково брали до уваги її вікову характеристику, що сприяло відповідному сприйняттю індивідом суб'єктивних та об'єктивних реалій. Використовуючи у вихованні засоби ЗМК, ми ризикуємо тим, що виховаємо в дитині спотворене світобачення.

У літературному вихованні особи важливим є також етап вторинної соціалізації, зокрема дитячий садок. На цьому рівні, доповнюючи здобутки батьків, долучається вихователь, котрий сприяє подальшому розвитку індивіда. У цьому процесі, поряд з віршами, дитина знайомиться з жанром казки, насамперед народної. За допомогою казкових сюжетів вчимо її розуміти вчинки й колізії світу, розрізняти такі моральні поняття, як добро і зло, правда і брехня, любов і ненависть, а також вчимо робити правильний вибір.

Наступний ступінь виховання – школа. На цьому етапі слід поглибити й удосконалити вже здобуті знання й навички, зокрема засобами художньої літератури. Саме на цьому рівні випливають на поверхню ті проблеми, які вже мали місце й на початкових стадіях, але з якими стикаємося лише зараз. У зв'язку зі змінами в суспільстві життя набуло дуже швидких обертів, сім'я в традиційному сенсі вже не в змозі виконати своїх функцій. Економічна і суспільна кризи змушують батьків працювати за ненормованим графіком, багато з них вимушені будувати життя за кордоном, часто діти зростають в неповних сім'ях, тому виховання майбутнього покоління перекладається на вихователів, а пізніше – учителів, і, що набагато руйнівніше, у вихованні багато хто покладається на ЗМК. Перший рівень соціалізації, котрий повинен би забезпечити стабільну основу в розвитку дитини, у більшості випадків не виконує своїх завдань, а, якщо виходити з того, що перші роки розвитку людини є визначальними, освітні інстанції, при всьому своєму бажанні, не в змозі заповнити, а лише скорегувати виникаючі прогалини. Зважаючи на це, зрозуміло, чому вкрай важливим є належне виховання в шкільних і дошкільних закладах.

Аналіз досліджень

У процесі нашого дослідження ми опрацювали наукову літературу, у котрій аналізуються питання формування педагогічної компетентності, методики викладання художньої літератури в навчальних установах, а також монографії та статті, присвячені творчості І.Я. Франка, зокрема його драмі «Учитель». Проблема виховання висококваліфікованого педагога, а також питання формування компетентного читача художньої літератури були і залишаються об'єктами досліджень багатьох відомих педагогів, літературознавців, психологів та митців. Зокрема, сам Іван Франко

переймався проблемами освіти не лише у своїх оповіданнях та драмах, але й у наукових працях, як-от: «Середні школи в Галичині», «Народне шкільництво в Галичині» (1886), «Наші народні школи і їх потреби» (1892), «Освіта народу в Галичині» (1895) тощо (Власенко 2016, с. 18-21). Він не лише цікавився якістю та доступністю освіти, але й досліджував суспільні та політичні перешкоди, які заважали простолюдю брати участь в освітньому процесі. Окрему увагу письменник звернув також на фахову та моральну підготовку вчителя. Використовуючи власний досвід, І. Франко у своїх літературних творах створював образи таких вчителів, котрі мали бути прикладом для всіх. М. Чепіль у своїй праці «Іван Франко про особистість вчителя крізь призму сьогодення» розкриває погляди Франка на освіту, постать вчителя, його роль у вихованні майбутнього покоління. Дослідниця використовує інтерпретацію письменника щодо школи з погляду сучасних потреб українського суспільства (Чепіль 2016, с. 61-66).

Р. Вишнівський у статті «Іван Франко про школу як джерело виховання національної свідомості української молоді» висвітлює погляди письменника щодо ролі освіти у вихованні майбутнього покоління (Вишнівський 2021, с. 15-19). О. Вертій досліджує питання естетики Івана Франка і формування основоположних підстав вивчення української літератури в сучасній школі, концентруючи увагу на змінах в сучасній літературній освіті, наголос у якій має робитися на національному чиннику як одному з визначальних джерел формування світогляду, життєвих принципів, ідеалів та переконань, духовного світу підростаючих поколінь загалом (Вертій 2006, с. 5-11).

Л. Бондар у статті «Провідні ідеї морального виховання В. Сухомлинського у контексті сучасної практики освіти і виховання» зазначає, що на сучасному етапі розвитку педагогічної науки особливого значення набувають історико-педагогічні дослідження, що розкривають спадкоємність наукових традицій і інновацій з сьогоденням. Прекрасним прикладом цього автор вважає педагогічні доробки відомого педагога В. Сухомлинського (Бондар 2001, с. 18-21). Загалом, зазначена нами проблематика всебічно опрацьована в українській науковій літературі. Вищезгадані праці внесли вагомий внесок як у науковий доробок з теми педагогічної компетентності, так і в розуміння педагогічної думки Івана Франка.

Мета статті

На основі драми Івана Франка показати приклад використання художнього твору у вихованні певної компетентності, у нашому випадку – моральної компетентності педагога.

Основні завдання статті

Розкрити моральний потенціал досліджуваного твору, а крізь нього акцентувати увагу на можливостях аналізу художньої літератури та використання її у вихованні різних компетентностей індивіда.

Методи та методика дослідження

Основним методом аналізу в статті є соціологічний, котрий характеризував і підхід самого І. Франка. У дослідженні ми акцентуємо увагу на суспільних питаннях, які відіграли значну роль у формуванні сучасного індивіда, внаслідок чого й зусилля педагога повинні зазнати вагомих змін. Використовуємо також культурно-історичний та історико-функціональний методи, оскільки у вихованні педагогічної компетентності наголошуємо на значимості наслідування моральних цінностей, які у драмі були представлені головним героєм Омеляном Ткачем.

Виклад основного матеріалу

У нашому дослідженні головну увагу приділяємо компетентністному підходу до аналізу художнього твору, зокрема до драми І. Франка «Учитель». На прикладі цього аналізу маємо на меті підтвердити, що суть читання художнього твору полягає в тому, щоб формувати відповідні людські компетентності, а також сприяти формуванню позитивного світобачення індивіда. У нашому аналізі підкреслюємо важливість моральних цінностей педагога, зокрема фахової підготовленості, сумлінності, відданості тощо, котрі конче потрібні для якісного виховання учнів. Уже сам І. Франко наголошував: *«Учителем школа стоїть; коли учитель непотрібний, неприготований, то й школа ні до чого. Ну, а добрих учителів треба, по-перше, добре самих вчити...»* (Франко 1986, с. 108). Тому поряд з педагогічною компетентністю ми виокремлюємо й компетентність моральну, котру педагоги, використовуючи знаряддя художньої літератури, повинні передавати своїм учням.

Стосовно висловленого вище, вважаємо великим здобутком введення положень про компетентнісне виховання в Закон України «Про освіту», ухвалений Верховною Радою 05.09.2017 р. за № 2145-VIII. Власне, у самому визначенні викладацької, педагогічної діяльності наголошується на головних компетентностях: *викладацька діяльність - діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти...*

Саме поняття компетентності в законодавстві сформульовано наступним чином: *компетентність - динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність* (URL 3).

Літературне виховання індивіда вважаємо одним із ключових знарядь, завдяки яким можемо виховати справжню людину – у духовному, моральному, соціальному, громадському, національному та іншому сенсі. Досі в освіті (тут знову наголошую, що йдеться не лише про українську освіту, а взагалі про питання відповідного аналізу та викладання художньої літератури в будь-якій країні), на всіх її рівнях, у викладанні художньої літератури педагоги керувалися метою передати якнайбільший за обсягом лексичний матеріал, а від учнів вимагали його точного відтворення. Учні освоюють, здебільшого, літературно-історичний матеріал, а саме: біографію, перелік основних творів, конкретний аналіз найвідомішого твору автора. Звичайно, ніхто не сперечається, що це потрібна й важлива інформація, котра допомагає у розумінні конкретного періоду, жанрів, стилів, а також самого твору. У наш час, саме для більш поглибленого вивчення цієї інформації (бо основу, відповідно, повинен надати педагог, пояснюючи основні питання теми), опрацювання такої інформації можливе і самостійно, за допомогою Інтернету, у межах домашнього завдання.

У підхід до аналізу художнього твору, на нашу думку, теж мають вноситися корективи. На кожному освітньому рівні переважно використовується той самий принцип аналізу художнього твору. Якщо йдеться про прозаїчний твір, то насамперед розглядається основний сюжет, структура твору, проводиться аналіз образів головних і другорядних персонажів, відносин між дійовими особами та робиться позитивний висновок щодо головного авторського задуму, котрий і повинен зрозуміти та наслідувати учень. За умов роботи з ліричним текстом, здебільшого, пропонується провести поетичний та стилістичний аналіз, а ще учень повинен вивчити напам'ять весь ліричний твір або лише його частину. Найгірше те, що за такої практики аналізу твору індивід зазвичай так і не зможе зрозуміти, навіщо йому вивчати цей вірш. Він бачить лише одне пояснення: це йому потрібно для загального розвитку і для позитивної оцінки.

Не є випадковим, що ми підтримуємо компетентнісне виховання учня, бо саме поняття літературної компетентності вимагає перегляд застарілих підходів до аналізу художніх творів. Т. Яценко у своєму дослідженні «Формування компетентного читача на уроках української літератури в основній школі» щодо цього питання зауважує, що використання компетент-

нісної моделі у літературній освіті посилює результативність сприйняття та застосування учнями літературного тексту (Яценко 2012, с. 8-10).

Упродовж останніх років написано багато наукових праць, присвячених питанням методики викладання літератури. Українські науковці у своїх концепціях використовують також погляди І. Франка, який уже в другій половині XIX століття наголошував на важливості належного літературного виховання учнів. В. Захарова у своєму дослідженні «Роль Івана Франка в історії методики викладання літератури (за оповіданням „Борис Граб”)» підкреслює, що одна з головних цілей вивчення літератури є виховання свідомих громадян, які мають широкий світогляд та вирізняються високим інтелектом та стійкими моральними ідеалами (Захарова 2008, с. 25-27). Для цього потрібні висококваліфіковані педагоги.

Обираючи твір для аналізу, ми саме керувалися бажанням підтвердити, що правильний та ефективний аналіз художнього твору виховує й учня, і педагога. Більшість дослідників драми І. Франка «Учитель» аналізували її з жанрово-стилістичного, суспільно-політичного, педагогічного та ін. боку – ідеться про праці М. Чепіль, В. Смаля, В. Савинця О. Дзевєріна, Б. Мітюрова, Г. Паперної, Г. Пурель, С. Сухорського, С. Чавдарова та ін. У нашому аналізі ми звертаємо увагу насамперед на моральні якості головного героя Омеляна Ткача, постать якого вважаємо гідною для наслідування сучасними педагогами.

Обраний нами для аналізу твір Івана Франка був написаний у 1893 році. Сам автор жанр свого твору визначив як комедію, хоча, за винятком деяких сцен, навіть трагікомедією п'єсу важко назвати. Це не перший твір письменника, в якому він переймається питаннями якості, доступності освіти, а також проблемою фахового та морального рівня особи педагога. Постать вчителя дуже зацікавила І. Франка, багато своїх праць він присвятив цій темі. Прототипами його персонажів стали вчителі, з якими він познайомився впродовж років свого навчання. Як між педагогами, так і між персонажами І. Франка траплялися сумлінні, самовіддані особистості, такі, як головний герой драми «Учитель» Омелян Ткач або Міхонський з оповідання «Борис Граб», але, водночас, і такі, як учитель (професор) з оповідання «Грицева шкільна наука», котрий зовсім не мав на меті чомусь навчити вихованців, а лише хотів похизуватися своєю так званою наукою та принизити своїх учнів, стверджуючи що вони справжні «тумани».

На початку драми «Учитель» письменник знайомить нас із головним героєм драми – тридцятип'ятирічним Омеляном Ткачем. Він учитель, котрого вже у восьмий раз перевели з одного богом забутого села в інше. У драмі навіть причина вказана: її озвучила сестра Юлія в діалозі з сімейним

другом Хоростілем, теж вчителем, який, на відміну від Омеляна, покинув учительство й став юристом: **Юлія** *Так що ж, усе винаходять у нього щось «політичне»!*

Омелян з самого початку веде важкій бій з усією громадою заради того, щоб виконати свій не лише професійний, а й людський обов'язок. Він українській Дон Кіхот, який, супроти всього світу, його злоби, ненависті, духовної та моральної сліпоти, бореться за благо людини, суспільства. Він змушений боротися навіть із найближчими йому людьми – сестрою Юлією та другом Хоростілем, які постійно хочуть відмовити його від учительства, тому що турбуються про його здоров'я:

Юлія

Та покинь! І що тобі за неволя? Не йдуть діти, то як собі хочуть. Маєш виказ і всіх подай на кару – от тобі й усе.

Омелян

Ні, Юлечко, се не буде добре. Подавай на кару! Хіба се вчительське діло? Хіба я на те вчився і на те сюди прийшов? Я прийшов сюди вчити, просвічати людей, а не за здекуційника бути.

Це теж нібито випробування витривалості героя: чи витримає бій, на-самперед із самим собою, чи буде перебореним, як і Дон Кіхот. Наш герой витримає випробування. Своєю силою духу, покори, справжньої святої любові до людей Омелян показує нам приклад боротьби за справжні цінності. Він є справжнім християнином, бо, наслідуючи приклад, приносить себе в жертву. Така людина не скаржиться на свою долю – вона бореться проти несправедливості й зла.

Бути педагогом – це не просто професія, фах, – ні: цю діяльність можна прирівняти до апостольської. Справжній педагог турбується про своїх учнів, опікується ними, переймається їхньою долею, бо вони для нього – наче власні діти. Справжній педагог вболіває за свою націю. Справжній педагог переживає за все людство. Кожна дитина чи людина варті того, щоб педагог присвятив їм життя. Не випадково постать Омеляна ми прирівняли до Дон Кіхота. Наш герой, борючись за виконання своїх обов'язків, постійно натрапляє на перешкоди, які успішно долає. Але найстрашнішим для нього, мабуть, є те, що саме ті, заради кого він віддав своє життя й здоров'я, відштовхують його:

Омелян

Ну, а діти?

Війт

Нащо вам дітей?

Омелян

Та до науки.

Війт

А нащо їм наука?

Омелян

Школа для вашого добра заведена. Щоб ви межі людьми люди були.

І. Франко у драмі показує три постаті вчителів: першим є Омелян, який віддав своє життя за учнів та людей; другий – це його друг Хоростід, котрий, заради комфортного життя, облишив педагогічну справу й став юристом, поселився на батьківській землі й вів спокійне, заможне життя; третій – вчитель, якого замінив Омелян, п'ятнадцять років жив у цьому місці, грав за правилами міських господарів, зовсім не займався вихованням учнів, натомість переймався винятково своїми справами, бо ж, крім самого себе, його ніщо не цікавило. Його постать вважаємо найбільш негативною і руйнівною, адже він не лише продав свою душу за тридцять срібняків, але й погубив майбутнє молоді. У Біблії йдеться про два шляхи, письменник показує нам три. Постає питання: котрий ми оберемо? При цьому маємо пам'ятати, що за нашим вибором стоять людські душі, їхнє майбутнє.

Керівник міської влади Війт й Омеляна намагається примусити прийняти його правила гри:

Війт

Е, пане навчителю! Тоті всі обов'язки – то там у вас у письмах та в паперах. А ми люди прості. Хочете з нами жити, то живіть так, як бог приказав, як небіжчик навчитель жив.

Омелян

Ну, а як же він жив?

Війт

Та як жив? Робив собі в полі та в городі, воли та свині годував, писарством займався, а дітей наших до книжки не конопадив.

Війт

А чому ж би-сте не мали так робити? Що вам за неволя наші діти мучити і від господарської роботи відривати?

Омелян

Але ж, вийте, я мушу! Чи ви не розумієте, що значить обов'язок? Я за дармо хліба їсти не хочу. А хочете мати такого вчителя, щоби по-вашому робив, то зараз подавайте до ради шкільної, щоби вам іншого дали.

І. Франко вірив у те, що хоч шлях до розвитку нації тернистий, та чистий дух і витривалість дадуть свої результати. На шляху завжди зустрінуться доброзичливі люди, які допоможуть нам здійснити наші мрії. У п'єсі цією людиною був жандарм, який, подібно до Омеляна, сумлінно виконував свою роботу, і з його допомогою вдалося примусити Війта виконати вимоги вчителя.

За три роки перебування в селі Омеляну вдалося не лише передати основні знання учням (вони полюбили вчитися!), але, що не менш важливо, вихованці зрозуміли мету власної освіти. З розмови господарів Ілька Товкача та Сенька Загонистого бачимо, що вони жалкують, що не мали можливості навчатися, і коли вчитель говорить про можливість їх навчання, вони безмежно раді й вдячні.

Наприкінці третього року навчання учні склали іспит. На цю подію прийшло все село, бо всі мешканці були безмежно вдячні за можливість, яку їхні діти отримали завдяки істинній людині. Щоб бути добрим спеціалістом у будь-якій галузі, насамперед потрібно бути людиною.

І. Франко устами своїх персонажів-селян озвучив дуже важливі думки:

Омелян

А як гадаєте, багато господарів прийде на екзамен?

Товкач

(радісно).

Е, пане навчителю! Я гадаю, що ціле село прийде!

Омелян

Як так? Чому?

Товкач

Ну, бійтеся бога! Адже ж у нас уже звиш 20 літ школа. А такого екзамену, як ви отсе нині робите, ми ще зроду не видали.

Омелян

Ну, та екзамен нічого такого великого не є. Не то головне, що на екзамені, а то, що за весь рік діти вчатьсь.

Важливим є послання слів Омеляна, згідно з якими робити будь-що потрібно не «для галочки», для видимості, а для справжнього результату. Дуже прикро, але наш час можна назвати епохою ілюзій, адже майже все, що є, – це лише видимість, примара без жодної сутності:

Загонистий

Ні, пане навчителю! Ви вже нічого не кажіть. Три роки ви в нашій селі вчите, і ми, хоч темні та неписьменні, а, не бійтеся, також децю розуміємо і добре видимо, що ви робите і як ви робите. Ми добре бачимо, кільки наші діти за ті два роки скористали.

Омелян

Я дуже рад, що ви се бачите. То прецінь мій обов'язок, щоби діти зі школи туманами не виходили.

Товкач

Е, ба! Обов'язок! А чому ж не кождий професор розуміє той обов'язок так, як ви?

Товкач

Господи! І чому-то чоловік ще раз не може бути молодий, щоб міг отак у лавку засісти та за книжку взятися?

Омелян

А чому ж би не можна? Ось чекайте, тепер мої перші школярі вже виходять з класів, то ми по вакаціях заведемо з ними недільну школу. То там будуть могли й старші приходити і вчитися.

Зворушливими є слова дітей, звернені до вчителя: учні хочуть подарувати Омелянчу сурдут, який ще три роки тому, коли боролися проти того, щоб ходити до школи, порвали. З цього вчинку бачимо, що справжній педагог передає не лише знання, а й збагачує, навчає дітей найкращим людським якостям, виховує в учнях співчутливість, вразливість, справедливість. Не забуваймо, щоб бути схожим на Творця, тобто мати віддзеркалення Божого образу на своїм образі, маємо плекати свою душу.

1 парубок

(в заклопотанні підступає до Омеляна).

Пане навчителю!

Омелян

А що тобі, Максиме?

1 парубок.

Ви були такі добрі, що-сте за нами просили. А ми... тямите, ми тогді, шарпаючися з вами, сурдут вам роздерли...

1 парубок

Та знаєте... тота латка у нас як гріх на сумлінні. То ви... не прогнівайтеся, пане навчителю... Біз-ме, що ми не хочемо вас образити! То ми зложилися і... і... і... (Біжить до воза і приносить звиток.) Ось вам нове убрання!

Омелян

Господи бже! Хлопці! Що се ви зо мною робите! Де ж се видано?

1 парубок

Пане навчителю! Не робіть нам того! Прийміть від нас той дарунок. Ми вас полюбили, як рідного тата..

Омелян

(обнімає їх).

Браття мої! Діти! І най же мені тепер хто скаже, що наш нарід невдячний! Що не варто для нього працювати і навіть життя своє для його добра віддати!

Доля людини часто непроста, терниста, а якщо це справжня, істинна особистість – то ще, на додачу, й обтяжена постійними перешкодами. Нема легкого шляху. Легкий шлях веде до прірви. Угорський філософ, соціолог і літературознавець Елемер Хонкіш казав, що людину слід учити розуміти

важкість життя, навчати бути завжди готовою до боротьби, бо лише той переможе, хто зміг зберегти свій людський образ (Tedx.Danubia 2011).

Отож, не варто дивуватися, що герой драми за свої заслуги отримав покарання. Мабуть, така доля праведників, а особливо коли існуюча система діє наперекір ментальному та моральному розвитку людей. Омеляна знову перевели в ще більш відстале село. Почувши вістку про це, він зомлів, у душі почав обурюватися, проклинати свою долю, адже не розумів, за що йому таке покарання. Близькі люди і селяни одразу почали думати про те, як допомогти вчителеві, як би йому відмовитися від цієї страшної пастки, бо це насправді була вона. Але наш герой, зібравшись силами, вирішив нести свій хрест і надалі. Бо він пам'ятав слова з Євангелія від Луки:

«Котрий з вас чоловік, мавши сотню овець і загубивши одну з них, не покине в пустині тих дев'ятидесяти й дев'яти, та й не піде шукати загинулої, аж поки не знайде її?»

А знайшовши, кладе на рамена свої та радіє. І, прийшовши додому, скликає він друзів і сусідів, та й каже до них: Радійте зо мною, бо знайшов я вівцю свою тую загублену». Лука15:4-6

Омелян мислив правильно, він розумів, спочатку, мабуть, не розумом, а душею, що хтось має взяти на себе тягар і врятувати людей від ментальної та моральної темряви, а тим самим визволити їх від соціальної підлеглості:

Омелян

Любі мої! Щирі душі! Золоті серця! Благословлю тебе, нинішня хвиле! Благословлю тебе, моє нещастя, моя недуго, ти, що гадюкою підповзаєш до серця, ворущишся у груди, підточуєш – чую се добре – звільна, та ненастанно підточуєш корінь мого життя! Благословлю вас, бо ви допомогли мені звести докупи отих двоє людей, дорожчих для мене над усе на світі. Що мені власне життя! Рік муки більше чи менше! Нема чим так дуже дорожити. Аби тільки ви були щасливі... А я... я таки піду до Волосатого!

Заслона спадає (<https://www.i-franko.name/uk/Dramas/Uchytel/Act3.html>).

Висновки

За допомогою образу Омеляна Ткача І. Франко виокремлює основні моральні компетентності, якими повинен володіти педагог, щоб належним чином виховувати наступне покоління і тим самим забезпечити майбутнє та процвітання нації. Ми маємо розуміти, що освічена людина – це сильна особистість, яка збудує сильне й справедливе суспільство.

Література

1. Артемова Л. 2006. Історія педагогіки України: підручник для студ. вищ. пед. навч. закладів. Київ: Либідь. 424 с.
2. Асауленко Л. 2008. Виховання національної свідомості на основі творчості Т.Г. Шевченка та І.Я. Франка // *Проблеми освіти: науково-методичний збірник*. 2008. № 56; С. 82 – 87.
3. Бондар Л.С. 2001. До питання виховання моральних цінностей у школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського // *Наука і освіта*. 2001. № 5; С. 18–21.
4. Вергій О. 2006. Естетика Івана Франка і формування основоположних підстав вивчення української літератури в сучасній школі // *Українська література в загальноосвітній школі*. 2006. № 3; С. 5–11
5. Вишнівський Р. 2018. Іван Франко про школу як джерело виховання національної свідомості української молоді // *«Young Scientist»*. 2018. № 3.1 (55.1) ; С. 15–19.
6. Власенко О. 2016. Соціально-педагогічні погляди Івана Франка // *Історико-педагогічний альманах*. Випуск 5. Педагогічні ідеї Івана Франка в освіті сьогодення: збірн. наук. праць / за ред. проф. О.Є. Антонової, доц. В.В. Павленко. – Житомир: ФО-П Левковець Н.М., 2016. С. 18–21.
7. Добролюба Г. 2007. Моральний аспект виховання школярів на основі казок Івана Франка та семантики народних фразеологізмів // *Гуманітарні науки: науково-практичний журнал*. 2007. №2; С. 56 – 60.
8. Захарова В. 2008. Роль Івана Франка в історії методики викладання літератури (за оповіданням «Борис Граб») // *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 9; С. 25–27
9. Ключек Григорій 2013. Зі студій про літературну освіту. Збірник статей та матеріалів. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан. 192 с.
10. Франко І. 1979. Зібрання творів у 50-и томах. К.: Наукова думка. Т.31; с. 271–274.
11. Франко І. 1986. Зібрання творів у 50-и томах. К.: Наукова думка. 46. Ч. 2; с. 108–115.
12. Левківський М. 2011. Історія педагогіки: підручник для студ. вищ. пед. навч. закладів. Київ: Центр учбової літератури. 190 с.
13. Чепіль М. 2010. Іван Франко про виховання дітей та молоді // *Опіка і виховання дітей. Історія і сучасність*: зб. наук. праць. Дрогобич: Ред.-вид. відділ ДДПУ. С. 90–101.
14. Чепіль М. 2016. Іван Франко про особистість вчителя крізь призму сьогодення // *Вісник дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Педагогіка і психологія». педагогічні науки. 2016. № 2 (12) ; С. 61–66
15. Яценко Т. 2012. Формування компетентного читача на уроках української літератури в основній школі // *Українська література в загальноосвітній школі*. 2012. № 5; С. 8–10.
16. Яшук І. 2018. Провідні ідеї морального виховання В. Сухомлинського у контексті сучасної практики освіти і виховання // *Наукові записки* Серія: Педагогічні науки. Випуск 171; 2018. С. 170–176.

17. Hankiss Elemér 1985. Az irodalmi mű mint komplex modell. – Bp.: Magvető Könyvkiadó. – 693. o.
18. URL 1: <https://lib.if.ua/franko/1310127131.html>
19. URL 2: <https://ukrlit.net/article1/1897.html>
20. URL 3: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
21. URL 4: <https://www.ifranko.name/uk/Dramas/Uchytel/Act3.html>
22. URL 5: TEDxDanubia 2011 - Hankiss Elemér. Életstratégiák a bizonytalanság korában. -TEDx Talks.

References

1. Artemova L 2006. Istoriia pedahohiky Ukrainy: pidruchnyk dlia stud. vyshch. ped. navch. zakladiv. [History of Pedagogy of Ukraine: a textbook for students of higher pedagogical educational institutions] Kyiv: Lybid. 424 s. (In Ukrainian)
2. Asaulenko L. 2008. Vykhovannia natsionalnoi svidomosti na osnovi tvorchosti T.H. Shevchenka ta I.Ya. Franka [Education of national consciousness based on the works of T.H. Shevchenko and I.Ya. Franko] // Problemy osvity: naukovometodychnyi zbirnyk. 2008. № 56; S. 82 – 87. (In Ukrainian)
3. Bondar L.S. 2001. Do pytannia vykhovannia moralnykh tsinnosti u shkolariv u pedahohichnii spadshchyni V. O. Sukhomlynskoho [On the issue of educating moral values in schoolchildren in the pedagogical heritage of V. O. Sukhomlynsky] // Nauka i osvita. 2001. № 5; S. 18–21. (In Ukrainian)
4. Vertii O. 2006. Estetyka Ivana Franka i formuvannia osnovopolozhnykh pidstav vyvchennia ukraïnskoi literatury v suchasniï shkoli [Ivan Franko's Aesthetics and the Formation of Fundamental Foundations for the Study of Ukrainian Literature in Modern Schools] // Ukraïnska literatura v zahalnoosvitniï shkoli. 2006. № 3; S. 5–11 (In Ukrainian)
5. Vyshnivskiy R. 2018. Ivan franko pro shkolu yak dzherelo vykhovannia natsionalnoi svidomosti ukraïnskoi molodi [Ivan Franko on school as a source of education of national consciousness of Ukrainian youth] // «Young Scientist». 2018. № 3.1 (55.1) ; S. 15–19. (In Ukrainian)
6. Vlasenko O. 2016. Sotsialno-pedahohichni pohliady Ivana Franka [Socio-pedagogical views of Ivan Franko] // Istoryko-pedahohichniy almanakh. Vypusk 5. Pedahohichni idei Ivana Franka v osviti sohodennia: zbirn. nauk. prats / za red. prof. O.Ye. Antonovoi, dots. V.V. Pavlenko. – Zhytomyr: FO-P Levkovets N.M., 2016. S. 18–21. (In Ukrainian)
7. Dobrolozha H. 2007. Moralnyi aspekt vykhovannia shkolariv na osnovi kazok Ivana Franka ta semantyky narodnykh frazeolohizmiv [Moral aspect of educating schoolchildren based on Ivan Franko's fairy tales and the semantics of folk phraseology] // Humanitarni nauky: naukovopraktychnyi zhurnal. 2007. №2; S. 56 – 60. (In Ukrainian)
8. Zakharova V. 2008. Rol Ivana Franka v istorii metodyky vykladannia literatury (za opovidanniam «Borys Hrab») [The role of Ivan Franko in the history of literature

- teaching methods (based on the story "Boris Grab") // *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli*. 2008. № 9; S. 25-27 (In Ukrainian)
9. Klochek Hryhorii 2013. Zi studii pro literaturnu osvitu. Zbirnyk statei ta materialiv. [From Studies on Literary Education. Collection of Articles and Materials] - Ternopil: Navchalna knyha - Bohdan. 192 s. (In Ukrainian)
  10. Franko I. 1979. Zibrannia tvoriv u 50-y tomakh [Collected works in 50 volumes]. K.: Naukova dumka. T.31; s. 271-274. (In Ukrainian)
  11. Franko I. 1986. Zibrannia tvoriv u 50-y tomakh. [Collected works in 50 volumes] K.: Naukova dumka. 46. Ch. 2; s. 108-115. (In Ukrainian)
  12. Levkivskiy M. 2011. Istoriiia pedahohiky: pidruchnyk dlia stud. vyshch. ped. navch. zakladiv. [History of pedagogy: a textbook for students of higher pedagogical educational institutions] Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury. 190 s. (In Ukrainian)
  13. Chepil M. 2010. Ivan Franko pro vykhovannia ditei ta molodi [Ivan Franko on raising children and youth] // *Opika i vykhovannia ditei. Istoriiia i suchasnist: zb. nauk. prats. Drohobych: Red.-vyd. viddil DDPU. S. 90-101.* (In Ukrainian)
  14. Chepil M. 2016. Ivan Franko pro osobystist vchytelia kriz pryzmu sohodennia [Ivan Franko on the personality of a teacher through the prism of the present] // *Visnyk dniproretrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia «Pedahohika i psykholohiia». pedahohichni nauky. 2016. # 2 (12) ; S. 61-66* (In Ukrainian)
  15. Yatsenko T. 2012. Formuvannia kompetentnoho chytacha na urokakh ukrainskoi literatury v osnovnii shkoli [Formation of a competent reader in Ukrainian literature lessons in primary school] // *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli. 2012. № 5; C. 8-10.* (In Ukrainian)
  16. YaShchUK I. 2018. Providni idei moralnoho vykhovannia V. Sukhomlynskoho u konteksti suchasnoi praktyky osvity i vykhovannia [Leading ideas of moral education of V. Sukhomlynsky in the context of modern practice of education and upbringing] // *Naukovi zapysky Seriiia: Pedahohichni nauky. Vypusk 171; 2018. S. 170-176.* (In Ukrainian)
  17. Hankiss Elemér 1985. Az irodalmi mú mint komplex modell. [The literary work as a complex model.] – Bp.: Magvető Könyvkiadó. – 693. o. (In Hungarian)
  18. URL 1: <https://lib.if.ua/franko/1310127131.html>
  19. URL 2: <https://ukrlit.net/article1/1897.html>
  20. URL 3: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
  21. URL 4: <https://www.ifranko.name/uk/Dramas/Uchytel/Act3.html>
  22. URL 5: TEDxDanubia 2011 - Hankiss Elemér. Életstratégiaák a bizonytalanság korában. -TEDx Talks. (In Hungarian)

Виховання педагогічної компетентності педагога на основі морального підходу у драмі Івана Франка «Учитель»

Діана Гульпа – кандидат філологічних наук, доцент кафедри угорської філології Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; diana.hulpa@gmail.com; ORCID: 0000-0001-7506-1228

У статті досліджується проблема виховання педагогічної компетентності педагога, насамперед учителів літератури початкової та середньої школи, на основі морального підходу драми І. Франка «Учитель». Зазначимо, що йдеться не тільки про українську освіту, а про освіту загалом, адже проаналізовані в науковій розвідці проблеми набули світового масштабу. У статті також опосередковано торкаємося й теми можливості використання художнього тексту у вихованні різноманітних компетентностей в учнів. Державна освіта піддається постійній критиці з боку суспільства, насамперед через те, що вона не готує учнів до практичного життя. Критика, мабуть, має реальне підґрунтя, яке відчуває і бачить кожен учитель. На це, як і на інші нагальні, але досі не вирішені проблеми, більш-менш успішно шукає відповідь педагогічна спільнота. Ця проблема стосується всіх напрямів науки у тому числі і літератури. У цьому плані одним з вирішальних питань є, як ми можемо досягти практичного використання літератури, коли вона розвиває компетентності, які суперечать очікуванням сучасності, таким як амбіції, легковажність, відсутність стриманості, байдужість, холодний розрахунок тощо. Це, мабуть, один із найбільших викликів, з яким у своїй практиці зіткається кожен учитель літератури.

Наш вибір впав саме на дослідження драми Івана Франка «Учитель», тому, що завдяки суспільно-політичним та моральним питанням які порушуються у творі є можливість не лише виховати моральну компетентність вчителя, але й соціальні та моральні цінності учня, читача художньої літератури. У літературному вихованні першим і вкрай важливим кроком є зрозуміти поняття літератури, її функції, та вплив на формування особистості людини. Наступним важливим кроком є відповідний вибір та інтерпретація твору, насамперед з урахуванням вікових характеристик читача, а також того на виховання яких компетентностей бажано зосередити нашу увагу. Для досягнення зазначеної мети обов'язковим елементом є підготовка вчителя не тільки в науковому, а й у моральному плані. Аналіз драми Івана Франка «Учитель» є чудовим прикладом того, як багатогранно можна використати художню літературу для вирішення перерахованих вище проблем.

Ключові слова: педагогічна компетентність, педагог, мораль, аналіз художнього твору, виховання індивіда, освіта, соціалізація, Іван Франко.

Education of the Teacher's Pedagogical Competence based on the moral approach in Ivan Frank's drama "The teacher"

Diana Gulpa, candidate of philological sciences, associate professor of the Department of Hungarian Philology, Uzhgorod National University, Uzhhorod, Ukraine, diana.hulpa@gmail.com; ORCID: 0000-0001-7506-1228

The article examines the problem of educating the pedagogical competence of a teacher, primarily of elementary and high school literature teachers, based on the moral approach of I. Franko's drama "The Teacher". It should be noted that it is not only about Ukrainian education, but about education in general, because the problems analyzed in scientific research have acquired a global scale. Indirectly, we also touch on the topic of the possibility of using an artistic text in the education of various competencies in students.

Many criticisms have been made about education, that the school does not prepare students for a practical life. Criticism probably has a real basis, which every teacher feels and sees. The pedagogical community is looking to answer this, as well as to other urgent but still unresolved problems, with more or less success. The main goal of modern education is to provide students with practical knowledge, since the modern direction places the main emphasis on the acquisition of lexical knowledge. We are certainly talking about a good aspiration, but the question arises as to how we can achieve practical use of literature when it develops competencies that are contrary to the expectations of the age, such as ambition, recklessness, lack of restraint, indifference, cold calculation, etc. This is probably one of the biggest challenges that a teacher of literature has to face.

Based on this piece, our opinion on the teaching of literature is: First step with great importance is to convey to the student, the future reader, what literature is, what its functions are, how it affects the formation of a person's personality, how its achievements are used in personal and social life. Second important step is the appropriate selection and interpretation of the work, primarily taking the age group of the reader into account. To achieve this goal, a mandatory element is the teacher's preparation not only in scientific but also in moral terms.

That is why we choosed Ivan Franko's work "The Teacher" as the source of our article's research, because in it the writer emphasizes not only the social and political conditions that negatively affects the education system and the solution of which are extremely important not only for the development of the individual, but for the nation as a whole, but it also expresses the moral conviction that a highly educated teacher, although he can pass on knowledge and educate the future generation, but to form a person whom God created in his own image and likeness, the teacher cannot, without following himself to high moral principles.

Key words: *pedagogical competence, teacher, morality, analysis of an artistic work, education of an individual, education, socialization, Ivan Franko.*

A tanár pedagógiai kompetenciájának erkölcsi megközelítésen alapuló oktatása Ivan Franko „A tanár” című drámájában

Hulpa Diána, a filológiai tudományok kandidátusa, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének docense, Ungvár, Ukrajna; diana.hulpa@gmail.com; ORCID: 0000-0001-7506-1228

A cikk a pedagógus – elsősorban az általános és középiskolai irodalomtanárok – pedagógiai kompetencia fejlesztésének problémáját tárja fel I. Frankó drámájának morális megközelítése alapján. Megjegyzendő, hogy itt nem csak az ukrán oktatásról van szó, hanem általában az oktatásról, mert a tudományos kutatásban elemzett problémák globálissá váltak. A cikk közvetve érinti az irodalmi szövegek felhasználásának lehetőségét is a tanulók különböző kompetenciáinak fejlesztésében. A közoktatást folyamatosan bírálja a társadalom, elsősorban azért, mert nem készíti fel a tanulókat a gyakorlati életre. A kritikának valószínűleg van valódi alapja, amit minden tanár érez és lát. A pedagógustársadalom több-kevesebb sikerrel keresi a választ erre, és más sürgető, de még

megoldatlan problémákra is. Ez a probléma a tudomány minden területére vonatkozik, így az irodalomra is. Ezzel kapcsolatban az egyik sarkalatos kérdés, hogy miként érhetjük el az irodalom gyakorlati hasznosítását, ha az olyan kompetenciákat fejleszt, amelyek ellentmondanak a modernitás elvárásainak, mint az ambíció, a komolytalanság, a visszafogottság, a közöny, a hideg számítás stb. Talán ez az egyik legnagyobb kihívás, amellyel minden irodalomtanár szembesül a gyakorlata során.

Választásunk Ivan Franko „A tanár” című drámájának tanulmányozására esett, mert a műben felvetett társadalmi-politikai és erkölcsi kérdéseknek köszönhetően nemcsak a tanár erkölcsi kompetenciáját lehet oktatni, hanem a társadalmi és erkölcsi is. a diák, a szépirodalom olvasójának értékei. Az irodalmi nevelésben az első és rendkívül fontos lépés az irodalom fogalmának, funkcióinak, az ember személyiségformálódására gyakorolt hatásának megértése. A következő fontos lépés a mű megfelelő kiválasztása és értelmezése, elsősorban az olvasó életkori sajátosságait, valamint azokat a kompetenciákat, amelyekre figyelmünket összpontosítani kívánjuk. E cél eléréséhez kötelező elem a tanárképzés nemcsak tudományos, hanem erkölcsi szempontból is. Ivan Franko „A tanár” című drámájának elemzése kiváló példa arra, hogy a fikciót sokféleképpen lehet felhasználni a fent felsorolt problémák megoldására.

Kulcsszavak: *pedagógiai kompetencia, tanár, erkölcs, műelemzés, egyén nevelése, oktatás, szocializáció, Ivan Franko.*

Редколегія

Головний редактор:

Бергсасі Аніко, доктор з гуманітарних наук, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, професор, Україна)

Заступник головного редактора:

Барань Єлизавета, доктор філософії, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна; Ніредьгазький університет, Ніредьгаза, Угорщина)

Відповідальні секретарі редколегії:

Вараді Крістіян, науковий співробітник (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Газдаг Вільмош, доктор філософії, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Редакційна колегія:

Баняс Наталія, кандидат філологічних наук, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Барань Адальберт, кандидат філологічних наук, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Баті Сільвія, доктор філософії (Університет Паннонії, доцент, м. Веспрем, Угорщина)

Бене Аттіла, доктор наук з галузі мовознавства, професор (Університет імені Бабеша-Бойяї, м. Клуж-Напока, Румунія)

Ванчо Ільдико, доктор наук з галузі мовознавства, професор (Університет Костянтина Філософа в Нітрі, Словаччина)

Газдаг Вільмош, доктор філософії, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Густі Ілона, доктор філософії, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Демецька Владислава, доктор філологічних наук, професор (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, професор, Україна)

Дудич Катерина, доктор філософії (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Козмач Іштван, доктор наук з галузі мовознавства, доцент (Університет Костянтина Філософа в Нітрі, Словаччина)

Коллат Анна, доктор філософії, доцент (Університет в Маріборі, Словенія)

Контра Міклош, доктор наук з галузі мовознавства, професор (Реформатський університет імені Каролі Гашпара, м. Будапешт, Угорщина)

Леврінц Маріанна, доктор педагогічних наук, професор (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, професор, Україна)

Лехнер Ілона, доктор філософії, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Мельник Світлана, кандидат філологічних наук (Університет Індіани, Блумінгтон, США)

Черничко Степан, академік, доктор наук з галузі мовознавства, професор (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, професор, Україна; Університет Паннонії, професор, м. Веспрем, Угорщина)

Чонка Тетяна, кандидат філологічних наук (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Шитик Людмила, доктор філологічних наук, професор (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна)

Редактори:

Баняс Володимир, кандидат філологічних наук, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Врабель Томаш, кандидат філологічних наук, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Гал Одел, доктор філософії (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Гнатик Каталін, доктор філософії (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Кейс Маргаріта, кандидат історичних наук зі спеціальності етнологія (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Кордонец Олександр, кандидат філологічних наук, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Кормочі Золтан, доктор філософії (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Лібак Наталка (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Лізак Катерина (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Маргітич Катерина, кандидат педагогічних наук, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Матей Рейка, доктор філософії (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Певсе Андрея, кандидат педагогічних наук, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Сіладі Василь, доктор філософії, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Фодор Катерина, доктор філософії, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Чордаш Василь, доктор філософії (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, доцент, Україна)

Технічні редактори:

Греба Сабољч, редактор веб-сайтів (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Маді Габрієлла, старший викладач (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Ферку Сільвестер, лаборант (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Чурман-Пушкаш Аніко, старший викладач (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Editorial Team

Editor-in-Chief:

Beregszászi, Anikó, habilitated doctor, associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, full professor, Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief:

Bárány, Erzsébet, PhD, associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine; University of Nyíregyháza, Nyíregyháza, Hungary)

Executive Secretaries of the Editorial Board:

Gazdag, Vilmos, PhD, associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Váradi, Krisztián, research assistant (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)

Editorial Board:

Banias, Nataliia, candidate of philological sciences, associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Bárány, Béla, candidate of philological sciences, associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Bátyi, Szilvia, PhD (University of Pannonia, associate professor, Veszprém, Hungary)

Benő, Attila, habil. doctor, professor (Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania)

Csernicsekó, István, academician, doctor of sciences in linguistics, professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, professor, Ukraine; University of Pannonia, professor, Veszprém, Hungary)

Csonka, Tetyána, candidate of philological sciences (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Demetska, Vladislava, doctor of philological sciences, professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, professor, Ukraine)

Dudics, Katalin, PhD (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Gazdag, Vilmos, PhD, associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Huszti, Ilona, PhD, associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Kolláth, Anna, PhD, associate professor (University of Maribor, Maribor, Slovenia)

Kontra, Miklós, doctor of sciences in linguistics, professor (Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, Budapest, Hungary)

Kozmács, István, habilitated doctor, associate professor (Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia)

Lechner, Ilona, PhD, associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Lőrincz, Marianna, doctor of pedagogical sciences, professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, professor, Ukraine)

Melnyk, Svitlana, candidate of philological sciences (Indiana University, USA)

Shytyk, Liudmyla, doctor of philological sciences, professor (Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine)

Vančo, Ildikó, habilitated doctor, professor (Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia)

Editors:

Banias, Volodymyr, candidate of philological sciences, associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Csordás, László, PhD (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Fodor, Katalin, PhD, associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Gál, Adél, PhD (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Hnatik, Katalin, PhD (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Karmacsi, Zoltán, PhD (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Kész, Margit, PhD, candidate of ethnological sciences (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Kordonec, Oleksandr, candidate of philological sciences (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Libák, Natália (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Lizák, Katalin (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Margitics, Katalin, candidate of pedagogical sciences (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Máté, Réka, PhD (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Pósze, Andrea, candidate of pedagogical sciences, associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Szilágyi, László, PhD, associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Vrábely, Tamás, candidate of philological sciences, associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, associate professor, Ukraine)

Technical Editors:

Csurman-Puskás, Anikó, senior lecturer (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)

Ferku, Szilveszter, laboratory assistant (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)

Greba, Szabolcs, website editor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)

Mádi, Gabriella, senior lecturer (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)

Szerkesztőbizottság

Főszerkesztő:

Beregszászi Anikó, habilitált doktor, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, professzor, Ukrajna)

Főszerkesztő-helyettes:

Bárány Erzsébet, PhD, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna; Nyíregyházi Egyetem, Nyíregyháza, Magyarország)

Felelős szerkesztők:

Gazdag Vilmos, PhD, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Váradi Krisztián, tudományos munkatárs (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Szerkesztőbizottság:

Bányász Natália, a filológiai tudományok kandidátusa, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Bárány Béla, a filológiai tudományok kandidátusa, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Bátyi Szilvia, PhD (Pannon Egyetem, egyetemi docens, Veszprém, Magyarország)

Benő Attila, habilitált doktor, professzor (Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Románia)

Cserniczkó István, akadémikus, a nyelvtudományok doktora, professzor (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, professzor, Ukrajna; Pannon Egyetem, egyetemi tanár, Veszprém, Magyarország)

Csonka Tetyána, a filológiai tudományok kandidátusa (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Demecka Vladislava, a filológiai tudományok doktora, professzor (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, professzor, Ukrajna)

Dudics Katalin, PhD (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Gazdag Vilmos, PhD, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Husztai Ilona, PhD, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Kolláth Anna, PhD, docens (Maribori Egyetem, Maribor, Szlovénia)

Kontra Miklós, a nyelvtudományok doktora, professzor (Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, Magyarország)

Kozmács István, habilitált doktor, docens (Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra, Szlovákia)

Lechner Ilona, PhD, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Lőrincz Marianna, a pedagógiai tudományok doktora, professzor (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, professzor, Ukrajna)

Melnyk Svitlana, a filológiai tudományok kandidátusa (Indianai Egyetem, Bloomington, Amerikai Egyesült Államok)

Shytyk Liudmyla, a filológiai tudományok doktora, professzor (Cserkaszi Bohdan Hmelnickij Nemzeti Egyetem, Ukrajna)

Vančo Ildikó, habilitált doktor, professzor (Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra, Szlovákia)

Szerkesztők:

Bányász Volodimir, a filológiai tudományok kandidátusa, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Csordás László, PhD (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Fodor Katalin, PhD, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Gál Adél, PhD (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Hnatik Katalin, PhD (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Karmacsi Zoltán, PhD (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Kész Margit, PhD, az etnológiai tudományok kandidátusa (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Kordonec Olekszandr, a filológiai tudományok kandidátusa (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Libák Natália (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Lizák Katalin (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Margitics Katalin, a pedagógiai tudományok kandidátusa, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Máté Réka, PhD (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Pósze Andrea, a pedagógiai tudományok kandidátusa, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Szilágyi László, PhD, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Vrábely Tamás, a filológiai tudományok kandidátusa, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens, Ukrajna)

Technikai szerkesztők:

Csurman-Puskás Anikó, adjunktus (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Ferku Szilveszter, laboráns (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Greba Szabolcs, webszerkesztő (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Mádi Gabriella, adjunktus (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

УДК 001.891:81'(05)

DOI журнал: 10.58423/2786-6726

DOI випуск: 10.58423/2786-6726/2024-spec

Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica: наук. журн. Вип. III, №2 (2024) / редкол.: *Beregsasi A., Barany E., Gazdag B.* та ін.: Закарпат. угор. ін-т ім. Ф. Ракоці ІІ. – Берегове : ЗУІ, 2024. – 248 с. – Текст укр., англ., угор.

ISSN 2786-6726 (online)

ISSN 2786-6718 (print)

«Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica» – це науковий журнал, заснований у 2021 році ЗВО «Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ». Мета видання – висвітлювати та популяризувати сучасні наукові студії в царині української, угорської та іноземної філології, пропагувати наукові досягнення країни в галузі мовознавства та літературознавства.

Журнал індексується:

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

MTMT (<https://www.mtmt.hu/>)

MATARKA (https://matarka.hu/szam_list.php?fsz=2348)

Index Copernicus (<https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=130598>)

Реєстр наукових видань України (<https://nfv.ukrintei.ua/>)

Google Scholar (https://scholar.google.com/citations?user=Pw6k_k8AAAAI&hl=hu)

CrossRef

Відповідальність за зміст і достовірність публікації покладається на авторів. Точки зору авторів публікації можуть не співпадати з точкою зору редколегії.

Відповідальний за випуск:

Берегсасі Аніко

Бібліотечно-інформаційний центр «Опацої Черє Янош» при ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ.

Свідоцтво про державну реєстрацію:

КВ № 25090-15030Р від 08.11.2021 р.

Контактні дані редакції

90202, Закарпатська обл., м. Берегове, вул. І. Франка, буд. 14, корпус 2

Офіційний сайт журналу

<https://aab-philologica.kmf.uz.ua/>

Megjelent a Magyar Tudományos Akadémia Domus Intézményi Pályázat – 2024 támogatásával

Гарнітура *Sitka Display*. Папір офсетний.

Формат видання 70x100/16.

Умовн. друк. арк. 13,73.

Видавництво Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ

90200, м. Берегове, пл. Кошута, буд. 6.

Електронна пошта: aab-philologica@kmf.org.ua